

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Τεύχος 9
Οκτώβριος 2005
Τιμή 5 Ευρώ

ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

Hillel Ticktin • George Kaffetzis • Aleksandr Buzgalin
Χρήστος Βλόσιος • Συντονιστική Επιτροπή Επανίδρυσης
Τέταρτης Διεθνούς • Θόδωρος Κουτσουμπός • Franco Selleri
Αλμπερτ Αϊνστάιν • Σάββας Μιχαήλ • Suzan Weissman

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ
ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΤΗΣ Κ.Ε. ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ

No 9 (νέα περίοδος) Οκτώβρης 2005

Τιμή: 5 Ευρώ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

3 Editorial

5 Hillel Ticktin: Η πολιτική οικονομία της βοήθειας. Τι βρίσκεται πίσω από την εκστρατεία του Κατεστημένου «για την Αφρική»

16 George Kaffetzis: Το «Τέλος της Φτώχειας» του Τζέφρι Σακς: Μια Πολιτική Επισκόπηση

23 Aleksandr Buzgalin: Πλατεία Ανεξαρτησίας: Μια Λαϊκή Επανάσταση, ή ...

35 Χρήστος Βλόσιος: SUMMA ANTILENIANA

56 Συντονιστική Επιτροπή Επανίδρυσης Τέταρτης Διεθνούς:

α) Η παγκόσμια κατάσταση και τα καθήκοντά μας

β) Η κρίση στην Ευρωπαϊκή Ένωση μετά το Γαλλικό Όχι

γ) Υπερασπίστε τη Βολιβιανή Επανάσταση

73 Θ. Κουτσουμπός: Α. Αϊνστάιν, 50 χρόνια από το θάνατό του, 100 χρόνια από τη διατύπωση της Θεωρίας της Σχετικότητας

84 F. Selleri: Α. Αϊνστάιν

86 Αλμπερτ Αϊνστάιν: Γιατί ο σοσιαλισμός

88 Σάββας Μιχαήλ: Michael Löwy: Walter Benjamin - Προμήνυμα Κινδύνου, Το Πλήρωμα του Χρόνου

93 Suzan Weissman: Βλάντυ Κιμπάλτσκις, καλλιτέχνης της επανάστασης και της ελευθερίας

επαναστατική
ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Θεωρητικό - πολιτικό περιοδικό της Κ.Ε. του ΕΕΚ-Τροτσκιστές

Υπεύθυνη σύνταξης: Κατερίνα Μάτσα

Μενάνδρου 46, 104 31 Αθήνα — Τηλ.: 210 5226905 - Fax: 210 5226905

E-Mail: eek@ath.forthnet.gr

Σελιδοποίηση-Εκτύπωση:

ΒΙΒΛΙΟΤΕΧΝΙΑ Ο.Ε - Τηλ.: 210 3801844

EDITORIAL

Η πρόσφατη τραγωδία της Νέας Ορλεάνης αποκάλυψε σε όλη την ανθρωπότητα το μέγεθος της παγκοσμιοποίησης της δυστυχίας. Ο αμερικάνικος ιμπεριαλισμός, παρά την αναμφισβήτητη πολιτικο-στρατιωτική ισχύ του, έχει φτάσει σε τέτοιο σημείο παρακμής που καταδικάζει στην καταστροφή τις ίδιες τις αμερικάνικες μάζες. Η πρωτοφανής αυτή καταστροφή μέσα στην ίδια την καπιταλιστική υπερδύναμη –με θύματα κυρίως τους μαύρους και τους φτωχούς– αποκαλύπτει όχι μόνο τις τρομακτικές διαστάσεις των ταξικών ανισοτήτων και των κοινωνικών αδικιών αλλά, πάνω απ' όλα, το πραγματικό πρόσωπο του παρόντος και του μέλλοντος μέσα στον καπιταλισμό.

Ο διαρκής «πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία» που περιλαμβάνει και την κήρυξη μιας διαρκούς «κατάστασης έκτακτης ανάγκης» ενάντια στις πολιτικές ελευθερίες στην Ευρώπη και την Αμερική, τείνει να μετατραπεί σε κατάσταση διαρκούς εμφυλίου πολέμου, όχι μόνο στους τόπους των καταστροφών αλλά και σε κάθε χώρα. Το αποτέλεσμα των γερμανικών εκλογών, αλλά και η γενική απεργία στη Γαλλία, έδειξαν ξεκάθαρα τη διάθεση της εργατικής τάξης και των καταπιεσμένων συμμάχων της, να αντισταθούν πολιτικά και κοινωνικά στην επέλαση του νεοφιλελευθερισμού να πουν όχι στην πολιτική που καταδικάζει τη συντριπτική πλειοψηφία της κοινωνίας στην ανεργία, τη φτώχεια, την καταστροφή του κράτους πρόνοιας και των εργατικών κατακτήσεων, στην υπερεκμετάλλευση και στην εξαθλίωση.

Η κατάσταση διεθνώς και ιδιαίτερα στη δική μας πολύπαθη περιοχή των Βαλκανίων είναι εκρηκτική. Οι τρομακτικές της αντιφάσεις, όπως τονίζεται στην απόφαση της «Συντονιστικής Επιτροπής για την Επανάσταση της Τετάρτης Διεθνούς» τροφοδοτούνται από την κρίση και το αδιέξοδο της αμερικάνικης κατοχής στο Ιράκ, από τους αυξανόμενους ανταγωνισμούς ανάμεσα στους ιμπεριαλιστές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Η.Π.Α, και την ανεπανόληπτη πολιτική κρίση που φάνηκε καθαρά με την απόρριψη του Ευρω-συντάγματος στη Γαλλία και την Ολλανδία, από την ιμπεριαλιστική χειραγώγηση της μαζικής λαϊκής αναταραχής ενάντια στα διεφθαρμένα μετασοβιετικά καθεστώτα στη Γεωργία, την Ουκρανία, τη Κιργιζία και με την προετοιμασία παρόμοιων «πορτοκαλί» κινήτοποιήσεων σε άλλες πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, ακόμα και στην ίδια τη Ρωσία.

Μέσα σ' αυτή τη κατάσταση διαμορφώνονται οι όροι για την ανάπτυξη μαζικών δράσεων πολιτικής ανυπακοής για τη συντριβή της ολιγαρχικής-γραφειοκρατικής εξουσίας, όπως αναλύει στο άρθρο για την πορτοκαλί επανάσταση στην Ουκρανία ο **Alexander Buzgalin**. Σ' αυτό το άρθρο περιγράφεται ζωντανά η εμπειρία ενός σεμιναρίου που οργανώθηκε από την εφημερίδα *Alternativi* στο Κίεβο, στην Πλατεία Ανεξαρτησίας, κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων τον Δεκέμβριο του 2004. Ήταν η εποχή που εκατοντάδες χιλιάδες άνεργοι, σπουδαστές, νοικοκυρές και γέροι από όλα τα μέρη της Ουκρανίας διαδήλωναν επί 2 εβδομάδες ενάντια στη διαφθορά του προηγούμενου καθεστώτος αλλά και ενάντια στις καπιταλιστικές δυνάμεις που στήριζαν οικονομικά και πολιτικά τη λεγόμενη «πορτοκαλί» επανάσταση. Το μεγαλύτερο μάθημα που βγήκε για το κίνημα τότε, ήταν η αναγκαιότητα της ανάπτυξης μορφών αυτοοργάνωσης της εργατικής τάξης και όλων των καταπιεσμένων στρωμάτων, ως προϋπόθεση για να μπορέσουν να καθαρίσουν την «κόπρο του Αυγεία». Οι πρόσφατες πολιτικές ξε-

λίξεις σ' αυτή τη χώρα, λίγους μήνες μετά την εκλογική νίκη του εκλεκτού των ιμπεριαλιστών Γιούσενκο και η αποπομπή απ' αυτόν της Πούλιας Τιμοσένκο και της κυβέρνησής της με τη κατηγορία της διαφθοράς, επιβεβαιώνουν για άλλη μια φορά την αναγκαιότητα της οργάνωσης σε όλα τα επίπεδα της πάλης ενάντια στις παλινορθωτικές κυβερνήσεις, για την εργατική εξουσία και τον σοσιαλισμό.

Στη Δύση τώρα, η παρακμή του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος, η συσσώρευση τεραστίων ποσοτήτων πλεοναζόντων πλασματικών κεφαλαίων στη διεθνή οικονομία, υποχρεώνει τους ιμπεριαλιστές να επεξεργάζονται διάφορες στρατηγικές για την αντιμετώπισή της.

Σ' αυτές εντάσσεται και η εκστρατεία του κατεστημένου για τη βοήθεια στην Αφρική, όπως αναλύει στο εξαιρετικό του άρθρο ο **Hillel Ticktin** για την «πολιτική οικονομία της βοήθειας». Η εκστρατεία για τη βοήθεια στον Τρίτο κόσμο, τονίζεται, υποκινείται από τις αντιφάσεις του ίδιου του κεφαλαίου και όχι από την απόφαση του ιμπεριαλισμού να εξαλείψει τη φτώχεια και να αναπτύξει τον Τρίτο Κόσμο.

Σ' αυτό το πνεύμα και ο **George Kaffentzis** κάνει οξυτάτη κριτική στο βιβλίο του Τζέφρυ Σακς «Το τέλος της φτώχειας». Σ' αυτό το βιβλίο ο Σακς ως «γιατρός του καπιταλισμού», όπως τον αποκαλεί ο Kaffentzis, υποστηρίζει ότι η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, αν την διαχειριστούμε σωστά είναι ο μόνος δρόμος για το μέλλον, χωρίς φτώχεια και εξαθλίωση για δισεκατομμύρια ανθρώπους.

Μια πολύ σοβαρή επίσης κριτική από τον **Χρήστο Βλόσιο** γίνεται και στο βιβλίο της Helene Carrer d' Encausse για τη βιογραφία του Λένιν. Η κριτική αποκαθιστά τεκμηριωμένα την αλήθεια πάνω στα μεγάλα ιστορικά ζητήματα, τη Ν.Ε.Π., τα σοβιέτ, το ρόλο της γραφειοκρατίας και του Στάλιν κ.ά., αποκαλύπτοντας τον πραγματικά αντιλενινιστικό χαρακτήρα της βιογραφίας, την οποία εύστοχα ο Χ. Βλόσιος ονομάζει «summa altileniana».

Το τρίτο σημαντικό βιβλίο που απασχολεί τις σελίδες της Ε.Μ.Ε. σ' αυτό το τεύχος είναι του Μ. Lowy «Walter Benjamin: προμήνυμα κινδύνου». Το παρουσιάζει ο **Σάββας Μιχαήλ** με αφορμή τη μετάφραση και έκδοσή του στα ελληνικά το 2005.

Η φετινή χρονιά έχει χαρακτηριστεί ως «Έτος Αϊνστάιν» γιατί συμπληρώθηκαν ήδη 50 χρόνια από τον θάνατό του και 100 χρόνια από την διατύπωση της ειδικής θεωρίας της σχετικότητας. Στο μικρό αυτό αφιέρωμα της Ε.Μ.Ε. αξίζει να προσεχθεί ιδιαίτερα το άρθρο του ίδιου του **Einstein** «Γιατί ο Σοσιαλισμός».

Τέλος, μέσα από το άρθρο της **Σούζαν Βάισμαν** αποτίουμε φόρο τιμής στον επαναστάτη καλλιτέχνη Βλάντι Κιμπάλτσιτς, γιό του αναρχομπολσεβίκου επαναστάτη, μυθιστοριογράφου και ιστορικού Βίκτορ Σερζ. Ο Κιμπάλτσιτς που πέθανε αυτή τη χρονιά στο Μεξικό υπήρξε μεγάλος ζωγράφος, λιθογράφος και τοιχογράφος, καλλιτέχνης της επανάστασης και της ελευθερίας.

Η Πολιτική Οικονομία της Βοήθειας

Τι βρίσκεται πίσω από την εκστρατεία του Κατεστημένου «για την Αφρική»;

Του Hillel Ticktin

εκδότη του περιοδικού «*Critique*»

Υπάρχει, φυσικά, μια μακρά παράδοση φιλανθρωπίας μέσα στον καπιταλισμό, αλλά μόνο οι πολύ αφελείς μπορούν να πιστέψουν ότι οι αυτοκρατορικές δυνάμεις ξοδεύουν δισεκατομμύρια δολάρια για να βοηθήσουν ανιδιοτελώς τους πολύ φτωχούς σ' όλο τον κόσμο. Όταν ο Gordon Brown επαινεί την Βρετανική αυτοκρατορία, διαβόητη στην καταλήστευση, στην υποδούλωση και στην καταστροφή του τρίτου κόσμου για εκατοντάδες χρόνια και μετά λέει ότι θέλει να βοηθήσει τους φτωχούς, πρέπει κανείς ν' αναζητήσει κάποιο άλλο κίνητρο.

Από τις παλιότερες εποχές ήταν ήδη καθαρό ότι μια τέτοια, φαινομενικά ανιδιοτελής, βοήθεια εξυπηρετούσε άλλους σκοπούς. Η παροχή «άρτου και θεαμάτων» από την εποχή της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και ύστερα ήταν μια παραδοσιακή μέθοδος για τον έλεγχο της δυσαρέσκειας. Σε όλες τις αυτοκρατορίες απαιτείται κάποιου βαθμού επένδυση, κατ' αρχήν για το στρατό και τις απαιτήσεις της αστυνομικής επιτήρησης. Χρειάζονται καλοί δρόμοι και μέθοδοι επικοινωνίας και η εγκατάστασή τους μπορεί να παρουσιαστεί ως μια γενναιόδωρη προσφορά των αυτοκρατορικών δυνάμεων. Εφόσον μερικές περιοχές χρησιμεύουν για στρατηγικούς λόγους μάλλον παρά για απόσπαση φόρου υποτέλειας, η βελτίωση της υποδομής μπορεί να ειπωθεί ως ανιδιοτελής βοήθεια.

Οι θρησκείες έχουν γενικά τονίσει την αγιότητα της βοήθειας προς τους πιο φτωχούς, συντελώντας, έτσι, στην άμβλυνση των αντιθέσεων μιας κατ' εξοχήν άνιση κοινωνίας. Οι ταπεινοί ιεραπόστολοι στην Αφρική έπαιξαν το ρόλο μιας ιμπεριαλιστικής εμπροσθοφυλακής, διαβόητης στο ρόλο που έπαιξε στην «ανακάλυψη» της Αφρικής. Παρείχαν τις πληροφορίες που ήταν αναγκαίες για την ιμπεριαλιστική κατάκτηση και μετέτρεψαν τις ανάγκες του ντόπιου πληθυσμού σε τέτοιες που μόνο ο καπιταλισμός θα μπορούσε να ικανοποιήσει. Στη σύγχρονη εποχή, η βοήθεια της Σταλινικής ανατολικής Ευρώπης έπαιξε έναν παρόμοιο ρόλο, παγιδεύοντας αυτές τις χώρες σ' ένα δίκτυο σχέσεων τύπου αγοράς. Δάνεια/επιδοτήσεις στην πρώην Σοβιετική Ένωση ακόμα παίζουν αυτό το ρόλο.

Σήμερα, διάφοροι αντιδραστικοί προσπαθούν ν' αναβιώσουν την ιδέα ότι η κατάργηση της δουλοκτησίας μέσα στην Βρετανική αυτοκρατορία ήταν αποτέλεσμα της μεγάλης ανθρωπιάς και της μεγαλοφυΐας μεταρρυθμιστών όπως ο Wilberforce. Ο Eric Williams, πρώην πρωθυπουργός του Τρίνιαντ, έδειξε καθαρά, στο έργο του «Καπιταλισμός και δουλοκτησία», ότι ο καπιταλισμός είχε ανάγκη

να καταργήσει τη δουλοκτησία και ότι οι περισσότεροι από τους μεταρρυθμιστές του καθεστώτος δεν ήταν τίποτα περισσότερο από ομορτυμιστές.

Είναι φανερό σε όλους, εκτός από τους ορθόδοξους οικονομολόγους, ότι η δουλοκτησία έχει έναν αριθμό σοβαρών μειονεκτημάτων για το κεφάλαιο. Πρώτα, είναι η ζημιά που γίνεται στα εργαλεία. Δεύτερον, η χαμηλή ποιότητα της τεχνικής. Και τρίτον, οι σχετικά περιορισμένες δεξιότητες όταν η δουλειά γίνεται σε μαζική κλίμακα. Όλα αυτά πηγάζουν από το γεγονός ότι ο δούλος δεν έχει άλλο κίνητρο για ν' αυξήσει το επίπεδο της παραγωγικότητάς του εκτός από τις διάφορες μορφές καταναγκασμού. Ο Μαρξ το υπογραμμίζει αυτό στον πρώτο τόμο του «Κεφαλαίου». Επιπλέον, ένα εργατικό δυναμικό στη βάση της δουλοκτησίας δεν παρέχει μια μαζική αγορά είτε για καταναλωτικά είτε για παραγωγικά αγαθά. Τέλος, η απουσία μιας ελεύθερης αγοράς εργασίας καταστρέφει τελείως κάθε έννοια αφηρημένης εργασίας και, ως εκ τούτου, κάθε τρόπο σύγκρισης του κόστους. Δεν έχει εφαρμογή ο νόμος της αξίας και, εξαιτίας αυτού, το ίδιο το κεφάλαιο δεν μπορεί ν' αναπτυχθεί (μένει κολοβό). Γι' αυτό, χρειάστηκε, από την αρχή, ο καπιταλισμός να καταργήσει τη δουλοκτησία και, κατ' αρχήν, την καταναγκαστική και ημικαταναγκαστική εργασία. (Αν και αποτελεί μιαν αναλογία, κανείς δεν μπορεί να ξεχάσει ότι ένας από τους κύριους λόγους για την σχετική καθυστέρηση του μεγαλύτερου μέρους της Αφρικής, έχει να κάνει με τους αιώνες του δουλεμπορίου).

Αυτό που ακολουθεί είναι μια συζήτηση της παρούσας κατάστασης και προϋποθέτει την προηγούμενη ιστορία της πρωταρχικής συσσώρευσης και την ύστερη, της αρχικής παρακμής του κεφαλαίου, όταν έγινε ιμπεριαλιστικό. Και οι δύο περίοδοι είδαν, φυσικά, την μαζική σφαγή και την υπερεκμετάλλευση των λαών σε χώρες έξω από την Ευρώπη.

Γιατί ο καπιταλισμός θέλει ν' αναπτύξει τον Τρίτο Κόσμο

Μπορεί κάποιος να βγάλει το προφανές συμπέρασμα ότι, σε μια παγκόσμια οικονομία, είναι ανάγκη για τον καπιταλισμό ν' αναπτύξει όλες τις περιοχές σ' ένα επίπεδο τέτοιο που να μπορούν να λειτουργούν και ως αγορά προϊόντων και ως πηγή φτηνών εμπορευμάτων, στη βάση μιας εργασίας υψηλής παραγωγικότητας, αλλά χαμηλού κόστους. Μας λένε ότι «μερικές πολυεθνικές όπως η Hewlett Packard και η Unilever αρχίζουν να βλέπουν τους φτωχούς ως ένα όχι ένα ανυπερβλητό πρόβλημα, αλλά ως την μεγαλύτερη καταναλωτική αγορά στον κόσμο» («Επιδοτήσεις που τροφοδοτούν την φτώχεια», «The Observer», Οικονομική στήλη, 26 Ιουνίου). Αυτό δεν σημαίνει ότι όλες οι περιοχές θ' αναπτυχθούν ή θα φτάσουν στο ίδιο επίπεδο των μητροπολιτικών χωρών. Στο κάτω-κάτω, στις αναπτυσσόμενες χώρες υπάρχουν σημαντικά σε μέγεθος στρώματα του πληθυσμού σε κατάσταση σκληρής φτώχειας. Ούτε θέλει το μητροπολιτικό κεφάλαιο ν' απειληθεί η κυριαρχία του στην παγκόσμια οικονομία από το εθνικό κεφάλαιο του τρίτου κόσμου. Παρ' όλα αυτά, για να λειτουργήσει το κεφάλαιο, απαιτεί να επεκτείνεται χωρίς όριο.

Όμως, το ίδιο το κεφάλαιο είναι νεκρή εργασία και, ως εκ τούτου, απαιτεί εργασία για εκμετάλλευση και μισθωτούς εργάτες ν' αγοράζουν τα εμπορεύματα που παράγονται. Η ίδια η εκμετάλλευση απαιτεί την εξατομίκευση των εργατών, που ανταγωνίζονται για να βρουν και να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας τους. Αυτό δεν είναι απλώς ένα ζήτημα χαμηλών μισθών, επειδή ο σύγχρονος καπιταλισμός απαιτεί την αύξηση του επιπέδου των δεξιοτήτων. Στην Νότια Αφρική, για παράδειγμα, οι μισθοί είναι χαμηλοί, αλλά η παραγωγικότητα είναι, επίσης, πολύ χαμηλή και ο λόγος εν μέρει (ακόμα και αν είναι μόνο εν μέρει) είναι το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης για την πλειοψηφία. Εν μέρει, είναι, επίσης, ζήτημα υγείας. Είναι σαφές ότι εργάτες με νόσο του Aids, ή φορείς του Aids, είναι άπληστο να έχουν ένα υψηλό επίπεδο παραγωγικότητας.

«Η ανικανότητα να βρουν το δρόμο που τις οδηγεί έξω από τη φτώχεια, σημαίνει ότι η βοήθεια από τις πλούσιες χώρες αποτυγχάνει να δημιουργήσει μια βιώσιμη, μακροπρόθεσμα, ανάπτυξη, πιστεύει ο γενικός διευθυντής της CBI Digby Jones» (ό.π.π.). Αυτή είναι η άποψη της κυρίαρχης τάξης. Το ίδιο άρθρο στον Observer, απ' όπου προέρχεται το παραπάνω απόσπασμα, υπογραμμίζει ότι οι τιμές των αγροτικών προϊόντων των αναπτυγμένων χωρών είναι τόσο χαμηλές, που οι υποανάπτυκτες χώρες δεν μπορούν να τις ανταγωνιστούν. Γι' αυτό επιμένει ότι οι επιδοτήσεις στα αγροτικά προϊόντα στον αναπτυγμένο κόσμο πρέπει να καταργηθούν.

Εκτός από την προφανή πτώχευση των αγροτών του αναπτυγμένου κόσμου που αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα, το όλο επιχείρημα είναι παράλογο. Οι απλοί άνθρωποι στο τρίτο κόσμο λιμοκτονούν. Η τροφή θα έπρεπε να είναι όσο το δυνατό περισσότερο φτηνή και κατ' αρχήν, δεν θα έπρεπε να εξάγονται καθόλου τρόφιμα στο βαθμό που οι ντόπιοι δεν έχουν αρκετά για να τραφούν. Η έμφαση στο εισόδημα που εισπράττεται από την εξαγωγή της σοδειάς στη Δύση είναι καθεαυτή μια αιτία φτώχειας και όχι το αντίθετο. Ο πλουτισμός λίγων πλούσιων αγροτών ή γαιοκτημόνων δεν κάνει παρά χειρότερη την κατάσταση.

Το εμπόριο μέσω της βοήθειας δεν θα λύσει το πρόβλημα. Το ποσό της βοήθειας είναι μηδαμινό σε σχέση με τα ποσά που χρειάζονται για να επενδυθούν για να επιτευχθεί το αναγκαίο αποτέλεσμα και το προτεινόμενο εμπόριο δεν θα παράσχει το αναγκαίο πλεόνασμα. Ταυτόχρονα, οι ξένες ιδιωτικές επενδύσεις στο μεγαλύτερο μέρος του τρίτου κόσμου, εκτός από την Ανατολική Ασία, είναι σε πτωτική πορεία, ιδιαίτερα στην Αφρική.

Το κεφάλαιο έρχεται αντιμέτωπο με την πιο παλιά του αντίφαση, που είναι ότι τα προϊόντα του μπορούν ν' αγοραστούν αν οι εργάτες έχουν χρήματα για ν' αγοράσουν εμπορεύματα, αλλά αν δεν πληρώνονται, ή αν δεν πληρώνονται αρκετά, δεν μπορούν να το κάνουν αυτό. Αν πληρώνονται καλλίτερα, τότε τα κέρδη μειώνονται και το κεφάλαιο μπορεί είτε να μην προβεί σε επενδύσεις εν όψει ενός τέτοιου αποτελέσματος, ή, όπου έχει κάνει επενδύσεις, μπορεί ν' αποσυρθεί.

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας έχει φτάσει στο σημείο όπου η αναλογία του πληθυσμού, που χρειάζεται για την γεωργία, είναι ένα μικρό τμήμα του εργατικού δυναμικού και όπου η βιομηχανία, επίσης, απαιτεί ένα όλο και μικρότερο αριθμό για να παράγουν την ίδια ποσότητα αγαθών. Σε μια οικονομία της αγοράς αυτό έχει ως αποτέλεσμα μαζική ανεργία, εκτός αν υπάρξει κυβερνητική παρέμβαση. Στην περίπτωση του τρίτου κόσμου αυτό σημαίνει τώρα ανοιχτή ή κρυφή ανεργία σε μια κολοσοσιαία κλίμακα. Με την απουσία μιας σοσιαλιστικής εναλλακτικής προοπτικής, οι μισθοί και οι συνθήκες εργασίας μπορεί να σπρωχτούν πολύ χαμηλά σε διεθνή κλίμακα, αν πρόκειται να προκύψει κάποιο πλεονέκτημα (για το κεφάλαιο).

Το πρόβλημα της εύρεσης, όμως, αγοραστών για τέτοια αγαθά παραμένει. Υψηλά και μακράς διάρκειας επίπεδα ανεργίας δημιουργούν μian εν δυνάμει απειθαρχητή, χαμηλής παραγωγικότητας εργατική δύναμη, που μπορεί να ξεσηκωθεί επικίνδυνα όταν δουλεύει υπό συνθήκες μισθωτής σκλαβιάς. Από την άλλη, το κεφάλαιο χρειάζεται την φτώχεια για να σύρει τον εφεδρικό εργατικό στρατό στην εργασία και έτσι χρειάζεται να δημιουργήσει και να ξαναδημιουργήσει τη φτώχεια – αλλά μόνο σε μια κλίμακα που δεν απειλεί το ίδιο το κεφάλαιο.

Είναι, επίσης, αλήθεια ότι με περισσότερο κεφάλαιο και αναλογικά λιγότερους εργάτες το ποσοστό του κέρδους θα τείνει να πέφτει, σπρώχνοντας την καπιταλιστική τάξη να βρει πιο επικερδείς ευκαιρίες στον τρίτο κόσμο, αλλά αυτή είναι μια τάση στην κρυμμένη ουσία του συστήματος, αν και, παρόλα αυτά, σημαντική.

Όπως τονίζει ο Μαξ, το χρήμα είναι μόνο χρήμα όταν είναι παγκόσμιο χρήμα. Το κεφάλαιο είναι μόνο κεφάλαιο όταν μπορεί να επεκταθεί στην μεγαλύτερη δυνατή έκταση. Όταν είναι περιορι-

σμένο -όπως ήταν και είναι στις μη αγοραίες οικονομίες (non - market economies), ή ακόμα και τομείς-, δυσλειτουργεί. Πρέπει, γι' αυτό, να προσπαθεί συνεχώς να συντρίψει όλες τις μη αγοραίες (non - market) μορφές. Στον σύγχρονο κόσμο, ο όρος «παγκοσμιοποίηση» είναι κάτι περισσότερο από προπαγανδιστικό σύνθημα, που χρησιμοποιείται για να καθυγάσει την μακροαίωνη ορμή για συσσώρευση σ' όλο τον κόσμο. Υπάρχουν δύο κύριες διαφορές σήμερα. Η μια είναι ότι το κεφάλαιο έχει ανατραπεί σε ορισμένα μέρη του κόσμου και η παλινόρθωσή του είναι περιορισμένη. Η δεύτερη είναι ότι το κεφάλαιο είναι στην διαδικασία του μετασχηματισμού, καθώς φτάνει στα όριά του. Μ' άλλα λόγια, ο καπιταλισμός είναι σε παρακμή.

Η κυρίαρχη μορφή του κεφαλαίου, σήμερα, είναι το χρηματιστικό κεφάλαιο και, εφόσον είναι αποχωρισμένο από την παραγωγή, δεν χρειάζεται τόπο. Όπως σωστά το θέτει ο Hilferding, είναι αφηρημένο κεφάλαιο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ότι είναι αληθινά παγκόσμιο και ότι θα επενδυθεί οπουδήποτε μπορεί να βγάλει χρήμα. Σήμερα, υπάρχει ένα τεράστιο πλεόνασμα κεφαλαίου, που απειλεί πράγματι να κατεδαφίσει το σύστημα και το οποίο, στις διάφορες πλασματικές μορφές του, φτάνει τις εκατοντάδες τρισεκατομμύρια δολάρια. Το χρηματιστικό κεφάλαιο διαφέρει από το παραγωγικό κεφάλαιο, επίσης, στο ότι χρειάζεται να βγάζει ολοένα υψηλότερα κέρδη προκειμένου να υπάρχει.

Το παραγωγικό κεφάλαιο προσπαθεί να αυξάνει τα κέρδη του, αλλά νοιάζεται πάντα για την μακροπρόθεσμη κερδοφορία του. Τα χρηματιστικό κεφάλαιο είναι βραχυπρόθεσμης οπτικής και κατά συνέπεια ψάχνει για άμεσο, όλο και αυξανόμενο κέρδος, κάτι που είναι αδύνατο σε μακροπρόθεσμη βάση. Ο τρίτος κόσμος μπορεί να ειπωθεί, λοιπόν, ως μέρος του συστήματος που θα παράσχει τα αυξανόμενα κέρδη, αν οι συνθήκες είναι κατάλληλες και εδώ είναι που μπαίνει το ζήτημα της βοήθειας. Με μια έννοια, αυτή είναι μια στρατηγική απελπισίας, επειδή οι πιθανότητες ότι πράγματι μπορεί να το κάνει αυτό είναι περιορισμένες, αλλά το κεφάλαιο ψάχνει απεγνωσμένα να βρει διεξόδους για κερδοφόρα επένδυση.

Οι λόγοι για την ανακούφιση της φτώχειας

Η παραπάνω αναλογία μας παρέχει δύο λόγους για την αντιμετώπιση της φτώχειας. Ο πρώτος είναι η μείωση του κινήτρου για εξέγερση και ο δεύτερος η επέκταση των λειτουργιών του κεφαλαίου. Υπάρχει και ένας τρίτος, που βασίζεται στην στενή κοινωνική και οικονομική αλληλοσύνδεση όλων των χωρών. Είναι καθαρό ότι, αν υπάρχει ένα μέρος του κόσμου όπου επικρατεί η αρρώστια, δεν μπορεί να περιοριστεί εκεί. Αυτό είναι προφανώς αληθινό για το Aids, την ελονοσία και την φυματίωση, τις τρεις μαζικές-δολοφόνους αρρώστιες της Αφρικής, αλλά και οι σπανιότερες αρρώστιες, έμπολα κλπ, έχουν ήδη αρχίσει να εξαπλώνονται. Στον 19ο αιώνα, η αστική τάξη συνειδητοποίησε ότι δεν μπορούσε να περιορίσει την αρρώστια στις εργατικές περιοχές και ότι θα έπρεπε να εξασφαλίσει την ύπαρξη κατάλληλης παροχής νερού και εγκαταστάσεων αποχέτευσης, αν ήθελε ν' αποφύγει η ίδια την αρρώστια (πέρα και ξεχωρα από την ανάγκη να έχει υγιείς εργάτες).

Όπως σε κάθε αυτοκρατορικό σύστημα, υπάρχει, φυσικά, πάντα η απειλή ότι οι εργάτες και οι αγρότες, ανήμποροι πλέον να συντηρηθούν σ' ένα μέρος του κόσμου, θα μεταναστεύσουν σε όλο και μεγαλύτερους αριθμούς στην περιοχή του κόσμου όπου μπορούν να συντηρηθούν. Το κεφάλαιο είναι ευνοϊκό στα ανοιχτά σύνορα για την εργασία, επειδή κατεβάζει τα μεροκάματα και τις συνθήκες εργασίας. Παρ' όλα αυτά, το κεφάλαιο πρέπει να λάβει υπόψη του την πολιτική αντίθεση σ' αυτή τη μετανάστευση. Η κυρίαρχη τάξη, λοιπόν, διατρέχεται από μια εσωτερική σύγκρουση γι' αυτό το ζήτημα. Θα φαινόταν ότι έχει μια πολιτική μείωσης της ροής των εργατών, προσπαθώντας ν' αναπτύξει τις οικονομίες των υποανάπτυκτων χωρών τουλάχιστον στο σημείο όπου η ροή είναι πολιτικά αποδεκτή.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι πλήρως σαφές ότι η βρετανική κυβέρνηση έχει επεξεργαστεί την εφαρμογή ενός περαιτέρω αντιπερισπασμού από τις αποτυχίες της και την δυσφορία της εργατικής τάξης, ισχυριζόμενη ότι κάνει ό,τι μπορεί για τους φτωχούς του κόσμου. Αυτό που λένε είναι ότι ο βρετανικός λαός ποτέ δεν ήταν τόσο καλά και αντί να παραπονιέται, θα έπρεπε να δίνει λεφτά στην Αφρική. Ο Μπλερ δεν είναι μόνο πολεμοκάπηλος, αλλά και ένας ευεργέτης. Ο λαός, αντί να κινητοποιείται ενάντια στον πόλεμο και ενάντια στον καπιταλισμό, θα έπρεπε να κινητοποιείται για βοήθεια.

Αυτό δεν καταργεί το γεγονός ότι υπάρχει μια γνήσια συμπάθεια για τους λαούς του μεγαλύτερου μέρους του κόσμου που υποφέρουν, αλλά η κυρίαρχη τάξη συστηματικά αγνοεί τα αισθήματα της πλειοψηφίας, εκτός αν έχει λόγο να τα χρησιμοποιήσει.

Η εκστρατεία για βοήθεια μπορεί, λοιπόν, να λεχθεί ότι υποκινείται από τις αντιφάσεις του ίδιου του κεφαλαίου. Μπορούμε, ωστόσο, να ρωτήσουμε γιατί το κεφάλαιο ζητά να χορηγηθεί βοήθεια, αντί για μακροπρόθεσμες επενδύσεις σε ιατρικές / υγειονομικές εγκαταστάσεις, υποδομή, στέγη και εκπαίδευση, ακολουθούμενες, εν συνεχεία από άμεσες επενδύσεις για βιομηχανικές εγκαταστάσεις. Φαίνεται ως παράδοξο επειδή η αποικιακή Αφρική είχε λάβει ένα περιορισμένο ποσό τέτοιων επενδύσεων και από την κυβέρνηση της αυτοκρατορικής δύναμης και από την αυτοκρατορική καπιταλιστική τάξη, που βιαζόταν ν' αναπτύξει την εξορυκτική βιομηχανία, τις φυτείες και τον περιορισμένο βαθμό άλλων βιομηχανιών στις οποίες είχε επενδύσει. Η απάντηση βρίσκεται στην περαιτέρω παρακμή του καπιταλισμού, στο ότι το χρηματιστικό κεφάλαιο που ήταν πίσω από την ιμπεριαλιστική πορεία από το 1870 και ύστερα, δεν είχε ακόμα κατέλθει στο σημείο όπου η λογική του βραχυπρόθεσμου και η επακόλουθη πίεση για όλο και υψηλότερα κέρδη, είχε περαιτέρω εκφυλιστεί σε μια πρωτοφανή αμεσότητα. Η κατάκτηση μιας χώρας και η εγκατάσταση των αναγκαίων υποδομών προκειμένου να εκμεταλλευτούν την εξορυκτική βιομηχανία, ήταν, καθεαυτό, το μέσο σ' ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο. Σήμερα, το χρηματιστικό κεφάλαιο χρειάζεται το κέρδος μέσα σε 18 μήνες, όχι σε 10-20 χρόνια.. Επιπλέον, δεν μπορεί σήμερα να περιμένει ότι το κράτος μπορεί να χρηματοδοτήσει μια ένοπλη εισβολή ή την υποδομή, όπως έκανε την αποικιακή περίοδο - έτσι, στη θέση τους, υπάρχει η βοήθεια.

Σ' εκείνους τους καιρούς, η εξαθλίωση της πλειοψηφίας ήταν κρυμμένη, καθώς επίσης και ελεγχόμενη με την άμεση βία. Σήμερα οι λαοί δεν μπορεί να δολοφονούνται με τον παλιό τρόπο, ούτε ν' αφήνονται να λιμοκτονούν μέχρι θανάτου σε μαζική βάση.

Η βοήθεια των Μπλερ-Μπράουν

Φαίνεται να έχει συμφωνηθεί η διαγραφή του χρέους προς το ΔΝΤ, την Παγκόσμια Τράπεζα και την Αφρικανική Αναπτυξιακή Τράπεζα, περίπου 18 χωρών – τεσσάρων στην Νότια Αμερική και 14 στην Αφρική (βλ. “Economics focus: to give or forgive”, The Economist, 18 Ιουνίου, σελ 82, για τις λεπτομέρειες της τρέχουσας συζήτησης για την βοήθεια). Όμως, τα λεφτά δεν θα επιστραφούν στο ΔΝΤ, αλλά θα πληρωθούν στις άλλες δύο. Οι χώρες που συμφωνούν να δώσουν τα λεφτά, θα πληρώσουν και τους οφειλόμενους τόκους: δηλαδή, θα ξεπληρώσουν τις τράπεζες. Οι παραλήπτες θα λάβουν, ακολούθως, μειωμένη βοήθεια από την Παγκόσμια Τράπεζα αντίστοιχα με το ποσό της διαγραφής. Ως αποτέλεσμα, τα συνολικά ποσά για τα οποία γίνεται λόγος, περίπου 1-1.5 δισ. δολάρια, είναι πολύ μικρά.

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν των ΕΠΑ υπολογίζεται σε 11 τρισεκατομμύρια δολάρια περίπου. Οι στρατιωτικές δαπάνες των ΕΠΑ είναι περίπου 400 δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο. Η αμερικανική κυβέρνηση ζήτησε περίπου 85 δισεκατομμύρια δολάρια για τον πόλεμο στο Ιράκ το 2004. Παρόλα αυτά, οι ΕΠΑ δεν ήταν διατεθειμένες να πληρώσουν τίποτα για την απαλλαγή από το χρέος.

Υποτίθεται ότι μπορεί να πληρώσουν ένα έξτρα ποσό 300 εκατομμυρίων δολαρίων περίπου, αλλά δεν είναι σαφές αν αυτό θα προέλθει από κάποιο άλλο τμήμα του προϋπολογισμού τους για βοήθεια. Ο Economist δίνει το παράδειγμα της Ρουάντα, που όφειλε τουλάχιστον 4,5 δισ. δολάρια στις δύο (ανωτέρω) τράπεζες και 2,9 δισ. δολάρια στο ΔΝΤ. Το αποτέλεσμα είναι ότι τώρα θα λάβει 4,5 δισ. δολάρια λιγότερη βοήθεια από τις δύο τράπεζες και έτσι, στην πραγματικότητα, θα γλιτώσει μόνο 2,9 δισ. δολάρια. Δεν είναι γνωστό αν οι δωρητρίες χώρες θα μειώσουν την βοήθειά τους τα επόμενα χρόνια ή όχι.

Ακόμα χειρότερα, είναι σαφές ότι το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα έχουν ιστορικά επιβάλει όρους που έκαναν την θέση των μαζών χειρότερη απ' ό,τι πριν δώσουν τα δάνειά τους. Η διαγραφή του χρέους θα επιβάλει νέους όρους θα έχουν πιθανώς το ίδιο αποτέλεσμα. Οι όροι επιβάλλονται, φαινομενικά, για να εξασφαλιστεί ότι θα αποφευχθεί η διαφθορά. Ο Georges Monbiot παρουσίασε μια σοβαρή έκθεση του είδους αυτών των όρων, στο άρθρο του στον Guardian, όπου έδειξε πόσο επαχθείς, ιδεολογικοί και ιδιοτελείς είναι: «Το σχέδιο των G8 να σώσουν την Αφρική έρχεται με όρους που το κάνουν να απέχει ελάχιστα από ένα εκβιαστικό ρόπαλο» («Ένα φορτίο ανοησίες», 14 Ιουνίου). Αναφέρομαι σ' αυτούς τους όρους πάλι παρακάτω.

Οποτεδήποτε υπάρχει μια συζήτηση για την αποτυχία των οικονομιών του τρίτου κόσμου, υπάρχει κατακραυγή για την έκταση της διαφθοράς. Δεν υπάρχει αμφιβολία για τον εκτεταμένο ρόλο της διαφθοράς σ' αυτές τις οικονομίες, αλλά, ομοίως, δεν υπάρχει αμφιβολία για τον ρόλο της διαφθοράς στις ανεπτυγμένες χώρες. Δεν έχει κανείς παρά να σκεφτεί την Enron και τον τρόπο έβγαζε κέρδη και μετά να ιχνηλατήσει τις επαφές της με την αμερικανική κυβέρνηση. Το ίδιο μπορεί να λεχθεί και για άλλες εταιρείες που καταδικάστηκαν στις ΗΠΑ, όπως η World Com, η Tyco κλπ Το γεγονός ότι οι μητροπολιτικές εταιρείες δωροδοκούν αξιωματούχους στον υποανάπτυκτο κόσμο είναι πασίγνωστο και σαφώς απαραίτητο για να «πάει καλά η δουλειά».

Πράγματι, η αποτυχία των οικονομιών του τρίτου κόσμου έχει πολύ λίγο να κάνει με την διαφθορά. Η εξαγωγή κεφαλαίου από αυτές τις χώρες, είναι, όμως, κρίσιμης σημασίας και αποτελεί όρο για την βοήθεια τύπου ΔΝΤ ότι αυτές οι οικονομίες θα πρέπει να χαλαρώνουν τους ελέγχους του συναλλάγματος, όπως και τους φραγμούς στον επαναστατισμό των κερδών στις αυτοκρατορικής ιδιοκτησίας εταιρείες. Το αποτέλεσμα είναι ότι υπάρχει μια ροή κεφαλαίου πίσω στις ανεπτυγμένες χώρες. Αυτό συνίσταται στην πληρωμή τόκων και κεφαλαίου για δάνεια α) από διεθνείς φορείς, β) από κυβερνητικούς φορείς, γ) από τράπεζες και άλλους ιδιωτικούς δανειοδοτικούς φορείς και δ) από την πληρωμή τοκομεριδίων, αμοιβών για συμβουλευτικές υπηρεσίες και μεριδίων κέρδους σε επενδυτές στις ανεπτυγμένες χώρες.

Επειτα, υπάρχει, επίσης, μια εξαγωγή χρήματος από την νότια καπιταλιστική τάξη, την μεσαία τάξη των επαγγελματιών και άλλων εξαρτημένων από την καπιταλιστική τάξη στον ανεπτυγμένο κόσμο. Η βοήθεια μπορεί να συνίσταται εν μέρει και μερικές φορές σε μεγάλη έκταση, από πληρωμές σε δυτικούς συμβούλους, ή από δάνεια συνδεδεμένα με την αγορά δυτικού στρατιωτικού εξοπλισμού. Το ουσιαδές είναι ότι υπάρχει πολύ λίγη από τη λεγόμενη βοήθεια, που πράγματι να βοηθά στην ανάπτυξη των χωρών που αφορά. Από καιρό σε καιρό έχουν υπάρξει λιμοί, οπότε οι δυτικοί φιλελεύθεροι όπως ο Geldof και άλλες προσωπικότητες του κατεστημένου δείχνουν έντονο ενδιαφέρον και τα χρήματα που συλλέγονται τότε έχουν βοηθήσει τους ντόπιους κατοίκους. Ακόμα και τότε, γίνεται, συχνά, με τέτοιο χονδροειδή τρόπο, που πολλή από τη βοήθεια χάνεται ή είναι στην πράξη επιζήμια για τις τοπικές οικονομίες ή κοινωνίες.

Σύμφωνα μ' ένα άρθρο του Economist, μια χώρα όπως η Μοζαμβίκη, πλήρωσε 71,8 εκατομμύρια δολάρια για το χρέος της το 2003, αλλά έλαβε 14 φορές αυτό το ποσό σε βοήθεια, συμπεριλαμβανό-

μενης της απαλλαγής (relief) από το χρέος. Ένας αριθμός αυτών των χωρών δεν μπορεί να ξεπληρώσει τα δάνεια και οι εθνικοί και οι διεθνείς φορείς συμφώνησαν να παραχωρήσουν μια εκτεταμένη και μακροπρόθεσμη απαλλαγή από το χρέος. Η απαλλαγή από το χρέος στη βάση του σχεδίου των Μπλερ-Μπράουν φαίνεται, σε σύγκριση με τα ανωτέρω, επουσιώδης. Όμως το βασικό σημείο είναι ότι αυτού του είδους ο δανεισμός, η απαλλαγή από το χρέος και η διαγραφή ή η αποδοχή χρεοκοπιών και για το ιδιωτικό κεφάλαιο, καθώς και για το κρατικό κεφάλαιο, όπως στην περίπτωση της Αργεντινής και της Ρωσίας, αποτελούν σήμερα τον κανόνα και το μέσο μέσα από το οποίο αυτές οι χώρες ελέγχονται και διατηρούνται μέσα στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα. Η Μοζαμβίκη είναι στη σφαίρα της Νότιας Αφρικής, όπου η εκροή του κεφαλαίου, νόμιμοι και παράνομοι, ήταν πολύ υψηλότερη από οποιαδήποτε δάνεια, ή ξένη άμεση, ιδιωτική επένδυση, τα τελευταία 20 χρόνια.

Οι υποανάπτυκτες καπιταλιστικές κοινωνίες είναι δομικά ανίκανες να απορροφήσουν επιδοτήσεις ή δάνεια τέτοια που, είτε να ανεβάζουν το βιοτικό επίπεδο της πλειοψηφίας, ή να οδηγούν σε μια αυτοσυντηρούμενη άνοδο του ποσοστού ανάπτυξης. Τα λεφτά δεν δίνονται άμεσα στους αγρότες ή στην εργατική τάξη, ή στους αντιπροσώπους τους, ακριβώς επειδή αυτό θα κατέστρεφε τη σειρά της εξουσίας μέσα στην κοινωνία. Αντίθετα, δίνουν στους λιμοκτονούντες εργάτες ή αγρότες τροφή για να ξεπεράσουν την επείγουσα κατάσταση, μετά το τέλος της οποίας η κοινωνία επιστρέφει στην προηγούμενη επικίνδυνη κατάστασή της. Χωρίς σχεδιασμό της οικονομίας, οι επιπλέον πόροι πρέπει αναπόφευκτα να σπαταληθούν.

Οι όροι για την ανάπτυξη

Αν παρατηρήσουμε την ιστορία των τελευταίων 80 χρόνων, βλέπουμε ότι μόνο εκείνες οι κοινωνίες, όπου υπήρχε ένας βαθμός κεντρικής οργάνωσης της οικονομίας, ήταν ικανές ν' αναπτυχθούν, αρκεί, πάντοτε, να ήταν ικανές ν' αποκτήσουν ένα επαρκές υπερπλεόον, είτε εσωτερικά είτε από ξένες επενδύσεις. Αυτό ίσχυε και στις Σταλινικού τύπου κοινωνίες και σε ορισμένες καπιταλιστικές χώρες, όπου η ντόπια αστική τάξη χρησιμοποίησε το κράτος ως μέσο οικοδόμησης της κυριαρχίας της.

Κατά δεύτερον, είναι σαφές ότι τα βασικά εκπαιδευτικά και υγειονομικά μέτρα δεν απαιτούν μεγάλη επένδυση. Όπου τα καθεστώτα μπόρεσαν να κινητοποιήσουν τον ενθουσιασμό του πληθυσμού τους, όπως στη διάρκεια πολέμων, ή μετά την ανατροπή του καπιταλισμού, ή της αποικιοκρατίας, πίεσαν συχνά τους διανοούμενους να συμμετάσχουν σε επιτυχείς εκστρατείες παροχής μαζικών υπηρεσιών εκπαίδευσης και υγείας. Αντίθετα, οι σύγχρονες Αφρικανικές κυρίαρχες τάξεις είναι συχνά αναγκασμένες να περικόψουν τους προϋπολογισμούς της παιδείας και της υγείας προκειμένου να μειώσουν τον κυβερνητικό προϋπολογισμό και έτσι ανταγωνίζονται εξίσου τους επαγγελματίες του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα. Το αποτέλεσμα είναι ότι η παιδεία και η υγεία γίνονται αξεπέραστα προβλήματα.

Τρίτον, τα συχνά αναφερόμενα παραδείγματα της Ανατολικής Ασίας ανασκευάζουν την προπαγάνδα ότι οποιαδήποτε χώρα μπορεί να φτάσει το επίπεδο των αναπτυγμένων χωρών, επειδή τους παραχωρήθηκε μια ειδική εξαίρεση από τις ΕΠΑ ώστε να έχουν κεντρικά οργανωμένες καπιταλιστικές οικονομίες, εν όψει του ψυχρού πολέμου. Είχαν ισχυρά κράτη, πρόθυμα να καταστείλουν οποιαδήποτε δυσαρέσκεια της εργατικής τάξης και τα οποία βοηθήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από την παρουσία των ιμπεριαλιστικών, συνήθως αμερικανικών, στρατευμάτων. Διατήρησαν υψηλά επίπεδα προστατευτισμού ενάντια στα ξένα εμπορεύματα, συμπεριλαμβανομένων των αμερικανικών προϊόντων και η βιομηχανία τους οργανώθηκε γρήγορα με την μορφή των γιγάντων εταιρειών. Στην Ιαπωνία, η Sony, η Matsushita-Panasonic και η Toyota είναι παγκόσμιες φίρμες. Στην Νότια Κορέα, γίγαντες όπως η Samsung είναι, επίσης, γνωστοί. Μ' άλλα λόγια, μιλάμε για έναν οργανωμένο καπιταλισμό, που πήρε

μια ειδική άδεια από τις ΗΠΑ, οι οποίες και επένδυσαν σ' αυτές τις κοινωνίες και επέτρεψαν στα προϊόντα τους ελεύθερη πρόσβαση στην αμερικάνικη αγορά, παρόλο που τα αμερικάνικα προϊόντα δεν είχαν αντίστοιχη πρόσβαση.

Η Κίνα είναι μια ειδική περίπτωση όπου η οικονομία είναι κεντρικά οργανωμένη, με ένα ισχυρό κράτος που κυριαρχείται από το Κομμουνιστικό Κόμμα. Ακόμα και εκεί είναι σαφές ότι η πλειοψηφία του πληθυσμού, που είναι αγρότες, έχουν επωφεληθεί πολύ λίγο, αν επωφελήθηκαν καθόλου. Όμως, το πλεόνασμα που έχει επενδυθεί είναι τεράστιο, καθώς μόνο από το εξωτερικό έρχονται περί τα 50 δισ. δολάρια το χρόνο. Το Κινέζικο παράδειγμα είναι διδακτικό επειδή βασίζεται πάνω στην αύξηση των εξαγωγών στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη –κάτι που έχει καθορισμένα όρια. Η Ιαπωνία προσέκρουσε στο ίδιο εμπόδιο πριν 15 χρόνια και παραμένει αποτελεσματική σε μια μικράς διάρκειας κατιούσα πορεία.

Σήμερα, ο ψυχρός πόλεμος έχει τελειώσει και οι παραχωρήσεις που έγιναν στις υποανάπτυκτες χώρες της πρώτης γραμμής δεν έχουν πια καμιά χρησιμότητα. Ταυτόχρονα, η εποχή του Σταλισμού έχει παρέρθει και δεν θα υπάρξουν νέα παραδείγματα όπως της Κίνας ή του Βιετνάμ να παίρνουν το δρόμο από το Σταλισμό στη ελεγχόμενη καπιταλιστική ανάπτυξη. Ως εκ τούτου, είναι δύσκολο να δούμε πώς μια υποανάπτυκτη χώρα μπορεί να κάνει τίποτα περισσότερο από το να έχει νησίδες βιομηχανικής ανάπτυξης, χωρίς είτε μια εθνικιστική επανάσταση, της οποίας η αρχική επιτυχία αναπόφευκτα θα φθαρεί, ή μια σοσιαλιστική επανάσταση, ως μέρος της παγκόσμιας επανάστασης.

Η τρέχουσα χρηματιστική-καπιταλιστική ορθοδοξία θεωρεί ότι, αν υπάρξουν οι όροι για ελεύθερο εμπόριο, έναν ισοσκελισμένο προϋπολογισμό, έλεγχο της προσφοράς χρήματος, κυριαρχία του νόμου, προστασία για την ατομική ιδιοκτησία και μια θετική στάση στις ξένες επενδύσεις, θα υπάρξει μια παντοτινή βιομηχανική άνθηση, βασισμένη κυρίως πάνω σε μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις. Στην πραγματικότητα, αυτό είναι κάτι περισσότερο από ένα ουτοπικό όνειρο και δεν θα είχε καμιά σημασία εκτός από το γεγονός ότι, αυτή η άποψη για την οικονομία, περνάει με πλύση εγκεφάλου στα κεφάλια των οικονομολόγων και των πολιτικών αυτών των χωρών και εν συνεχεία προβάλλεται ως οι αναγκαίοι όροι για δάνεια και επιδοτήσεις. Υπάρχουν δύο προβλήματα σε μια τέτοια άποψη της πραγματικότητας. Το πρώτο είναι ότι είναι αναληθής, όπως ήδη υποστηρίζαμε και το δεύτερο ότι δεν μπορεί να λειτουργήσει, ακόμα και αν ήταν αληθινή.

Αλλαγή στη στρατηγική κάτω από την πίεση της αποτυχίας

Πράγματι, έχει αποτύχει και είναι η ίδια υπεύθυνη για ένα μέρος της φτώχειας στις υποανάπτυκτες χώρες. Η απομάκρυνση της προστασίας και η μείωση των δαπανών για την υγεία, την παιδεία και το κοινωνικό κράτος, που προκύπτει από τις προσπάθειες να ισοσκελιστεί ο προϋπολογισμός, έχουν οδηγήσει σε υψηλότερη ανεργία, χαμηλότερη παραγωγικότητα και μεγαλύτερη φτώχεια απ' ό, τι πριν. Ταυτόχρονα, οι εγχώριοι καπιταλιστές, που τους είχε δοθεί ένα μερίδιο στις εξορυκτικές βιομηχανίες, στις αγορές ακινήτων κλπ, έχουν γίνει πλούσιοι, ενώ η πλειοψηφία έχει, συνήθως, γίνει φτωχότερη.

Κινούμενοι από την παταγώδη αποτυχία της οικονομικής τους πολιτικής και από την πολιτική εχθρότητα που έχει γεννήσει, το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα έχουν αρχίσει ν' αλλάζουν τη πολιτική τους. Επρεπε ν' αναγνωρίσουν ότι οι όροι που επέβαλλαν είναι πολιτικά μη δημοφιλείς. Το αποτέλεσμα είναι ένα κενό πολιτικής, όπου οι παλιοί όροι παραμένουν, αλλά με λιγότερο εξαναγκασμό.

Η πολιτική που προωθεί η κυρίαρχη τάξη βασίζεται στην επιδίωξη της επιβολής μιας υποτελούς καπιταλιστικής τάξης, υποστηριζόμενης από μια ευλύγιστη «μεσαία τάξη», που υποτίθεται ότι έχει σχηματισθεί από τους ιδιοκτήτες των μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων, καθώς των επαγγελματιών που εξαρτώνται από αυτούς τους καπιταλιστές.

Το πρόβλημα, όμως, είναι ότι ο σύγχρονος καπιταλισμός προλεταριοποιεί τα πρώην «μεσοαστικά» επαγγέλματα στην εκπαίδευση, στη υγεία, στο νομικό χώρο και στον δημόσιο τομέα εν γένει. Η ίδια η μείωση του κρατικών προϋπολογισμών, που υποτίθεται ότι θα εξασφάλιζε δημοσιονομική πειθαρχία, έχει, επίσης, οδηγήσει σε μια μεγάλη αλλαγή στις συνθήκες αυτού του τομέα, καθώς και σε μια μείωση του πραγματικού εισοδήματος για την πλειοψηφία. Το αποτέλεσμα της συμπίεσης, από το χρηματιστικό κεφάλαιο, του κόστους σε κάθε τομέα, ήταν η προλεταριοποίηση των «χαρτογιακάδων» εργαζομένων (white-collar labor).

Η ιδέα ότι η εκβιομηχάνιση ελέγχεται ή ωθείται από μικρού ή μεσαίου μεγέθους καπιταλιστές είναι ανόητη. Αν και υπάρχουν, εξ ορισμού, πολύ περισσότερες τέτοιες επιχειρήσεις σε κάθε χώρα, είναι εξαρτημένες από τις πολύ μεγάλες εταιρείες, που ελέγχουν τομείς της οικονομίας. Αυτό φαίνεται μόνο εν μέρει στις στατιστικές της παραγωγής ή της αγοράς, εφόσον η προστιθέμενη αξία στην γιγάντια εταιρεία μπορεί να μη λείει ολόκληρη την ιστορία.

Μια, ακόμα χειρότερη, σύγκρουση για το χρηματιστικό κεφάλαιο ήταν η καθοδική πορεία που άρχισε το Μάρτιο του 2000. Στην πραγματικότητα, οφείλει κανείς να τοποθετήσει την ημερομηνία έναρξης της παγκόσμιας πτωτικής πορείας στο τέλος του ψυχρού πολέμου. Ο Jeremy Rifkin τονίζει ότι: «Σήμερα, ενώ τα εταιρικά κέρδη αυξάνονται σ' όλο τον κόσμο, 89 χώρες βρίσκονται οικονομικά σε χειρότερη κατάσταση απ' ό,τι ήταν στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Ο καπιταλισμός υποσχέθηκε ότι η παγκοσμιοποίηση θα στένευε το χάσμα ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς. Αντίθετα, ο διαχωρισμός έχει διευρυνθεί. Οι 356 πλουσιότερες οικογένειες στον κόσμο απολαμβάνουν ένα συνδυασμένο πλούτο που τώρα ξεπερνά το ετήσιο εισόδημα του 40% του ανθρωπίνου είδους. Τα δυο τρίτα του παγκόσμιου πληθυσμού δεν έχουν κάνει ποτέ ούτε ένα τηλεφώνημα και το ένα τρίτο δεν έχει πρόσβαση στον ηλεκτρισμό». (“Capitalism on trial”, The Guardian, 22 Ιουνίου).

Η κυκλική ανοδική στροφή ήταν αδύναμη και η Ιαπωνία και η Ευρώπη παραμένουν με χαμηλό ή αργητικό ποσοστό ανάπτυξης – από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και όχι μόνο μετά τον Μάρτιο του 2000. Ένα από τα αποτελέσματά της ήταν η μείωση των κερδών για τις υποανάπτυκτες χώρες, που ελαφρύνθηκε από μια άνοδο στην τιμή των εμπορευμάτων, που τώρα έχει φτάσει στο αποκορύφωμά της. Όμως, η ουσιαστική βάση της συνεχιζόμενης κρίσης βρίσκεται στο τεράστιο πλεόνασμα κεφαλαίου στην παγκόσμια οικονομία. Αυτό σημαίνει ότι ο ανταγωνισμός για κερδοφόρες επενδυτικές διεξόδους πρέπει αναπόφευκτα να μειώσει τις ευκαιρίες για την εθνική μπουρζουαζία των υποανάπτυκτων χωρών.

Αυτό εγείρει το όλο ζήτημα της σταθερότητας αυτών των χωρών. Ένα φανερό παράδειγμα ήταν η Αργεντινή, που κήρυξε χρεοκοπία για το διεθνές της χρέος και υποτίμησε το νόμισμά της. Ένα αποτέλεσμα ήταν η προλεταριοποίηση της πρώην μεσαίας τάξης αυτής της χώρας, δείχνοντας, για μιαν ακόμη φορά, ότι ο μόνος δρόμος που εξασφαλίζει ότι το κεφάλαιο παραμένει κεφάλαιο, είναι η εξαγωγή του στις ανεπτυγμένες χώρες. Στην πραγματικότητα, αυτή είναι μια διαδικασία που διαπερνάει ολόκληρο τον τρίτο κόσμο, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό.

Εχουμε, λοιπόν, τη θέση όπου η σταθερότητα της εθνικής καπιταλιστικής τάξης και των υποστηρικτών της στη μεσαία τάξη εξαρτάται από την εξαγωγή κεφαλαίου, την ίδια στιγμή που το διεθνές κεφάλαιο έχει πρόβλημα στην ανεύρεση διεξόδων για τα επενδυτικά του κεφάλαια.

Ιμπεριαλισμός

Είναι καθαρό ότι ο σύγχρονος ιμπεριαλισμός έχει την δική του μορφή. Ο πυρήνας του ιμπεριαλισμού από το 1870 βασιζόταν στην εξέλιξη του κεφαλαίου σε χρηματιστικό κεφάλαιο, που με τη σειρά του εξήγαγε κεφάλαιο σε χώρες υποανάπτυκτες σε σχέση με τον ίδιο. Αυτό συμπεριλάμβανε τις ΗΠΑ

και την Γερμανία της εποχής και το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαίου πράγματι πήγαινε σ' αυτές τις χώρες, παρόλο που σημαντικά ποσά πήγαιναν στις κατακτημένες χώρες του τρίτου κόσμου. Ο παρακμάζων καπιταλισμός έπρεπε να κινηθεί έξω από το παραγωγικό κεφάλαιο επειδή το ποσοστό κέρδους μειωνόταν και η εξαγωγή του αύξανε το ποσοστό της απόδοσης. Ο ακριβής μηχανισμός είναι ακόμη αντικείμενο διαφωνίας ανάμεσα στους Μαρξιστές, αλλά αυτό δεν έχει σημασία για τους παρόντες σκοπούς. Υπήρχε ένα πλεόνασμα κεφαλαίου που βρήκε διεξόδους, αλλά οδήγησε στην αποικιακή κατάρτηση και σε δύο παγκόσμιους πολέμους.

Το πρόβλημα είναι ότι το χρήμα δεν μπορεί να γεννήσει χρήμα από μόνο του. Πρέπει να έχει μια πηγή υπεραξίας, ή, μ' άλλα λόγια, εργασία για την εκμεταλλευτεί. Η κυρίαρχη τάξη, όμως, δεν θέλει να ανταγωνιστεί με τον εαυτό της και γι' αυτό η αποικιακή βιομηχανία έγινε θυγατρική στις μητροπολιτικές εταιρείες με αυτοκρατορικούς κανόνες. Από το τέλος της αποικιοκρατίας και ύστερα, αυτοί οι κανόνες δεν μπορούν να γίνουν αυτοκρατορικό διάταγμα. Η General Motors δεν θέλει περισσότερο ανταγωνισμό, πέρα από ένα όριο, το οποίο θα μπορούσε ν' αποδεχτεί και γι' αυτό θέλει ελεύθερο εμπόριο, εκτός, βέβαια, από την εθνική της επικράτεια. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, το ΔΝΤ και Η Παγκόσμια Τράπεζα ενεργούν ως αυτοκρατορικοί αστυνόμοι.

Στην παρούσα περίοδο, όμως, η εθνική μπουρζουαζία ή τα κυρίαρχα στρώματα, είτε πρέπει να εκμεταλλευτούν το κεφάλαιό τους και έτσι να γίνουν στην πραγματικότητα μια εκπατρισμένη μπουρζουαζία, ή να ξεγεληθούν ενάντια στο διεθνές εμπορικό και χρηματιστικό σύστημα.

Η ουσία του ιμπεριαλισμού, βρίσκεται, κατ' αρχήν, στην απόσπαση, από μια αυτοκρατορική κυρίαρχη τάξη, φόρου υποτέλειας από τους κατοίκους της αυτοκρατορίας έξω από την μητρόπολη. Ο Λένιν χρησιμοποίησε τον όρο εφαρμόζοντάς τον αποκλειστικά στην περίοδο της εξαγωγής του κεφαλαίου από το 1870 και πέρα, αλλά αυτός ο ορισμός δεν έρχεται σε σύγκρουση με τα παραπάνω. Το χρηματιστικό κεφάλαιο αποσπά υπεραξία από τον αποικιακό και πρώην αποικιακό κόσμο, σε υψηλότερο ποσοστό απ' ό,τι στην δική του χώρα. Οι ντόπιοι κάτοικοι υφίστανται υπερεκμετάλλευση και αυτό συνεχίζει να γίνεται. Οι Κινέζοι, οι Ινδοί ή οι Βολιβιάνοι εργάτες παίρνουν μισθούς ελεημοσύνης. Το αποτέλεσμα είναι ότι η αυτοκρατορική μπουρζουαζία αυξάνει τα κέρδη της και άμεσα και έμμεσα. Στη δεύτερη περίπτωση, επωφελούνται από τα φτηνά προϊόντα που εισάγονται στις αυτοκρατορικές χώρες, χρησιμοποιώντας τα για ν' αποφύγουν να υψώσουν τα πραγματικά μεροκάματα ή ακόμα και τα ονομαστικά μεροκάματα.

Συμπέρασμα

Εν συντομία, αυτό το άρθρο υποστηρίζει ότι η προσωρινή προθεσμία, που πήρε ο παρακμάζων καπιταλισμός κατά την διάρκεια της περιόδου του ψυχρού πολέμου, έχει τελειώσει και αυτό σημαίνει ότι η θέση όλων των τάξεων στον τρίτο κόσμο επιδεινώνεται. Τα μητροπολιτικό κεφάλαιο δεν είναι προετοιμασμένο να επενδύσει τα ποσά που είναι αναγκαία για την ανάπτυξη αυτών των χωρών, αλλά θέλει να μπορεί να αποσπά κέρδη από αυτές. Ελυσαν μερικά από τα προβλήματά τους επενδύοντας στην Κίνα, η οποία είναι εν μέρει έξω από το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα, αν και βαθμιαία ενσωματώνεται σ' αυτό. Το μέλλον του καπιταλισμού της Ανατολικής Ασίας είναι απίθανο να είναι λαμπρό και οι χώρες αυτές είναι πιθανό να έχουν την τύχη της Ιαπωνίας.

Το τεράστιο πλεόνασμα κεφαλαίου που επικρέμαται πάνω από τον καπιταλισμό, θα έχει, σχεδόν σίγουρα, ως αποτέλεσμα μια νέα κρίση αποτελεμιάωσης (slump), στην διάρκεια της οποίας η θέση των μαζών στον τρίτο κόσμο θα επιδεινωθεί. Αυτό δεν θα ήταν αναπόφευκτο αν η καπιταλιστική τάξη επρόκειτο να βυθιστεί στην κατεύθυνση μιας λύσης Κεϋνσιανού τύπου, μια μείζονος, δηλαδή, επανε-

πένδυσης σε μια μαζικά επεκτεινόμενη βιομηχανία, παράγοντας για τους τομείς που έχουν ένα έλλειμμα αναγκών. Αλλά φοβούνται ότι η εργατική τάξη θα ισχυροποιηθεί τόσο που θα επιστρέψει στους αγώνες των δεκαετιών 60 και 70. Γι' αυτό δεν θα το κάνουν. Αντί γι' αυτό, βαδίζουν πάνω σ' ένα τεντωμένο σκοινί, προσπαθώντας ν' αναγκάσουν τις διάφορες χώρες ν' ανοίξουν τις οικονομίες τους για να διακινδυνεύσουν την ελεύθερη εκμετάλλευση του πληθυσμού παρέχοντας βοήθεια και δάνεια με τους αναγκαίους όρους.

Η μόνη πραγματική λύση για την φτώχεια στον τρίτο κόσμο είναι να μπει τέλος στην σπάταλη δαπάνη για τέτοια ζητήματα όπως οι εξοπλισμοί και ο κρατικός μηχανισμός και η χρησιμοποίηση των πόρων που θα εξοικονομηθούν, κατ' αρχήν, για επένδυση στην παιδεία, στην υγεία, στη στέγαση και στην υποδομή της χώρας μ' ένα σχεδιασμένο τρόπο, κάτω από τον δημοκρατικό έλεγχο των συνεταιρισμένων εργατών. Τότε θα μπορέσουν αυτές οι χώρες να λάβουν μέρος σ' ένα σχεδιασμένο και συμφωνημένο διεθνή καταμερισμό της εργασίας, όπου οι κάτοικοι τους θα είναι ισότιμοι συνεταίροι με τους άλλους εργάτες στον υπόλοιπο κόσμο.

Μ' άλλα λόγια, μέχρις ότου ανατραπεί ο καπιταλισμός, η φτώχεια είναι ένα αναγκαίο μέρος του καπιταλιστικού συστήματος ελέγχου. Μια κοινωνία βασισμένη στην απόσπαση κέρδους και φόρου υποτέλειας δεν μπορεί να μετασχηματιστεί σε μια κοινωνία βασισμένη στην απάντηση στην ανάγκη!

Μετάφραση: Θόδωρος Μεγαλοικονόμου

«Το Τέλος της Φτώχειας» του Τζέφρι Σακς: Μια Πολιτική Επισκόπηση

Του *George Kaffetzis*

Τελικά οι μοιραίοι Μαρτίνας έφθασαν και κατέφυγαν σε βίαια μέτρα εκδίωξης. Ένα ισχυρό απόσπασμα αξιωματικών ειρήνης, ικανών να καταστήσουν κάθε αντίσταση μάταια, διέταξαν τους κατοίκους να αναχωρήσουν ως το μεσημέρι. Καθώς δεν υπάκουσαν, οι αξιωματικοί σύμφωνα με τη δικαιοδοσία τους, προχώρησαν βγάζοντας τις σκεπές των σπιτιών τους, έβγαζαν τις άθλιες πόρτες και παράθυρα –ένας συνοπτικός και αποτελεσματικός τρόπος εκδίωξης, που ασκείται ακόμα σε κάποια απομακρυσμένα μέρη της Σκοτίας, όταν ο ενοικιαστής αποδειχθεί πεισματάρης.

Σερ Γουόλτερ Σκοτ, *Η Ιδιομορφία του Τύπου ή Ο Αστρολόγος (1829)*

Η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση εισήλθε στην πρώτη μεγάλη κρίση της πριν από επτά καλοκαίρια, με την λεγόμενη «Ασιατική Οικονομική Κρίση». Από τότε η ιδεολογική δύναμη αυτής της μορφής του καπιταλισμού υποχωρεί αργά. Η κάποτε ελκυστική εικόνα των δημιουργικών δυνάμεων της ανθρωπότητας, που ενώνονται με την διαδικασία της παγκοσμιοποίησης για τη «γενική ευημερία» με τη χωρίς σύνορα μεταφορά χρημάτων, κεφαλαίου και εργασίας με την ταχύτητα του φωτός τώρα φαίνονται ως ένα νοσταλγικό κειμήλιο. Από το 1997, μαζί με τη συνεχιζόμενη οικονομική κρίση και στασιμότητα της Ευρώπης, Νότιας Αμερικής και Αφρικής, η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση έχει αντιμετωπίσει δυο σημαντικές ιδεολογικές μεταστροφές. Η πρώτη μεταστροφή σχετίζεται με μια πόλη (Σηάτλ) και η δεύτερη με μια ημερομηνία (11 Σεπτέμβρη 2001).

Οι αποκλεισμοί δρόμων που σταμάτησαν προσωρινά τις συνεδριάσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου στο Σηάτλ στα τέλη του Νοέμβρη του 1999, έφεραν στην πλανητική συνείδηση την ύπαρξη ενός παγκόσμιου κινήματος αντίστασης στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Το κίνημα αυτό αναπτύσσεται στην κυριολεξία με τις χιλιάδες «εξεγέρσεις εναντίον του ΔΝΤ», γενικές απεργίες και ανταρτοπόλεμους στον Τρίτο Κόσμο από τα μέσα της δεκαετίας του 80 εναντίον των προγραμματικών δομικής προσαρμογής (τις «σφήνες» που άνοιξαν οικονομίες που παλιότερα αντιστεκόταν στον ολοκληρωτικό έλεγχο του διεθνούς κεφαλαίου). Ωστόσο η ξαφνική εμφάνιση στους δρόμους της πόλης του αρχηγείου της Microsoft ενός κινήματος, ικανού να σταματήσει την φαινομενικά ασταμάτητη ατμομηχανή της παγκοσμιοποίησης, έκανε ξεκάθαρο ότι υπήρχε μια άλλη πραγματικότητα που δεν δωροδοκούσαν μ' ένα μέλλον του οποίου ο μόνος στόχος ήταν να δημοκρατίσει τον κόσμο στον υψηλότερο πλειοδότη. Το αντίθετο μάλιστα, το κίνημα ήταν ικανό να προβάλλει μια εικόνα της παγκο-

ομοιοποίησης που οδηγούσε στην πρωτοφανή εξαθλίωση των λαών σ' ολόκληρο τον πλανήτη, εκτός αν την σταματήσουμε.

Η καταστροφή των Πύργων του Παγκόσμιου Εμπορικού Κέντρου στις 11 Σεπτέμβρη του 2001 και ο θάνατος τριών χιλιάδων ανθρώπων ακολουθήθηκαν από ένα «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας» που αποκάλυψε την στρατιωτική όψη της παγκοσμιοποίησης: το αόρατο χέρι της παγκοσμιοποίησης απαιτούσε μια εξίσου παγκόσμια σιδερένια γροθιά. Αντί να αντιμετωπιστεί η 9/11 ως έγκλημα του οποίου οι δράστες έπρεπε να συλληφθούν, να δικαστούν και να καταδικαστούν σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, η κυβέρνηση Μπους την είδε ως μια συμβολική επίθεση πάνω στη θέση των ΗΠΑ ως η ηγεμονική δύναμη που εγγυάται την λειτουργία των κανόνων της παγκόσμιας αγοράς. Ο Τζωρτζ Μπους αμέσως μετά την 9/11 εξέφρασε αυτό το όραμα όταν προσδιόρισε τον πραγματικό εχθρό στον «άξονα του κακού» -Ιράκ, Ιράν και Βόρεια Κορέα- και οποιαδήποτε άλλο από τα άλλα 30 με 40 μη κατονομασθέντα «κακά» και που πιθανόν «να περιθάλπουν τρομοκράτες» κράτη ανά τον πλανήτη. Πράγματι, ο Οσάμα Μπιν Λάντεν και το σχέδιο του για ίδρυση ενός νέου Χαλιφάτου ξεχάστηκε τελείως μέσα στην έξαψη της πειθαρχικής εθνών κρατών που για τον ένα ή τον άλλο λόγο δεν ήταν απολύτως ανοιχτά στην ροή του παγκόσμιου κεφαλαίου (ιδιαίτερα το Ιράκ). Ωστόσο, αυτή η εικόνα της παγκοσμιοποίησης που απαιτεί στην κυριολεξία ένα «διαρκή» πόλεμο κατά των δύστροπων κρατών και πληθυσμών (που στιγματίστηκαν από τους νεοσυντηρητικούς συμβούλους του Μπους ως «αντιδημοκρατικά») δεν ήταν κάτι που θα προκαλούσε ενθουσιασμό, ειδικά καθώς υπονόμει την υπόσχεση της παγκοσμιοποίησης για έναν πιο στενό και αλληλοεξαρτώμενο κόσμο όπου το συμφέρον όλων θα ήταν να «τα πάμε καλά».

Η ιδεολογική κρίση της παγκοσμιοποίησης έχει οξυνθεί έως το σημείο ώστε το τέλος του 2004 όλες οι σημαντικές προσπάθειες για την επέκταση της ατζέντας της «παγκοσμιοποίησης» (CAFTA, FTAA, ο γύρος Ντόχα κ.λ.π) ματαιώθηκαν τόσο στους δρόμους όσο και σε διπλωματικό επίπεδο. Ο Τζέφρι Σακς έγραψε και δημοσίευσε το βιβλίο του, Το Τέλος της Φτώχειας: Πως Μπορούμε να Καταφέρουμε να Είμαστε Ευτυχημένοι στη Ζωή μας (καθώς και μια σειρά άρθρων στους New York Times), στις αρχές του 2005 για να απαντήσει σ' αυτή την ιδεολογική και πολιτική κρίση. Ο Σακς εκπροσωπεί αυτούς που είναι πεπεισμένοι ότι η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, αν διαχειριστεί σωστά, είναι ο μόνος δρόμος για το μέλλον χωρίς την απεχθή φτώχεια και εξαθλίωση για δισεκατομμύρια ανθρώπους (και πράγματι η μόνη εναλλακτική λύση για την επιβίωση του ίδιου του καπιταλισμού). Η έκδοση του βιβλίου συγχρονίστηκε ώστε να φθάσει στο μεγαλύτερο κοινό της στις αρχές Ιουλίου, όπου οι «ηγέτες» των G8, συναντήθηκαν στη Σκωτία για να συζητήσουν για ένα νέο «πακέτο κατά της φτώχειας» για τα Αφρικανικά έθνη, που αναπτύχθηκε από μια ποικιλία φορέων από το Βρετανικό Foreign Office ως τα Ηνωμένα Έθνη, τα ακαδημαϊκά κέντρα όπως Earth Institute στο οποίο ο Σακς είναι επικεφαλής στη Νέα Υόρκη και τους οργανωτές των συναυλιών «Live8» σαν τους Τζέλντοφ και Μπόνο.

Υπάρχουν πολλά πράγματα που είναι ανιαρά μ' αυτό το βιβλίο, πέρα από τον ιδεολογικό του σκοπό. Το Τέλος της Φτώχειας είναι εν μέρει οι αυτοσυγχαρητήριες αναμνήσεις του ρόλου του Σακς ως συμβούλου στις κυβερνήσεις της Βολιβίας, Ρωσίας, Πολωνίας, Ινδίας, Κίνας και εν μέρει ένα παγκόσμιο-ιστορικό βιβλίο για την δικαιολόγηση του απόλυτου ορθολογισμού του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού (αν εφαρμοστεί σωστά στις «ασθενείς» χώρες από τους «κλινικούς οικονομολόγους» όπως ο ίδιος). Στο πρώτο μέρος του βιβλίου ο Σακς μας αναφέρει τι συμβούλευσε να κάνουν αυτές οι κυβερνήσεις την εποχή της εμπλοκής του και σταθερά προσθέτει ένα αισιόδοξο μήνυμα, ακόμα και εκεί όπου τα αποτελέσματα ήταν ολοφάνερα καταστροφικά (π.χ. εκτιμάται ότι εκατομμύρια Ρώσοι, ειδικά άνδρες, πέθαναν πρόωρα εξαιτίας της κατάρρευσης των μισθών και του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης την εποχή που ο Σακς συμβούλευε την κυβέρνηση Γέλτσιν και που ίσως να ισοδυναμεί με το ποσοστό θανάτων ενός «μέτρου» πυρηνικού πολέμου!) Ωστόσο, το πανγλωσσικό σχόλιο του Σακς γι'

αυτό το επεισόδιο είναι το ακόλουθο: «Κοιτάζοντας πίσω, θα είχα ίσως συμβουλευτεί τη Ρωσία διαφορετικά γνωρίζοντας ό, τι γνωρίζω σήμερα;... Σ' ένα μεγάλο βαθμό η απάντηση είναι όχι... Τα περισσότερα από τα αρνητικά πράγματα που συνέβησαν -όπως η μαζική κλοπή κρατικών περιουσιακών στοιχείων υπό την ρουμπρίκα της ιδιωτικοποίησης- ήταν άμεσα αντίθετες στη συμβουλή που έδωσα και στις αρχές της εντιμότητας και της δικαιοσύνης που μου είναι προσφιλείς (Σακς 2005: 146-147)».

Ντόκτωρ Σακς, διαμαρτύρεστε υπερβολικά. Είναι δυνατόν να είμαστε τόσο καλοί στην διάκριση μας για τα «καλά» και τα «κακά» πράγματα, όταν έχουμε να κάνουμε με την πρωταρχική συσσώρευση κεφαλαίου; Είναι δυνατόν ο Σακς να έχει ξεχάσει την «φωτιά και αίμα» που έθεσε το σκηηνικό για τον θρίαμβο των διανοουμένων του Σκοτσέζικου διαφωτισμού, όπως ο Ντέιβιντ Χιουμ και ο Άνταμ Σμιθ, που τόσο εκτιμά: τη σφαγή των Βουνίσσιων στα τέλη της εξέγερσης του 1745 και τα ξεχερσώματα που ακολούθησαν καθόλη τη διάρκεια ως το τέλος του 18ου και 19ου αιώνα (και που περιγράφει τόσο επιδέξια ο Σκοτ στην επιγραφή αυτού του κειμένου). Τα φαντάσματα αυτών των νεκρών Βουνίσσιων χαρέτισαν τους ηγέτες των G8 στην Gleneagles και ίσως είχαν μια μικρή αλήθεια που πνίγηκε από το παραμύθι της ειρηνικής καπιταλιστικής ανάπτυξης που άρχισε να διηγείται ο Άνταμ Σμιθ και συνεχίζει μέχρι σήμερα ο Σακς. Απαιτείται μια πιο νηφάλια εκτίμηση της διαδικασίας εισαγωγής της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης σε κοινωνίες όπου υπάρχουν συστήματα αναπαραγωγής που βασίζονται στις κοινότητες, με δεδομένη την πραγματικότητα των καταρρεόντων εισοδημάτων και της αυξανόμενης «φτώχειας» σε πολλές χώρες που έχουν δώσει την διεύθυνση των οικονομιών τους σε «ειδικούς», όπως ο Σακς.

Το κύριο σημείο της πολιτικής μου κριτικής, παρόλα αυτά, δεν επιθυμεί να σφάζει για μια ακόμα φορά τον πάσχοντα δράκο της θεωρίας της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Ο βασικός σκοπός της είναι να εξετάσουμε τον ορισμό του εμφανή σχεδίου του Σακς και στη συνέχεια να σκιαγραφήσουμε τον συγκαλυμμένο πολιτικό του στόχο.

Ο Σακς ισχυρίζεται ότι δεν είναι ένας δογματικός νεοφιλελεύθερος οικονομολόγος αλλά ένας κλινικός οικονομολόγος που χρησιμοποιεί τα εργαλεία της νεοφιλελεύθερης θεωρίας για να διαγνώσει τις αιτίες των οικονομικών ασθενειών και να προσφέρει την κατάλληλη θεραπεία (Σακς 2005: 71-89). Η ασθένεια στην οποία επιτίθεται σ' αυτό το βιβλίο είναι η «φτώχεια» και το τελευταίο μέρος του βιβλίου είναι ένα σχέδιο για το τέλος της φτώχειας έως το 2025 (μια ελκυστική ημερομηνία καθώς ο όγκος των αναγνωστών του θα έχουν αρκετά καλές πιθανότητες να ζουν μέχρι τότε!) Για να είμαστε πιο ακριβείς, ο τερματισμός της οικονομικής ασθένειας της «ακραίας φτώχειας» είναι ένας στόχος που μόνο οι δογματικοί νεοφιλελεύθεροι ή οι νεοσυντηρητικοί θα μπορούσαν ανοιχτά να βρουν ψεγάδι (αν και κάποιοι απ' αυτούς έχουν αντιταχθεί στις συνταγές του Ντόκτωρ Σακς). Ναι, το τέλος της «ακραίας φτώχειας» (μετά τη δημιουργία της σε τόσο μεγάλο βαθμό) μέσα σε είκοσι χρόνια θα αποτελέσει τον θρίαμβο του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού. Ωστόσο, με το ένα σχέδιο μετά το άλλο για το «τέλος της φτώχειας» από την εποχή του Ρόμπερτ Μακναμάρα στην Παγκόσμια Τράπεζα στη δεκαετία του 1970, τα οποία εγκαινιάζαν οι συνήθεις ύποπτοι -Ηνωμένα Έθνη, Παγκόσμια Τράπεζα, οι αναπτυξιακές BINGOS (μεγάλες διεθνείς ΜΚΟ)- που οδήγησαν στην επίταση της «εξαθλίωσης» στην Αφρική και με την πολιτική απόρριψη της νεοφιλελεύθερης οικονομίας σε Νότια και Κεντρική Αμερική (συμπεριλαμβανομένου και της βίαιης εκδίωξης ενός εκ των συνεργατών του Σακς, του Σαντσεζ δε Λοζάδα, από την προεδρεία της Βολιβίας από χιλιάδες αντόχθονες διαδηλωτές την περίοδο των «πολέμου του φυσικού αερίου») υπάρχει αρκετά δικαιολογημένη καχυποψία για τις αξιώσεις του Σακς

Πράγματι, καθώς οι αξιώσεις του Ντόκτωρ Σακς είναι πως είναι οικονομικός γιατρός, θα πρέπει να θυμάται ότι ένα από τα σημαντικότερα Ιπποκράτεια αποφθέγματα είναι: να μην βλέπεις! Γιατί ο Ντόκτωρ Σακς είναι τόσο σίγουρος ότι καταλαβαίνει την φτώχεια που αξιώνει ότι το σχέδιο του θα

τερματίσει; Θα πρέπει να πιστέψουμε ότι αυτός και οι συνάδελφοι του «Live 8», τουλάχιστον, δεν θα βλάψουν; Ένας λόγος για τις αμφιβολίες μας είναι οι δυο διαφορετικοί, μη συνώνυμοι ορισμοί της «ακρραίας φτώχειας» που μας δίνει: (α) «ακρραία φτώχεια σημαίνει ότι τα νοικοκυριά δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τις βασικές ανάγκες» και (β) ακρραία φτώχεια σημαίνει «εισόδημα ενός δολαρίου ανά άτομο, μετρούμενο στην ισοτιμία της αγοραστικής δύναμης». Πολλοί χωρικοί της Αφρικής ή της Νότιας Αμερικής μπορούν να βεβαιώσουν, σύμφωνα με τις εμπειρίες τους, ότι αυτοί οι ορισμοί δεν έχουν την ίδια σημασία. Υπάρχουν πολλά χωριά όπου οι «βασικές ανάγκες» των κατοίκων τους, όπως τις καταλαβαίνουν ικανοποιούνται αλλά των οποίων το συλλογικό εισόδημα είναι κατώτερο των 365 δολαρίων το χρόνο ανά άτομο. Αυτοί οι χωρικοί είναι φτωχοί και να ναι με ποιο τρόπο;

Τεχνικά ο (α) είναι ορισμός «αξίας χρήσης» ενώ ο (β) είναι ορισμός ανταλλακτικής αξίας. Τέτοιοι ορισμοί, παρόλα αυτά δεν είναι συστηματικά συνώνυμοι (όπως έχει αποδείξει η περιφνημη παραβολή του «νερού/διαμαντιών» από την εποχή του Άνταμ Σμιθ, αν και σήμερα, με την ιδιωτικοποίηση του νερού έχει γίνει λιγότερο αξιοπρόσεκτη!). Σε πολλά χωριά της Αφρικής π.χ. οι ενήλικες (συμπεριλαμβανομένου σε ορισμένες περιοχές και των γυναικών) έχουν πρόσβαση (αν και όχι ιδιοκτησία) σε γη που είναι δυνατόν να μπορούν να χρησιμοποιήσουν για την συντήρησή τους. Πρόκειται για τεράστιο πλούτο («αξία χρήσης») που δεν μπορεί να αλλοτριωθεί και συνεπώς δεν έχει «ανταλλακτική αξία». Αν όμως ο κάθε ενήλικας έχει προσβάσιμη γη για την ικανοποίηση των αναγκών του/της, αυτό το άτομο είναι φτωχό αν και π.χ. έχει πρόσβαση σε παρόμοια γη σε άλλο μέρος της χώρας που μπορεί να «αξίζει» μερικές εκατοντάδες δολάρια; Η αποδιδόμενη αξία της κοινής γης, κατανεμημένης σύμφωνα με τον αριθμό των κοινών ανθρώπων, αποτελεί μέρος του ετήσιου εισοδήματος των χωρικών; Παρόμοια πράγματα θα μπορούσαμε να πούμε και για τα παιδιά. Σε πολλά μέρη της Αφρικής τα παιδιά «μοιράζονται» από τα χωριά ή εκτεταμένες οικογένειες και το ουσιαστικό εισόδημα τους είναι κάτω του ενός δολαρίου την ημέρα ανά άτομο. Οι «βασικές ανάγκες» αυτών των παιδιών ικανοποιούνται μ' ένα συλλογικό τρόπο. Τα παιδιά αυτά είναι ιδιαίτερα φτωχά, αν και τα χέρια που τα φροντίζουν, καθώς περνάνε στην ενηλικίωση, τους ικανοποιούν τις βασικές τους ανάγκες; Αν και έχουν νερό να πιουν και όχι διαμάντια να φορέσουν, εδώ μιλάμε για ακρραία φτώχεια;

Άλλωστε, που μας οδηγεί το μέτρο της «ανταλλακτικής αξίας» αναφορικά με την ακρραία φτώχεια –η ποσότητα του μέτρου του ενός δολαρίου, αν το δούμε από την άποψη της ισοτιμίας της αγοραστικής δύναμης; Ο ορισμός της ισοτιμίας της αγοραστικής δύναμης σύμφωνα με τον Σακς και την Παγκόσμια Τράπεζα είναι «ο αριθμός των μονάδων του νομίσματος μιας χώρας που απαιτούνται για να αγοραστεί στη χώρα το ίδιο ποσό αγαθών και υπηρεσιών με αυτά που θα μπορούσαν να αγοραστούν στις ΗΠΑ με ένα δολάριο». Συνεπώς, σύμφωνα με τον ορισμό, ένα ιδιαίτερα φτωχό άτομο είναι κάποιος που «ζει» με «αγαθά και υπηρεσίες» που θα μπορούσε να αγοράσει με ένα δολάριο την ημέρα στις ΗΠΑ. Είναι ξεκάθαρο ότι ο ορισμός (β) συνεπάγεται τον ορισμό (α) στο ότι σίγουρα κάποιος δεν μπορεί να ικανοποιήσει τις βασικές ανάγκες του με μόνο ένα δολάριο στις ΗΠΑ. Ωστόσο ακόμα και αυτή η δήλωση είναι αδύναμη καθώς σύμφωνα με την κοινή λογική αυτών που μπορούν να αγοραστούν στις ΗΠΑ με ένα δολάριο την ημέρα, οι άνθρωποι που κατατάσσονται σ' αυτόν τον ορισμό θα έπρεπε να ήταν νεκροί. Ωστόσο, δεν είναι. Πως είναι δυνατόν; Πρέπει να υπάρχουν μη νομισματικοί τρόποι ώστε πάνω από 1,1 δις. άνθρωποι που ανήκουν στον ορισμό των «ακρραίων φτωχών», σύμφωνα με τον Σακς να έχουν οργανωθεί ώστε να αναπαράγουν τις ζωές τους και τις ζωές των οικογενειών τους.

Είναι ιδιαίτερα «δύσκολο» για τους οικονομολόγους να καθορίσουν την αξία των άμισθων αναπαραγωγικών «υπηρεσιών» ακόμα και σε μια πλήρως νομισματοποιημένη κοινωνία και είναι ακόμα πιο δύσκολο σε μια μορφή ζωής όπου το άμισθο τμήμα υπερβαίνει το μισθωτό. Συνεπακόλουθα, οι μελέτες που χρησιμοποιούνται για να καθορίσουν τη νομισματική αξία των «αγαθών και υπηρεσιών»

που καταναλώνουν οι φτωχοί είναι τόσο αναξιόπιστες που μπορεί να προσθέτουν ή να αφαιρούν εκατοντάδες εκατομμύρια από την κατηγορία της ακραίας φτώχειας πάνω στη βάση αυθαίρετων λογιστικών αλλαγών (βλέπε π.χ. την συζήτηση στο εσωτερικό της Παγκόσμιας Τράπεζας μεταξύ Άνγκους Ντίτον (2002), που δεν βρίσκει αλλαγές στον αριθμό των «ακραίων φτωχών» από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 και των Σάουα Τσαν και Μάρτιν Ραβιλιόν (2004) που ανακαλύπτουν 400 εκατομμύρια μείωση στον αριθμό των ακραίων φτωχών στον πλανήτη, κυρίως στην Κίνα).

Αυτή η «δυσκολία», η αυθαιρεσία και υπεκφυγή είναι παλιά ιστορία όσο και η έννοια της φτώχειας, καθώς ο πραγματικός ορισμός του φτωχού είναι ότι αναφέρεται σ' αυτόν που δεν θα έπρεπε να είναι ζωντανός... σύμφωνα με τους κανόνες του καπιταλιστικού συστήματος... αλλά είναι! Για την ιστορική στιγμή (κάποια στιγμή στο 19ο αιώνα στην Ευρώπη) όταν ο μισθός σταμάτησε να αποτελεί το έμβλημα του φτωχού και το στίγμα της έλλειψης ανεξαρτησίας) και άρχισε να εγγυάται την ικανότητα της αναπαραγωγής του εργάτη εντός του συστήματος, ο άμισθος φτωχός λογικά ήταν καταδικασμένος.

Παρόλα αυτά, αν και ο άμισθος φτωχός δεν επρόκειτο να αναπαράγεται από το καπιταλιστικό σύστημα, ακόμα επιβιώνει ως ζωντανό παράδοξο. Η «παράλογη» επιβίωση τους σημαίνει για γενιές καπιταλιστών ότι ήταν *a priori* εγκληματίες (παραβιάζοντας συχνά ακόμα αφάνταστα καταστατικά!) Πολλοί Μαρξιστές, αυτούς τους άμισθους -το αστικό «λούμπεν προλεταριάτο» ή τους χωρικούς «αγροτικούς ηλίθιους»- όντας απειθαρχοί από το μισθό, τους έβλεπαν με καχυποψία έως τη στιγμή που θα επανέρχονταν κανονικά στη μισθωτή εργατική τάξη. Ωστόσο, σε πολλούς άλλους αντικαπιταλιστές, οι φτωχοί αποτέλεσαν την απόδειξη της ύπαρξης της κοινοτικής ηπείρου που υπήρχε κάτω από την επιφάνεια της καπιταλιστικής πραγματικότητας, περιμένοντας να αναδυθεί, τόσο στην ύπαιθρο του πλανήτη όσο και στις πόλεις. Αυτή η ήπειρος έχει αποτελέσει το αντικείμενο πολλών μελετών από ανθρωπολόγους και πολιτικούς ακτιβιστές καθώς και μυστικούς πράκτορες (συνχά αλλάζοντας ταυτότητες στην πορεία μιας καριέρας). Αν και η ύπαρξη του έχει συζητηθεί, οι σεισμοί του έχουν σίγουρα δημιουργήσει πολιτικά τσουνάμι σ' όλο τον πλανήτη. Άλλωστε, τα μεγάλα επαναστατικά κινήματα του 20ου αιώνα –από την αγροτική φάλαγγα του Ζαπάτα που εισήλθε στην πόλη του Μεξικού έως το νομαδικό Κινέζικο Κόκκινο Στρατό διαμέσω των αγωνιστών Βιετκόνγκ έως τα μέλη της εξέγερσης του EZLN εναντίον της NAFTA στις 1 Ιανουαρίου του 1994- έχουν εμφανιστεί απ' αυτούς τους άμισθους και έχουν κλονίσει τον κόσμο.

Επομένως, για τους καπιταλιστές υπάρχει μια διαφορούμενη ανυπομονησία αναφορικά με τους άμισθους φτωχούς. Φοβούνται αυτή τη γη των «ζωντανών νεκρών» αλλά δεν μπορούν να κάνουν και χωρίς αυτήν. Άλλωστε, η ύπαρξη των ακραίων φτωχών αποτελεί τη βασική πειθαρχική απειλή εναντίον των μισθωτών εργατών του κόσμου. Από τη μια, αποτελούν την «τρομακτική» εικόνα το τι θα μπορούσε να συμβεί στην μισθωτή εργατική τάξη, αν αρνηθεί να αποδεχτεί τις προσταγές του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού και από την άλλη μπορούν να αποτελέσουν τον τακτικό «εφεδρικό στρατό» σε περίπτωση που το κεφάλαιο αποφασίσει να επιλέξει κάποιο υποσύνολο τους για «ανάπτυξη».

Ωστόσο, ο κόσμος δεν περιμένει το κεφάλαιο, οι «ακραίοι φτωχοί» αναγκαστικά έχουν δημιουργήσει μη νομιμοματικά αναπαραγωγικά συστήματα που έχουν εκδηλώσει τη δύναμη των κοινοτικών σχέσεων ως προς την αντίσταση στους αποκλεισμούς καθώς και ως προς την συντήρηση με τρόπους που οι Σκωτσέζοι Βουνίσιοι δεν θα είχαν ποτέ φανταστεί. Πάνω στη βάση αυτών των συστημάτων οι φτωχοί αρχίζουν να προκαλούν νέους πολιτικούς σεισμούς (ειδικά στη Νότιο Αμερική) ή εν όψει της αυξανόμενης απονομιμοματοποίησης, η εξάρτησή τους στις κοινοτικές σχέσεις δημιουργεί μια κατάσταση όπου παύουν να αποτελούν αξιόπιστους εν δυνάμει ανταγωνιστές στη διεθνή αγορά εργασίας (ειδικά στην Αφρική).

Οι «φτωχοί» λοιπόν, αποτελούν τη σύγχρονη Σκύλα και Χάρυβδη του κεφαλαίου. Οι επιθέσεις και η έξοδος των φτωχών από την παγκοσμιοποίηση πρέπει να συντριβούν για να δοθεί μια νέα ώθηση

στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση σύμφωνα με τη διάγνωση του Ντόκτωρ Σακς. Συνεπώς, είναι σημαντικό να δούμε γιατί ο Σακς επιμένει τόσο πολύ στο να επιτεθούμε στην «ακραία φτώχεια» και να βοηθήσουμε πάνω από ένα δις. ανθρώπους να ξεφύγουν από την «παγίδα της φτώχειας» που τους εμποδίζει να πιαστούν από «το πρώτο σκαλοπάτι στη σκάλα της ανάπτυξης». Η φτώχεια που θέλει να εξοντώσει έως το 2025 είναι αυτή που καθιστά δύσκολο για έναν φτωχό να γίνει μισθωτός εργάτης, ακόμα και εν δυνάμει. Παλιά συνήθιζαν να λένε ότι σε μια καπιταλιστική κοινωνία το μόνο χειρότερο από ένα εργάτη που τον εκμεταλλεύονται είναι να μην σε εκμεταλλεύονται καθόλου. Ωστόσο ο Σακς αναγνωρίζει ότι το ρητό έχει δυο όψεις, το μόνο χειρότερο για το καπιταλιστικό σύστημα από την μείωση της εκμετάλλευσης είναι η μείωση των εκμεταλλεύσιμων! Παραμερίζοντας τις ηθικές προσαγωγές του Σακς και τις εκκλήσεις του στην κληρονομιά του Διαφωτισμού, η πραγματική συνέπεια του φαρμάκου του Σακς είναι ότι η λίκνη των εν δυνάμει ανταγωνιστών στην παγκόσμια αγορά της μισθωτής εργασίας πρέπει να διευρυνθεί σε σημαντικό βαθμό για μια ακόμα φορά.

Ο Ντόκτωρ Σακς δεσμεύεται να σώσει τον καπιταλισμό από μια καταστροφή που μόνο τυφλοί δογματικοί νεοφιλελεύθεροι (με τους νεοσυντηρητικούς τους συμμάχους) δεν βλέπουν να πλησιάζει. Οι νεοφιλελεύθεροι απλά υποθέτουν ότι αν το τρεμάμενο δάκτυλο της παγκόσμιας αγοράς εργασίας μετατρέψει δισεκατομμύρια σε άμισθους, οι καταδικασμένοι θα εξαφανιστούν αυτόματα και αν αντισταθούν, μπορούν να απομονωθούν, να βομβαρδιστούν ή να πεθάνουν στην πείνα. Ο Σακς γνωρίζει ότι αυτό είναι απλά ένα όραμα καθώς η ανικανότητα της επέκτασης της παγκόσμιας αγοράς εργασίας κι η αυξανόμενη άρνηση πολλών λαών από τις πρώην αποικιοποιημένες περιοχές να γίνουν κερδοφόρα θύματα εκμετάλλευσης από το κεφάλαιο θα δημιουργήσει μια δραματική μείωση στο μέσο ποσοστό του κέρδους. Στον ρόλο του ως ο πρώτος Τζων Μένναρντ Κένυς του 21ου αιώνα και αυτός όπως ο Κένυς δεν ενδιαφέρεται να συζητήσει για τη δικαιοσύνη (και ακόμα και για την τελική τύχη) του καπιταλισμού αλλά και δεν είναι τόσο αισιόδοξος όπως ο Κένυς ότι οι καπιταλιστές θα αποδεχθούν ένα 2% ποσοστό του κέρδους ώστε να διατηρήσουν ενδιαφέρον το παιχνίδι. Ο Σακς ανυπομονεί, ως γιατρός του καπιταλισμού, (του άλλου πιο σοβαρού ασθενή του!), ότι η παγκόσμια αγορά εργασίας (όχι ο παγκόσμιος πληθυσμός) θα αυξηθεί στο μέλλον, με δεδομένο τον αναγκαίο έλεγχο την υπόλοιπης εργατικής τάξης. Αυτή η όψη του επιχειρήματος του δίνει στις προτάσεις του ένα καπιταλιστικό «αγκίστρι».

Οι μπερδεμένοι, μη συνώνυμοι ορισμοί της «ακραίας φτώχειας» που χρησιμοποιεί ο Σακς, συνεπώς είναι ουσιώδεις στο πολιτικό σχέδιο το οποίο έχει ξεκινήσει: (1) να πουλήσει στην παγκόσμια καπιταλιστική τάξη (που εκπροσωπείται αμεσότερα από την ομάδα των «ηγετών» των G8) την πρόταση ότι μια μικρή επένδυση στην αναπαραγωγή των άμισθων του κόσμου για να τους μεταμορφώσουν σε αξιόπιστους ανταγωνιστές στην παγκόσμια αγορά της μισθωτής εργασίας θα είναι αποφασιστική για τη σωτηρία του καπιταλιστικού συστήματος στα μέσα του 21ου αιώνα και (2) να πείσει τους αγωνιστές του κινήματος ενάντια στην παγκοσμιοποίηση να μην είναι απαισιόδοξοι «αναφορικά με τις δυνατότητες του καπιταλισμού μ' ένα ανθρώπινο πρόσωπο, μέσα στον οποίο η εκπληκτική δύναμη του εμπορίου και των επενδύσεων μπορούν να χαλιναγωγηθούν ενώ την ίδια στιγμή να αναγνωρίζουν και να αντιμετωπίζουν τους περιορισμούς μέσω συλλογικών δράσεων αποζημίωσης» (Σακς 2005: 357). Αν λοιπόν ο ορισμός της ισοτιμίας της αγοραστικής δύναμης θεωρηθεί ταυτόσημος με τον ορισμό των «ουμανιστικών» βασικών αναγκών, τότε θα φαίνεται ότι το πιο αποτελεσματικό μονοπάτι για τον τερματισμό της ακραίας φτώχειας σε μια κοινωνία (ικανοποιώντας μ' αυτό τον τρόπο τους αγωνιστές του κινήματος ενάντια στην παγκοσμιοποίηση) είναι να θέσουμε σε λειτουργία ανά τον κόσμο τις συνθήκες για την εισαγωγή της μισθωτής εργασίας σε ποσοστό μεγαλύτερο ας πούμε από 10 σεντς την ώρα (ικανοποιώντας μ' αυτό τον τρόπο το καπιταλιστικό κοινό του).

Αν όμως ο ορισμός των βασικών αναγκών/ «αξίας χρήσης» δια κρίνεται ξεκάθαρα από το «ένα δο-

λάριο την ημέρα», τότε ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για την εξολόθρευση της φτώχειας σε μια κοινωνία θα ήταν η αποεμπορευματοποίηση των βασικών αναγκών των ανθρώπων και η επιστροφή όλων των διαθέσιμων πόρων (γη, φυσικοί πόροι κ.λπ.) στον κοινοτικό έλεγχο. Ακριβώς αυτό το μονοπάτι της αποεμπορευματοποίησης και κοινοτικοποίησης μακροπρόθεσμα που ο Σακς ελπίζει να αποφύγει, αν και το σχέδιο του το απαιτεί βραχυπρόθεσμα (δηλαδή έως τουλάχιστον το 2025) προσφέροντας στους φτωχούς δωρεάν εκπαίδευση, δωρεάν προγράμματα σίτισης, δωρεάν αντιελώδη ιατρικό εξοπλισμό, δωρεάν πόσιμο νερό και σύστημα αποχέτευσης καθώς και υλικά για μαγειρική. Ακριβώς όμως αυτή η ένταση μεταξύ του βραχυπρόθεσμου και του μακροπρόθεσμου (που είναι η πηγή του περιφημου κυνικού επιγράμματος του Κέϋνς) που ο Σακς αποφεύγει. Άλλωστε δεν υπάρχει κανένας αυτόματος λόγος γιατί οι άνθρωποι που έχουν «ξεφύγει από την παγίδα της φτώχειας» μέσω της αποεμπορευματοποίησης των βασικών αναγκών και της ανάπτυξης της κοινότητας τους να τρέξουν αναγκαστικά να πουλήσουν την εργατική τους δύναμη στον πρώτο καπιταλιστή που προσφέρει μισθό.

Καταληκτικά, η συνταγή του Σακς για τον πρωταρχικό του αν και ανομολόγητο ασθενή του, την καπιταλιστική τάξη, είναι: επενδύστε ώστε να φέρετε πάνω από ένα δις των «ακραιοών φτωχών» στην πλανητική αγορά εργασίας έως το 2025. Η γλυκιά επιστροφή αυτού του χαπιού χρησιμοποιείται για να κάνει αυτή την προσπάθεια να φαντάζει ως αλτρουιστική πράξη (και εν δυνάμει ελκυστική σε κάποιους αγωνιστές στο κίνημα εναντίον της παγκοσμιοποίησης). Ωστόσο, αν η απάντηση των «ηγετών» των G8 στην Gleneagles αποτελεί ένδειξη, ο ασθενής είναι ακόμα καχύποπτος για τη συνταγή του γιατρού. Όπως θα έπρεπε άλλωστε καθώς Το Τέλος της Φτώχειας αποτελεί μια «επιστροφή» στο Κενσιανό βραχυπρόθεσμο ιατρικό αλλά τώρα εφαρμοσμένο σε παγκόσμια κλίμακα για τη σωτηρία της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης μακροπρόθεσμα. Αυτό όμως είναι ακριβώς που η νεοφιλελεύθερη «επανάσταση» έχει κάνει τον κόσμο άνω κάτω για να αποφύγει τα τελευταία 25 χρόνια. Είναι οι καπιταλιστές απελπισμένοι ώστε να επιστρέψουν στον ξεράσματος τους;

Το τι επίδραση θα έχει το ιατρικό του Ντόκτωρ Σακς στο κίνημα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση είναι ακόμα ασαφές. Δεν μπορεί να εκτιμηθεί συγκρίνοντας τον αριθμό των θεατών των συναυλιών του «Live 8» με τον αριθμό των διαδηλωτών κατά των G8 που συνελήφθησαν στη Σκοτία. Η πολιτική του τύχη θα καθοριστεί από την τελική πηγή του κινήματος ενάντια στην παγκοσμιοποίηση δηλαδή στο κίνημα των πικετέρος στην Αργεντινή, στις χιλιάδες συγκρούσεις ανά τον κόσμο για τον έλεγχο του φυσικού αερίου και πετρελαίου στη Βολιβία και του Δέλτα του Νίγηρα, κατά των υπερκερδών των φαρμακευτικών εταιρειών σε Νότια Αφρική και Βραζιλία για τη διατήρηση των κοινοτήτων σε Κολομβία και Κένυα...

Πάριμα

15 Ιουλίου, 2005

Μετάφραση: Άρης Μαραβάς

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Τσαν, Σαχούα και Μάρτιν Ραβαλιόν (2004). «How the World's Poor Fared Since the early 1980s?» World Bank Policy Research Working Paper 3341 (June).
- Ντίτον Άνγκους (2002). «Is World Poverty Failing?» Finance and Development 39 (2)
- Σακς Τζέφρι (2005), Το Τέλος της Φτώχειας: Πως Μπορούμε να Καταφέρουμε να Είμαστε Ευτυχισμένοι στη Ζωή μας. London:Penguin Books

Πλατεία Ανεξαρτησίας: Μια Λαϊκή Επανάσταση, ή ...;

Του Aleksandr Buzgalin

Καθηγητή και εκδότη της μοσχοβίτικης
κοινωνικοπολιτικής εφημερίδας *Alternativy*

Οι διαδηλώσεις εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων που ήρθαν από όλη την Ουκρανία για να κλείσουν το κέντρο του Κίεβου έχουν συνταράξει όχι μόνο αυτή τη χώρα, αλλά ολόκληρο τον κόσμο, που παρατηρούσε την εξέλιξη των γεγονότων με έκπληξη και φόβο. Αυτές οι σημειώσεις προετοιμάστηκαν ύστερα από ένα ταξίδι στο Κίεβο, όπου μαζί με συντρόφους από διάφορες αριστερές οργανώσεις και ρεύματα στο Κίεβο, η εφημερίδα μας έκανε ένα σεμινάριο στρογγυλής τραπέζης με θέμα «Ουκρανία: Μαθήματα για την Ρωσία». Το κείμενο γράφτηκε στη διάρκεια μιας μόνο ημέρας, ενώ οι εντυπώσεις ήταν ακόμη φρέσκες. Ελπίζω ότι θα υπάρξει κατανόηση για τα λάθη στο στυλ και στη δομή. Πριν γίνει το σεμινάριο είχα πάρει μέρος σε εξαιρετικά σημαντικές συναντήσεις και συζητήσεις με δεκάδες μαχητές στην κατασκήνωση που είχε εγκατασταθεί στη Πλατεία Ανεξαρτησίας.

Η Σκηνούπολη στην Πλατεία Ανεξαρτησίας (αντί εισαγωγής)

Το Κίεβο σε υποδέχεται με ένα τεράστιο πορτοκαλί, το χρώμα της αντιπολίτευσης. Υπάρχει πορτοκαλί κασκόλ και καπέλα, κορδέλλες σε τσάντες και μανίκια, σημαίες στα αυτοκίνητα (στα πιο διαφορετικά αυτοκίνητα, από τα μοντέρνα SUV, στο παμπάλαιο Zhiguli). Παντού, μικροπωλητές πουλάνε προϊόντα βαμμένα πορτοκαλί (γερμανικές και ουκρανικές φασιστικές στολές μαζί με σοβιετικές στρατιωτικές στολές και στολές ιππικού –ένα μείγμα που μούφεργνε εμετό).

Εντελώς κατά τύχη (ή εξαιτίας μιας ειμαρμένης στην οποία δεν πιστεύω) το πρώτο πρόσωπο στο οποίο μίλησα στην σκηνούπολη ήταν ένας 30χρονος εργάτης συντηρητής από το Μεταλλουργικό συγκρότημα του Donetsk (στην πλατεία συνάντησα πολύ λίγους συντρόφους από το Donetsk, που θεωρείται ότι είναι μια περιοχή που ολοκληρωτικά υποστηρίζει τον Γιανουκόβιτς, τον υποψήφιο της κρατούσας τάξης πραγμάτων). Όταν τον ρώτησα τι τον έφερε στην πλατεία, αυτός ο εργάτης απάντησε «δεν εμπιστευόμαστε αυτό το παλιό μάτσο από κλέφτες, που μας είπαν πέρα για πέρα ψέματα. Θέλουμε πραγματικές αλλαγές, μια ανθρώπινη ζωή, λογικούς μισθούς. Και να μπει ένα τέλος στην τρομερή φτώχεια που υπάρχει στην Ουκρανία. Όταν τον ρώτησα τι θα έκαναν αν ίσως ο Γιούσενκο τους εξαπατούσε, η απάντηση ήταν ευθεία και άμεση: «Αν προσπαθήσει να μας κοροϊδέψει, θα ξαναγυρίσουμε στην πλατεία».

Ακολούθησε μια λεπτομερειακή συζήτηση με έναν επιχειρηματία, που είχε περάσει πολλές μέρες στην σκηνοπούλη. Εξέφρασε την άποψη που πολλοί θα επαναλάμβαναν αργότερα: «Δεν ήρθαμε εδώ για να επιτύχουμε τίποτα το ιδιαίτερο. Ηρθαμε εδώ για να μπορέσουμε να ζούμε σαν ανθρώπινα όντα, για να μπορούμε να επιλέγουμε τον πρόεδρο που θέλουμε, όχι αυτόν που μας επιβάλλουν οι αρχές. Μας αρρωσταίνει να ζούμε με τα διατάγματα ενός καθεστώτος που διαπλέκεται με εγκληματικές συμμορίες». Αρχετοί νέοι και νέες πήραν μέρος στη συζήτηση και αναφέρθηκαν σε δύο παραξένες ιστορίες. Η πρώτη αφορούσε τον εβδομηντάχρονο παππού Ζίνοβιτς, που είχε έρθει από το χωριό Μορζόβοκα με οδηγίες από τους συγχωριανούς του να μη φύγει από την πλατεία μέχρις ότου επιτευχθεί η νίκη. Ο γέρος ήταν τόσο παθιασμένος που κάθε φορά που απειλούνταν βίαια επεισόδια, οι διαδηλωτές αναγκάζονταν σχεδόν με τη βία να τον σπρώχνουν προς τα πίσω. Πέντε λεπτά αργότερα συνάντησα τον ήρωα της δεύτερης ιστορίας, μιαν ελκυστική νεαρή γυναίκα από την επαρχία του Donetsk, η οποία έλεγε ότι ήταν νοικοκυρά. Είπε ότι είχε συναντήσει το πεπρωμένο της στην πλατεία, όπου γνώρισε και παντρεύτηκε έναν από αυτούς που συμμετείχαν στην αντίσταση.

Ακολούθησαν συζητήσεις με σπουδαστές από το Κίεβο και το Chernigov, με ανέργους από την Vinnitsa και με ορισμένους που φαίνονταν ευκατάστατοι, οι οποίοι εργάζονταν στο μάρκετινγκ και στην τεχνολογία των υπολογιστών. Πρακτικά όλοι τους εξέφρασαν την ίδια σκέψη: «Θέλουμε μια τίμια κυβέρνηση που να εκφράζει τα συμφέροντά μας». Οι περισσότεροι εμπιστεύονταν τον Γιούσενκο και διατηρούσαν ελπίδες σ' αυτόν, αλλά τα σχόλια ορισμένων ήταν πολύ πιο σκληρά: «Η πλατεία έχει ξυπνήσει τους ανθρώπους. Δεν εμπιστευόμαστε πια κανένα καλό τσάρο και θα κάνουμε για τον εαυτό μας αυτό που νομίζουμε ότι χρειάζεται. Αν ο Γιούσενκο δεν κάνει αυτό που θέλουμε, θα ξεφορτωθούμε και αυτόν».

Διαφορετικοί άνθρωποι και διαφορετικές απόψεις. Οι περισσότεροι με τους οποίους μίλησα δεν υποστήριζαν κάποιες ξεκάθαρες πολιτικές ή κοινωνικοοικονομικές θέσεις. Ο περισσότεροι ήθελαν ταυτόχρονα να έχουν μια τίμια δουλειά και εγγυημένη κοινωνική πρόνοια. Κατά κανόνα, αυτοί οι άνθρωποι δεν διατύπωναν καθαρά για απόψεις τους πάνω σ' αυτό που ήθελαν να είναι το μέλλον της Ουκρανίας, αλλά ήταν ξεκάθαροι και ομόφωνοι στο ότι ήθελαν μια κυβέρνηση που θα ήταν τίμια και κάτω από λαϊκό έλεγχο. Στο μεταξύ οι περισσότεροι είχαν εμπιστοσύνη στον Γιούσενκο. Μερικοί καταλάβαιναν ότι πίσω από τον Γιούσενκο υπήρχαν επίσης ολιγάρχες («και πώς θα μπορούσε να κάνει χωρίς αυτούς;» ήταν μια τυπική στάση), αλλά δεν θεωρούσαν ότι αυτό ήταν το κυριότερο. Σχεδόν όλοι αισθάνονταν ότι τους αφορούσε αυτό που συνέβαινε στη χώρα τους.

Όλοι τους χαμογελούσαν βαριεστημένα όταν ρωτούνταν αν κάποιος τους πλήρωνε με λεφτά. Προφανώς είχαν βαρεθεί να απαντούν Όχι! στις ερωτήσεις των διαφόρων περιέργων. Οι περισσότεροι από τους ανθρώπους στην πλατεία ήταν κουρασμένοι, κρύωναν, υπέφεραν από έλλειψη ύπνου, όχι καλά ντυμένοι, αλλά γεμάτοι ενθουσιασμό. Στο μεταξύ, δίπλα στη σκηνοπούλη βρίσκονταν πολυάριθμοι νέοι, κακοντυμένοι, με πορτοκαλί περιβραχιόνια.

Ετσι ήταν η σκηνοπούλη. Δεν ήταν η πλατεία, ήταν οι άνθρωποι που είχαν έρθει για να πουν ένα σοβαρό και από την καρδιά τους «όχι» στο καθεστώς. Στην πλατεία ήταν πολλοί άνθρωποι, μαζί και αυτοί που είχαν έρθει για να γεμίσουν τον εαυτό τους με ενέργεια, για να χορέψουν (συναυλίες και πάρτι γίνονταν συνεχώς, ανάμεσα τις συγκεντρώσεις), και να σχετισθούν ο ένας με το άλλο.

Οι εξωτερικές εντυπώσεις μπορεί να είναι απατηλές, αλλά μεταδίδουν, παρόλα αυτά, την διάθεση και τον τόνο των γεγονότων. Αυτός ο τόνος ήταν αισιόδοξος: ενθουσιασμός και ατιμόσφαιρα καρναβαλιού και με την καθημερινή και με την φιλολογική έννοια (θυμήθηκα τον φιλόσοφο Μιχαήλ Μπαχτίν, με την ερμηνεία του μεσαιωνικού καρναβαλιού ως ενός είδους εορταστικής διαμαρτυρίας αυτών που ήταν χαμηλά ενάντια σ' αυτούς που ήταν ψηλά).

Όσο για την ανάλυση των γεγονότων, αυτό ήταν η δουλειά του σεμιναρίου (στρογγυλό τραπέζι)

που ανέφερα προηγούμενα. Περισσότεροι από πενήντα άνθρωποι συμμετείχαν, από ανυπακούτους καθηγητές της πολιτικής επιστήμης και ηγέτες διαφόρων αριστερών κομμάτων μέχρι νεαρούς ακτιβιστές από την πλατεία. Στην πορεία των συζητήσεων, τρεις βασικές απόψεις των γεγονότων του Δεκεμβρίου παρουσιάστηκαν:

1. Μια εξέγερση πολιτών ενάντια σ' ένα γραφειοκρατικό-εγκληματικό καθεστώς, μια λαϊκή δημοκρατική επανάσταση, αν όχι κοινωνικοοικονομική στο χαρακτήρα, τουλάχιστον πολιτική. Αυτή η άποψη παρουσιάστηκε από νεαρούς ακτιβιστές του Σοσιαλιστικού Κόμματος, που ζούσαν και εργάζονταν διαρκώς στην πλατεία.

2. Μια αναδιανομή της εξουσίας ανάμεσα στις ολιγαρχικές κλίκες, με τους αντιπολιτευόμενους ολιγάρχους ν' αποφασίζουν να χρησιμοποιήσουν την δυσανεξία του πληθυσμού για τους δικούς τους σκοπούς και γι' αυτό το σκοπό να εφαρμόζουν τις τεχνικές της σύγχρονης πολιτικής καμπάνιας. Αυτή η άποψη εκφράστηκε από αρκετούς αριστερούς καθηγητές της πολιτικής επιστήμης και ακτιβιστές του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ουκρανίας.

3. Μια σύγκρουση ανάμεσα στην φιλοαμερικανική δυτική Ουκρανία, με τη υποστήριξη χρημάτων και ειδικών από τη Ευρωπαϊκή Ένωση και τις ΗΠΑ και στην φιλορωσική ανατολή, που παραδοσιακά είναι συνδεδεμένη με τη Ρωσία με οικονομικούς και πολιτιστικούς δεσμούς και πριν και κατά την διάρκεια της Σοβιετικής εποχής. Αυτή ήταν η γραμμή που παρουσιάστηκε από αντιπροσώπους της Ρωσόφιλης ιντελιγκέντσιας και ένα τμήμα των σταλινικών –κομμουνιστών.

Ποιος είχε λοιπόν δίκιο; Ας αρχίσουμε με μια σύντομη επισκόπηση της κατάστασης στην Ουκρανία την παραμονή των εκλογών (εφόσον δεν είμαι ειδικός σ' αυτό το πεδίο, θα στηριχτώ σε πληροφορίες που πήρα από συναδέλφους, ειδικά τον Καθηγητή V.V. Kizima. Για τις απόψεις και τα συμπεράσματα που ακολουθούν η ευθύνη είναι αποκλειστικά δική μου).

Το Πλαίσιο (η κοινωνικοοικονομική και πολιτικο-πολιτιστική κατάσταση στην Ουκρανία την παραμονή των προεδρικών εκλογών).

Ως αποτέλεσμα των λεγόμενων μεταρρυθμίσεων της αγοράς και των ιδιωτικοποιήσεων στην Ουκρανία (όπως και άλλες χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης) δημιουργήθηκε ένα εξαιρετικά ιδιόρρυθμο κοινωνικό και οικονομικό σύστημα. Στο κέντρο του είναι οι φατριακές-εταιρικές ομάδες, κάθε μια από τις οποίες συνίσταται από μια πολύπλοκη, άτυπα συνδεδεμένη ολόκληρη αρκετών (σε μερικές περιπτώσεις, αρκετών δεκάδων) ιδιωτικοποιημένων επιχειρήσεων και χρηματοπιστωτικών θεσμών, από κοινού με τις ομάδες-λόμπι που τις αντιπροσωπεύουν στα όργανα της κρατικής εξουσίας. Μέσα σ' αυτές τις φατρίες τα κανάλια της εξουσίας είναι κατά κανόνα άτυπα (συμπεριλαμβάνοντας ημιμόμιμο έλεγχο των οικονομικών και προσωπικού, διαφθορά, εγκληματικούς-μαφιόζικους δεσμούς και ούτω καθεξής), αλλά πολύ ισχυρά.

Εξαιτίας της ανάμιξης που συνέβη στα ανώτερα κλιμάκια των φατριών, των κρατικών αξιωματούχων (και στο Κίεβο και σε τοπικό επίπεδο) και των εγκληματικών συμμοριών, αναδύθηκε στην Ουκρανία ένα ολιγαρχικό-γραφειοκρατικό σύστημα. Αυτό το σύστημα κυριαρχείται από άτυπους θεσμούς, λειτουργώντας όχι σύμφωνα με το νόμο, αλλά σύμφωνα με τις συμφωνίες που επιτυγχάνονται ανάμεσα στις αρχές και τους ολιγάρχους, με τη βοήθεια εγκληματικών στοιχείων. Σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες στη σκηνοποίηση τους οποίους συνάντησα τόνισαν ότι ήρθαν στην πλατεία για να διαμαρτυρηθούν ενάντια σ' αυτό το μοντέλο εγκληματικής-γραφειοκρατικής εξουσίας.

Αυτό το σύστημα άρχισε βαθμιαία να επιβάλλει την εξουσία των ολιγαρχικών-γραφειοκρατικών φατριών σε όλες τις κυριότερες κοινωνικές δομές της κοινωνίας: από τους εργάτες και την βάση των διανοουμένων, μέχρι στην μικρή και μεσαία αστική τάξη. Γι' αυτούς και για άλλους, η ζωή, στην πραγ-

ματικότητα, ήταν εξαρτημένη από τα καπρίτσια των αρχών και των ολιγαρχών, που πλήρωναν ή αμελούσαν να πληρώσουν το μεροκάματο στους εργάτες, καταδίωκαν τους ακτιβιστές των κινημάτων διαμαρτυρίας, καθόριζαν την κλίμακα της δωροδοκίας και των χρημάτων για προστασία που αποσπούσαν από τους επιχειρηματίες και σε μερικές περιπτώσεις (αυτό μου το είπε ένας πρώην σπουδαστής του Κρατικού Πανεπιστήμιου της Μόσχας, που τώρα ζει στο Donetsk και ήρθε την πλατεία), έκαναν ακόμα και πλειστηριασμούς, στους οποίους πωλούνταν, σε τριτοετείς σπουδαστές, διδακτικές μονάδες (βαθμοί) για τις σπουδές τους. Φυσικά, οι φατρίες με την μεγαλύτερη επιρροή ήταν αυτές που είχαν εγκαταστήσει σχέσεις αλληλοδιαπλοκής με την πρώην εκτελεστική εξουσία (δηλαδή, με τον πρώην πρόεδρο Κούτσμα και τον πρώην πρωθυπουργό Γιανουκόβιτς) και οι οποίοι, γεωγραφικά, είχαν το επίκεντρό τους νοτιανατολικά και στο Κίεβο.

Στην Ουκρανία, όπως στη Ρωσία, δεν θ' αργούσαν να βγουν στην επιφάνεια αντιπολιτευτικές φατρίες. Όπως πολλοί από τους ακτιβιστές στην πλατεία καταλάβαιναν, αρκετές από αυτές τις αντιπολιτευτικές φατρίες είχαν υποστηρίξει άμεσα την προεκλογική εκστρατεία του Γιούσενκο και είναι πολύ πιθανό ότι την χρηματοδότησαν. Σ' ένα βαθμό, αλλά με κανένα τρόπο ολοκληρωτικά, αυτές οι ομάδες είναι συνδεδεμένες με την οικονομία των δυτικών περιφερειών.

Πλάι στις φατριαστικές-εταιρικές ομάδες, η κοινωνική και ταξική δομή στην Ουκρανία (όπως σε άλλα μέρη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης) περιλαμβάνει στρώματα μικρής και μεσαία αστικής τάξης (ιδιαίτερα στην εμπορική σφαίρα), μαζί με ένα μικρό, αλλά δραστήριο στρώμα επαγγελματιών. Οι τελευταίοι είναι ανώτεροι υπάλληλοι των μεγάλων εμπορικών δομών, που έχουν στην κατοχή τους υπολογιστές (κάτι το οποίο δεν είναι σύνηθες στην Ουκρανία), και με γνώση της Αγγλικής και της Ουκρανικής γλώσσας, κάτι το οποίο, επίσης, δεν κατέχει ο καθένας στην Ουκρανία. Οι επαγγελματίες έχουν πτυχία στα οικονομικά, στα νομικά, τους υπολογιστές και οι μισθοί τους είναι υψηλοί, σύμφωνα με τα Ουκρανικά στάνταρ.

Το στρώμα των διανοουμένων, όπως σε κάθε χώρα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, είναι εξαιρετικά διαφοροποιημένο. Στις πιο πολλές περιπτώσεις, τα μέλη των διανοουμένων της βάσης, που αποτελούνται από δασκάλους, γιατρούς, μηχανικούς κλπ, είναι πολύ φτωχά. Και για οικονομικούς και για πολιτιστικούς λόγους οι άνθρωποι αυτοί είναι εχθρικοί στην εξουσία της γραφειοκρατίας και των συνδεδεμένων με αυτήν φατριών. Εκτός από τους διανοούμενους της βάσης υπάρχει, επίσης ένα στρώμα διανοουμένων της ελίτ, το οποίο, σ' ένα σημαντικό βαθμό, έχει αναμειχθεί με τις αρχές, αλλά το οποίο είναι έτοιμο σε κάθε στιγμή να εγκαταλείψει το καθεστώς και να σπεύσει σ' ένα νέο τροφοδότη. Στο μεταξύ, η Ουκρανία γνώρισε την βαθμιαία άνοδο ενός φιλοδυτικού ρεύματος διανοουμένων, που αναδύθηκε εν μέρει ως αποτέλεσμα μιας ειλικρινούς συμπάθειας για δημοκρατικές μορφές κυβέρνησης στην Ευρώπη (δημοκρατικές, δηλαδή, συγκρινόμενες με τα καθεστώτα του Κούτσμα και του Πούτιν) και εν μέρει χάρη στην σχετική ευημερία που είχαν αποκτήσει στην ζωή τους, λόγω των αμερικανικών και δυτικοευρωπαϊκών χορηγήσεων, υποτροφιών κλπ. Αυτό το τμήμα των διανοουμένων μιλά σε σημαντικό βαθμό την Ουκρανική γλώσσα.

Η εργατική τάξη είναι, επίσης, πολύ διαφοροποιημένη, ανάλογα με τον τύπο της επιχείρησης. Ακόμα πιο σημαντικό, έχει ακόμα πολύ δρόμο να διανύσει ωστόσο ξεκόφει από τις μισοφεουδαρχικές, μισοεγκληματικές διασυνδέσεις της εξωοικονομικής καταπίεσης και των πατεναλιστικών καταλοίπων. Δεν έχει ακόμα συνειδητοποιήσει πλήρως τις αντιφάσεις ανάμεσα στα δικά της συμφέροντα και τα συμφέροντα των αφεντικών της (μια από τις αντιλήψεις, που ακόμα επικρατεί, αφορά την κοινή δράση διοίκησης και εργατών για να σώσουμε «την ρημαγμένη από την κρίση επιχείρησή μας», μια επιχείρηση που εδώ και πολύ καιρό έχει γίνει κάτι τελείως αποξενωμένο, τουλάχιστον όσον αφορά τους εργάτες). Φαίνεται ότι οι Ουκρανοί εργάτες δεν έχουν ακόμα μετασηματιστεί σε μια τάξη μισθωτών εργατών, ακόμα και αντικειμενικά. Είναι προσκολλημένοι στις χώρους διαμονής τους και

στις ντάτσες τους, επιδεικνύοντας μια μετασοβιετική προσκόλληση στα εργοστάσιά τους και ούτω καθεξής. Εδώ είναι που οφείλεται η αδυναμία της ταξικής συνείδησης των εργατών.

Υπάρχει, επίσης, η μακροοικονομική δυναμική. Τα τελευταία λίγα χρόνια, η Ουκρανική οικονομία έχει αρχίσει μια βαθμιαία έξοδο από την τρομερή κρίση στην οποία την είχαν ρίξει οι «φιλελεύθερες» μεταρρυθμίσεις (αυτή η κρίση είχε ως αποτέλεσμα μια πτώση πάνω από 50% του ΑΕΠ, μια ακόμα μεγαλύτερη πτώση του βιομηχανικού προϊόντος, μια πτώση πάνω από 40% στα εισοδήματα του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού και τον σχηματισμό ενός μαζικού στρώματος εξαθλιωμένων και λούμπεν στοιχείων. Η οικονομική ανάκαμψη ξεκίνησε πάνω απ' όλα σ' εκείνους τους τομείς της βιομηχανίας που είναι άμεσα συνδεδεμένοι με την Ρωσία. Η βελτίωση σ' αυτούς τους τομείς ήταν, εν μέρει, αντανάκλαση της Ρωσικής οικονομικής ανάπτυξης, η οποία σχεδόν κατά το ήμισυ οφειλόταν στις υψηλές τιμές πετρελαίου.

Από άποψη περιφερειακής κατανομής, το μεγαλύτερο μέρος της βιομηχανικής ανάπτυξης έγινε στα νότια και στα ανατολικά της Ουκρανίας (στο Donbass και ούτω καθεξής), με τις μεταλλουργίες τους και άλλους τομείς που κάνουν εντατική χρήση πρώτων υλών. Στα κεντρικά και στα δυτικά, ο μόνος πραγματικός ανταγωνισμός προήλθε από λίγες επιχειρήσεις, ιδιαίτερα στο πεδίο της κινητής τηλεφωνίας. Η αναξωγογόηση του στρατιωτικοβιομηχανικού συμπλέγματος της κεντρικής Ουκρανίας είχε μια μικρή μόνο συμβολή. Δεν είναι τυχαίο ότι η έναρξη της οικονομικής ανάπτυξης συνέπεσε με μιαν ισχυρή εισροή Ρωσικού κεφαλαίου στην Ουκρανία. Αλλά και αυτή η εισροή ήταν άνιση, καθώς οι διάφορες Ρωσικές ολιγαρχικές ομάδες ήταν συνδεδεμένες με ιδιαίτερες Ουκρανικές φατρίες.

Εκτός από τον Γιανουκόβιτς (που αντιπροσωπεύει το κόμμα της εξουσίας, με την κεντριστικό του αστικό πρόγραμμα και τον φατριαστικό-γραφειοκρατικό του χαρακτήρα) και τον Γιούσενκο (που ηγείται ενός μετριοπαθούς φιλελεύθερου, φιλοδυτικού πολιτικού ρεύματος με ισχυρή δημοκρατική ρητορική, που θυμίζει τους Ρώσους «δημοκράτες» των αρχών της δεκαετίας του 1990), η διάταξη των πολιτικών δυνάμεων στην Ουκρανία περιλαμβάνει, επίσης, δεξιούς εθνικιστές και ακόμα ανοιχτούς νεοφασίστες (κυρίως στην δυτική Ουκρανία), δεξιούς λαϊκιστές (Τιμοσένκο) και επίσης μια αριστερή και κεντροαριστερή αντιπολίτευση διαφόρων αποχρώσεων. Όπως οι σοσιαλδημοκράτες (μερικοί από τους οποίους υποστηρίζουν το καθεστώς, ενώ άλλοι προσανατολίζονται στον Γιούσενκο), αυτή η αριστερή αντιπολίτευση περιλαμβάνει σοσιαλιστές (με ηγέτη τους τον Μορόζ) και διάφορες κομμουνιστικές οργανώσεις. Από τις τελευταίες, η μεγαλύτερη είναι τα Κομμουνιστικό Κόμμα της Ουκρανίας, με την κοινοβουλευτική της φράξια και ισχυρές περιφερειακές οργανώσεις.

Κατά την διάρκεια των συγκρούσεων του Δεκέμβρη οι σοσιαλιστές, που αποτελούνται κυρίως από Ουκρανόφωνα μέλη της ιντελιγκέντσιας, έδωσαν την υποστήριξή τους στον Γιούσενκο. Το δικαιολόγησαν αυτό στη βάση της ανάγκης της πάλης για δημοκρατία ενάντια στο ολιγαρχικό-γραφειοκρατικό καθεστώς. Συνολικά, το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Ουκρανίας θυμίζει τώρα τους Δυτικοευρωπαίους σοσιαλδημοκράτες του πρώτου μισού του εικοστού αιώνα. Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ουκρανίας πήρε μια θέση του τύπου «κατάρα και στους δυο σας», ενώ ένας αριθμός των Σταλινικών ομάδων εκδηλώθηκε (με σοβαρές επιφυλάξεις) υπέρ του Γιανουκόβιτς.

Ο μικρός αριθμός τροτσκιστικών και αναρχικών ενώσεων και η ανεξάρτητη δημοκρατική-αριστερή ιντελιγκέντσια (που βρίσκεται σ' αριστερά των σοσιαλδημοκρατών), είχε γενικά μικρή επίδραση. Συνολικά, υποστήριζαν τα δημοκρατικά συνθήματα της πλατείας, χωρίς να δίνουν την υποστήριξή τους στο Γιούσενκο.

Όλες οι ανωτέρω αναφερόμενες αντιφάσεις της κοινωνικοοικονομικής ζωής της Ουκρανίας περιπλέκονται σε μεγάλο βαθμό από την πάλη ανάμεσα στη Δύση (με ορισμένες διαφορές ανάμεσα στις ΗΠΑ, που επιδιώκουν μιαν ενεργητικά επεκτατική γεωπολιτική πορεία και στη Δυτική Ευρώπη, με μια πιο μετριοπαθή θέση) και στη Ρωσία για επιρροή στην Ουκρανία.

Η Δύση υπόσχεται στην Ουκρανία ένα δρόμο στο ΝΑΤΟ και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με όλες τις συνεπαγόμενες ευκαιρίες για «ένταξη στον πολιτισμό» και επίσης με υποσχέσεις για οικονομική βοήθεια. Η Δυτική Ουκρανία, η Ουκρανόφωνη ιντελιγγέντσια και σημαντικό μέρος των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων υποστηρίζουν ξεκάθαρα αυτό τον προσανατολισμό, από κοινού με μερικές από τις φατρίες, όχι όμως τις πιο ισχυρές. Ένας επιπρόσθετος «άξονας» για τους υποστηρικτές αυτής της γραμμής είναι η εξασθένιση της Ρωσικής πολιτιστικής επιρροής, ως αποτέλεσμα και αντικειμενικών αιτιών και της μειωμένης ελκυστικότητας του Ρωσικού μοντέλου ανάπτυξης (και ως προς την εγκληματική-ολιγαρχική του μορφή και εσχάτως, στην όλο και περισσότερο γραφειοκρατική του μορφή). Τέλος, ένας ορισμένος αριθμός Ουκρανών διατηρούν ένα φόβο, που ενισχύεται από την αντιπολίτευση και τη Δύση, για τον Ρωσικό επεκτατισμό και την απώλεια της Ουκρανικής ανεξαρτησίας αν επικρατήσει η φιλορωσική γραμμή. Ο Γιούσενκο αντιμετωπίζεται ως αυτός που ηγείται του σκοπού της προσέγγισης στη Δύση και ως εγγύηση ενάντια σ' αυτούς τους κινδύνους.

Η Ρωσία παρέχει φτηνό πετρέλαιο και αέριο και επίσης παραγγελίες για ένα σημαντικό μέρος της βιομηχανικής παραγωγής των νότιων και ανατολικών περιοχών της Ουκρανίας. Επιπρόσθετα, η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού των ανατολικών περιοχών και του νότου (περίπου πάνω από το μισό των Ουκρανών πολιτών), είναι Ρωσόφωνοι και κουρασμένοι από την υποδεέστερη θέση που έχει η Ρωσική γλώσσα και κουλτούρα στη Ουκρανία. Εξωτερικά, ο Γιανουκόβιτς στην προεκλογική του εκστρατεία εμφανίστηκε ως υποστηρικτής των στενότερων σχέσεων με τη Ρωσία και της υπεράσπισης των δικαιωμάτων του Ρωσόφωνου πληθυσμού. Συχνά, αυτοί οι άνθρωποι δεν πιστεύουν τις υποσχέσεις του Γιούσενκο ότι θα διατηρήσει τα δικαιώματά τους και φοβούνται ότι θα υποστούν τη μοίρα των Ρωσόφωνων μειονοτήτων στις Βαλτικές χώρες, όπου τα πολιτικά δικαιώματα των Ρωσόφωνων ήταν πολύ περιορισμένα.

Αυτό, εν συντομία, είναι το πλαίσιο πίσω από τα γεγονότα του Δεκέμβρη, όταν η Ουκρανία αντιμετώπισε μια κατάσταση, όπου σχεδόν ίσοι αριθμοί ψήφισαν για τον Γιανουκόβιτς και για τον Γιούσενκο. Ο Γιανουκόβιτς, ο τωρινός πρωθυπουργός και υποψήφιος της εξουσίας, υποστηρίχτηκε από την συντριπτική πλειοψηφία στην νότια και ανατολική Ουκρανία και επίσης από την Ρωσία, στο πρόσωπο τόσο του προέδρου Πούτιν, όσο και του ηγέτη του Κομμουνιστικού Κόμματος Ζουγκάνοφ. Ο Γιούσενκο, που, μόλις λίγο παραπάνω από πέντε χρόνια πριν, κατείχε υψηλές θέσεις στην κυβέρνηση, είχε υποστηρίξει από τις δυτικές επαρχίες της Ουκρανίας καθώς και από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις ΗΠΑ, την Πολωνία και ούτω καθεξής.

**Ο «Πορτοκαλί Λαός», μια περίπτωση λαϊκού ενθουσιασμού, ή ένα προϊόν πολιτικής χειραγώγησης και χρήματος;
(Ποιος ήρθε στη πλατεία και γιατί: μια κοινωνική-ταξική ανάλυση)**

Σ' αυτό το πλαίσιο, μια ευρεία πολιτική κρίση ξέσπασε όταν η αντιπολίτευση (Γιούσενκο) αρνήθηκε να δεχτεί τα αποτελέσματα του δεύτερου γύρου των εκλογών. Σύμφωνα με τα επίσημα αποτελέσματα, ο Γιανουκόβιτς είχε κερδίσει με μια πλειοψηφία 3%. Ισχυριζόμενη ότι οι εκλογές είχαν νοθευτεί, η αντιπολίτευση κάλεσε τον λαό να βγει στους δρόμους του Κιέβου και πάνω απ' όλα να συγκεντρωθεί στο κέντρο της πόλης, δηλαδή στην Πλατεία Ανεξαρτησίας. Έτσι ξεκίνησε η πιο ισχυρή ενέργεια πολιτικής ανυπακοής στην ιστορία της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, που κράτησε πάνω από δύο εβδομάδες. Περίπου ενάμιση εκατομμύριο άνθρωποι πήραν μέρος, προερχόμενοι από κάθε επαρχία της Ουκρανίας (κυρίως φυσικά, από τις δυτικές περιοχές), από τις πόλεις, τις κωμοπόλεις, ακόμα και τα χωριά.

Ο σκοπός αυτού του άρθρου δεν είναι να παράσχει μια λεπτομερή περιγραφή όλων των γεγονότων που έλαβαν χώρα κατά την διάρκεια αυτής της στάσης, ή μια ανάλυση όλων των πολιτικών και ιδεολογικών συγκρούσεων που συνέβησαν στο επίπεδο των ελίτ – άλλα κείμενα θα το κάνουν αυτό. Θα ήθελα να υποβάλλω δύο ερωτήματα: ποιος ήρθε στην πλατεία και γιατί; Η απάντηση σ' αυτά τα ερωτήματα περιέχει το κλειδί για την λύση του κυριότερου ζητήματος: τι ακριβώς αντιπροσωπεύει αυτό;

Ας αρχίσουμε με τα γεγονότα.

Μεταξύ αυτών των γεγονότων είναι ότι οι πολιτικές δυνάμεις υπέρ του Γιούσενκο πήραν άμεσα μέρος στην οργάνωση των διαδηλώσεων, φέροντας μαζί τους ένα οπλοστάσιο που περιείχε μεγάλα ποσά χρημάτων, ένα επαγγελματικό μηχανισμό, ειδικούς με ιδιαίτερες ικανότητες στις πολιτικές εκστρατείες, ειδικούς επί των δημοσίων σχέσεων, δημοσιογράφους και ούτω καθεξής. Σχεδόν όλοι οι αναλυτές, συμπεριλαμβανόμενων μερικών εξαιρετικά εξειδικευμένων επαγγελματιών, που πήραν μέρος στο σεμινάριο στρογγυλής τραπέζης που οργανώθηκε από την εφημερίδα μας, τόνισαν το υψηλό επίπεδο επαγγελματικής οργάνωσης όλων των διαδηλώσεων της αντιπολίτευσης στη διάρκεια αυτών των δυο εβδομάδων. Αυτό ήταν φανερό στην επιλογή των ομιλητών, στην δουλειά στο Τύπο, στην εικόνα των κυριότερων από τους ηγέτες, στην οργάνωση συναυλιών, στην εγκατάσταση της σκηνοπέυλης, στην μεταφορά και στην τακτοποίηση των συμμετεχόντων από άλλες περιοχές κλπ.

Αναμφίβολα, αυτές οι δυνάμεις υποστηρίχθηκαν από έναν αριθμό ολιγαρχών (και επίσης από μέλη της μικροαστικής τάξης) που είχαν ενεργητικά χρηματοδοτήσει την προεκλογική εκστρατεία του Γιούσενκο και οι οποίοι, προφανώς, βοήθησαν στην χρηματοδότηση των ενεργειών στην πλατεία.

Είναι ολοφάνερο ότι, όχι μόνο οι συμπάθειες της Δύσης ήταν με το μέρος του Γιούσενκο, αλλά και ότι η Δύση παρείχε, επίσης, άμεση βοήθεια στον τομέα των ΜΜΕ και πολιτική βοήθεια, συμπεριλαμβανόμενης της διαρκούς παρουσίας Δυτικών απεσταλμένων. Ένα τμήμα των Δυτικών ΜΜΕ ανέφερε, επίσης, τα περί οικονομικής υποστήριξης.

Υπάρχει, όμως, και η άλλη πλευρά του νομίσματος. Οι επαγγελματίες πολιτικοί επιστήμονες γνωρίζουν καλώς ότι κανένας μηχανισμός δημοσίων σχέσεων και κανένας ειδικός στις πολιτικές εκστρατείες δεν μπορούν να φέρουν τόσες μάζες ανθρώπων στους δρόμους. Ούτε μπορούν ν' αναγκάσουν αυτούς τους ανθρώπους να περάσουν ώρες ολόκληρες στο κρύο για δύο εβδομάδες και να το κάνουν αυτό με ειλικρινή ενθουσιασμό.

Θα σημειώσω, παρεκβατικά, ότι οι Ρώσοι «δημοκράτες» στην Ένωση των Δεξιών Δυνάμεων και στη Yabloko έχουν πάτρωνες στην Δύση που δεν είναι λιγότερο δραστήριοι. Ότι, όχι μόνο ολιγάρχες, αλλά, επίσης, ευρύτερα στρώματα της αστικής τάξης δίνουν σ' αυτά τα κόμματα την υποστήριξη που έχουν. Ότι διεθνούς φήμης πολιτικοί ειδικοί και δημοσιογράφοι εργάζονται στις οργανώσεις τους... κι' όμως τίποτα.

Η πλατεία έφτασε ν' αντιπροσωπεύει μια κοινωνικοοικονομική αλλαγή πολύ πιο ισχυρή και βαθιά από μια απλή ενέργεια διαμαρτυρίας, που γίνεται σε υποστήριξη ενός υποψήφιου της αντιπολίτευσης από φατρίες έξω από την κυβερνώσα ομάδα.

Κατά την άποψή μου, η φύση αυτών των γεγονότων μπορεί ν' αποκαλυφθεί μόνο διαμέσου της ανάλυσης μιας αντίφασης στη θέση των μαζών, μια αντίφαση οδυνηρή για τις χώρες μας.

Από τη μια, οι περισσότεροι από τους εργάτες και ένα τμήμα της μικροαστικής και ακόμα και της μεσοαστικής τάξης στις χώρες μας, αφού καταπιέστηκε και ληστεύτηκε από την ολιγαρχική-γροικρατική εξουσία, έχουν τώρα κουραστεί να ζουν με υποσχέσεις και έχουν ένα αντικειμενικό συμφέρον να συντρίψουν αυτό τον τύπο καπιταλισμού. Επιπλέον, ακόμα και αν τους λείπει ένα επεξεργα-

σμένο, θετικό πρόγραμμα ακόμα και ασπικιοδημοκρατικού τύπου, είναι υποκειμενικά έτοιμοι να συμμετάσχουν στη αλλαγή της κατάστασης των πραγμάτων.

Από την άλλη, αυτά τα καταπιεσμένα στρώματα είναι ανίκανα να φέρουν σε πέρας τέτοιες ενέργειες ανεξάρτητα. Τους λείπει η εμπιστοσύνη στη δύναμή τους και δεν έχουν δομές αυτοοργάνωσης, τις οποίους θα μπορούσαν να δουν στη πράξη ότι είναι αρκετά ισχυρές, τίμιες και ανιδιοτελείς για τις μάζες, ώστε, με τη βοήθειά τους, να έχουν μια πραγματική ευκαιρία για νίκη. (Γιατί λείπουν από τα μάζες αυτές οι δομές αυτοοργάνωσης είναι ένα διαφορετικό, αν και εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα, με το οποίο ο συγγραφέας έχει ασχοληθεί σε άλλα έργα του).

Αυτή η οδυνηρή αντίφαση σημαίνει ότι στη Ρωσία οι μάζες, στο μεγαλύτερο μέρος τους, παραπονοούνται αόριστα, χωρίς να έχουν την ευκαιρία να πραγματοποιήσουν το δυναμικό τους για διαμαρτυρία (αν και οι απεργίες και οι καταλήψεις που έγιναν από τις εργατικές κολεκτίβες στη Ρωσία, την περίοδο από το 1998 έως το 2001, έδειξαν ότι αυτό δυναμικό υπάρχει) (2).

Στην Ουκρανία μια διαφορετική κατάσταση έχει δημιουργηθεί. Οι αντιφάσεις ανάμεσα σε δύο ανταγωνιστικές κυρίαρχες ομάδες ίσης σχεδόν ισχύος, έχουν οξυνθεί δραματικά (η προσωρινή αντιπολιτευτική στάση του Γιούσενκο, που λίγο καιρό πριν ήταν ένας από τους ηγέτες του καθεστώτος, δεν πρέπει να ξεγελάσει κανένα). Στο μεταξύ, η σύγκρουση ανάμεσα σε δύο γεωπολιτικές δυνάμεις, κατά το μάλλον ή ήττον ισοδύναμες (η Δύση και η Ρωσία), έχει αντίστοιχα γίνει πιο οξεία. Σ' αυτή την κατάσταση, μια αντικειμενική ευκαιρία έχει εμφανιστεί για τις μάζες να αναλάβουν την δική τους ανεξάρτητη δράση. Τη στιγμή που η αντιπολίτευση αποφάσισε να στραφεί προς τον λαό, ο λαός έφτασε να πιστεύει (σε πολλές περιπτώσεις αυτό ήταν στο επίπεδο του «κοινωνικού ενστίκτου»), ότι ο καιρός τους είχε φτάσει, ότι μπορούσαν ν' ασκήσουν πραγματική εξουσία. Εφτασαν να πιστεύουν ότι μπορούσαν να συντρίψουν την εξουσία των ολιγαρχών, των γραφειοκρατών και των εγκληματιών, αν όχι διεξάγοντας μια λαϊκή - δημοκρατική πολιτική επανάσταση, τουλάχιστον εξαναγκάζοντας την κυβέρνηση που έφεραν στην εξουσία να εφαρμόσει ριζοσπαστικές δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις.

Κάνοντας μια μικρή παρέκβαση, σημειώνω ότι τα γεγονότα στην πλατεία ήταν διαλεκτικά και στη μορφή τους. Εφεραν ορισμένα χαρακτηριστικά πολιτικής επανάστασης (αν και όχι κοινωνικής επανάστασης - κανείς δεν απειλούσε ν' αλλάξει το σύστημα). Η νομιμότητα του υπάρχοντος συστήματος είχε συντριβεί από ένα είδος εξω-νομικού ξεσπάσματος. Η δύναμη που έφερε τις αλλαγές είχε ένα αληθινά μαζικό χαρακτήρα. Υπήρχαν, επίσης, αιτήματα για ριζική αλλαγή στο μοντέλο της πολιτικής εξουσίας και μια ατμόσφαιρα ενός «φεστιβάλ των καταπιεσμένων» (πολλά θα μπορούσαν να γραφτούν πάνω σ' αυτό ιδιαίτερα). Στο μεταξύ, ως προς το αποτέλεσμα τους και ως προς το αντικειμενικό τους περιεχόμενο, τα γεγονότα του Δεκέμβρη θα μείνουν στη μνήμη, μάλλον, ως καταλύτες ενός αριθμού πολιτικών μεταρρυθμίσεων.

Οι άνθρωποι που πήγαν στην πλατεία (και εδώ είναι ένα άλλο οδυνηρό παράδοξο) πήγαν εκεί αρχικά όχι επειδή πίστευαν στη δική τους δύναμη, αλλά στη δύναμη και τα δυναμικά του Γιούσενκο και των υποστηρικτών του. Μερικοί από τους διαδηλωτές καταλάβαιναν ότι θα τους πρόδιδε, αλλά όχι. Μόνο μετά από δύο βδομάδες στην πλατεία πολλοί διαδηλωτές (αλλά όχι, φαίνεται, η πλειοψηφία) κατάφεραν να πιστέψουν στην δύναμή τους και όπως μερικοί από αυτούς που απάντησαν στις συνεντεύξεις μου, μπόρεσαν να πουν: αν ο Γιούσενκο δεν εκπληρώσει τις επιθυμίες μας, θα ξαναγυρίσουμε στην πλατεία.

Θα ξαναγυρίσουν; Θα ξαναγυρίσουμε;

Μέχρι τώρα δεν υπάρχει απάντηση, εφόσον το κύριο ερώτημα παραμένει άλλο: ποιο θα είναι το αληθινό αποτέλεσμα αυτών των λαϊκών δράσεων, ποιος εν τέλει θα έλθει στην εξουσία, θα αποκτήσουν οι άνθρωποι που βγήκαν στους δρόμους αυτό για το οποίο ήταν έτοιμοι να παλέψουν και για το οποίο πάλεψαν στην πλατεία;

Δεν υπάρχει ανάγκη να είναι κανείς προφήτης για να προβλέψει ότι αν οι «Γιούσενκο και Σια» έλθουν στην εξουσία, θα προδώσουν γρήγορα τα συμφέροντα αυτών που τους έσπρωξαν στην κυβέρνη-

ση. Είναι σχεδόν σίγουρο ότι το αποτέλεσμα των μαζικών δράσεων θα συνίσταται σε περιορισμένες αστικοδημοκρατικές μεταρρυθμίσεις (αυτές έχουν ήδη αρχίσει με την υιοθέτηση ενός πακέτου νόμων που μετασχηματίζουν την Ουκρανία από μια προεδρική, σε μια κοινοβουλευτική δημοκρατία) και σε μιαν αναδιανομή της εξουσίας ανάμεσα στις φατρίες. Γιατί; Επειδή οι πολίτες που βγήκαν στους δρόμους δεν δημιούργησαν τις δικές τους αποτελεσματικές μορφές αυτοοργάνωσης, ενώ οι πολιτικές και κοινωνικές οργανώσεις, που υποτίθεται ότι υπεράσπιζαν τα συμφέροντα των εργατών, συμπεριφέρθηκαν τελειώς παθητικά κατά την διάρκεια των γεγονότων.

Στις εξαιρέσεις περιλαμβάνονται ορισμένοι ακτιβιστές, κυρίως νέοι, από το Σοσιαλιστικό Κόμμα και αρκετές άλλες οργανώσεις. Οι πιο πολλές απ' αυτές, όμως, πήραν την αηδιαστική θέση ότι αυτοί (οι ακτιβιστές) δεν ήταν οπαδοί τους και ότι δεν υπήρχε τίποτα εκεί γι' αυτούς να κάνουν.

Η Πλατεία της Ανεξαρτησίας, όμως, έδωσε πολλά στον Ουκρανικό λαό και σε όλους μας. Τι ακριβώς; Δεν θα βιαστώ να δώσω απάντηση σ' αυτό. Πρώτα ας δούμε ποιος ήταν που ήρθε στην πλατεία και με ποιους σκοπούς.

Παρόλο που είμαι Μαρξιστής, ξέχασα φαινομενικά, προηγούμενα, ν' αναφερθώ στη μεθοδολογία της κοινωνικής και ταξικής ανάλυσης και κατά κανόνα χρησιμοποίησα αφηρημένους όρους, «λαός», «πολίτες» και «μάζες». Αυτές οι κατηγορίες χρησιμοποιήθηκαν σχεδόν σαν συνώνυμα, αν και δεν είναι ταυτόσημες. Είχα, όμως, σοβαρούς λόγους γι' αυτή τη λησμοσύνη. Σχεδόν όλες οι κοινωνικές ομάδες στις μετασοβιετικές χώρες έχουν ένα αντικειμενικό συμφέρον στα αντι-ολιγαρχικά κινήματα, είτε επαναστατικού είτε ρεφορμιστικού χαρακτήρα. Εξάιρεση αποτελούν οι αρχές, οι ολιγάρχες που είναι σε σύγκρουση μαζί τους και οι υποστηρικτές αυτών των ολιγαρχών, στρώματα της μικροαστικής τάξης που έχουν ενσωματωθεί σε ολιγαρχικές δομές, εγγληματίες και λούμπεν στοιχεία που υποθάλπονται από το καθεστώς και τους ολιγάρχες. Σ' ένα βαθμό, τους ολιγάρχες μπορεί, επίσης, να υποστηρίξουν οι μανάτζερ και οι μισθωτοί εργάτες των προνομιούχων επιχειρήσεων, που συνδέονται με τις κυρίαρχες φατρίες.

Όλοι οι υπόλοιποι, όχι. Οι μισθωτοί εργάτες, διανοούμενοι της βάσης, η πλειοψηφία των επαγγελματιών και η μικρή και μεσαία αστική τάξη στις χώρες μας έχουν πολύ, μεγαλύτερο αντικειμενικό συμφέρον σ' ένα δημοκρατικό αστικό σύστημα απ' ό, τι σ' ένα μισοφεουδαρχικό, ολιγαρχικό μοντέλο περιφερειακού καπιταλισμού. Το πρώτο παρέχει στην μουρζουαζία και στα στρώματα που την υπηρετούν μεγαλύτερες ευκαιρίες για πλουτισμό, εν μέσω εγγυήσεων για σταθερότητα, τάξη και ιδιοκτησιακά δικαιώματα. Η Δημοκρατία, εν γένει, (και ειδικότερα η ελευθερία του λόγου) είναι ζωτικής σημασίας για την ύπαρξη και λειτουργία της νοητικής τάξης. Για την εργατική τάξη, η συντριβή της εξουσίας των ολιγαρχών ανοίγει δυνατότητες για αυτοοργάνωση και για τη χρησιμοποίηση δημοκρατικών μεθόδων για συμμετοχή στη νόμιμη πάλη για καλλίτερη πληρωμή και συνθήκες εργασίας, κοινωνικό κράτος και ούτω καθεξής, δηλαδή, για σκοπούς που παραδοσιακά προβάλλονται από τους αριστερούς ως ένα μίνιμουμ πρόγραμμα και από σοσιαλδημοκράτες και εργατιστές ως το μάξιμουμ πρόγραμμά τους.

Οι παρατηρήσεις μου, μαζί με μιαν ανάλυση που βασίζεται σ' ένα διάλογο με Ουκρανούς συντρόφους και επίσης, επιχειρήματα που θ' ακολουθήσουν, με οδηγούν να συμπεράνω ότι η δύναμη που προσέφερε τους δικούς της στόχους σ' αυτό τον αγώνα και η οποία παρείχε την πολιτική ηγεσία στην πλατεία ήταν η μικρή και η μεσαία εθνική αστική τάξη (ο εθνικός της χαρακτηρισμός εξηγεί την κάπως αντιρωσική στάση της). Επίσης, συνέβαλαν στρώματα με παρόμοια βασικά συμφέροντα, κυρίως επαγγελματίες και τα πιο ευημερούντα στρώματα των διανοουμένων.

Ταυτόχρονα, οι πιο ενεργητικοί, ενθουσιώδεις και δοσμένοι στον αγώνα μαχητές για τη νίκη, στην πλατεία, ήταν η βάση των διανοουμένων, νέοι (κυρίως σπουδαστές και εργάτες. Είναι πάνω στους ώμους τους, μέσα από τον ιδρώτα και τη ενέργεια τους, που η αστική τάξη και τα στοιχεία της «αντιπολίτευσης» στη Ουκρανία έρχονται στη εξουσία, παραμερίζοντας (αλλά όχι νικώντας οριστικά) το παλιό ολιγαρχικό-γραφειοκρατικό καθεστώς.

Γιατί; Πάνω απ' όλα, λόγω του ότι, στις συγκεκριμένες περιστάσεις των μετασοβιετικών χωρών, η τάξη των μισθωτών εργατών και οι διανοούμενοι της βάσης (όπως έχει τονιστεί παραπάνω), καθυστερούν σημαντικά στο σχηματισμό της συνείδησής τους και τους λείπουν ανεπτυγμένες, ενεργητικές μορφές πολιτικής αντιπροσώπευσης (δεν μπορούμε επ' ουδενί να μιλάμε για σύγχρονες μορφές δικτύων αυτοοργάνωσης). Αντίθετα απ' ό,τι οι εργάτες και οι διανοούμενοι της βάσης, η αστική τάξη και τα στρώματα που είναι συνδεδεμένα μαζί της στους αντικειμενικούς τους σκοπούς, προχώρησαν πολύ περισσότερο στην ανάπτυξη μιας συνείδησης των συμφερόντων τους, καθώς και αυτοοργάνωσης. Με Λενινιστικούς όρους, η Ουκρανική αστική τάξη μετασχηματίζεται ενεργητικά σε μια «τάξη για τον αυτό της», σε αντίθεση με τους εργάτες, οι οποίοι, προς το παρόν, παραμένουν πρωταρχικά μια «τάξη καθεαυτήν».

Ταυτόχρονα, τα αστικά στρώματα ποτέ δεν ήταν και ποτέ δεν θα γίνουν μια επαρκής δύναμη για την διεξαγωγή μαζικών δράσεων. Μεταφέρουν το κύριο βάρος της λαϊκής πάλης στις «κατώτερες τάξεις». Αυτό είναι που καθόρισε την διάταξη των δυνάμεων που έγινε πραγματικότητα στην Πλατεία Ανεξαρτησίας.

Οι ακτιβιστές της βάσης στην πλατεία, όμως, απόκτησαν, επίσης, κάτι πολύ μεγαλύτερο: μια μεγάλη εμπειρία πραγματικής αυτοοργάνωσης και πολιτικής πάλης, μια εμπειρία που δείχνει ότι αποτελούν μια δύναμη ικανή, κατ' αρχήν, να νικήσει την εξουσία και ν' αλλάξει το κοινωνικό σύστημα.

Για να συνοψίσουμε, αυτός είναι ο λόγος που μπορούμε να πούμε ότι η Πλατεία της Ανεξαρτησίας δεν ήταν απλώς μια μαζική, δημοκρατική πράξη πολιτικής ανυπακοής. Έγινε το πρότυπο μια ειρηνικής, λαϊκής-δημοκρατικής (αντι-ολιγαρχικής) επανάστασης, που τόσο τη χρειάζεται ο Ουκρανικός λαός.

Τώρα ερχόμαστε σ' ένα πρόβλημα που δεν πρέπει ν' αγνοηθεί στη ανάλυσή μας: αν τα γεγονότα στην πλατεία ανταποκρίνονταν στα συμφέροντα σχεδόν όλων των στρωμάτων της Ουκρανικής κοινωνίας, γιατί αυτές οι ενέργειες έχουν τόσο λίγη υποστήριξη στην ανατολική Ουκρανία, όπου, σε αντίθεση, η πλειοψηφία του πληθυσμού (ακόμα και αν υπολογισθεί η εκλογική νοθεία) ψήφισε ενάντια στον Γιούσενκο;

Για ν' απαντήσουμε σ' αυτή τη ζωτική σημασίας ερώτηση χρειάζομαστε πρώτ' απ' όλα να θυμόμαστε πώς είναι η συνείδηση των περισσότερων εργατών στις χώρες μας. Έδειξα ένα από τα πιο σημαντικά από αυτά τα χαρακτηριστικά, που δεν έχουν ακόμα εξεταστεί στην ανάλυση που κάνουμε των γεγονότων στην Ουκρανία: παθητικότητα και εξοικείωση με την πατερναλιστική κηδεμονία από τις αρχές (αρχίζοντας από την διοίκηση της επιχείρησης και τον δήμαρχο και φτάνοντας μέχρι το πρόεδρο). Αυτό το χαρακτηριστικό του μετασοβιετικού κοινωνικού είναι ήταν, επίσης, ένας από τους πιο σημαντικούς λόγους για τις ψήφους που έλαβε η κρατούσα εξουσία. Αν ο αναγνώστης έχει στο νου του ότι κάτω από τον Κούτομα (και τον Γιανουκόβιτς ως πρωθυπουργό του) μια οικονομική ανάπτυξη έλαβε χώρα τα τελευταία χρόνια στην Ουκρανία, ότι αυξήθηκαν τα εισοδήματα και ότι, όχι πολύ πριν τις εκλογές, αυξήθηκαν οι συντάξεις και αρκετές άλλες κοινωνικές παροχές, θα γίνει σαφές γιατί οι υποψήφιοι του καθεστώτος κέρδισαν την υποστήριξη ενός σημαντικού αριθμού Ουκρανών.

Δεύτερο, θα έπρεπε να θυμηθούμε τις γεωπολιτικές και κοινωνικοπολιτιστικές πλευρές της Ουκρανικής κρίσης, που αναλύθηκε πιο πάνω. Τα ζητήματα της Ρωσικής γλώσσας, της Ρωσικής κουλτούρας και της φιλίας για του Ρώσους είναι θεμελιακής σημασίας για ένα σημαντικό ποσοστό Ουκρανών (περίπου του 50%), ιδιαίτερα τον πληθυσμό στις ανατολικές περιοχές. Εν μέρει ως αποτέλεσμα του φιλοδυτικού προσανατολισμού του Γιούσενκο και εν μέρει εξαιτίας μιας ενεργού εκστρατείας προπαγάνδας που κλιμακώθηκε από την κρατούσα εξουσία και τον Γιανουόβιτς ως υποψήφιό τους, το τμήμα του Ρωσικού πληθυσμού που μιλάει Ρωσικά και είναι προσανατολισμένο μάλλον προς την Ρωσία παρά προς τη Δύση, φοβάται πραγματικά ότι η άνοδος στην εξουσία του Γιούσενκο και των συνεργατών του θα τους προκαλούσε σοβαρά προβλήματα.

Αυτοί οι φόβοι έχουν μια ορισμένη βάση. Ένας μεγάλος αριθμός κατοίκων των ανατολικών περιοχών είναι πολύ σφιχτά δεμένος με τη Ρωσία πάνω σε μια οικονομική βάση: κάνουν συχνά ταξίδια στη Ρωσία για να βγάλουν χρήματα, δουλεύουν σε επιχειρήσεις που εξαρτώνται από Ρωσικές παραγωγείες για τα προϊόντα τους και ούτω καθεξής. Είναι εξαιρετικά αμφίβολο ότι ο Γιούσενκο θα δώσει στους Ρώσους τη θέση της δεύτερης κρατικής γλώσσας (είναι πιθανότερο ότι ο ρόλος της Ρωσικής γλώσσας και κουλτούρας θα μειωθεί, με τα αγγλικά να παίρνουν όλο και περισσότερο τη θέση της δεύτερης γλώσσας στα σχολεία και στους χώρους δουλειάς). Μεταξύ των υποστηρικτών του Γιούσενκο, συμπεριλαμβανόμενων αυτών που ήταν στην πλατεία, υπάρχουν αρκετοί Ουκρανοί εθνικιστές και στη δυτική Ουκρανία ο Γιούσενκο υποστηρίχθηκε ακόμα και από μισοφασιστικές οργανώσεις από τις οποίες η αντιπολίτευση δεν αποστασιοποιήθηκε αποφασιστικά. Αυτό δεν θα είχε ως αποτέλεσμα παρά την απομάκρυνση μεγάλων αριθμών ανθρώπων από την αντιπολίτευση, συμπεριλαμβανόμενων των γνήσιων δημοκρατών που σιχαίνονται τον εθνικισμό και το φασισμό όχι λιγότερο απ' όσο απεχθάνονται τους ολιγάρχες. Δεν είναι δύσκολο να προσθέσουμε κι' άλλους σ' αυτή τη λίστα.

Στο μεταξύ υπάρχει ένα ερώτημα, με μια πρώτη ματιά προφανές, που παρουσιάζεται σε κάθε υποστηρικτή της κοινωνικής απελευθέρωσης και της δημοκρατίας, συμπεριλαμβανομένου του παρόντος συγγραφέα: γιατί δεν μπορούσαν οι υποστηρικτές της αντιολιγαρχικής αλλαγής και από τις δύο πλευρές, να ενωθούν πάνω στη βάση μιας κοινής δημοκρατικής πλατφόρμας και ν' αρχίσουν έναν αγώνα ενάντια και στις δύο ομάδες ολιγαρχών και γραφειοκρατών, του φιλοδουτικούς και τους φιλορώσους; Εχω, ήδη, δείξει γιατί θεωρώ ότι έγινε αυτό: επειδή οι εργάτες ήταν (ακόμη;) ανίκανοι να ενεργήσουν μέσα στο πλαίσιο της παρούσας κρίσης ως μια ανεξάρτητη κοινωνικοπολιτική δύναμη. Με πολλούς τρόπους, ενέργησαν για την εφαρμογή μια αλλότριας θέλησης. Μόνο εν μέρει έγιναν ανεξάρτητοι φορείς μιας κοινωνικής αλλαγής.

Κάνοντας μια μικρή παρέμβαση, θα σημειώσω ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ουκρανίας και ένας αριθμός μικρών αριστερών ομάδων ενέργησαν εντελώς λογικά καταγγέλλοντας και τους δύο υποψήφιους. Η αριστερά, όμως, θα έπρεπε να έχει βγει τελείως έξω βοηθώντας την δουλειά στην πλατεία, δίνοντας την υποστήριξη της όχι στο Γιούσενκο, αλλά στις πραγματικές δραστηριότητες των πολιτών εκεί και εξηγώντας τους πώς και γιατί ο Γιούσενκο το πιο πιθανό ήταν ότι θα τους ξεπουλούσε, αν δεν ήταν ανεξάρτητοι στην δραστηριότητά τους. Κάνοντας αυτό, οι ακτιβιστές της αριστεράς, δουλεύοντας από τα κάτω, μέσα στις μάζες που συμμετείχαν στην πολιτική αντίσταση, θα μπορούσαν να έχουν κερδίσει αξιόλογο κύρος (και να το κερδίσουν με την πραγματική έννοια, μέσα από σκληρή, γνήσια δουλειά, βοηθώντας τους ανθρώπους ν' αγωνιστούν για τα συμφέροντά τους μέσα απ' όλες τις διαθέσιμες μεθόδους, από την οργάνωση της σκηνοπούλης μέχρι την παραγωγή φυλλαδίων, ξεσηκώνοντας τον κόσμο όχι για τον Γιούσενκο, αλλά για την πλατεία). Αλλά αυτό είναι μια παρέμβαση.

Τρίτο και τελευταίο, η υποστήριξη για τον Γιανουκόβιτς δημιουργήθηκε μ' ένα τεχνητό τρόπο. Τα περισσότερα από τα ΜΜΕ της Ουκρανίας και οι πολιτικοί ειδικοί (με βοήθεια από τη Ρωσία) ρίχτηκαν, με τεράστια ποσά χρημάτων, σε μια προπαγανδιστική εκστρατεία προς χάριν του υποψηφίου της εξουσίας (η αναλογία ανάμεσα στον Γιανουκόβιτς και τον Γιούσενκο, με όρους πολιτικών ειδικών και ειδικών των δημοσίων σχέσεων, όπως και με όρους χρηματοδοτών, ήταν περίπου ισοδύναμη).

Τώρα ας βγάλουμε μερικά συμπεράσματα.

Τα μαθήματα της Πλατείας της Ανεξαρτησίας (ως ένα συμπέρασμα)

Είναι προφανώς πολύ νωρίς (αυτό τα κείμενα γράφτηκαν στις 11 Δεκέμβρη 2004) να ορίσουμε τον χαρακτήρα και να βγάλουμε οριστικά συμπεράσματα σχετικά με τη φύση των γεγονότων στην Ου-

κρανία. Όμως, ορισμένα «μαθήματα» μπορούν να εξαχθούν (προς το παρόν ας κρατήσουμε την λέξη «μαθήματα» μέσα σε εισαγωγικά, σαν μια αναγνώριση ότι η ίδια η ιδέα της εξαγωγής μαθημάτων στη βάση μιας προκαταρκτικής ανάλυσης, έχει έναν ολοκληρωτικά εξαρτημένο χαρακτήρα).

Το πρώτο μάθημα είναι το εξής: Μαζικές δράσεις πολιτικής ανυπακοής, που ξεσηκώνουν έναν πραγματικό ενθουσιασμό των ανθρώπων, ισχυρό, που αγκαλιάζει τουλάχιστον τη μισή χώρα, που έχει ορισμένα χαρακτηριστικά πολιτικής επανάστασης και που στοχεύει στη συντριβή της ολιγαρχικής-γραφειοκρατικής εξουσίας, είναι δυνατές στον πλαίσιο της μετασοβιετικής περιόδου.

Το δεύτερο μάθημα είναι: Η ταξική συνείδηση και οι οργανώσεις των διαφόρων στρωμάτων της εθνικής μπουρζουαζίας στις χώρες μας αναπτύσσονται ταχύτερα από εκείνες της εργατικής τάξης και, με όρους του ταξικού τους περιεχομένου, οι μαζικές δράσεις των πολιτών ήταν αποκλειστικά αστικές. Ως αποτέλεσμα, η δημοκρατική τους φύση δεν είναι όσο πρέπει συνεπής. Υπάρχουν αντικειμενικοί και υποκειμενικοί λόγοι γι' αυτό (η αδυναμία, η αδράνεια και ο πατριαρχικός χαρακτήρας των περισσότερων αριστερών κομμάτων), αλλά όσο η βάση των διανοομένων και οι εργάτες (η τάξη των μισθωτών εργατών) παραμένουν αδύναμοι, η μεσαία και η μικρή αστική τάξη θα είναι πάντα χαμένες απέναντι στους ολιγάρχους και εν τέλει, συνεπείς δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις (ακόμα και αστικοδημοκρατικές) δεν θα εφαρμοστούν. Αυτό θα απαιτήσει ενότητα ανάμεσα στους μισθωτούς εργάτες και άλλα στρώματα πάνω στη βάση του συνδυασμού του αγώνα της αριστεράς (μέσα στο πλαίσιο ενός μίνιμου προγράμματος) και της κεντροαριστεράς (γι' αυτούς, αυτό θα αντιπροσωπεύει ένα μάξιμουμ πρόγραμμα) στην πάλη για ένα συνεπές δημοκρατικό και σοσιαλιστικά προσανατολισμένο σύστημα.

Μάθημα τρίτο: Για να γίνουν μαζικές δράσεις των πολιτών ενάντια στην εξουσία, χρειάζεται μια κρίση του ίδιου του καθεστώτος, μαζί με την παρουσία μιας ισχυρής εναλλακτικής δύναμης, ικανής να ξεσηκώσει και να υποστηρίξει την πολιτική δράση (και εν μέρει, επίσης, να την οργανώσει). Αλλά, εκτός αν αυτή η δύναμη είναι συνεπώς δημοκρατική, εκτός αν βασίζεται στην αυτοοργάνωση των καταπιεσμένων στρωμάτων του πληθυσμού, η δράση των μαζών θα χρησιμοποιηθεί, εν τέλει, από ένα διαφορετικό στρώμα (την «αντιπολίτευση») της ίδιας της ελίτ. Στο μεταξύ, η όποια εγκατάλειψη των κοινών δημοκρατικών συνθημάτων, ή η το ατελές αυτών των αιτημάτων, θα έχει ως αποτέλεσμα την δραματική εξασθένηση του κινήματος (σημειώστε, για παράδειγμα, πώς η παρουσία των εθνικιστών ανάμεσα στους υποστηρικτές του Γιούσενκο απώθησε ένα σημαντικό τμήμα του Ρωσόφωνου πληθυσμού). Η όποια γνήσια μαζική δράση, όμως, θα παράσχει ανυπολόγιστη εμπειρία αυτοοργάνωσης, δείχνοντας ότι οι πολίτες είναι ικανοί για αλληλεγγύη, κοινωνικό ενθουσιασμό και την ανεξάρτητη σφυρηλάτηση της ιστορίας.

Και κάτι τελευταίο. Η Πλατεία Ανεξαρτησίας, με όλες τις οδυνηρές της αντιφάσεις (που συνιστούν την ίδια την ουσία αυτών των γεγονότων), ήταν μια γιορτή του Ουκρανικού λαού και όλων των φίλων του. Ο, τι κι' αν συμβεί τώρα, αυτή η εμπειρία δεν θα εξαφανιστεί χωρίς ν' αφήσει ίχνη.

Μετάφραση: Θόδωρος Μεγαλοοικονόμου

Σημειώσεις

1. Η Πλατεία Ανεξαρτησίας είναι η κεντρική πλατεία στο Κίεβο και ήταν ο χώρος που έγιναν οι κυριότερες διαδηλώσεις της αντιπολίτευσης. Η σκηνοπούλη βρισκόταν στο Kreshchatik, ένα κεντρικό δρόμο που οδηγεί άμεσα στην πλατεία. Στην Ουκρανία, την πρώτη βδομάδα του Δεκέμβρη, η ίδια η λέξη «πλατεία» (maydan) έγινε το σύμβολο της λαϊκής αντίστασης.

2. Μια ανάλυση αυτών των ενεργειών υπάρχει στο βιβλίο της L. Bulavka, "Nonkonformizm, Sotsio-kulturnyy portret protestnogo dvizheniya v Rossii", Moscow, USSR, 2003.

Summa Antileniana

Του Χρήστου Βλόσιου

Οι σοφοί του Μεσαίωνα ονόμαζαν Summa [σούμα] μια βασισμένη στη σχολαστική, συστηματική έκθεση ενός συνόλου θεολογικών κυρίως ή φιλοσοφικών γνώσεων, που έχρηζαν επεξεργασίας. Η βιογραφία του Λένιν, η οποία είναι έργο της Mme Helene Carrer d' Encausse εκδόθηκε στην Ελλάδα το Φεβρουάριο του 2004, έξι χρόνια μετά την έκδοσή της στη Γαλλία, κερδίζει, νομίζω, με το σπαθί της το χαρακτηρισμό «summa antileniana»: συγκεντρώνει σε έναν κομψό τόμο όλες σχεδόν τις καταγγελίες τις αποκαλύψεις, τις κριτικές, τις πολεμικές, τις αναιρέσεις, τις απαξιωτικές κρίσεις και εκτιμήσεις που διατυπώθηκαν κατά καιρούς για το έργο, τη ζωή και τη δράση του Β.Ι.Λένιν· η συστηματική διαπραγμάτευση όλων αυτών των αποτιμήσεων διευκολύνεται από τη χρονολογική σειρά αφήγησης των γεγονότων που επιβάλλει ο βιογραφικός χαρακτήρας του κειμένου· τέλος ο υπερτροφικός ιδεολογικός χαρακτήρας του έργου και η διπλά αντιδραστική οπτική γωνία της ασπής και της αριστοκρατίας δεν είναι δυνατόν να καμουφλαριστούν με προλογικές διαβεβαιώσεις περί αντικειμενικότητας και αξιολογικής ουδετερότητας.

Η ταξική οπτική γωνία, η κομματικότητα ενός ιστορικού -και γενικά κάθε επιστήμονα των κοινωνικών επιστημών- φαίνεται από τα μεθοδολογικά και εννοιολογικά εργαλεία που χρησιμοποιεί, από το ποια γεγονότα επιλέγει να περιλάβει και ποια να παραλείψει στην ιστορική του αφήγηση, από τον τρόπο παρουσίασης των επιλεγμένων γεγονότων [έκταση και έμφαση της παρουσίασης τους εξαντλητική ή εκλεκτικίστικη διαπραγμάτευση τους, άμεσες και έμμεσες αξιολογικές κρίσεις]. Ειδικά από την εκφορά αξιολογικών κρίσεων άμεσων ή έμμεσων, δεν μπορεί να καθαρθεί ακόμα και ο πιο αποστασιοποιημένος από τα αφηγούμενα γεγονότα ιστορικός λόγος, αφού αποϊδεολογικοποιημένη γλώσσα δεν υπάρχει, όπως δεν υπάρχει και αποϊδεολογικοποιημένη ιστορική κοινωνιολογία. Η δήθεν αποστασιοποίηση και η τάχα μου ουδετερότητα είναι κι αυτές ιδεολογικές θέσεις, μορφές αστικής-τεχνοκρατικής όρασης του κόσμου.

Στην πράξη μάλιστα η δήθεν ουδετερότητα και η τάχα μου αποστασιοποίηση αποδείχνονται πιο βρώμικες, πιο αποκρουστικές και πιο απανθρωποποιητικές και από την εμπάθεια και από τη βίαιη πολεμική και από το λιβελογράφημα, ιδιαίτερα όταν οδηγούν στην αφ' υψηλού μηδενιστική απαξίωση προμηθειών ανατάσεων των εργαζομένων, οι οποίες έτειναν να υπερβούν τον καπιταλισμό και να εξασφαλίσουν το δικαίωμα στη ζωή, στην ελευθερία και στην ευτυχία της εργαζόμενης πλειοψηφίας της ανθρωπότητας. Άσε που πολλές φορές αυτή τη μηδενιστική απαξίωση των επαναστατών και της επανάστασης την προωθούν μεγαλόσχημα κυνικά μηδενικά, τα οποία ως μοναδικό τους προσόν διαθέτουν την απατηλή ικανότητα να πλασάρουν ξανά και ξανά στην αγορά των ιδεών τα ίδια «περσινά ξινά σταφύλια»- σε νέο, όμως, αστραφτερό και ελκυστικό λεκτικό περιτύλιγμα.

Εξάλλου η διατύπωση, το 1917, του δόγματος της αξιολογικής ουδετερότητας, της Wertfreiheit,

στην έρευνα των κοινωνικών φαινομένων εξέφρασε τη ζωτική ανάγκη της αστικής τάξης να καταπολεμηθεί η θεωρητική αμβλυωπία, η αμβλύνοια των αστών ειδικών στις κοινωνικές επιστήμες που οφείλονταν στις προσφιλείς προκαταλήψεις και προλήψεις, στη χαρακτηριστική ταξική στενότητα και στην ταξική ιδιοτέλεια των αστών ιστορικών, κοινωνιολόγων, οικονομολόγων κλπ την εποχή της κρίσης και παρακμής του καπιταλισμού, όταν το *sapere aude*, η θεωρητική τόλμη και η συναφής οξύνοια και οξυδέρκεια είχαν ήδη ενοφθαλμιστεί με τεράστια επιτυχία στους θεωρητικούς του προλεταριάτου και είχαν δώσει λαμπρούς καρπούς για την εργατική τάξη.

Όπως αποδειχίνει η βίβλος γενέσεως της ιστορίας, είναι μια μοναδική κάθε φορά ταξική θεώρηση που επιτρέπει την ανάδυση βιώσιμων επιστημονικών αφηγήσεων για το ανθρώπινο παρελθόν. Αν ο πατέρας της ιστορίας, ο Ηρόδοτος, δεν έβλεπε τον κόσμο με τα μάτια του Έλληνα και του Αθηναίου δημοκράτη, αλλά φορούσε τις βασιλικές παρωπίδες των Περσών χρονογράφων, θα εξιστορούσε τους Περσικούς πολέμους σαν μια διαχρονική βεντέτα για βασιλοπούλες καλλονές. Κι αν ο Θουκυδίδης δεν υιοθετούσε την οπτική του Περικλή και του πνευματικού του κύκλου, αλλά την οπτική των αριστοκρατικών κύκλων, η ιστορία του δε θα ήταν «κτήμα ες αεί» αλλά μια μέτρια καλλιπέης αφήγηση σαν τα «Ελληνικά» του Ξενοφώντα.

Μια από τις βασικές λοιπόν προϋποθέσεις, για να συλλάβει και να εκφράσει κανείς επαρκώς την ιστορική αλήθεια, δεν είναι η απουσία, αλλά η συνειδητή και συνεπής επιλογή της οπτικής γωνίας, της σκοπιάς των ανερχόμενων προοδευτικών κοινωνικών δυνάμεων, που έχουν ως πρόσταγμα και πρόταγμα το *sapere aude*, την τόλμη να μάθουν. Χωρίς την τόλμη να μάθεις, που τρέφεται προπάντων από ρίζες ταξικές, ο ιστορικός θα παραβλέψει σημαντικές ιστορικές στιγμές, θα υποχρεωθεί να πέσει σε αντιφάσεις που δεν είναι αντιφάσεις του αντικειμένου του, θα προβάλλει ως αλήθειες ατεκμηριώτους και αναπόδεικτους ισχυρισμούς, θα υποκλιθεί σε αντιλήψεις στερεότυπες, για να υπερτιμήσει την απόδειξη μιας λίγο πολύ αυθαίρετα προκατασκευασμένης θέσης. Γι' αυτό, από τον ιστορικό δεν πρέπει να ζητάμε αντικειμενικότητα με την έννοια της ταξικής αμεροληψίας, την έλλειψη κομματικότητας, την απουσία πάθους, την απουσία πνοής και ζωής· αντίθετα πρέπει να απαιτούμε από αυτόν να καταλάβει την αποκαλυπτικότερη ταξική οπτική γωνία, να επιδείξει εντιμότητα κι επάρκεια επιστημονική, να μην προδώσει την επιστημονική αλήθεια. Κι αν δεν μπορεί, να μην παραμυθιάζει τους αναγνώστες του με δίχως αντίκρισμα υποσχέσεις για αμεροληψία, αντικειμενικότητα και μετεωρισμούς υπεράνω όλων.

«Υπεράνω όλων» είναι μόνον οι επικούρειοι θεοί· και αυτοί, όπως ξέρουμε, δεν κατοικούν στον κόσμο μας, αλλά στα «μετακόσμια» και, ευτυχώς γι' αυτούς και για μας, δε δίνουν δεκάρα τσακιστή για τα γήινα προβλήματα ημών των θνητών, αλλά «απρονόητοι και αλειούργητοι», χωρίς να είναι σε επιφορτισμένοι με βαριά, οχληρά και αγχογόνα προβλήματα όπως η πρόνοια για τον κόσμο μας, «ούτε με τις υποθέσεις των ανθρώπων ασχολούνται ούτε, κοντολογίς, τα όσα γίνονται επιβλέπουν» [«μήτε επιμελείσθαι των ανθρωπίνων μήτε όλων τα γινόμενα επισκοπεῖν» (Λουκιανού, *Ικαρομέννικος*, 789-790)

Όταν, λοιπόν, η Mme d' Encausse διαβεβαιώνει ότι φιλοδοξία του έργου της είναι «να συμβάλλει στο ν' αποσπασθεί ο Λένιν από τα ιδεολογικά πάθη» (σελ. 13) η υπόσχεσή της δεν είναι πραγματώσιμη, διότι και η ίδια, -όπως και κάθε ενδιαφέρων ιστορικός και συγγραφέας, -διακατέχεται από σφοδρά ιδεολογικά πάθη και το έργο της είναι ένα τελειοποιημένο ιδεολογικό όπλο ενάντια στον «επάρατο» μπολσεβικισμό. Στην περίπτωση μας μάλιστα τα πάθη αυτά τής τα εξάπτει «η γοητεία που ασκεί σε ορισμένους συμπατριώτες του» ακόμα και σήμερα ο μεγάλος μπολσεβίκος ηγέτης· γι' αυτό θέτει ως σκοπό της «συγγραφής» της ν' απομυθοποιήσει το Λένιν, να λογαριαστεί με τη «μετά το ψυχορράγημα του κομμουνισμού... επιβίωση του μύθου του Λένιν» (σελ. 12). Όταν, όμως, συγκαταλέγει προφα-

νώς και τον εαυτό τους στην άγνωστη σε μας κατηγορία των διανοητών που «σκέφτονται, ζυγίζοντας τις αρετές των ανθρώπων και την αξία των γεγονότων, χωρίς να ενδιαφέρονται για τις πολιτικές σκοπιμότητες και απαιτήσεις», εκφράζει μάλλον μια προσφιλή της φαντασίωση, αφού αφήνει να εννοηθεί ότι η ίδια είναι υπεράνω πολιτικών σκοπιμοτήτων και απαιτήσεων, ενώ ταυτόχρονα διακηρύσσει ότι «ο Λένιν εγγράφεται σε ένα ρεύμα διαρκείας, το ρεύμα των ουτοπικών, και σε μια μυθική τριάδα, εκείνη των Μάρξ - Ένγκελς - Λένιν...» (σελ 18). Να θεωρείς τους ιδρυτές του επιστημονικού σοσιαλισμού ουτοπιστές είναι ένας τετριμμένος, κοινότοπος, χλιοειπωμένος, ανυπόστατος ισχυρισμός της αστικής ιδεολογίας.

Η υπεραξιακή αντικειμενικότητα και η υπεράνω πολιτικών σκοπιμοτήτων τοποθέτηση αποδείχονται, λοιπόν, και στη συγκεκριμένη μας περίπτωση ως μεταμφίεση μιας πολύ συγκεκριμένης αντιδραστικής πολιτικής οπτικής. Η συγγραφέας μας σπουδάζει το αντικείμενό της μέσα από το πρίσμα της αστικής ιδεολογίας, το οποίο είναι εξαιρετικά παραμορφωτικό, διότι η κοινωνική λειτουργία του είναι να δικαιώνει και να εξωραΐζει τη διαιώνιση της κεφαλαιοκρατικής εκμετάλλευσης δισεκατομμυρίων μισθωτών ειδικά, της εργαζόμενης πλειοψηφίας της ανθρωπότητας γενικά. Το προκείμενο έργο της d' Encausse υπηρετεί ολοφάνερα τρέχουσες πολιτικές σκοπιμότητες της αστικής τάξης: να ταυτίσει την πολιτική του Λένιν με την πολιτική του Στάλιν· να εμποδώσει και να διαδώσει τον πολιτικό μύθο που χάλκευσε ο Στάλιν και μας τον ξανασέρβιραν οι ιδεολογικοί του εγγονοί, οι ιστορικοί και οι ιδεολόγοι της σοβιετικής και μετασοβιετικής κλεπτοκρατικής γραφειοκρατίας τύπου Δ. Βολκογκόνοφ, ότι ο Στάλιν είναι ο συνεχιστής και όχι ο κατεδαφιστής του έργου του Λένιν· να τεκμηριώσει την άποψη ότι ο Λένιν δημιούργησε τις βασικές οικονομικές πολιτικές κ' ιδεολογικές προϋποθέσεις και συνθήκες, οι οποίες, με σιδερένια αναγκαιότητα, με μονοσήμαντη νομοτελειακότητα, οδήγησαν στην εκκόλαψη του Σταλινισμού.

Δεν είναι λοιπόν καθόλου παράδοξο που η συγγραφέας μας, ήδη από τον πρόλόγο της, ξεπλώνει τον Λένιν στην προκρούστεια κλίνη του ελάχιστου κολακευτικού γι' αυτόν, μανιχαϊστικού δίπολου «φρικτός εγκληματίας ή πρώιμος οραματιστής». Αυτές οι παιδαριώδες αξιολογήσεις υπαγορεύονται από την ήδη μνημονευθείσα, διπλά αντιδραστική, αριστοκρατική και αστική οπτική γωνία της ιστοριογράφου, η οποία δε διατάζει να προκαλέσει όχι μόνον το μαρξιστή αναγνώστη αλλά και τον αστό δημοκράτη, -όταν η Mme d' Encausse οικτίρει το τσαρικό καθεστώς, αυτό το κατάμαυρο και απάνθρωπο υβρίδιο απόλυτης μοναρχίας και ανατολίτικου δεσποτισμού, αυτό το προπύργιο της αντίδρασης στην Ευρώπη του 19ου και των αρχών του 20ου αιώνα, επειδή, λέει, άσκησε ανεπαρκή καταστολή και επεφύλαξε υπέρ το δέον ήπια αστυνομική μεταχείριση στους ρώσους επαναστάτες γενικά και στον Λένιν ειδικά. (σελ. 67)

Παρά το παραπάνω απόπημα, μια επαγγελματίας ιστορικός υψηλής ειδίκευσης -η d' Encausse είναι μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας από το 1990 και γραμματέας από το 1999- δεν μπορεί φυσικά να θυσιάσει στο βωμό της ιδεολογικής σκοπιμότητας την επαγγελματική της τιμή, ξεπέφτοντας στο επίπεδο του λιβελογράφου. Για να υπηρετήσει την κεντρική ιδέα του βιβλίου της καταφεύγει σε πιο εκλεπτυσμένες μεθόδους· αναμειγνύει σε σοφές δόσεις την επιστημονικά άσπογη ιστορική αφήγηση με σοφίσματα και τεχνικές που επιτρέπουν να χειραγωγήσει τον αναγνώστη και να του υποβάλλει την εντύπωση ότι προσκομίζει τεκμήρια και αποδείξεις που υποστηρίζουν τη βασική θέση της.

Μια αγαπημένη της μέθοδος είναι η ρητορική αύξηση και μείωση. Έτσι, όταν αναφέρεται στα εγκλήματα και στις φρικαλεότητες που διέπραξαν οι ομοϊδεάτες της, αποφεύγει να προχωρήσει η ίδια σε αρνητικά σχόλια και στην ηθική και πολιτική καταδίκη αυτών των ενεργειών· απλά περιορίζεται να μας παρουσιάζει τις στάσεις και τις απόψεις των συμπλεκόμενων παρατάξεων. Αυτή τη μέθοδο χρησιμοποιεί στην ιστορική αποτίμηση της Ματωμένης Κυριακής (και όχι Κόκκινης, όπως μεταφράζεται): Μαθαίνουμε τα συμπεράσματα του παπα-Γκαπόν, πληροφορούμαστε τα συμπεράσματα που

έβγαλε ο ρωσικός λαός. Η ίδια, όμως, δε βγάζει κανένα συμπέρασμα για την πολιτική και ηθική ποιότητα της τσαρικής εξουσίας. Το μακέλεμα των εργατών από τους κοζάκους οφείλονταν, κατά την άποψή της, σε μια παρεξήγηση ανάμεσα στον λαό και στον τσάρο, η οποία στο εξής θα γίνει μεγαλύτερη! Η βιογράφος μας, ωστόσο, δε δείχνει καμία φειδώ σε υπονοούμενους, σκηνοθετημένους από τον τρόπο παρουσίασης των γεγονότων, και σε ρητούς πολιτικούς και ηθικούς χαρακτηρισμούς της κρατικής βίας, όταν αυτοί που τη χρησιμοποιούν είναι οι “επάρατοι” μπολσεβίκοι. Έτσι, η δήμευση από το εργατικό κράτος των πολύτιμων αντικειμένων που υπήρχαν στους ναούς χαρακτηρίζεται «καταλήστευσή τους» (σελ. 439).

Στη διαπραγματεύση μάλιστα αυτού του γεγονότος, έρχεται στην επιφάνεια ένα άλλο αντιδραστικό χαρακτηριστικό της ιδεολογίας της συγγραφέως, ο κληρικαλισμός της. Με την κατάλληλη “σκηνοθεσία”, με τον κατάλληλο τρόπο παρουσίασης των γεγονότων, κατακερυνώνεται ο Λένιν, επειδή επεδίωξε να συγκρουστεί και πέτυχε να συντρίψει τη συμφωνιακή ορθόδοξη εκκλησία και τους φετιχιστές κληρικούς και πιστούς της, που αντιτάχτηκαν έμπρακτα στη δήμευση των πολύτιμων ιερών σκευών της εκκλησίας- πιστεύοντας προφανώς οι δυστυχείς ότι το άγιο πνεύμα ενοικεί σε μαλαματένια αρτοφόρια και αδαμαντοποικιλτα δυσκολόπηρα, σε εικόνες επάργυρες και επίχρυσες, και ότι μόνον οι πολύτιμοι λίθοι και τα πολύτιμα μέταλλα μπορούν να χρησιμεύουν ως καλοί αγωγοί για τη μετάδοση της Θείας Χάρης. Ο Λένιν κρίνεται αμειλικτα, όπως, αιώνες πριν, ο εικονομάχος και μέγας διώκτης του παρασιτικού μοναχισμού Κωνσταντίνος ο Ε΄, ο επονομαζόμενος από τους εικονολάτρες Κοπρώνυμος. Αντίθετα ο πατριάρχης πασών των Ρωσίων Τύχων, ο οποίος σύμφωνα με την ιστορία της Σ.Ε του Μ. Hilderneier (σελ.320), «δεν τσιγκουνεύτηκε τις βίαιες φραστικές επιθέσεις κατά της αθεΐας απ’ του επαναστατικού καθεστώτος, το οποίο μια από τις ηγετικές προσωπικότητες της Συνόδου του Ιουνίου του 1917 το εξίσωσε με την εξουσία του θηρίου της αποκαλύψεως» χαρακτηρίζεται «συνετός» (σελ. 437).

Διαπραγματεύομενη το ίδιο το γεγονός η συγγραφέας διασύρει το Λένιν, γιατί τα έσοδα από την εκποίηση των εκκλησιαστικών θησαυρών δεν τα προόριζε αποκλειστικά για τον εφοδιασμό με τρόφιμα των τραγικών θυμάτων του τρομερού λιμού του 1921-22, αλλά για το σχηματισμό ενός κεφαλαίου πολλών εκατοντάδων εκατομμυρίων ρουβλιών σε χρυσό, που θα καταστήσει δυνατή κάθε οικονομική προσπάθεια γενικά και την υπεράσπιση της σοβιετικής θέσης στη συνδιάσκεψη της Γένοβας. Ο ισχυρισμός, όμως, ότι ο κακός Λένιν από τα έσοδα που προέκυψαν από την πώληση των εκκλησιαστικών θησαυρών δε διέθεσε ούτε ένα ρούβλι για να τραφούν οι πεινασμένοι, δεν τεκμηριώνεται βιβλιογραφικά, με μian παραπομπή σε αντίστοιχη μελέτη, ούτε αποδείχεται λογικά: από τη γενική θέση ότι τα έσοδα αυτά θα διατεθούν για την οικονομική ανασυγκρότηση, δε συνάγεται υποχρεωτικά και αναγκαία το συμπέρασμα ότι μέσα στην οικονομική ανασυγκρότηση δε συμπεριλαμβάνεται και η βοήθεια σε τρόφιμα προς τους λιμοκτονούντες· οικονομική ανασυγκρότηση σημαίνει πρώτα απ’ όλα ανασυγκρότηση των παραγωγικών δυνάμεων και, για τον Λένιν, η σπουδαιότερη παραγωγική δύναμη είναι οι εργαζόμενοι. Εξάλλου γιατί να τσιγκουνευτούν και να εκτεθούν πολιτικά οι μπολσεβίκοι, όταν με τη δήμευση όλων των εκκλησιαστικών θησαυρών είχαν στη διάθεσή τους περισσότερους πόρους απ’ ό,τι επέτρεπε η πρόταση του φιλεύσπλαχνου Πατριάρχη Τύχωνος, ο οποίος παραχωρούσε μόνον τα πολύτιμα σκεύη που δεν ήταν απαραίτητα για την τέλεση των ιερών τελετών; Αν η βιογράφος ήθελε πράγματι να τεκμηριώσει με αδιάσειστα τεκμήρια των ισχυρισμό της -και όχι να δημιουργήσει ένα σχήμα λόγου στο οποίο η “φιλανθρωπία” του Τύχωνος αντιτίθεται στην “απανθρωπία” του Λένιν, θα έπρεπε να θεμελιώσει την άποψή της σε μια μελέτη, η οποία, βάσει ντοκουμέντων, θα έδειχνε πώς διατέθηκαν τα έσοδα από την δήμευση των εκκλησιαστικών θησαυρών. Τώρα όμως ο ισχυρισμός της παραμένει ένα πιθανό και όχι αναγκαίο συμπέρασμα, δηλ. έχουμε μπροστά μας ένα υποβολιμαίο από την ιδεολογική της θέση σόφισμα. Εξάλλου, το γνωστό επιχείρημα πως δεν αρκεί να δώσουμε τροφή

στους λιμοκτονούντες, αλλά πρέπει και να τους βοηθήσουμε να γίνουν ικανοί να παράγουν μόνοι τους την τροφή τους, δηλ. πρέπει να τους βοηθήσουμε να αναπτύξουν την οικονομία, δικαιώνει μάλλον το Λένιν. Ο ηγέτης των μπολσεβίκων είχε να διαχειριστεί μια τραγική κατάσταση για την οποία δεν ευθύνονταν μόνον οι μπολσεβίκοι αλλά και οι “φιλόανθρωπος” χώρες που με την ανοιχτή επέμβασή τους συνδούλισαν το ρωσικό εμφύλιο πόλεμο και οι οποίες συνεχίζουν να παράγουν όχι μόνο δημοβόρους μπερλιαστικούς πολέμους αλλά και μεγαλόσχημους τιμητές των θυμάτων τους.

Ήδη ανιχνεύσαμε μια δεύτερη μέθοδο με την οποία χειραγωγείται ο αναγνώστης να καταλήξει σε πιθανώς λαθεμένα συμπεράσματα: τη δεξιοτεχνική παρεμβολή στην τεκμηριωμένη ιστορική αφήγηση προβληματικών ισχυρισμών, ισχυρισμών που δεν τεκμηριώνονται επαρκώς ή δεν τεκμηριώνονται καθόλου από την ιστορική αφήγηση και τις βιβλιογραφικές της παραπομπές. Αλήθεια, με ποιόν τρόπο τεκμηριώνεται μέσα στην αφήγηση της d' Encausse η απόδοση στην κομματική θεωρία του Λένιν της φασιστικής /σταλινικής αρχής του Fuehrerprinzip, της αυθεντίας του αρχηγού; (σελ. 74, Ένα κόμμα ένα πρόγραμμα, ένας αρχηγός). Από ποια γεγονότα συνάγεται ότι μόνιμο και διαρκές μέλημα του Λένιν ήταν να μη θέτουν “υπό αμφισβήτηση την προσωπική εξουσία του αρχηγού του κόμματος, δηλ. τη δική του” (σελ. 89) και ότι γι’ αυτό αρνήθηκε το οργανωτικό μοντέλο του Μάρτοφ; Από πού μπορούσε να προεξοφλεί ο Λένιν ότι θα ήταν και θα παρέμενε άτυπος έστω αρχηγός του κόμματος, όταν το καλοκαίρι του 1903, στο 2ο συνέδριο του ΡΣΔΕΚ, στο οποίο συγκρούστηκαν οι οργανωτικές απόψεις του Λένιν με αυτές του Μάρτοφ, αυτό το κόμμα, όπως παραδέχεται η συγγραφέας μας (σελ. 85) «στην πραγματικότητα ακόμα δεν υπάρχει»; Δεν είναι πέρα για πέρα ατεκμηριώτος ο ισχυρισμός, η υποβολή, πες καλύτερα, της εντύπωσης ότι ο Λένιν ήταν αρχομανής; Δεν αποτελούν όλα αυτά μιαν ευφάνταστη ανίχνευση προθέσεων με το διάφανο σκοπό να δημιουργηθεί ένας παραλληλισμός με τον αρχομανή Στάλιν;

Για τον ευνόητο λόγο ότι η πολιτική πάλη, η πιο επικίνδυνη για την άρχουσα τάξη μορφή της ταξικής πάλης, διεξάγεται από και με πολιτικά κόμματα, η d' Encausse προσπαθεί να δυσφημίσει τον μπολσεβίκικο κόμμα και τις οργανωτικές του αρχές, υποβάλλοντας στον αναγνώστη την ιδέα ότι είναι ολοκληρωτικές, αντιδημοκρατικές, γραφειοκρατικές (σελ. 96 κ.α.). Αλλά τότε πώς εξηγείται το αντιφατικό γεγονός ότι οι οργανωτικές αυτές αρχές (δημοκρατικός συγκεντρωτισμός κλπ.), που είχαν γίνει αντικείμενο σφοδρής αντιπαράθεσης στο 2ο συνέδριο του ΡΣΔΕΚ, έγιναν αποδεκτές από τους ίδιους τους μενσεβίκους επικριτές τους στο 5ο ενωτικό συνέδριο του κόμματος (σελ. 127), και μάλιστα έτυχαν αργότερα θερμής υπεράσπισης από επαναστάτες που αρχικά είχαν ταχθεί εναντίον τους, όπως ο Τρότσκι;

Η αδιαφορία απέναντι στις αντιφάσεις που περιέχει το ίδιο το αντικείμενο της έρευνας κλιμακώνεται σε αδιαφορία έναντι δικών της αντιφάσεων, όταν π.χ. η συγγραφέας αποδίδει στον Λένιν ότι “ανακαλύπτει” πως η πρώτη αυτοκρατική αυτού του είδους- η οποία ήταν μια ταπεινωτική, ηθικά και πολιτικά εξοντωτική, δημόσια δήλωση μετάνοιας και συνεργασίας με τις αρχές- είναι η αυτοκρατική του Ρώσου Πατριάρχη Τύχωνος (σελ. 439). Στη σελ. 500, όμως, μας πληροφορεί ότι αυτή η γραπτή δήλωση “αυτοκρατικής” δημοσιεύτηκε στην Πράβντα στις 17 Ιουνίου 1923, δηλ. σε μιαν περίοδο κατά την οποία, σύμφωνα πάντα με τη συγγραφέα μας, ο Λένιν είναι ένας “ζωντανός νεκρός” (σελ. 467), ανίκανος να μιλήσει και να γράψει, λόγω του μοιραίου εγκεφαλικού επεισοδίου της 10ης Μαρτίου του 1923. Και ενώ η συγγραφέας καθιστά ένα “ζωντανό νεκρό” υπεύθυνο για την αυτοκρατική του Πατριάρχη Τύχωνος, ταυτόχρονα δε διστάζει να αναρωτηθεί για το “τι είδος αλλοιώσεις στο χαρακτήρα και στην κρίση υπήρξαν το επακόλουθο... της... κακής εγκεφαλικής κατάστασης” του Λένιν (σελ. 451) από τις 25 Μαΐου του 1922 ως τις 10 Μαρτίου 1923. (Την πρώτη χρονολογία συνέβη το πρώτο εγκεφαλικό του Λένιν και τη δεύτερη το εγκεφαλικό επεισόδιο που τον έθεσε εκτός μάχης και τον μετέβαλε σε “ζωντανό νεκρό”)! Είναι, όμως, υποχρεωμένη να παραβλέψει τις αντιφάσεις των ισχυρισμών

της (από τη μια ο Λένιν είναι ο ηθικός και πολιτικός υπεύθυνος της αυτοκρατορικής του Τύχωνος, από την άλλη έχει, λόγω ασθενείας, το ακαταλόγιστο) γιατί το δεύτερο σκέλος της αντίφασης της επιτρέπει να θέσει υπό αμφισβήτηση τη σοβαρότητα των πολιτικών παρεμβάσεων του Λένιν, με τις οποίες ο πρώτος ηγέτης της νεαρής Σοβιετικής Ένωσης ξεσπάθωνε κατά του Στάλιν και τις γραφειοκρατίας.

Με την ίδια ανέμελη αδιαφορία η Mme d' Encausse λησιμονεί πολλές “ασήμαντες” λεπτομέρειες- η επώδυνη ανάμνηση των οποίων απωθείται στο ταξικό της υποσυνείδητο είτε γιατί της θυμίζουν την τραυματική εμπειρία της κατάργησης της προσφιλούς της ατομικής ιδιοκτησίας, είτε γιατί εξυπηρετούν την τεκμηρίωση της βασικής της θέσης. Μάταια, λόγου χάρι, θα προσπαθήσει ο αναγνώστης να πληροφορηθεί ποιος είχε την κυριότητα της γης, όσης ανήκε πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση στους τσιφλικάδες, στην εκκλησία, στα μοναστήρια, στο στέμμα και στην τσαρική οικογένεια. Η αποσιώπηση του γεγονότος ότι με το ιστορικό διάταγμα της 26ης Οκτωβρίου/ 8 Νοεμβρίου 1917 η γη αυτή διμεύτηκε από το εργατικό κράτος, εθνικοποιήθηκε, και στους αγρότες παραχωρήθηκε μόνον η δωρεάν χρήση της εθνικοποιημένης γης, βολεύει την ιστοριογράφο, γιατί υποβάλλει στον αναγνώστη που δεν τα ψιλολογεί την ιδέα ότι οι αγρότες είχαν την πλήρη κυριότητα αυτής της γης. Έτσι γίνονται αποκρουστικότερες οι επιτάξεις σιτηρών κατά την περίοδο του πολεμικού κομμουνισμού και ακατανόητη, προβληματική, η θέση του Λένιν ότι στη Σοβιετική Ένωση της Νέας οικονομικής πολιτικής (ΝΕΠ) «Ο απλός συνεταιρισμός συμπίπτει με το σοσιαλισμό» (Διαλεχτά έργα, τ.2, μέρος 2, σελ. 702)

Η αποσιώπηση των μέτρων με τα οποία εξασφαλιζόνταν θεσμικά ένα μίνιμουμ ελευθέρως διακίνησης ιδεών μέσα στο κόμμα των μπολσεβίκων και τα οποία δρούσαν ως αντίβαρο στην ταυτόχρονη απαγόρευση της λειτουργίας οργανωμένων ομάδων (φραξιών) έχει βέβαια ως σκοπό να ταυτίσει την και σε άλλα σημεία αποσιωπούμενη πολιτική του Λένιν για την οικοδόμηση και το ρόλο του κόμματος στην περίοδο της ΝΕΠ με την αντίστοιχη πολιτική και πρακτική των επιγόνων του. Οι πολιτικές αυτές, είναι, όπως θα δούμε, διαμετρικά αντίθετες σε πολλά και βασικά σημεία. Η αποσιώπηση της αντιφατικότητάς τους και οι άλλες προαναφερθείσες αποσιωπήσεις διευκολύνουν τη βιογράφο να διατυπώσει τον παράλογο ισχυρισμό ότι η απαγόρευση γενικά των ομαδοποιήσεων, η απαγόρευση κάθε αντιπολίτευσης, η μονολιθικότητα του κόμματος είναι “η άρρητη προϋπόθεση της κομματικής ζωής και του “τι κάνουμε” (σελ. 428, 431). Εδώ πια η ευφάνταστη ανίχνευση προθέσεων όχι μόνον υποκαθιστά ξανά οποιαδήποτε προσπάθεια στοιχειώδους τεκμηρίωσης αλλά και αντιφάσκει με τις διαπιστώσεις της συγγραφέως ότι ο Λένιν στο 10ο συνέδριο του κόμματός του, προστάτησε τη νικημένη Εργατική Αντιπολίτευση τοποθετώντας το Σλιάπνικοφ στην Κεντρική Επιτροπή, και ότι ο Λένιν δεν εξαφάνιζε τους κομματικούς του αντίπαλους (όπως ο Στάλιν) αλλά τις ιδέες τους, παρέχοντας στους ηττημένους τη δυνατότητα να παραμείνουν στα καθοδηγητικά όργανα (σελ. 430), όπως είχε κάνει ήδη με το Ζηνόβιεφ και τον Κάμενεφ.

Η εμμονή της Mme d' Encausse ν' ακολουθεί τον τρέχοντα αστικό ιδεολογικό συρμό και να προσπαθεί να παρουσιάσει τον Λένιν ως τον “αρχέκακον όφι” του σταλινισμού- που τον ταυτίζει με τον επιστημονικό σοσιαλισμό- την παρασέρνει σε μιαν εκλεκτική αξιοποίηση των πηγών. Όπως παραδέχεται και η ίδια, δεν παρουσιάζει καινούργια ιστορικά στοιχεία· απλά προσπαθεί να συνθέσει τα τεκμήρια που προσκόμισε η ιστορική και ιστοριοδιφική έρευνα με το 1981 - χρονιά που εξέδωσε το Lenin and Power. Η βασική της, όμως, θέση ότι η σταλινική οικοδόμηση του σοσιαλισμού ταυτίζεται με την αντίστοιχη πολιτική του Λένιν τής επιβάλλει μιαν άκρως επιλεκτική αξιοποίηση των νέων ιστορικών έργων.

Το έργο του “αείμνηστου” στρατηγού Βολκογκόνοφ, ιδεολογικού εγγονού του Στάλιν και αντιπροσώπου των κλεπτοκρατών παλινορθωτών του καπιταλισμού τιμάται ιδιαίτερα. ‘Αλλά νέα ιστοριογραφικά έργα, που εκμεταλλεύονται πρώην απόρρητα σοβιετικά αρχεία και προσκομίζουν φρέσκο και πολύτιμο αρχειακό υλικό αποσιωπούνται- προφανώς γιατί δεν εξυπηρετούν την ταύτιση της πολι-

τικής του Λένιν με κείνη του Στάλιν. Έτσι, ούτε καν καταχωρίζεται στη βιβλιογραφία η πολύτομη και πολύτιμη ιστορία της Αριστερής Αντιπολίτευσης που συνέγραψε ο εκλιπών Ρώσος ερευνητής Vadim S. Rogowin, διδάκτορας της φιλοσοφίας και καθηγητής στο Μοσχοβίτικο Ινστιτούτο Κοινωνιολογίας της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών.

Ο Rogowin αξιοποιεί μυστικά και απόρρητα ως τώρα σοβιετικά αρχεία που έγιναν προσιτά στην έρευνα μετά την διάλυση της Σ.Ε. Ο 4ος τόμος της προαναφερθείσης ιστορικής σειράς με το λιτό και εύγλωττο τίτλο “1937”, ασχολείται με τις δίκες της Μόσχας και τεκμηριώνει παραπέρα την άποψη ότι οι δίκες αυτές ήταν στημένες, ότι οι κατηγορούμενοι ήταν αθώοι και ότι στόχος των δικών αυτών ήταν η φυσική εξόντωση και η πολιτική ηθική σπύλωση της παλιάς φρουράς των μπολσεβίκων -ιδιαίτερα εκείνων που είχαν διαφωνήσει με την άλφα ή βήτα πλευρά της πολιτικής του Στάλιν, έτσι ώστε να εξαλειφθεί οποιοσδήποτε κίνδυνος να στοιχηθούν πίσω από αυτούς τους ηγέτες οι δυσαρεστημένοι και διαφωνούντες με την πολιτική του Στάλιν. Και φυσικά αυτή η αντιμετώπιση των πολιτικών αντιπάλων μέσα στο κόμμα καμία σχέση δεν έχει με την πολιτική του Λένιν που, όπως μας υπενθύμισε η ίδια η συγγραφέας, δεν προχωρούσε καν στον αποκλεισμό των ηγετών κομματικών του αντιπάλων από την Κ.Ε. του κόμματος.

Το “1937” δημοσιεύτηκε στη Ρωσία το 1996 (δύο χρόνια δηλ. πριν η Mme d’ Encausse δώσει στη δημοσιότητα το βιογραφικό της πόνημα για το Λένιν). Η ιστορική αφήγηση του πρώτου τόμου της ιστορικής σειράς του Rogowin αρχίζει από το 1922 (ο Λένιν απεβίωσε το 1924). Η ακαδημαϊκός γνωρίζει τόσο καλά τη ρωσική γλώσσα, ώστε παραπέμπει απ’ ευθείας στην τελευταία ρωσική έκδοση των Απάντων του Λένιν και όχι στη γαλλική τους έκδοση. Μολαταύτα η καθηγήτρια μας δεν μπήκε, όπως ήδη επισημάναμε, καν στον κόπο να μνημονεύσει το έργο του Rogowin, για το οποίο έχει εκδηλωθεί σημαντικό ενδιαφέρον σε γερμανικά, αμερικανικά και αυστραλιανά πανεπιστήμια.

Αιτία για αυτή την “αβλεψία” είναι προφανώς η κεντρική ιδέα της ιστορικής σειράς του Rogowin, η οποία εκφράζεται ανάγλυφα από τον τίτλο της σειράς: “Υπήρχε μια εναλλακτική λύση στο σταλινισμό;” αναρωτιέται ο Ρώσος ιστορικός και τεκμηριώνει μια καταφατική απάντηση στο ερώτημα αυτό. Αλλά ένας τέτοιος προβληματισμός, θεμελιωμένος στα ιστορικά γεγονότα, βρίσκεται στους αντίποδες της ιδεολογικής γωνίας και θέσης της d’ Encausse. Τελικά, αλήθεια είναι ό,τι μας βολεύει;

Κατά τα άλλα, η επτάτομη ιστορία της Αριστερής Αντιπολίτευσης, που την ολοκλήρωσε ο Rogowin πριν το θάνατό του, προσφέρει από “πρώτο χέρι” αρχειακή τεκμηρίωση και κοσμοθεωρητική διαπραγμάτευση ικανή να θρυμματίσει όλους τους σταλινικούς, μετασταλινικούς και αστικούς μύθους για την πασίγνωστη, μοιραία δήθεν, εξέλιξη και κατάληξη της Οκτωβριανής Επανάστασης και της Σοβιετικής Ένωσης. Για άλλη μια φορά μια κορυφαία εκπρόσωπος του αστισμού στο χώρο του πνεύματος και του ιδεολογικού αγώνα μάς διαβεβαιώνει με την εκκωφαντική της σιωπή ότι η αστική τάξη διαλέγει τους αντιπάλους της. Και προτιμάει βέβαια την ιδεολογική και πολιτική αναμέτρηση με τους εκφραστές του σταλινισμού, ενώ εξυφαίνει μια συνωμοσία κραυγαλέας σιωπής γύρω από τον αυθεντικό μαρξισμό.

Β’ ΜΕΡΟΣ

Το σημαντικότερο, όμως, μειονέκτημα του βιβλίου είναι η αδυναμία της συγγραφέως να αντιθέσει τις απόψεις του Λένιν για τη Νέα Οικονομική Πολιτική (ΝΕΠ) στις αγοραίες αντιλήψεις για τη ΝΕΠ, μολονότι επισημαίνει και παραδέχεται ότι ο Λένιν, σε αντίθεση με τους περισσότερους συντρόφους του και με τους επίγονους του, βλέπει τη ΝΕΠ ως λύση διαρκείας.

Σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη, το μετεπαναστατικό πρόβλημα της Ρωσίας ήταν το πρόβλημα της μετάβασης από μια καπιταλιστική σε μια σοσιαλιστική κοινωνία. Επειδή, όμως, ο εμφύλιος και

η ξένη επέμβαση επέφεραν μεγάλες καταστροφές στην οικονομία της χώρας, η ανοικοδόμηση της και η οικοδόμηση του σοσιαλισμού θα πρέπει να γίνουν με ένα “αγροτικό Μπρέστ Λιτόφσκ” σε δύο χωριστά στάδια: στο πρώτο, στο στάδιο της Νέας Οικονομικής Πολιτικής, θα υπάρξει μια οπισθοδρόμηση σε σχέση με τον “πολεμικό κομμουνισμό”, θα γίνουν μια σειρά παραχωρήσεων στον καπιταλισμό, ώστε να αναζωογονηθεί η οικονομία της χώρας· στο δεύτερο, στο στάδιο της οικοδόμησης του σοσιαλισμού, όταν πια η χώρα θα έχει κατακτήσει το οικονομικό προπολεμικό επίπεδο (του 1913), θα επισημειωθούν τα αναβληθέντα σοσιαλιστικά μέτρα με μια ραγδαία εκβιομηχάνιση και με μια γενικευμένη συνεταιριστικοποίηση της αγροτικής οικονομίας· η βιωσιμότητα της τελευταίας δικαιολογείται με την υπενθύμιση της βαρβαρότητας του ρωσικού χωριού και της απεγνωσμένης αντίδρασης των πλουσίων αγροτών, των κουλάκων.

Προελπίδιο της βίαιης προέλασης του σοσιαλισμού στο χωριό είναι η θεωρία (και η συνακόλουθη πρακτική) ότι η “πρωταρχική” σοσιαλιστική συσώρευση θα συντελεστεί κυρίως με την πώληση υπερτιμημένων βιομηχανικών προϊόντων στο χωριό από το κράτος των υποτιμημένων αγροτικών προϊόντων, ιδιαίτερα των σιτηρών. Ως πρώτη χονδρoειδής απόπειρα να εφαρμοστεί μια παρόμοια οικοδόμηση του σοσιαλισμού αναγνωρίζεται η περίοδος του “πολεμικού κομμουνισμού” (1918-1921). Μολονότι οι ακραίες διοικητικές μέθοδοι της περιόδου αυτής καταδικάστηκαν θεωρητικά, εφαρμόστηκαν σε παραλλαγμένες πιο ελεπτυσμένες και πιο ιδεολογικοποιημένες μορφές, ιδιαίτερα μετά το 1929.

Οι απολογητές και οι οπαδοί αυτών των αντιλήψεων επικαλούνται το Λένιν -και δεν έχουν εκατό τα εκατό άδικο. Πράγματι, οι αρχικές αντιλήψεις του Λένιν αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της μετάβασης ως πρόβλημα μετάβασης από τον καπιταλισμό στο σοσιαλισμό: ο πολεμικός κομμουνισμός δεν απορρίπτεται, το πρόβλημα της μακρόχρονης συμβίωσης του προλεταριάτου με την αγροτιά δεν τίθεται καν στα πρώτα μετεπαναστατικά του έργα για τα καθήκοντα της σοβιετικής εξουσίας, ή αντιμετωπίζεται μέσα από την αισιόδοξη προοπτική της παγκόσμιας επανάστασης γενικά, της επανάστασης στην Γερμανία ειδικά· το νικηφόρο προλεταριάτο της αναπτυγμένης Ευρώπης θα προσφέρει τη διεθνιστική του βοήθεια στους ταξικούς αδερφούς του και τους λοιπούς εργαζόμενους της Ρωσίας.

Όταν η ελπίδα μιας νικηφόρας επανάστασης στη Δύση αργεί να εκπληρωθεί ή διαφεύδεται προσωρινά, και η πείνα πλήττει τις πόλεις και τη χώρα, ο Λένιν καταφεύγει στα διοικητικά μέτρα, στη δήμευση των σιτηρών με τις επιτάξεις τροφίμων και τις εικονικές αγορές, οι οποίες ισοδυναμούν με χωρίς αποζημίωση απαλλοτριώσεις, αφού το χαρτονόμισμα που προσφέρεται στους αγρότες ως πληρωμή των σιτηρών τους είναι πληθωριστικό χρήμα, άχρηστο χαρτί. Εξάλλου η κρατικοποιημένη βιομηχανία αδυνατεί να εφοδιάσει το χωριό με τα βιομηχανικά προϊόντα που αυτό χρειάζεται, και, κατά συνέπεια, η παραγωγή εμπορεύσιμων πλεονασμάτων τροφίμων δεν έχει νόημα για τους αγρότες. (Άπαντα, τ.40, σελ. 185,186)

Παρ’ όλα αυτά ο Λένιν, δέσμιος της ανάγκης και της γοητευτικής ουτοπίας του άμεσου περάσματος στο σοσιαλισμό, βανκαλιίζεται με την ιδέα ότι οι αγρότες θα χαρίσουν στο εργατικό κράτος το πλεόνασμα τροφίμων που απαιτούνται για τον εφοδιασμό του αστικού πληθυσμού και την οικοδόμηση της βαριάς βιομηχανίας, ιδιαίτερα της ηλεκτρικής βιομηχανίας. (όπου παραπάνω)

Η ψυχρολουσία της Κροστάνδης και των αγροτικών εξεγέρσεων σε μια χώρα που λιμοκτονεί (με την ευθύνη και της δικής του πολιτικής) θα τον προσγειώσει στην τραχιά και αυχηρή μετεπαναστατική πραγματικότητα: θα τον υποχρεώσει να κάνει την αυτοκριτική του, να αναθεωρήσει και να αποκηρύξει τις προηγουμένες απόψεις του και πρακτικές για άμεσο πέρασμα στο σοσιαλισμό, να εξάγει νέα θεωρητικά, συμπεράσματα από τη μελέτη της πρωτότυπης ρωσικής μετεπαναστατικής πραγματικότητας, και, τελικά, να αναπτύξει ένα νέο μοντέλο για τη μετάβαση της Ρωσίας στο σοσιαλισμό.

Αυτό το νέο μοντέλο μετάβασης της Ρωσίας στο σοσιαλισμό -που, αν εφαρμόζονταν με συνέχεια και συνέπεια, θα είχε πιθανώς αλλάξει τη ροή της ιστορίας- οι επίγονοι του Λένιν, κρυπτοθιασώτες

του πολεμικού κομμουνισμού και της γραφειοκρατίας, το στρεβλώνουν, το αποσιωπούν. Και φυσικά, οι αστοί ιστορικοί, κοινωνιολόγοι και οικονομολόγοι, αν παραβλέψουμε τη δυσεύρετη επιστημονική εντιμότητα, δεν έχουν κανένα άλλο κίνητρο για να διορθώσουν αυτή την τερατογόνο στρέβλωση της θεωρίας του Λένιν· αντίθετα, η στρεβλωτική εκδοχή της θεωρίας που παρουσιάζουν οι σοβιετικοί επίγονοι του τους βολεύει, γιατί είναι εξαιρετικά ευάλωτη στις ιδεολογικές τους επιθέσεις, αφού τους επιτρέπει να ταυτίζουν τον επιστημονικό σοσιαλισμό με τον εθνικό-γραφειοκρατικό σοσιαλισμό του Στάλιν, να αποδίδουν στον πρώτο τις απωθητικές και αποκρουστικές ιδιότητες του δεύτερου.

Αφετηρία και βάση της νέας θεωρητικής σύλληψης του Λένιν είναι η παραδοχή του γεγονότος ότι η επανάσταση στη Ρωσία εξάλειψε μόνο τους κεφαλαιοκράτες αλλά και τους προλετάρους. Μνήμων του Κομμουνιστικού Μανιφέστου, αντιλαμβάνεται ότι ο οξύτατος ταξικός αγώνας των προλετάρων με τους κεφαλαιοκράτες στη Ρωσία έκανε πραγματικότητα τη δεύτερη, την αυτοκαταστροφική δυνατότητα της ταξικής πάλης, “...την από κοινού καταστροφή των τάξεων που αγωνίζονταν” (Μαρξ-Ένγκελς, Διαλεχτά έργα, τ. 1, σελ.20)

Φυσικά ο Λένιν δεν είναι στις εκφράσεις του τόσο ευθύς όσο ο Μαρξ. Την αυτοκαταστροφή του ρωσικού προλεταριάτου ο ίδιος τη χαρακτηρίζει ευφημιστικά “αποταξικοποίηση”, ταξική έκπτωση, ταξικό ξεπεσμό: το βιομηχανικό προλεταριάτο «...στη χώρα μας από τον πόλεμο και την απίστευτη καταστροφή και την ερήμωση αποταξικοποιήθηκε δηλ. ξέφυγε από την ταξική του τροχιά και έπαψε να υπάρχει σαν προλεταριάτο. Προλεταριάτο λέγεται η τάξη που ασχολείται με την παραγωγή των υλικών αγαθών στις επιχειρήσεις της μεγάλης καπιταλιστικής βιομηχανίας. Αφού η μεγάλη καπιταλιστική βιομηχανία έχει καταστραφεί, αφού οι φάμπρικες και τα εργοστάσια έχουν σταματήσει, προλεταριάτο δεν υπάρχει. Τυπικά κάποτε θεωρούνταν προλεταριάτο, μα δεν ήταν συνδεδεμένο με οικονομικές ρίζες...» (Λένιν, Άπαντα, σελ. 167, Οκτώβριος του 1921)

Η πλημμυρίδα των προβλημάτων που δημιούργησε ο πόλεμος, η απελπιστική κατάσταση της νεαρής σοβιετικής δημοκρατίας κατά τη λήξη του ιμπεριαλιστικού πολέμου και κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου και της ξένης επέμβασης, η αποταξικοποίηση του σχετικά ολιγάριθμου προλεταριάτου, ο εκγραφειοκρατισμός των καλύτερων εκπροσώπων του με την ένταξη τους στον Κόκκινο Στρατό ή στον κρατικό μηχανισμό (“...αν μπειτε σε κάποια υπηρεσία, θα γραφειοκρατικοποιηθείτε...”, Άπαντα, τ.44, σελ. 170), η επανένταξη της πλειοψηφίας των υπαλλήλων του τσαρισμού στο διοικητικό μηχανισμό του σοβιετικού κράτους, η επιρροή παρασιτικών στρωμάτων της πόλης, η εξιδανίκευση αυταρχικών μοντέλων διοίκησης και διεύθυνσης με αποκορύφωμα τον εξωραϊσμό των βάρβαρων μεθόδων εκσυγχρονισμού της ρωσικής κοινωνίας από το Μεγάλο Πέτρο, η de facto αχρήστευση του μηχανισμού των εργατικών συμβουλίων κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, όλα αυτά, σε συνδυασμό με τον ενθουσιασμό της νίκης, οδήγησαν τους μπολσεβίκους στην αυταπάτη του πολεμικού κομμουνισμού: «Λογαριάζαμε...πως μπορούμε να οργανώσουμε με άμεσες διαταγές του προλεταριακού κράτους την παραγωγή και τη διανομή των προϊόντων από το κράτος με κομμουνιστικό τρόπο σε μικροαγροτική χώρα. Η ζωή μας έδειξε το λάθος μας.» (Λένιν, Διαλεχτά έργα, τ. 2, μέρος 2, σελ. 584)

Η κατηγορηματική απόρριψη του πολεμικού κομμουνισμού, και η αποδοχή της αποταξικοποίησης του προλεταριάτου συνοδεύονται από την συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι οι μεγάλοι κερδοσήμενοι της επανάστασης είναι οι αγρότες. Η αγροτιά όχι μόνο βελτίωσε τη θέση της με τη δωρεάν παραχώρηση της για χρήση, αλλά απόχτησε και ομοιογένεια, αφού οι φτωχοί αγρότες μειώθηκαν κατά πολύ και αυξήθηκαν οι μεσαίοι αγρότες. Χωρίς κεφαλαιοκράτες, χωρίς προλετάρους, χωρίς τσιφλικάδες και μεγαλοαγοκλήμονες η Ρωσία έχει μετατραπεί σε μια χώρα μικροαγροτική, μικροαστική, χώρα στην οποία κυριαρχεί η μικρή εμπορευματική παραγωγή, άρα σε χώρα πρωτοκαπιταλιστική. Σε μια τέτοια χώρα, τον Οκτώβριο του 1921, η σοβιετική εξουσία στέκεται στον αέρα και το βασικό θέμα είναι «...ή εξαφάνιση όλων των πολιτικών κατακτήσεων της σοβιετικής εξουσίας ή δημιουργίας γι’ αυτές οικονομικής βά-

σης. Αυτή η βάση δεν υπάρχει και μ' αυτήν ακριβώς πρέπει να καταπιαστούμε». (Απαντα, τ. 44, σελ. 169)

Έτσι ο Λένιν θέτει το πρόβλημα της μετάβασης όχι από μια κεφαλαιοκρατική κοινωνία στο σοσιαλισμό αλλά το πρόβλημα της μετάβασης από μια πρωτοκεφαλαιοκρατική κοινωνία στο σοσιαλισμό. Για να χρησιμοποιήσουμε μια πιθανώς πιο οικεία στους αναγνώστες μας ορολογία- αλλά ταυτόχρονα και αρνητική, και γι' αυτό συσκοτιστική- ο Λένιν έθεσε και επεξεργάστηκε θεωρητικά το πρόβλημα του μη καπιταλιστικού δρόμου ανάπτυξης. (Ινστιτούτο Κοινωνικών Επιστημών: το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα, Σύγχρονη Εποχή, σελ. 329)

Τη δυνατότητα μιας τέτοιας μετάβασης δημιουργεί η ύπαρξη της σοβιετικής εξουσίας, η οποία έχει στα χέρια της το μονοπώλιο του εξωτερικού εμπορίου, την κυριότητα της εθνικοποιημένης γης, τις τράπεζες, τις μεγάλες βιομηχανικές μονάδες (οι οποίες όμως δε λειτουργούν ή υπολειτουργούν), τις μεταφορές (που τα δίκτυά τους όμως καταρρέουν) και το σύνολο του ορυκτού πλούτου (που παραμένει όμως ανεκμετάλλευτος). Την ενισχύει η ύπαρξη του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού στη Δύση και η ελπιδοφόρα και ρεαλιστική προσδοκία μιας επανάστασης στην ηττημένη, ταπεινωμένη και εκμεταλλευόμενη Γερμανία και την αφυπνιζόμενη εθνικιστική Ανατολή (Κίνα, Ινδία κλπ.). Την επιτρέπει ο μικροαστικός χαρακτήρας της χώρας, αφού ο μικροαστός είναι ταυτόχρονα μικρός εμπορευματοπαραγωγός, ιδιοκτήτης των μέσων παραγωγής, αλλά και εργαζόμενος. Φυσικά, ο καπιταλισμός είναι μορφή εμπορευματοποίησης παραγωγής προερχόμενη από τη μικρή εμπορευματοποίηση παραγωγής- αλλά η μικρή εμπορευματοποίηση χρειάζεται χρόνο, για να μετατραπεί σε καπιταλιστική εμπορευματοποίηση παραγωγής, χρειάζεται χρόνο να αναπτυχθεί σε καπιταλισμό με τη γενικευμένη μετατροπή της εργατικής δύναμης σε εμπόρευμα, λόγω της αυθόρμητης δράσης του νόμου της αξίας. Αλλά αυτή η αυθόρμητη δράση του νόμου της αξίας) που διαφορίζει τους μικρούς παραγωγούς εμπορευμάτων σε κεφαλαιοκράτες και μισθωτούς εργάτες μπορεί να περιορίζεται, να επιβραδύνεται, να τροποποιείται, όταν ο κυρίαρχος εμπορικός και οικονομικός εταίρος είναι το εργατικό κράτος.

Έτσι ο Λένιν στρέφεται προς τους υπαρκτούς, διψασμένους για κέρδος καπιταλιστές της Δύσης και τους προσφέρει προνομιακές εκχωρήσεις. Η ανάπτυξη της χώρας, η δημιουργία ταξικής βάσης της σοβιετικής εξουσίας, η δημιουργία δηλ. βιομηχανικού προλεταριάτου και ο οικονομικός εκσυγχρονισμός είναι οι στόχοι αυτού του φιλόδοξου προγράμματος εκχωρήσεων, το οποίο δε βρήκε άμεσα θερμή ανταπόκριση από την άλλη πλευρά- αλλά αυτός δεν ήταν λόγος να διακοπεί μετά από λίγα χρόνια: «...οι καπιταλιστές θα κερδίσουν από την πολιτική μας και θα δημιουργούν βιομηχανικό προλεταριάτο που στη χώρα μας... έπαψε να υπάρχει σαν προλεταριάτο» (Απαντα, τ.44,σελ.161). Εκτός αυτού «...η πολιτική των εκχωρήσεων, σε περίπτωση επιτυχίας θα μας δώσει ένα μικρό αριθμό πρότυπες- σε σύγκριση με τις δικές μας- μεγάλες επιχειρήσεις που θα βρίσκονται στο επίπεδο του σύγχρονου καπιταλισμού. Ύστερα από μερικά δεκάχρονα οι επιχειρήσεις αυτές θα περάσουν ολοκληρωτικά στα χέρια μας» (Διαλεγτά έργα, τ. 2, σελ. 533)

Αυτά βέβαια είναι μεσομακροπρόθεσμες προοπτικές, οι οποίες θα μπορούσαν να ευοδωθούν, αν προηγούνταν η εξομάλυνση των σχέσεων της Σ.Ε. με τις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες, όπως έγινε με την Γερμανία. Άμεσα, μετά τον Απρίλιο του 1921, προβλέπεται η εγκατάλειψη του μισθού για τους αγρότες συστήματος της υποχρεωτικής παράδοσης των γεωργικών πλεονασμάτων στο κράτος, η αντικατάστασή τους από ένα φόρο σε είδος (που αργότερα μετατράπηκε σε χρηματικό φόρο) και η επιστροφή στο ελεύθερο εμπόριο των γεωργικών προϊόντων. Στο εξής, το ελεύθερο εμπόριο και η πληρωμή τους μετρητοίς θα είναι ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στη βιομηχανία από τη μια (και τη μικρή που εκχωρείται σε ιδιώτες, και τη μεγάλη και κατερειπωμένη που παραμένει κρατική) και στη γεωργία από την άλλη.

Φυσικά, το κράτος πρέπει να μάθει να εμπορεύεται πολιτισμένα, να αγοράζει το ίδιο το σιτηρά και να τα μεταπωλεί με κέρδος, να εφοδιάζει την αγορά με βιομηχανικά προϊόντα και πρώτες ύλες μη

γεωργικές, και, τέλος, να χρησιμοποιεί το εμπορικό κέρδος του από το εξωτερικό και το εσωτερικό εμπόριο ως μια από τις προσοδοφόρες πηγές της συσσώρευσης, η οποία θα του επιστρέψει να ανορθώσει και να αναπτύξει τη μεγάλη βιομηχανία. Βέβαια, μια άλλη πηγή συσσώρευσης είναι οι φόροι και μια τρίτη το κέρδος του κράτους από τις τραπεζικές του και τις βιομηχανικές του επιχειρήσεις και δραστηριότητες.

Για να επιταχυνθούν οι ρυθμοί συσσώρευσης προς όφελος της ανάπτυξης της βιομηχανίας και του αλφαριθμητισμού ενός στην πλειοψηφία του αναλφάβητου λαού, το κράτος πρέπει να περιορίσει τις άλλες δαπάνες του: το κλείσιμο και η διάλυση των περιττών από την άποψη του επιπέδου ανάπτυξης υπηρεσιών και ιδρυμάτων, η συγχώνευση άλλων, η μείωση του αριθμού και η αυστηρή επιλογή των υπαλλήλων που πρέπει να κρίνονται μόνον από τις επιστημονικές τους γνώσεις και τις υπηρεσιακές τους ικανότητες, η εισαγωγή ορθολογικών μορφών διοίκησης, προκρίνονται ως μέσα αύξησης της αποτελεσματικότητας του κρατικού μηχανισμού και μείωσης των αντιπαραγωγικών δαπανών. Έτσι, προτείνεται η συρρίκνωση του αριθμού των υπαλλήλων της περιβόητης Εργατοαγροτικής Επιθεώρησης από 12.000 σε 300 με 400 άτομα, ύστερα από έλεγχο της ευσυνειδησίας τους και του επιπέδου των γνώσεων τους για τον κρατικό μηχανισμό και την επιστημονική οργάνωση. Διαπιστώνεται επίσης ότι «μπορούμε και πρέπει να οικονομίσουμε πάρα πολλά ακόμα, για να αναπτύξουμε την πάλη ενάντια στην αγραμματοσύνη κλείνοντας τα κάθε λογής ιδρύματα, που είτε μοιάζουν με κείνα που έχουν οι αριστοκράτες για να περνάν τον καιρό τους, είτε είναι ιδρύματα που για πολύ καιρό ακόμα μπορούμε και θα μπορούμε να κάνουμε χωρίς αυτά και πρέπει να κάνουμε στη σημερινή κατάσταση της λαϊκής μας εκπαίδευσης, όπως μας τη δείχνει η στατιστική». (η οποία έδειχνε ότι στα 1000 άτομα τα 681 (ή ποσοστό 68,1%) ήταν αναλφάβητα) (Διαλεχτά έργα, τ. 2, μέρος 2, σελ. 693).

Τέλος απαιτείται η κάλυψη της απέραντης χώρας από ένα πυκνό δίκτυο καταναλωτικών, εμπορικών κ' παραγωγικών συνεταιρισμών. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην ανάπτυξη των αγροτικών συνεταιρισμών που δεν είναι αποκλειστικά αποτέλεσμα διοικητικής δράσης και πράξης, αλλά κίνημα μαζικό που υποστηρίζεται από το κράτος και αξίζει την αμέριστη συμπαράστασή του. Ή περιφημη μάλιστα χρηματοδοτική προτεραιότητα της βαριάς βιομηχανίας δεν ισχύει σε αυτήν την περίπτωση. Αντίθετα, απαιτείται η χρηματοδοτική εξίσωση των συνεταιρισμών με τη βαριά βιομηχανία. Στις 4 του Γενάρη του 1923, ο Λένιν διατυπώνει την άποψη ότι «τώρα κιόλας πρέπει το κράτος να χορηγήσει στους συνεταιρισμούς δάνεια που να ξεπερνούν έστω και λίγο τα ποσά που χορηγεί στις ιδιωτικές επιχειρήσεις και να φτάνουν ως τα ποσά που χορηγούμε στη βαριά βιομηχανία», διότι «...η απλή ανάπτυξη του συνεταιρισμού είναι για μας ταυτόσημη με την ανάπτυξη του σοσιαλισμού...» (Διαλεχτά έργα, τ. 2, μέρος 2, σελ. 698 κ' 702 αντίστοιχα).

Επιτέλους, στα άρθρα του για το συνεταιρισμό ο Λένιν αντιλαμβάνεται με πλήρη καθαρότητα ότι με εξαίρεση τις εκχωρήσεις «...ο συνεταιρισμός στις συνθήκες τις δικές μας σχεδόν πάντα συμπίπτει απόλυτα με το σοσιαλισμό». Μέσα σε συνθήκες κρατικής ιδιοκτησίας της γης, με το εργατικό κράτος να ελέγχει σταθερά τους στρατηγικούς τομείς της οικονομίας «...είμαστε υποχρεωμένοι να αναγνωρίσουμε ότι άλλαξε όλη η άποψή μας για το σοσιαλισμό...στις εσωτερικές μας σχέσεις...το κέντρο βάρους της δουλειάς μας ανάγεται τώρα στον εκπολιτισμό...η πολιτιστική δουλειά μέσα στην αγροτιά έχει σαν οικονομικό σκοπό της ακριβώς τη συνεταιριστικοποίηση. Αν οργανώναμε όλον τον πληθυσμό στους συνεταιρισμούς θα στηριζόμασταν με τα δύο μας πόδια σε σοσιαλιστικό έδαφος.» (Διαλεχτά έργα, τ. 2, μέρος 2, σελ. 702-703)

Θεωρείται αυτονόητο ότι η προσχώρηση του πληθυσμού στους συνεταιρισμούς, από θέσεις αρχής, πρέπει να είναι εθελοντική· απορρίπτεται κατηγορηματικά η χρήση βίας απέναντι στη μεσαία αγροτιά που αποτελεί τη συντριπτική πλειοψηφία όχι μόνον του αγροτικού αλλά και του συνολικού πληθυσμού της Σοβιετικής Ένωσης. Και φυσικά, απορρίπτεται προγραμματικά η ολοκληρωτική, η απόλυτη

απαλλοτρίωση της πλούσιας αγροτιάς και των κουλάκων (απορρίπτεται η βίαιη εξάλειψη των κουλάκων ως τάξης): το πρόγραμμα του μπολσεβίκικου κόμματος ακόμα και το 1919, μεσούντος δηλ. του πολεμικού κομμουνισμού, προέβλεπε μόνον “κατάπνιξη της αντίστασης της πλούσιας αγροτιάς, κατάπνιξη κάθε αντεπαναστατικής ενέργειας. Αυτό δεν είναι ολοκληρωτική απαλλοτρίωση” (Διαλεχτά έργα, τ.2, μέρος 2, σελ. 533). Δίπλα σε ένα συνεταιρισμό που διαθέτει έστω και τη στοιχειώδη σύγχρονη γεωργική τεχνική, ο κουλάκος δεν αντιπροσωπεύει ουσιώδη κίνδυνο αλλά μάλλον υποβιβάζεται κοινωνικά. Απαιτείται λοιπόν η κατάπνιξη των αντεπαναστατικών ενεργειών του κουλάκου, ώσπου οι αγροτικοί συνεταιρισμοί να κυριαρχήσουν στην αγροτική παραγωγή.

Η επιτυχής όμως οργάνωση του πληθυσμού στους συνεταιρισμούς “...προϋποθέτει τέτοιο επίπεδο πολιτισμού της αγροτιάς (λέω ακριβώς της αγροτιάς, γιατί είναι η τεράστια μάζα), που η γενική αυτή οργάνωση στους συνεταιρισμούς δεν είναι δυνατό να γίνει χωρίς μιαν ολόκληρη πολιτιστική επανάσταση” (Διαλεχτά έργα, τ.2, μέρος 2, σελ. 703), διότι στη Ρωσία «...η πολιτική και κοινωνική επανάσταση ήταν πρόδρομος της πολιτιστικής επανάστασης. Τώρα (σ. X. Β.: 26 Γενάρη του 1923) για μας φτάνει να κάνουμε αυτήν την επανάσταση για να γίνουμε πέρα για πέρα σοσιαλιστική χώρα”. (Διαλεχτά έργα, τ.2, σελ. 704).

Αφετηρία της πολιτιστικής επανάστασης είναι ο αλφαριθμητισμός του λαού, και αποφασιστικός της κρίκος ο λαϊκός δάσκαλος, για τη βελτίωση του επιπέδου ζωής και μόρφωσης του οποίου το κράτος δεν πρέπει να λησθεύει τα έξοδα. Φυσικά η πολιτιστική επανάσταση, όπως την εννοεί ο Λένιν, δεν περιορίζεται στην ξερη καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού. Το σοβιετικό σχολείο επιτρέπει στην πόλη να θέσει υπό την ευρύτερη καθοδήγησή της το χωριό και να εμπλουτίσει τη ζωή του με τις ιδέες, τα πρότυπα, τους θεσμούς, τις πολιτικές και πολιτιστικές εμπειρίες όλης της ανθρωπότητας και της σημερινής της πρωτοπορίας. Η θεωρία του Πρωταγόρα ότι οι δάσκαλοι της πολιτικής αρετής δεν είναι μόνον τα ειδικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, αλλά το σύνολο των ενεργών πολιτών που δρουν μέσα στους πολιτικούς, πολιτειακούς και πολιτιστικούς θεσμούς (και πάνω απ’ όλα η αυτομόρφωση που επιτυγχάνεται με την προσωπική συμμετοχή στις πολιτικές και πολιτειακές διαδικασίες) βρίσκει την κορύφωσή της στη θεωρία της πολιτιστικής επανάστασης που εξεπόνησε ο Λένιν.

Καταδειξαμε ως τώρα ότι η εκδοχή της ΝΕΠ που επεξεργάστηκε ο Λένιν ήταν γι’ αυτόν ο προσηφαρότερος δρόμος οικοδόμησης του σοσιαλισμού στη Σοβιετική Ένωση. Απομένει να διερευνήσουμε το χρονικό ορίζοντα, το χρονικό διάστημα που θα διαρκούσε η ΝΕΠ, σύμφωνα με τους υπολογισμούς του εισηγητή της.

Πριν την εκπόνηση της ΝΕΠ, το 1918, ο Λένιν καθορίζει τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου σε 10 ή και περισσότερα χρόνια, σύμφωνα με τους Μαξ- Ένγκελς: «...οι δάσκαλοι του σοσιαλισμού ονόμαζαν «άλμα» μια καμπή από την άποψη των τροφών της παγκόσμιας ιστορίας και...τα άλματα αυτού του είδους αγκαλιάζουν περιόδους από 10, ακόμα και περισσότερα χρόνια» (Διαλεχτά έργα, τ.2, μέρος 1, σελ. 450). Αυτή την άποψη τη διατηρεί και κατά την διάρκεια του πολεμικού κομμουνισμού. Έτσι το Μάρτιο του 1920, εκλαϊκεύοντας την περίφημη εξίσωση του “κομμουνισμός = σοβιετική εξουσία + εξηλεκτρισμός” στην εισήγησή του στο I Πανρωσικό συνέδριο των εργαζομένων κοζάκων, τονίζει: «Ξέρουμε πως η δουλειά αυτή δεν μπορεί να γίνει μέσα σε ένα ή δύο χρόνια: το μίνιμουμ πρόγραμμα εξηλεκτρισμού είναι υπολογισμένο για τρία τουλάχιστο χρόνια και η πλήρης νίκη αυτής της πολιτιστικής βιομηχανίας θα απαιτήσει όχι λιγότερο από δέκα χρόνια» (Άπαντα, τ.40, σελ. 187). Και στις αρχές του 1920 διαβεβαιώνει ότι «...μέσα σε 10 ως 20 χρόνια θα κάνουμε τη Ρωσία, και βιομηχανική, ηλεκτρική» (τόμος 40 της 5ης Έκδοσης, σελ. 62-63. Παρατίθεται από την ιστορία του ΚΚΣΕ, σελ. 340, Σύγχρονη Εποχή).

Με το πέρασμα στη ΝΕΠ (Μάρτιος 1921) ο Λένιν αναγνωρίζει ότι στους «...συλλογισμούς του 1918... υπάρχουν λάθη σχετικά με τις προθεσμίες. Αποδείχτηκε πως χρειάζονται μεγαλύτερες προθε-

ομίες απ' ό,τι υποθέταμε τότε» (Διαλεχτά έργα, τ.2,μέρος 2, σελ. 523). Οι εκχωρημένες σε καπιταλιστές επιχειρήσεις θα περάσουν στα χέρια του σοβιετικού κράτος «...ύστερα από μερικά δεκάχρονα» (στο ίδιο σελ. 533). Δηλαδή, αφού η μια και οι δύο δεκαετίες απορροφήθηκαν, τα μερικά δεκάχρονα ανέρχονται τουλάχιστον σε 30 με 40 χρόνια, δηλαδή από το 1921 ανεβαίνουμε στο 1951 ή στο 1951 μ.Χ.

Οι συνεταιρισμοί θα ανυψώσουν το αγροτικό μικροοικοκυριό στο επίπεδο της μεγάλης παραγωγής «μέσα σε ακαθόριστο χρονικό διάστημα πάνω στις αρχές της εθελοντικής ένωσης» (όπου παραπάνω). Ειδικότερα «το έργο της αναμόρφωσης του μικρού γεωργού, της ανάπτυξης όλης της ψυχολογίας του και των συνηθειών του είναι έργο που απαιτεί γενεές. Να λύσει το ζήτημα αυτό σχετικά με το μικρογεωργό, να εξυγιάνει, ας πούμε, όλη τη ψυχολογία του μπορεί μόνο η υλική βάση, η τεχνική, η χρησιμοποίηση τρακτέρ και μηχανών στη γεωργία σε μαζική κλίμακα, ο εξηλεκτρισμός σε μαζική κλίμακα. Να τι θα αναμόρφωνε ριζικά και με τεράστια ταχύτητα τον μικροαγρότη. Όταν λέω ότι χρειάζονται γενεές, αυτό δε σημαίνει ότι χρειάζονται αιώνες. Καταλαβαίνετε πολύ καλά ότι ο εφοδιασμός με τρακτέρ, με μηχανές και ο εξηλεκτρισμός μιας τεράστιας χώρας, ένα τέτοιο έργο δεν μπορεί πάντως να μην απαιτήσει τουλάχιστον μερικές δεκαετίες. Αυτή είναι η αντικειμενική κατάσταση». (Εισήγηση για την αντικατάσταση του παρακρατήματος με φόρο σε είδος, 15 Μαρτίου 1921, τ. 43, σελ. 60-61)

Η αναμόρφωση της ψυχολογίας του μικροαγρότη, λοιπόν δε σημαίνει ότι χρειάζεται αιώνες· αλλά ο πληθυντικός δεν αποκλείει να χρειάζεται ένας αιώνας (δηλ. $1921 + 100 = 2021$). Επίσης, αν η γενεά «στον άνθρωπο διαρκεί περίπου 30-35 χρόνια» (Εγκυκλοπαίδεια Britannica, τ. 16, σελ. 245, λήμμα “γενεά”), και αν η σοσιαλιστική ανάπτυξη όλης της ψυχολογίας και των συνηθειών του αγρότη απαιτούσε γενεές, το έργο αυτό θα ολοκληρώνονταν τουλάχιστον σε 60 με 70 χρόνια (σε δύο γενιές τουλάχιστον, ώστε να δικαιολογείται ο πληθυντικός), δηλ. θα ολοκληρώνονταν στα 1981 με 1991μ.Χ. τουλάχιστον. Η εκμηχάνιση και ο εξηλεκτρισμός της χώρας θα διαρκούσε τουλάχιστον 30 με 40 χρόνια (για να δικαιολογηθεί η έκφραση “μερικές δεκαετίες”),θα ολοκληρώνονταν δηλ. στα 1950 με 1960 μ.Χ. το λιγότερο. Η ολοκλήρωση της εθελοντικής οργάνωσης των αγροτών σε συνεταιρισμούς ίσως διαρκούσε πολύ περισσότερο, αφού το απαιτούμενο χρονικό διάστημα παραμένει ακαθόριστο, δηλ. αδύνατο να υπολογιστεί.

Η ολοκλήρωση δηλ. της οικοδόμησης του σοσιαλισμού στη Σοβιετική Ένωση προβλεπόταν από το Λένιν να επιτευχθεί γύρω στα 1991, τη μοιραία χρονιά που οι πολιτικοί εγγονοί του Στάλιν, όλοι τους μεγαλόσχημα στελέχη ΚΚΣΕ και ανώτατοι κρατικοί λειτουργοί των σοβιετικών δημοκρατιών, διαλύουν το εθνικιστικό γραφειοκρατικό μόρφωμα του πνευματικού τους παππού, μολονότι, από τις 5 Δεκεμβρίου του 1936, «οικονομική βάση της ΕΣΣΔ είναι το σοσιαλιστικό σύστημα οικονομίας και η σοσιαλιστική ιδιοκτησία των εργαλείων και μέσω παραγωγής, που είναι εγκαθιδρυμένα σαν αποτέλεσμα της κατάλυσης του καπιταλιστικού συστήματος οικονομίας, της ατομικής ιδιοκτησίας των εργαλείων και μέσω παραγωγής και της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο» (Άρθρο 4 του σοβιετικού συντάγματος του 1936, όπως παρατίθεται από το Ζαν Έλλενστέιν στη σελ. 371, του α' τόμου της ιστορίας της Σ.Ε.).

Το άμεσο πέρασμα από την κατάσταση που επικρατούσε στη Ρωσία τον Απρίλιο του 1921 στο σοσιαλισμό θα ήταν δυνατό, σύμφωνα με το Λένιν, αν είχε ολοκληρωθεί ο εξηλεκτρισμός της Ρωσίας. Αυτό απαιτούσε την οικοδόμηση δεκάδων επαρχιακών σταθμών, τη μεταφορά της ηλεκτρικής ενέργειας από τους σταθμούς αυτούς σε κάθε χωριό, την προμήθεια αρκετής ποσότητας ηλεκτροκινητήρων και άλλων μηχανών. «Τότε δε θα χρειαζούσαν ή σχεδόν δε θα χρειαζούσαν μεταβατικά σκαλοπάτια, ενδιάμεσοι κρίκοι από την πατριαρχική κατάσταση στο σοσιαλισμό». Μόνο όμως η οικοδόμηση δεκάδων επαρχιακών ηλεκτρικών σταθμών «...απαιτεί τουλάχιστο δέκα χρόνια... και η συντόμηση αυ-

τού του ορίου μπορεί να νοηθεί μόνο στην περίπτωση που θα νικήσει η προλεταριακή επανάσταση σε χώρες σαν την Αγγλία, τη Γερμανία, την Αμερική» (Διαλεχτά έργα, τ. 2, μέρος 2, σελ. 534). Χωρίς τη νίκη, λοιπόν, της επανάστασης στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες, χωρίς δηλαδή το θρίαμβο της παραδόσιας επανάστασης, η οικοδόμηση του σοσιαλισμού στη Σοβιετική Ένωση θα καταλάμβανε μια μακρόχρονη ιστορική περίοδο που θα εκτείνονταν τουλάχιστον ως το 1991 μ.Χ. Αλλά ακόμα κι αν η επανάσταση θριάμβευε στις αναπτυσσόμενες χώρες, στην καλύτερη δηλ. δυνατή περίπτωση οικοδόμησης του επιστημονικού σοσιαλισμού στη Σοβιετική Ένωση, θα απαιτούνταν περισσότεροι χρόνος απ' όσο χρειάστηκε ο Στάλιν και η γραφειοκρατία για οικοδομήσουν τον εθνικό-γραφειοκρατικό σοσιαλισμό: «Για να πετύχουμε να παίρνει όλος ο πληθυσμός μέρος στους συνεταιρισμούς χρειάζεται ολόκληρη ιστορική εποχή. Στη καλύτερη περίπτωση (σε περίπτωση δηλ. νίκης του προλεταριάτου στις αναπτυσσόμενες χώρες, Σημ συντάκτη του παρόντος άρθρου) για να φτάσουμε στο τέλος αυτής της εποχής χρειάζονται δέκα ή είκοσι χρόνια». (Διαλεχτά έργα, τ. 2, μέρος 2, σελ. 699).

Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι μια τέτοια μορφή μετάβασης στο σοσιαλισμό δέσμευε κεντρικά και εξανάγκαζε κάμποσες γενεές "να συγκεντρώσουν τις κρίσιμες προσπάθειές τους όχι στην ουσιαστική αυθεντική οικοδόμηση του σοσιαλισμού καθ' εαυτού αλλά στην υλοποίηση των καθαρά οικονομικών του προϋποθέσεων» (Λούκατς: Αστική και σοσιαλιστική δημοκρατία, σελ. 111). Δε συμμεριζόμαστε την άποψη ότι η πλειοψηφία του σοβιετικού λαού θα βίωνε την πολιτική που επεξεργάστηκε ο Λένιν για την οικοδόμηση του σοσιαλισμού ως δέσμευση και καταναγκασμός και όχι ως πρόοδο και απελευθέρωση από την ασιατική βαρβαρότητα και την πολυποικίλη καθυστέρηση. Η θέση αυτή παραγνωρίζει τη σχετικότητα της αξιολόγησης και του τρόπου εσωτερίκευσης των ιστορικών γεγονότων από ανθρώπους που έχουν διαφορετική ιστορική αφετηρία και κοινωνική προέλευση και, κατά συνέπεια, και διαφορετικό επίπεδο προσδοκιών για την ποιότητα της ζωής τους.

Κατανούμε βέβαια ότι η απαίτηση για ένα σύντομο, αν όχι άμεσο πέρας στο σοσιαλισμό, στην πρώτη φάση της κομμουνιστικής κοινωνίας, ήταν μια βαθιά ψυχολογική ανάγκη των κομμουνιστών της Δύσης και ιδιαίτερα πολλών ηγετικών στελεχών των δυτικών και μη κομμουνιστικών κομμάτων· γι' αυτό εξάλλου πολλά ηγετικά στελέχη της νεαρής Γ' Διεθνούς δεν κρατήθηκαν και ξέσπασαν σε κλάματα απογοήτευσης ακόμα και μέσα στην ευρεία ολομέλεια της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Διεθνούς (Διαλεχτά έργα, τ. 2, μέρος 2, σελ. 626). Αναλύθηκαν σε λυγμούς, γιατί ερμήνευσαν τη σωτήρια για την οχτωβριανή επανάσταση εγκατάλειψη του πολεμικού Κομμουνισμού και την υιοθέτηση της ΝΕΠ όχι ως την καταλληλότερη μορφή οικοδόμησης του σοσιαλισμού σε μια καταστραμμένη και καθυστερημένη μικροαγροτική χώρα, αλλά ως μια υποχώρηση από τις φαντασιακά κατακτημένες και προωθημένες θέσεις μιας τυπικά συντομότερης προσέγγισης του σοσιαλισμού.

Υποψιάζομαστε, όμως, ότι η αποστροφή που νιώσανε μαρξιστές μεγαλοαστικής κοινωνικής καταγωγής προστά σε αυτή την προοπτική μπορεί απλώς να σημαίνει ότι οι σύντροφοι αυτοί, όπως και οι παροικιόδεις καθηγητές της πεσιμιστικής αντίληψης της ιστορίας, μελαγχολούσαν στη σκέψη ότι σε αυτή την περίπτωση της μακρόχρονης οικοδόμησης του σοσιαλισμού θα ήταν υποχρεωμένοι να πλένουν μόνοι τους τα πιάτα τους. (Ε. Καρ: Τι είναι ιστορία, σελ.131). Ωστόσο, ο βεδουίνος που δραπέτευσε από τα καταναγκαστικά οικοδομικά έργα των Φαραώ, κατά τη διάρκεια της αναγκαίας υπεροχής και της περιπλάνησης στην έρημο, μάλλον θα ανακάλυπτε χαρές και απολαύσεις, και θα επινοούσε μορφές προσωπικής αυτοπραγμάτωσης οι οποίες θα θύμιζαν στον εκλεπτυσμένο διανοούμενο που ρέμβασε στοχαστικά δίπλα στις γλοερές όχθες του Νείλου ή πάνω στις καταπράσινες πλαγιές που περιβάλλουν το Νέκαρ, σπηνές από το παρελθόν της δικής τους προσωπικής ή κοινωνικής αυτοπραγμάτωσης.

Γιατί, "αν το πράγμα δεν εξαντλείται στο σκοπό του αλλά στην πραγμάτωσή του, ούτε το αποτέλεσμα είναι το πραγματικό όλο παρά γίνεται τέτοιο συνημμένο με το γίνεσθαι του", η μεγάλη διάρκεια του γίνεσθαι της ΝΕΠ ήταν η αναγκαία προϋπόθεση για την αυθεντική οικοδόμηση του σοσιαλισμού

καθ' εαυτού. Και αν η ανισόμετρα ανάπτυξη του καπιταλισμού ισχύει ακόμα, η προϊούσα καταστροφική ολοκλήρωση της αντεπανάστασης στην πρώην Σ.Ε. (και όχι μόνο) μας υποδείχνει ότι το πραγματικό δίλημμα των πρώην βεδουίνων και των πρώην μουζίκων παραμένει ουσιαστικά το ίδιο: μεταμοντέρνα αποικιακή εκμετάλλευση και βαρβαρότητα ή αναγνώριση της ΝΕΠ ως μορφής μετάβασης στον επιστημονικό σοσιαλισμό.

Η ΝΕΠ, για το Λένιν, δεν περιοριζόταν σε μια δέσμη οικονομικών μέτρων, αλλά είχε και μια πολιτική και πολιτειακή συνιστώσα. Περιλάμβανε την αντιγραφειοκρατική πολιτική του Λένιν, η οποία αφορούσε τόσο το κυβερνών κομμουνιστικό κόμμα όσο και τον κρατικό μηχανισμό της Σοβιετικής Ένωσης. Οι αναφορές όμως της d' Encausse στην αντιγραφειοκρατική πολιτική του Λένιν περιορίζονται σε μερικές πεταχτές διαπιστώσεις και στην επανάληψη κάποιων παλιών δηκτικών παρατηρήσεων του Kolakowski, οι οποίες στοχεύουν να δείξουν ότι ο Λένιν αντιφάσκει με τον εαυτό του, καθώς από τη μια διαπιστώνει την ανάγκη να δημιουργηθεί ένας νέος κρατικός μηχανισμός με ευάριθμο προσωπικό, άρτια καταρτισμένο και καλά εκπαιδευμένο στη δουλειά του, ενώ από την άλλη αναθέτει την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας σε ένα νέο γραφειοκρατικό όργανο, στην αναμορφωμένη Εργατοαγροτική Επιθεώρηση- και όχι στην επιβολή ενός είδους λαϊκού ελέγχου. (σελ. 457-458). Αλλά η υιοθέτηση της δήθεν διεισδυτικής κριτικής του ανανήψαντος πρώην σταλινικού Kolakowski δείχνει ότι σκοπός της συγγραφέως είναι να συσκοτίσει πάλι και όχι να φωτίσει το θέμα: πρώτον, διότι η αναμορφωμένη, νομικά και στελεχικά αναβαθμισμένη, Εργατοαγροτική Επιθεώρηση δε θα αποτελούσε πια μια υδροκέφαλη και πλαδαρή υπηρεσία 12000 αργόμισθων και άσχετων γραφειοκρατών, αλλά μια διοικητική ελίτ 300-400 στελεχών που θα ήξερε και θα μπορούσε να κάνει σωστά τη δουλειά της, να καταπολεμήσει αποτελεσματικά την αποχαλινωμένη γραφειοκρατία· δεύτερον, γιατί ο Λένιν στρέφεται προς αυτή τη λύση, επειδή οι αναλφάβητες μάζες, ο αγράμματος και μισοβάρβαρος λαός είναι ανίκανος να ασκήσει έστω και στοιχειώδη έλεγχο στη διοίκηση, μολονότι η νομοθεσία όχι μόνο το επιτρέπει αλλά και το επιβάλλει.

Το ότι συγκροτήθηκε «...έκτακτη επιτροπή για την καταπολέμηση της αγραμματοσύνης αποδεικνύει πως είμαστε άνθρωποι (πώς να το πω μαλακά;) περίπου ημίγριοι». Αν δε μάθουν γραφή και ανάγνωση «...αν αυτό το στοιχειώδες πρόβλημα δε λυθεί, είναι ασταίει να μιλάμε για νέα οικονομική πολιτική», μια και «...ο αγράμματος άνθρωπος στέκει έξω από τη πολιτική, πρώτα πρέπει να του μάθουμε την αλφαβήτα. Χωρίς αυτό δεν υπάρχει πολιτική, χωρίς αυτό υπάρχουν μόνο φήμες, κουτσομπολιά, παραμύθια, προλήψεις, μα όχι πολιτική» (Απαντα, τόμος 44, σελ. 170). Αναλφάβητοι, ημίγριοι, ανίκανοι για άσκηση πολιτικής είναι όμως το 1920, 681 στους χίλιους σοβιετικούς, δηλ. το 68,1% του πληθυσμού. (Διαλεχτά έργα, τ.2, μέρος 2, σελ. 692). Όσο για την παροιμιώδη μαγειρίσσα του «Κράτος και Επανάσταση», που μπορεί να διευθύνει το εργατικό κράτος, υπενθυμίζουμε ότι σίγουρα δεν πρόκειται για κάποια αναλφάβητη μάμπονσκα· η άσκηση του επαγγέλματος του μάγειρα στη Γερμανία, που παραμένει πάντα το υψηλό υπόδειγμα του Λένιν, απαιτεί ολοκλήρωση των εγκύκλιων σπουδών και ειδική επαγγελματική εκπαίδευση.

Η ανάγκη δημιουργίας μιας νέας διοίκησης πηγάζει από το γεγονός ότι, παρά τις περί του αντιθέτου συχνές διαβεβαιώσεις της (φιλο)σταλινικής και της αστικής ιστοριογραφίας, οι μπολσεβίκοι δε συνέτριψαν ποτέ ολοκληρωτικά τον τσαρικό γραφειοκρατικό μηχανισμό: «...κληρονομήσαμε τον παλιό κρατικό μηχανισμό και αυτή είναι η συμφορά μας ... το 1917 όταν πήραμε την εξουσία, ο κρατικός μηχανισμός μας σαμποτάρισε. Φοβηθήκαμε τότε πάρα πολύ και τους παρακαλούσαμε: «Γυρίστε πίσω, σας παρακαλούμε». Και γύρισαν όλοι πίσω και αυτή είναι τώρα η συμφορά μας... Έχουμε εκατοντάδες χιλιάδες υπαλλήλους που τους πήραμε από τον τόρο και την αστική κοινωνία που δουλεύουν εναντίον μας, εν μέρει συνειδητά και εν μέρει ασυνειδητά» (Διαλεχτά έργα, τ.2, μέρος 2, σελ.681).

Το σοβιετικό κράτος ξεκινάει την ύπαρξή του ως ένα κράτος εργατικό, κράτος τύπου κομμούνιας.

Λόγω, όμως, της πολιτικής δειλίας (Λένιν) ή της καιροσκοπικής πολιτικής των μπολσεβίκων που αποφεύγουν να τα βάλουν με όλους, αλλά και λόγω των απαιτήσεων του Εμφυλίου Πολέμου (a la guerre comme a la guerre) σύντομα το σοβιετικό κράτος επιβαρύνεται με ένα γραφειοκρατικό καρκίνωμα. Με το τέλος του εμφυλίου πολέμου το ειδικό βάρος της κρατικής και της κομματικής γραφειοκρατίας είναι τόσο μεγαλύτερο όσο μεγαλύτερος είναι και ο βαθμός αποταξικοποίησης του προλεταριάτου και η μαζικοποίηση της μεσαιάς αγροτιάς, λόγω της μείωσης της φτωχολογιάς του χωριού.

Γι' αυτό ο Λένιν κάνει σημαία του τη καταπολέμηση της γραφειοκρατίας. «Η κατάσταση στον κρατικό μας μηχανισμό είναι τόσο θλιβερή, για να μην πω αηδιαστική» διαπιστώνει στο «κάλιο λιγότερα και καλύτερα» (Διαλεχτά έργα, τ.2, μέρος 2, σελ. 713). Για να διορθωθεί αυτή η αηδιαστική κατάσταση, πρέπει να καταργηθούν οι περιττές υπηρεσίες και τα άχρηστα ιδρύματα, οι επικαλυπτόμενες υπηρεσίες να συγχωνευτούν, ο αριθμός των υπαλλήλων να μειωθεί, η επιλογή τους και ανάδειξή τους να είναι αυστηρή με μοναδικά κριτήρια της επιστημονικής γνώσεως τους και τις υπηρεσιακές τους ικανότητες, οι παλιοί τσαρικοί υπάλληλοι να αντικατασταθούν από νέους, διαμορφωμένους και εκπαιδευμένους μέσα στο και για το σοβιετικό καθεστώς, και, προπαντός, να πραγματοποιηθεί η πολιτιστική επανάσταση που θα καταστήσει δυνατό το λαϊκό έλεγχο της διοίκησης. Το γεγονός ότι ο αριθμός των 700.000 υπαλλήλων μόνο στη διοίκηση, ο οποίος φαινόταν το 1922 υπερβολικός στο Λένιν, αυξήθηκε σε 1.837.000 το 1940 και σε 2.495.000 το 1980, δείχνει ανάγλυφα πόσο πιστά ακολούθησαν τις αντιγραφειοκρατικές παρακαταθήκες του οι επίγονοι του γενικά και ο Ιωσήφ Βησαριόνοβιτς ειδικά. (M. Hildermeier: Geschichte der Sowjeunion, σελ. 1177, Beck, 1998).

Εξίσου αμείλικτος και απαιτητικός είναι ο Λένιν και στην κρίση του για το κόμμα του: «Δεν υπάρχει αμφιβολία πως το κόμμα μας σήμερα (σημ.Χ. Β.: 26 Μαρτίου 1922) ως προς τη πλειοψηφία των μελών του δεν είναι όσο πρέπει προλεταριακό... Αν δεν κλείνουμε τα μάτια μας μπροστά στην πραγματικότητα, πρέπει να παραδεχτούμε ότι η προλεταριακή πολιτική του κόμματός μας καθορίζεται όχι από τη σύνθεσή του, αλλά από το τεράστιο, το απόλυτο κύρος του λεπτότατου εκείνου στρώματος που μπορεί να ονομαστεί η παλιά φρουρά του κόμματος. Αρχεί μια εσωτερική πάλη μέσα σε αυτό το στρώμα, ώστε το κύρος του, αν δεν υποσκαφτεί, να αδυνατίσει πάντως τόσο, ώστε να μην είναι εκείνο που αποφασίζει (Απαντα: τ. 45, σελ.19-20).

Πρέπει λοιπόν να κατανοήσουμε τους περιορισμούς της εσωκομματικής δημοκρατίας που εισήχθη στο 10ο συνέδριο ως ένα μέσο άμβλυνσης των αντιθέσεων μέσα στη παλιά φρουρά του κόμματος, (η οποία αποτελείται από όσους επέζησαν από τα 24.000 μέλη των αρχών του 1917 και αντιπροσωπεύει περίπου το 1/30 των 730.000 μελών που αριθμεί το κόμμα στο 10ο συνέδριό του), ώστε να εξασφαλιστεί η ηγεμονία της προλεταριακής πολιτικής; Προς αυτήν, πάντως, την κατεύθυνση κινείται η πρότασή του προς το 12ο συνέδριο του ΚΚΣΕ να απαλλαγεί ο Στάλιν από τα καθήκοντά του Γ.Γ. του κόμματος και να ανατεθούν αυτά σε ένα σύντροφο, ο οποίος «να είναι πιο υπομονετικός, πιο καλοπροαίρετος, πιο ευγενικός και πιο προσεκτικός προς τους συντρόφους του, λιγότερο ιδιότροπος κλπ.» (Τελευταία γράμματα και άρθρα, σελ. 9-14, Σύγχρονη Εποχή). Ο νέος Γενικός Γραμματέας του κόμματος θα πρέπει δηλ. να έχει ένα χαρακτήρα ικανό να αμβλύνει και όχι να οξύνει τις αντιθέσεις μέσα στην παλιά φρουρά. Την ίδια σκοπιμότητα υπηρετεί και η πρότασή του για άμεση αύξηση των μελών της Κ.Ε. με 50 έως 100 εργάτες. Για να έχει και αντιγραφειοκρατικές αιχμές αυτό το μέτρο, οι εργάτες που θα αναδειχθούν δε θα πρέπει να έχουν μακρόχρονη υπηρεσία στα σοβιετικά όργανα, αλλά να προέρχονται απ' ευθείας από την παραγωγή. Ελπίζει ότι οι εργάτες αυτοί θα δώσουν σταθερότητα στη Κεντρική Επιτροπή και ότι με την κατάλληλη πολιτική εκπαίδευση, θα γίνουν ικανοί να δούλεψουν πραγματικά για την ανανέωση και τη βελτίωση του μηχανισμού. (Τελευταία γράμματα και άρθρα, σελ. 9-14).

Η βελτίωση της προλεταριακής σύνθεσης του κόμματος επιτυγχάνεται με την παραπέρα εκκαθάριση των γραμμών και με τη θέσπιση αυστηρότερων όρων εγγραφής στο κυβερνών πια κομμουνιστικό κόμμα. Μετά την πρώτη εκκαθάριση που αποφάσισε το 10ο συνέδριο του ΚΚΣΕ, και συγκεκριμένα στις 26 Μαρτίου του 1922, ο αριθμός των μελών του κόμματος είναι 528.000. Ωστόσο ο Λένιν ονειρεύεται ένα νέο κύκλο εκκαθαρίσεων, γιατί ακόμα και ο αριθμός των 300 ή των 400 χιλιάδων μελών του φαίνεται υπερβολικός. (Άπαντα, τ. 45, σελ. 17-20). Προτείνει επίσης μια δοκιμασία για εργάτες που θέλουν να γίνουν μέλη του κόμματος και έχουν απασχοληθεί 10 χρόνια σε μεγάλες βιομηχανικές επιχειρήσεις, 1,5 χρόνο δοκιμασία για τους υπόλοιπους εργάτες, 2 χρόνια για τους αγρότες και τους στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού, 3 χρόνια για όλους τους άλλους. Απορρίπτει τους χρόνους προετοιμασίας που προτείνει ο Ζηνόβιεφ (6 μήνες για τους εργάτες, 1 χρόνο για τους υπόλοιπους) με την αιτιολογία πως «...εργάτες σε μας θεωρούνται συνήθως πρόσωπα που δεν πέρασαν από το σχολείο της μεγάλης βιομηχανίας. Στην κατηγορία των εργατών κατά κανόνα συγκαταλέγονται οι γνησιότεροι μικροαστοί, που τυχαία και για πολύ λίγο διάστημα έγιναν εργάτες...», αφού, «...από τον καιρό του πολέμου η σύνθεση των βιομηχανικών εργατών στη Ρωσία έγινε πολύ λίγο προλεταριακή, γιατί στη διάρκεια του τελευταίου πολέμου μπήκαν στα εργοστάσια όσοι ήθελαν ν' αποφύγουν τη στρατιωτική θητεία» (Άπαντα, τ. 45, σελ. 20). Παρεμπιπτόντως, εργάτη ο Λένιν θεωρεί όποιον δούλεψε στη ζωή του σαν μισθωτός εργάτης στη μεγάλη βιομηχανία τουλάχιστον για 10 χρόνια και τώρα, στις 19-12-1921, δουλεύει το λιγότερο 2-3 χρόνια. (Άπαντα, τ.44, σελ. 283)

Ποια ήταν η τύχη των οργανωτικών προτάσεων του Λένιν; Ο Στάλιν δεν απομακρύνθηκε από τη νευραλγική θέση του Γενικού Γραμματέα του κόμματος: η αύξηση των μελών της Κεντρικής Επιτροπής δεν έγινε αμέσως και μέσω ανάδειξης απ' ευθείας από την παραγωγή, αλλά σταδιακά από το φθαρμένο δυναμικό των σοβιετικών οργάνων: αντί να μειωθεί ο αριθμός των μελών του κόμματος και αντί να γίνουν πιο αυστηρές οι προδιαγραφές εισόδου στο κόμμα, ακολούθησαν νέα κύματα μαζικών εγγραφών με πρώτη τη λενινιστική στρατολογία 240.000 αποταξικοποιημένων εργατών προς τιμήν του Λένιν αμέσως μετά το θάνατό του!

Μέσα σε ένα χρόνο ο αριθμός των κομματικών μελών διπλασιάστηκε. (1924: 472.000, 1925: 802.000) και αυτό συνεχίζεται ως το 1934 (1930: 1.678.000, 1934: 2.701.000). Αλλά το 1939 ως αποτέλεσμα των αιματηρών εκκαθαρίσεων, οι οποίες αφάνισαν την παλιά φρουρά και τους συμπαθούντες της Αριστερής Αντιπολίτευσης, και έκαναν το Rogowin να χαρακτηρίσει το ΚΚΣΕ «κόμμα των εκτελεσμένων», ο αριθμός των μελών πέφτει στα 2.307.000. Από κει και πέρα συνεχίζει την ανοδική πορεία με αποκορύφωμα το 1986 (19.412.000 σε ένα πληθυσμό που το 1991 ανέρχονταν σε 278.000.000). (M. Hildermeier: Geschichte der Sowjetunion, σ.1182). Αλλά ο τύπος του κομμουνιστή που ήταν αφοσιωμένος ψυχή τε και σώματι στην προλεταριακή επανάσταση, που είχε πραγματοποιήσει την Οκτωβριανή Επανάσταση και αντιστέκονταν στο γραφειοκρατικό εκφυλισμό του εργατικού κράτους και στα εγκλήματα της γραφειοκρατίας εξαλείφθηκε δια πυρός και σιδήρου από το παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1930.

Όπως ήδη υποδείξαμε, η γραφειοκρατία δημιουργήθηκε, ανδρώθηκε και απόχτησε μια πρώτη συνείδηση των συμφερόντων της κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου: 48.000 αξιωματικοί και 275.000 υπαξιωματικοί του τσαρικού στρατού στελέχωσαν τον Κόκκινο Στρατό, που η αριθμητική του δύναμη από 100.000 άνδρες τον Απρίλιο του 1918 αυξήθηκε σε 5.000.000 το 1920 (M. Hildermeier: Geschichte der Sowjetunion, σ.142). 137.000 χιλιάδες ήταν το προσωπικό της κρατικής ασφάλειας (Τσε Κα) το φθινόπωρο του 1921 (Hildermeier: σ. 157): το σύνολο σχεδόν των τσαρικών υπαλλήλων επάνδρωσαν τη διοίκηση του σοβιετικού κράτους: ένας απροσδιόριστος αλλά μεγάλος αριθμός κομματικών στελεχών και κρατικών λειτουργών ήταν γραφειοκράτες κομμουνιστές: αν ο Σβερντόφ τα έβγα-

ξε πέρα στη Γραμματεία του κόμματος με 15 συνεργάτες (Ιανουάριος 1919) ο διάδοχός του, το Φεβρουάριο του 1920, είχε υπό τις διαταγές του μια υπηρεσία με 602 συνεργάτες που μέσα σε ένα χρόνο (μέχρι το Φεβρουάριο του 1921) κατένειμε 42.000 κομματικά στελέχη σε όλη τη χώρα, αφού χωρίς τη συμμετοχή του κόμματος δεν πληρώνονταν καμιά σημαντική θέση στις κρατικές υπηρεσίες. (Hildermeier, σελ. 153).

Η παράλληλη αποσάθρωση του σοβιέτ στη βάση, λόγω των πολεμικών επιχειρήσεων, και η σχεδόν αποκλειστική στήριξη της κυβέρνησης στην κορυφή του σοβιετικού μηχανισμού και ιδιαίτερα στο διοικητικό μηχανισμό αύξησε το ειδικό βάρος της γραφειοκρατίας στη χώρα. Οι εκατοντάδες χιλιάδες “λειτουργοί” της κρατικής και της κομματικής γραφειοκρατίας γεύτηκαν τη γλύκα της αυθαιρεσίας, του εσπιθελισμού, της απεριόριστης εξουσίας κατά τη διάρκεια του εμφυλίου και του πολεμικού κομμουνισμού, όταν πρωτοξεδίπλωσαν την αναληγσία τους και τις αρπακτικές τους διαθέσεις έναντι των αγροτών, τότε με το πρόσχημα τη σωτηρίας των πόλεων από την πείνα και τότε με την πρόφαση της βιομηχανικής ανοικοδόμησης. Η αλληλοεξόντωση της αστικής τάξης και του προλεταριάτου στη Ρωσία τους απελευθέρωσε από οποιοδήποτε ταξικό κοινωνικό έλεγχο. Ακόμα και η άμεση κοινωνική εντολή και ο άμεσος κοινωνικός καθορισμός της αποστολής τους εξέλειπε. Η γραφειοκρατία μετατράπηκε έτσι σε κοινωνική και πολιτική δύναμη με τόσο αυξημένο βαθμό αυτονομίας, όσον τουλάχιστον απολάμβανε η απόλυτη μοναρχία στη Γαλλία μετά το 1648, όταν πρωτοπαρουσιάστηκε στο νεότερο και σύγχρονο κόσμο ο βοναπαρτισμός.

Η συνεπής εφαρμογή της ΝΕΠ σύμφωνα με την εκδοχή που μας τόνισε ο Λένιν αντιπροσώπευε για τη γραφειοκρατία μια θανάσιμη απειλή. Η κατάργηση των επιτάξεων και το πέρασμα στο φόρο σε είδος και στο ελεύθερο εμπόριο των σιτηρών περιορίζε τη σφαίρα της αυθαιρεσίας της, απελευθέρωνε από τα νύχια της τους αγρότες· η εθελοντική είσοδος στους συνεταιρισμούς αποτελούσε μια νόμιμη εγγύηση που δυσκόλευε την άσκηση μαζικής γραφειοκρατικής βίας πάνω στην πλειοψηφία του πληθυσμού· η ανοικοδόμηση της βιομηχανίας και η αναγέννηση του βιομηχανικού προλεταριάτου θα νεκρανάστανε το ταξικό της αφεντικό και θα έθετε τέρμα στον κοινωνικό αυτοκαθορισμό της· η πολιτιστική επανάσταση απειλούσε να ενεργοποιήσει τις μορφές λαϊκού ελέγχου που προέβλεπε και απαιτούσε το σοβιετικό σύνταγμα· το φάσμα μιας ολοκληρωτικής επιστροφής σε ένα κράτος τύπου κομμούνας, όπως το σκιαγράφησε ο Λένιν στο «κράτος και επανάσταση», και η μετατροπή της γραφειοκρατίας σε πραγματικό υπηρέτη της κοινωνίας, χωρίς προνόμια, χωρίς πρωτογενή εξουσία, χωρίς μονιμότητα και εγγυημένη σταδιοδρομία, στοίχειωνε τα όνειρά της. Το ένστικτο της αυτοσυντήρησης την έσπρωχνε στην αντίδραση και τη γονυπετή ανταρσία.

Χωρίς ποτέ να έχει αποδεχτεί τη στρατηγική αναγκαιότητα της ΝΕΠ ως μακρόχρονης μεταβατικής περιόδου για το πέρασμα στο σοσιαλισμό, η γραφειοκρατία τάλαντεύτηκε ανάμεσα στη βελούδινη επιστροφή στον καπιταλισμό (εκδήλωση πρωτοβουλιών για ιδιωτικοποίηση της γης, για άρση του κρατικού μονοπωλίου στο εξωτερικό εμπόριο, προτροπές στους κουλάκους να πλουτίσουν) και σε μιαν επιστροφή σε έναν «ήπιο πολεμικό κομμουνισμό της αγοράς» (πρωταρχική σοσιαλιστική συσσώρευση μέσω της άνισης ανταλλαγής των βιομηχανικών με γεωργικά προϊόντα). Συνάμα, στάθηκε ανίκανη να εξασφαλίσει τον επαρκή εφοδιασμό της αγοράς με βιομηχανικά προϊόντα που χρειάζονταν το σοβιετικό χωριό με αποτέλεσμα να εκδηλώνονται τάσεις επιστροφής στις κλασικές μεθόδους του πολεμικού κομμουνισμού.

Τελικά, όμως, απέρριψε και την αναζωογόνηση του καπιταλισμού και τον ήπιο πολεμικό κομμουνισμό της αγοράς: η πρώτη οδηγούσε στην κοινωνική υποβάθμιση των περισσότερων γραφειοκρατών, μια και θα περιοριζόνταν στον άχαρο ρόλο του οργάνου μιας αναπτυσσόμενης και μάλιστα μηησικάκης αστικής τάξης· ο δεύτερος, ο ήπιος πολεμικός κομμουνισμός, κουρέλιαζε το κοινωνικό

συμβόλαιο πόλης-χωριού και οδηγούσε στον εμπορικό αποκλεισμό, στο εμπάργκο της πόλης από το χωριό, δηλ. στην πείνα και στη βίαιη καπιταλιστική παλινόρθωση. Υποχρεώθηκε λοιπόν να πρωτοτυπήσει.

Η στρατηγική απάντηση της γραφειοκρατίας στους κινδύνους συμπεριλάμβανε τρία σκέλη: την προώθηση του ταχύτατου τεχνολογικού εκσυγχρονισμού της χώρας· την ταυτόχρονη διεύρυνση της κοινωνικής της βάσης, με τη μετατροπή όλων των τομέων της οικονομίας σε κρατικές και ημικρατικές υπηρεσίες και την υπαγωγή όλης της κοινωνίας στον άμεσο έλεγχο της· την εξάρθρωση των σοβιέτ, την αντικατάσταση της σοβιετικής δημοκρατίας από έναν τρόπον τινά εθνικό γραφειοκρατικό κοινοβουλευτισμό, με θεσμοποιημένο τον κυρίαρχο διοικητικό έλεγχο όλου του κρατικού μηχανισμού από το κομμουνιστικό κόμμα. Χωρίς να φεισθεί κόπους, θυσίες και δικαιώματα (των άλλων), ολοκλήρωσε τη ραγδαία εκβιομηχάνιση της χώρας και επέβαλλε τη βίαιη συνεταιριστικοποίηση μιας αγροτικής οικονομίας, η οποία δεν είχε αποκτήσει τον αναγκαίο γι' αυτό κοινωνικό χαρακτήρα. Από εδώ και πέρα, η εν μέρει νόμιμη και εν μέρει άτυπη, νομικά μη κατοχυρωμένη, εκμετάλλευση, με τη μορφή της νόμιμης προνομιακής νομής και της παράνομης ιδιοποίησης του κρατικού πλούτου, συμπεριέλαβε όχι μόνο τους αγρότες αλλά και τους εργάτες.

Η βία, όμως, δεν ήταν πια μόνον το κατακριτέο μέσο με το οποίο πραγματοποιήθηκε η ραγδαία εκβιομηχάνιση και προωθήθηκε η διαβόητη κολχοζνοποίηση· από εδώ και πέρα, όσο οι μεγαλόστομες διακηρύξεις της προπαγάνδας δεν επιβεβαιώνονταν από την πράξη, όσο η διακηρυγμένη και ποθούμενη γενική ευημερία δεν πραγματώνονταν, η γραφειοκρατία αδυνατούσε να πετύχει αρχικά την ενεργητική και αργότερα και την παθητική αποδοχή του πρωτόφαντου και νεοπαγούς συστήματος της, του εθνικού γραφειοκρατικού σοσιαλισμού. Όλο και συχνότερα, λοιπόν, ένιωθε την ανάγκη να καταφεύγει στον εξωοικονομικό καταναγκασμό, στη συστηματική, διαρκή απειλή χρήσης βίας και στην κατά διαστήματα συστηματική χρήση της θεσμοποιημένης βίας πρώτα της σταλινικής τρομοκρατίας και ύστερα του παλλαϊκού κράτους. Κι από πάνω, αδυνατούσε να εξασφαλίσει μια συγκρίσιμη με τον καπιταλισμό διαρκή άνοδο της παραγωγικότητας της εργασίας. Ο συνδυασμός των δύο αυτών παράγοντων οδηγούσαν το σύστημα του εθνικιστικού γραφειοκρατικού σοσιαλισμού σε αδιέξοδο.

Η συστηματική εξόντωση της Αριστερής Αντιπολίτευσης και η ανελέητη συντριβή οποιασδήποτε μορφής αριστερής αντιπολίτευσης καταδίκασε τη νεογέννητη και μεγαλύτερη εργατική τάξη στον κόμο- η οποία όμως σε καμία περίπτωση δεν είχε τις αρετές του κλασικού βιομηχανικού προλεταριάτου- σε πολιτικό παιδισμό. Η μόνη αντιπολίτευση που ευδοκίμησε στη Σοβιετική Ένωση και στις άλλες χώρες του υπαρκτού εθνικού και γραφειοκρατικού σοσιαλισμού ήταν η αντιπολίτευση από δεξιές, αστικοδημοκρατικές, φιλοκαπιταλιστικές θέσεις. Η αντιπολίτευση αυτή θέριψε μέσα στους κύκλους της διανόησης, η οποία αποτελούσε το πιο καλλιεργημένο τμήμα της γραφειοκρατίας, αφού, για να κάνεις ανώτερες και ανώτατες σπουδές, έπρεπε να ήσουν κομματικό μέλος, ενώ η καλλιτεχνική δημιουργία απολάμβανε την υποστήριξη του κράτους στο βαθμό που τουλάχιστον δεν έθιγε τις βάσεις του εθνικού γραφειοκρατικού σοσιαλισμού.

Έτσι η πολιτική πρωτοβουλία παρέμεινε στα χέρια της κλεπτοκρατικής γραφειοκρατίας ή στους εκ δεξιών εξωμότες της. Όταν, λοιπόν, αντιλήφθηκαν οι γραφειοκράτες ότι το σύστημα τους δεν περπατούσε άλλο, προσπάθησαν να βγουν από την κρίση του “σοσιαλισμού” τους, παραδεχόμενοι τον ανοργανικό του χαρακτήρα σε σχέση με την ιστορική εξέλιξη και ολοκληρώνοντας το θεάρεστο αντεπαναστατικό τους έργο με τη μετάλλαξη τους σε αστική τάξη - μια αστική τάξη, όμως, η οποία αποδείχνει ότι το ανώτατο στάδιο κάθε εθνικισμού, είναι ή ο αυτοκρατορικός ιμπεριαλισμός ή ο εθελόδουλος γραικυλισμός, οι πολιτικές δηλ. συμπεριφορές που επιτρέπουν σήμερα την εμπέδωση και τη διαιώνιση των εκμεταλλευτικών κεφαλαιοκρατικών σχέσεων. Δε νομίζουμε ότι οι “ερυθροί” εθνικι-

στές της Κίνας, που καυχώνται γιατί ξεπέρασαν το Α.Ε.Π της Ιταλίας, θα αποτελέσουν εξαίρεση. Όπως και οι νεοαστοί της Ανατολικής Ευρώπης και της πρώην Σ.Ε., έτσι και αυτοί μετατρέπουν τη χώρα τους σε αποικία ή σε υποψήφια αποικία του ευρωπαϊκού, του ιαπωνικού και του αμερικανικού κεφαλαίου.

Οποσδήποτε, και μακροηγορήσαμε και κουράσαμε. Ο υποψιασμένος, όμως, αναγνώστης θα έχει ήδη κατανοήσει ότι, αν θέλει κανείς σήμερα να ασχοληθεί από θέσεις μαρξιστικές με την Οκτωβριανή Επανάσταση και τους πρωταγωνιστές της, θα πρέπει αναγκαστικά να μακροηγορήσει: πρέπει όχι μόνο να γκρεμίσει τα «είδωλα της αγοράς», αλλά και να ανασκάψει, πολλές φορές με τα χέρια του, τα ιδεολογικά μπάζα που συστηματικά εναπόθεσαν πάνω στα κοσμοϊστορικά εκείνα πρόσωπα και γεγονότα χιλιάδες ινστρούχτορες του εθνικού γραφειοκρατικού σοσιαλισμού και μυριάδες αστοί ιδεολόγοι.

Μόνον έτσι μπορεί να φέρει στο φως θέματα που παραμένουν ζωτικά, επίκαιρα και επείγοντα: επιπλέον, μόνον έτσι μπορεί να δοκιμάσει στη λυδία λίθο της επαναστατικής πείρας και της αυθεντικής επαναστατικής θεωρίας την ορθότητα νεότερων «θεωρητικών» αναπτύξεων: να καταρρίψει π.χ. τον πολιτικό μύθο ότι η «αντιμονοπωλιακή δημοκρατία» εδράζεται στην πείρα της Οκτωβριανής Επανάστασης και στη συναφή επαναστατική θεωρία του Λένιν· να αναδείξει τη συμβουλευτική (σοβιετική) δημοκρατία ως την κατ' εξοχήν μορφή της δικτατορίας του προλεταριάτου, ποιοτικά διαφορετικής από τον ομώνυμο γραφειοκρατικό κοινοβουλευτισμό· να αποκαταστήσει την πολιτική του Λένιν για τη ΝΕΠ ως την κατ' εξοχήν ορθή πολιτική μετάβασης από τον οποιασδήποτε βαθμίδα καπιταλισμό στο σοσιαλισμό, στην πρώτη φάση της κομμουνιστικής κοινωνίας κατά Μαρξ: να κατανοήσει τον «υπαρκτό σοσιαλισμό» ως μια μορφή ουτοπικού σοσιαλισμού που εξέφραζε κυρίως τα συμφέροντα της γραφειοκρατίας του κάθε «σοσιαλιστικού» εθνικού κράτους. Ελπίζουμε ότι οι μακροσκελείς παρεμβάσεις μας κάπως φώτισαν ορισμένα από τα θέματα.

Πριν αποχαιρετίσουμε με έναν τόνο φιλικό το θέμα μας, το βιβλίο της d' Encausse, ας μας επιτραπεί να υποκινήσουμε άλλη μια φορά στο επαγγελματικό μας κουσούρι, για να κάνουμε μερικές φιλολογικές παρατηρήσεις: παρά τον ισχυρισμό της κριτικής για αρισιότητα της μετάφρασης (Βήμα, 27-6-2004), η γενικά καλή μετάφραση της Κατερίνας Δασκαλάκη δε φαίνεται να είναι απαλλαγμένη ούτε από λάθη ούτε από μεταφραστικές αστοχίες· και η ίδια η έκδοση του βιβλίου δεν μπορεί να θεωρηθεί άψογη.

Έτσι στο παράθεμα από το «1905» του Τρότσκι (σελ. 130) -πιθανώς από τυπογραφικό ή μεταφραστικό λάθος ή από εσφαλμένη γραφή του γαλλικού πρωτοτύπου- γράφεται ότι «το σοβιέ ήταν οργανικά απομονωμένο από το προλεταριάτο. Η γραφή «απομονωμένο» έρχεται σε αντίθεση με όλο το νόημα της παραγράφου και μας ωθεί να τη διορθώσουμε, αντικαθιστώντας την γραφή «συνδεδεμένο».

Επισημάναμε ήδη το μεταφραστικό ολίσθημα που αποδίδει την πασίγνωστη «Ματωμένη Κυριακή» ως «Κόκκινη Κυριακή». Το επίθετο «κόκκινος» στα ελληνικά σημαίνει μεταφορικά αυτόν που ανήκει ή αναφέρεται στον κομμουνισμό, τον κομμουνιστικό (π.χ. Κόκκινος Στρατός). Την 9η Ιανουαρίου του 1905 όμως οι κομμουνιστές όχι μόνο δεν είχαν καλέσει στη μοιραία διαδήλωση, αλλά είχαν διαφωνήσει κιόλας με τη διοργάνωσή της, μολοντί μετείχαν σ' αυτήν, για να μην αποκοπούν από τις μάζες που ακολουθούσαν τον Παπα-Γκαπόν. Το επίθετο της, λοιπόν, η εν λόγω Κυριακή δεν το χρωσάει στους κομμουνιστές, αλλά στην αιματοχυσία των εργατών που προκάλεσε η ωμή και απρόσκλητη επίθεση του τσαρικού στρατού. Γι' αυτό, στη σχετική φιλολογία του ελληνικού εργατικού κινήματος ορθά η 9η Ιανουαρίου του 1905 αναφέρεται ως «Ματωμένη Κυριακή».

Τα μεταφραστικά όμως επιτεύγματα του ελληνικού εργατικού κινήματος αγνοούνται συστηματι-

κά, με αποτέλεσμα να διατυπώνονται νέες, ανοίξεις για το αντί του σχετικού με τα πράγματα αναγνώστη μεταφραστικές προτάσεις, που δυσκολεύουν την παραπέρα αναζήτηση πληροφοριών σε πολυμεταφρασμένα ήδη έργα ενός κλασσικού όπως είναι ο Λένιν. Λόγου χάρη, αντί για την καθιερωμένη απόδοση του τίτλου «Για τα “αριστερά” παιδαριώματα και το μικροαστισμό», προκρίνεται η απόδοση «Ο παιδαριώδης αριστερισμός και το μικροαστικό πνεύμα».

Αν, όμως, στόχος της έκδοσης ενός σοβαρού βιβλίου δεν είναι απλώς να κατατροπωθεί ιδεολογικά ο αντίπαλος, αλλά και να διευκολυνθεί η ανάπτυξη ενός σοβαρού προβληματισμού γύρω από κοσμοϊστορικής σημασίας πρόσωπα, προβλήματα και θέματα, τότε όχι μόνο δεν πρέπει να αγνοείται επιδεικτικά η προσφορά της άλλης πλευράς αλλά πρέπει και να προβάλλεται επάξια. Γιατί, για παράδειγμα, αποσιωπούνται στο βιβλιογραφικό μέρος του έργου οι μεταφράσεις έργων του Λένιν στα ελληνικά, και ιδιαίτερα η πολύτιμη (αν και όχι απαλλαγμένη λαθών) μετάφραση της 5ης έκδοσης των «Απάντων» του Λένιν; Όλες οι μεταφράσεις επιστημονικών έργων περιέχουν στη βιβλιογραφία τους, ύστερα από την παράθεση του τίτλου στο πρωτότυπο, τον τίτλο της αντίστοιχης ελληνικής μετάφρασής του. Προς τι αυτός ο ακαδημαϊκός σνομπισμός έναντι της μεταφραστικής εργασίας του ελληνικού εργατικού κινήματος;

Ο αναγνώστης που θα θελήσει να παρακολουθήσει τις βιβλιογραφικές παραπομπές, σίγουρα θα ταλαιπωρηθεί, αν δε χρησιμοποιεί δύο σελιδοδείκτες, ένα για την αφήγηση και το άλλο για το τμήμα των παραπομπών. Κι αυτό, γιατί το δεύτερο αναφέρει τα κεφάλαια μόνο σύμφωνα με την αρίθμησή τους και όχι σύμφωνα και με τον τίτλο τους, ενώ η ιστορική αφήγηση τα αναφέρει μόνο με τον τίτλο τους, χωρίς καμία αναφορά στην αρίθμησή τους. Το μπέρδεμα που δημιουργείται στοιχίζει χρόνο και εκνευρισμό στον απαιτητικό αναγνώστη.

Ο αναγνώστης νιώθει, επίσης, και σε αυτό το βιβλίο την έλλειψη ενός πίνακα πραγμάτων. Ο απαραίτητος για μια βιογραφία πίνακας προσώπων υπάρχει βέβαια, αλλά ο προβληματισμένος σύγχρονος αναγνώστης δεν ενδιαφέρεται τόσο για τα πρόσωπα με τα οποία ήλθε σε διαμάχη ή συμμαχήσε ο Λένιν, όσο για τα θέματα, για τα προβλήματα που τους απασχόλησαν στις κοσμοϊστορικές τους αντιπαραθέσεις. Η προσθήκη ενός τέτοιου καταλόγου σε μια δεύτερη έκδοση θα μεγαλώσει την αξία χρήσης ενός έργου επαγωγού και αξιανάγνωστου- αρκεί ο αναγνώστης να είναι επαρκώς υποψιασμένος για τις αδύνατες και μακιαβελικές πλευρές του βιβλίου. Στην επισήμανση αυτών των πλευρών ελπίζουμε να συμβάλαμε και εμείς με την, έως σχολαστικισμού καμιά φορά, υπόδειξη των ανεπαρκειών του.

Απόφαση του Εκτελεστικού Συμβουλίου της Συντονιστικής Επιτροπής για την Επανάδρωση της Τέταρτης Διεθνούς (ΣΕΤΔ)

Η διεθνής κατάσταση και τα καθήκοντά μας

1. Πάνω από έναν χρόνο μετά το ιδρυτικό Παγκόσμιο Συνέδριο της Συντονιστικής Επιτροπής για την Επανάδρωση της Τέταρτης Διεθνούς (ΣΕΤΔ) τον Απρίλιο του 2004 στο Μπουένος Άιρες, η κεντρική πολιτική προοπτική του δικαιώθηκε ιστορικά: όλες οι αντιφάσεις του παρακμάζοντος παγκόσμιου καπιταλισμού που βρίσκεται σε κρίση επιδεινώθηκαν, ενισχύοντας τις τάσεις για χρηματιστηριακές αναστατώσεις και χρεοκοπίες, για μαζική εξαθλίωση και φτώχεια, κοινωνικές εξεγέρσεις, πολέμους και αποσύνθεση των υπαρχόντων πολιτικών καθεστώτων.

Από τη Βολιβία ως τη Γαλλία, η κοινωνική εξαθλίωση που σκορπάει ο καπιταλισμός, γίνεται κινητήρια δύναμη κοινωνικής αναταραχής, ταξικών συγκρούσεων και πολιτικών κρίσεων που φέρνουν στην επιφάνεια το ζήτημα της ίδιας της πολιτικής εξουσίας. Αυτό το ζήτημα αποτελεί τη βασική πρόκληση μπροστά στην επαναστατική πρωτοπορία της εργατικής τάξης σήμερα και γίνεται ο άξονας της πολιτικής παρέμβασης της Τετάρτης Διεθνούς στη βάση ενός προγράμματος μεταβατικών διεκδικήσεων.

2. Το κέντρο της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης βρίσκεται στο ίδιο το ισχυρότερο μητροπολιτικό κέντρο του ιμπεριαλισμού, στις ΗΠΑ με το γιγάντιο δημοσιονομικό έλλειμμα που ξεπερνά τα 600 δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο. Με το δημόσιο, επιχειρηματικό και καταναλωτικό χρέος τους οι ΗΠΑ, η πιο ισχυρή καπιταλιστική χώρα του κόσμου, είναι ταυτόχρονα και η πιο υπερχρεωμένη χώρα του κόσμου, που χρηματοδοτεί τα ελλείμματά της από την υπόλοιπη παγκόσμια οικονομία, ιδίως από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες της Κίνας και της Ανατολικής Ασίας.

Μετά την κρίση στη Γουόλ Στρήτ το 2000, όταν έσκασε η χρηματιστηριακή φούσκα και κατέρρευσε η ηλεκτρονική-διαδικτυακή “νέα οικονομία”, ακρογωνιαίος λίθος της διεθνούς οικονομικής ανάκαμψης από το 2002 και μετά έγινε η σύνδεση των οικονομιών των ΗΠΑ και της Κίνας με το δέσιμο του κινεζικού νομίσματος γιουάν με το αμερικανικό δολάριο. Το δημοσιονομικό έλλειμμα των ΗΠΑ επέφερε την αύξηση των κινεζικών εξαγωγών στις ΗΠΑ και σε άλλες σημαντικές αγορές· το εμπορικό πλεόνασμα της Κίνας τροφοδότησε τις εισαγωγές από την Ιαπωνία, άλλες ασιατικές χώρες και εν μέρει από την ΕΕ· από την άλλη μεριά, η Κίνα, με τα εισοδήματα από το τεράστιο εμπορικό πλεόνασμά της, αγοράζει κρατικά ομόλογα των ΗΠΑ και χρηματοδοτεί, έτσι, σε μεγάλο βαθμό, το έλλειμμα τους. Η ΕΕ και το κοινό νόμισμά της, το Ευρώ, πλήρωσαν υψηλό τίμημα από αυτή την αμερικανο-κι-

νεζική σύνδεση: το ευρώ έγινε πολύ ισχυρό σε σχέση με το δολάριο που έπεσε, ο ρυθμός ανάπτυξης της ΕΕ μειώθηκε και χώρες όπως η Ιταλία και η Γερμανία - η “κινητήρια δύναμη” της οικονομίας της ΕΕ- έπεσαν σε ύφεση.

Ο παρασιτισμός των ΗΠΑ πάνω στην παγκόσμια οικονομία και η ειδική σχέση με την Κίνα δεν μπορούν να διατηρηθούν. Ήδη υπάρχουν πιέσεις για ανατίμηση και ελεύθερη διακύμανση της αξίας του Γιουάν. Η κινεζική άνθηση βασίστηκε στην εξαθλίωση των αγροτικών μαζών της χώρας και την υπερεκμετάλλευση της εργατικής τάξης στις πόλεις, τόσο στις Ειδικές Παράκτιες Ζώνες όσο και στις Κρατικές Επιχειρήσεις που ελέγχονται από το γραφειοκρατικό μηχανισμό ενός είδους Σταλινισμού της Αγοράς. Το κρατικό τραπεζικό της σύστημα είναι υπερεκτεθειμένο και στα πρόθυρα της κατάρρευσης. Πάνω απ’ όλα, ο κοινωνικός έλεγχος που ασκείται από τον κρατικό μηχανισμό του γραφειοκρατικού απολυταρχικού και διεφθαρμένου ΚΚ Κίνας αγγίζει πια τα όριά του, όπως δείχνουν οι συνεχείς αγροτικές εξεγέρσεις στην επαρχία και οι ολοένα πιο μαχητικές απεργίες των εργατών στις πόλεις. Η κρίση στην Κίνα θα έχει έναν άνευ προηγουμένου αντίκτυπο στην Ιαπωνία, την Ταϊβάν, τη Ν. Κορέα και άλλες ασιατικές χώρες, αλλά και στις ίδιες τις ΗΠΑ και διεθνώς. Μια κρίση θα ισχυροποιήσει την ανάγκη να συνεχιστεί η συνεργασία ΗΠΑ- Κίνας αλλά αυτό θα προκαλέσει τεράστια αναταραχή στο εσωτερικό της Κίνας, των ΗΠΑ και διεθνώς.

Πρέπει να τονιστεί και πάλι ο ουσιαστικός χαρακτήρας της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης: αυτό που αντιμετωπίζει το καπιταλιστικό σύστημα δεν είναι κάποια συγκυριακή δυσκολία, αλλά η επιδείνωση και έκρηξη ταυτόχρονα όλων των εσωτερικών αντιφάσεων στην καπιταλιστική παραγωγή, στις σχέσεις αναλογίας ανάμεσα στους διάφορους κλάδους της παραγωγής, καθώς και στις σχέσεις της παραγωγής και κατανάλωσης. Η παγκόσμια κρίση που ξέσπασε με το τέλος της μεταπολεμικής άνθησης στην αρχή της δεκαετίας του ‘70 και αναπτύχθηκε αντιφατικά τις επόμενες δεκαετίες του λεγόμενου “νεοφιλελευθερισμού” και της χρηματιστηριακής παγκοσμιοποίησης, είναι κρίση υπεραγωγής κεφαλαίου και εμπορευμάτων, μια κρίση στην οποία ο νόμος της τάσης πτώσης του ποσοστού κέρδους, “η Νέμεσις του καπιταλισμού” (Μαρξ), οδηγεί σε καταστροφές και διάλυση. Την ίδια στιγμή, η κρίση αυτή υπερσυσώρευσης είναι και κρίση δυσαναλογίας ανάμεσα στους κλάδους της οικονομίας και κρίση υποκατανάλωσης λόγω της δραματικής πτώσης της αγοραστικής δύναμης των λαϊκών μαζών.

Αυτός ο καθολικός χαρακτήρας της κρίσης ωθεί σε δύο κατευθύνσεις:

α) στην απαξίωση της εργατικής δύναμης ως εμπορεύματος μέσω της διόγκωσης της απομύζησης τόσο της απόλυτης όσο και της σχετικής υπεραξίας, μέσω της αύξησης του βαθμού εκμετάλλευσης με επιθέσεις στους μισθούς και τα ημερομίσθια αλλά και κατά όλων των κοινωνικών κατακτήσεων των εργαζομένων στην υγεία, τις συντάξεις, την παιδεία, την πρόνοια για τα παιδιά κλπ. Η “ελαστικότητα στην εργασία” και ο κατακερματισμός της εργατικής τάξης σε ανταγωνιζόμενα στρώματα και εξατομικευμένα πρόσωπα, η δημιουργία κάθε είδους μερικής, επισφαλούς εργασίας, η συνεχής αύξηση του στρατού των ανέργων, η υπερεκμετάλλευση της εργατικής δύναμης των μεταναστών, η ύπαρξη ενός υπο-προλεταριάτου που μεγαλώνει συνεχώς, και εξαθλιωμένων μαζών, τόσο στις μητροπολιτικές χώρες του κέντρου όσο και στην περιφέρεια, είναι ουσιαστικά στοιχεία σε αυτή τη διαδικασία.

β) στην απαξίωση του κεφαλαίου, με την καταστροφή του πλεονασματικού κεφαλαίου, με το κλεισιμο εταιριών, “μετανάστευση” εργοστασίων κλπ., μαζικές απολύσεις εργαζομένων και απώλεια χιλιάδων θέσεων εργασίας, καθώς και με έναν ολοένα πιο βίαιο ανταγωνισμό μεταξύ των κεφαλαίων, ενδυνάμωση των μονοπωλιακών τάσεων, όξυνση των ενδο-ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών, κλιμάκω-

ση πάνω απ' όλα του ανταγωνισμού των ιμπεριαλισμών της Ευρώπης και της Αμερικής, όχι μόνο για τον έλεγχο των πρώτων υλών, των επενδύσεων και των αγορών, αλλά πάνω από όλα για μια νέα μορφή παγκόσμιας ηγεμονίας στον χαοτικό μεταψυχροπολεμικό κόσμο.

3. Αυτές οι καταστροφικές τάσεις της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης εκδηλώνονται με την αδιάκοπη σειρά ιμπεριαλιστικών πολέμων, από τους Βαλκανικούς πολέμους της δεκαετίας του '90 μέχρι τις εισβολές και την κατοχή στο Αφγανιστάν και το Ιράκ, και τον τρομοκρατικό " διαρκή πόλεμο κατά της τρομοκρατίας" που κήρυξαν οι ΗΠΑ.

Όπως έχει αναλυτικά εκτεθεί σε προηγούμενα ντοκουμέντα της ΣΕΤΔ, οι ιμπεριαλιστικοί πόλεμοι είναι έκφραση του γεγονότος ότι η συστημική κρίση είναι άλυτη αποκλειστικά με οικονομικά μέσα. Ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος που εξαπέλυσαν οι ΗΠΑ κατά του Ιράκ, προκλήθηκε όχι μόνο από την ανάγκη των ιμπεριαλιστών να ελέγχουν τις πηγές πετρελαίου της περιοχής αλλά κυρίως για να αλλάξουν όλο τον πολιτικό χάρτη της περιοχής της Μέσης Ανατολής και της Κεντρικής Ασίας και πάνω από όλα για να ελέγξουν τη διαδικασία καπιταλιστικής παλινόρθωσης και απορρόφησης στην παγκόσμια καπιταλιστική αγορά της Ρωσίας, όλου του χώρου της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και της Κίνας, στη διαμάχη για επαναθεμελίωση σε νέες βάσεις της παγκόσμιας ηγεμονία τους.

Αλλά η επιδρομή μετατράπηκε σε μπουρτανγκ: ο ιμπεριαλιστικός στρατός των ΗΠΑ βουλιάζει σε τέλμα στο Ιράκ, αντιμετωπίζοντας το απύθμενο μίσος του πληθυσμού καθώς και μια αναπτυσσόμενη και ανίκητη λαϊκή Ιρακινή Αντίσταση παρά τη βάρβαρη καταστολή, τον εφιάλτη του Αμπού Γκράιμπ των Αμερικάνων βασανιστών και την καταστροφική πόλεων όπως είναι η ιστορική Φαλούτζα. Η "εκλογική" φάρσα για να νομιμοποιηθεί και να θεσμοποιηθεί η κατοχή με μια κυβέρνηση ανδρεικέλων με επικεφαλής έναν Κούϊσίλινγκ σαν τον Κούρδο ηγέτη Ταλαμπανί και με "υπουργούς" στην βιομηχανία πετρελαίων ληστές σαν τον διαβόητο απατεώνα και πράκτορα της CIA Αχμέτ Τσαλαμπί δεν μπορεί παρά να αποτύχει. Το φάσμα ενός νέου Βιετνάμ αναδύεται, ενισχύοντας το αντιπολεμικό κίνημα όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και στις ίδιες τις ΗΠΑ.

Στο Ιράκ πρέπει να οικοδομηθεί μια επαναστατική ηγεσία για να ενώσει ενάντια στην Κατοχή τις μάζες των εργατών και των φτωχών αγροτών πέρα από θρησκευτικά και εθνικά διαχωριστικά τείχη, για να νικηθεί ο ιμπεριαλισμός και να εγκατασταθεί μια κυβέρνηση εργατών και αγροτών σε ένα ελεύθερο και ανεξάρτητο Ιράκ.

Η Μέση Ανατολή όχι μόνο δεν βρίσκεται κάτω από έναν ενισχυμένο αμερικανικό έλεγχο αλλά έχει πλήρως αποσταθεροποιηθεί. Αυτό ισχύει ακόμα και για τις πιο παραδοσιακές φιλο-ιμπεριαλιστικές χώρες όπως είναι η Σαουδική Αραβία και η Αίγυπτος.

Ο ιμπεριαλισμός των ΗΠΑ θέλει να βγει από το τέλμα του Ιράκ, να ενισχύσει το σιωνιστικό του προπύργιο στην κατεχόμενη Παλαιστίνη και να συνεχίσει το πρόγραμμά του "εξαγωγής της δημοκρατίας" στη Μέση Ανατολή, πρώτ' απ' όλα στον Λίβανο, τη Συρία και το Ιράν, για να εξαπλώσει την πολιτική εξατομίκευση και να εγκαθιδρύσει κυβερνήσεις απολύτως υποδουλωμένες στα δικά του συμφέροντα. Για την ώρα, στον Λίβανο οι αντι-ιμπεριαλιστικές δυνάμεις αφηφούν τον ιμπεριαλισμό και τον σιωνισμό, παρά το κάλεσμα του Μπους στη Χεσμπολάχ να αφοπλιστεί και να μετατραπεί σε ένα ακίνδυνο πολιτικό κόμμα. Στο Ισραήλ, το σχέδιο απόσυρσης από τη Γάζα και οι συναμοσίες της κυβέρνησης Σαρόν - Πέρες με την ενδοτικότητα των αστικής ηγεσίας της Παλαιστινιακής Αρχής μετά το θάνατο του Αραφάτ απέτυχαν να ξεπεράσουν την όλο και πιο βαθειά πολιτική και οικονομική κρίση του Σιωνιστικού κράτους. Η αποφασιστικότητα των παλαιστινιακών λαϊκών μαζών να πολεμήσουν για τα εθνικά τους δικαιώματα παραμένει το κύριο εμπόδιο στα ιμπεριαλιστικά σχέδια.

Η ΣΕΤΔ στέκεται σταθερά στο πλευρό των αγωνιζόμενων μαζών στο Ιράκ και την Παλαιστίνη μέ-

χει τη νίκη, για την άμεση και πλήρη απόσυρση όλων των ιμπεριαλιστικών στρατευμάτων και στρατιωτικών βάσεων από τη Μέση Ανατολή και την Κεντρική Ασία, για ένα ελεύθερο και ανεξάρτητο Ιράκ με μια κυβέρνηση εργατών και αγροτών, για μια ενιαία σοσιαλιστική Δημοκρατία σε όλη την ιστορική επικράτεια της Παλαιστίνης, για μια Σοσιαλιστική Ομοσπονδία των ελεύθερων λαών της Μέσης Ανατολής και του Ιράν.

Η οικοδόμηση ενός ισχυρού επαναστατικού πυρήνα της ΣΕΤΔ στην Παλαιστίνη και τη Μέση Ανατολή είναι ένας στόχος προτεραιότητας για την Τέταρτη Διεθνή.

4. Ο πόλεμος στο Ιράκ έδωσε ήδη ένα καταστροφικό χτύπημα στην πλαστή ενότητα των ιμπεριαλιστών της Ευρώπης και των ΗΠΑ, η οποία ωστόσο είχε επιβιώσει κατά τους πολέμους των Βαλκανίων και την επέμβαση του ΝΑΤΟ στο Κόσοβο. Ο Ράμφελντ κατηγορήσε την “Παλαιά Ευρώπη” που αρνήθηκε να ευθυγραμμιστεί με την πολεμική προσπάθεια των ΗΠΑ. Όλο το ευρωπαϊκό οικοδόμημα ράγισε. Ο γερμανο-γαλλικός άξονας αντιτάχθηκε στον πόλεμο στο Ιράκ για τα δικά του ιμπεριαλιστικά συμφέροντα, ενώ η Ιταλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία υποστήριξαν τον Μπους, μαζί με τη Βρετανία του Μπλερ και τη σταθερά δουλική της ευθυγράμμιση με τον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ. Τα νέα και τα υποψήφια μέλη της ΕΕ στην Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια συμπεριφέρθηκαν ως Δούρειοι Ίπποι του ιμπεριαλισμού των ΗΠΑ μέσα στην ΕΕ.

Η πολιτική κρίση στην Ευρώπη εξ αιτίας του πολέμου κλιμακώθηκε με την πτώση της δεξιάς κυβέρνησης στην Ισπανία ως συνέπεια των ευθυνών της για τις βομβιστικές επιθέσεις της 11ης Μαρτίου 2004 στη Μαδρίτη, και την εκλογή της κυβέρνησης Θαπατέρο, η οποία απέσυρε τα ισπανικά στρατεύματα από το Ιράκ. Σοβαρή πολιτική κρίση αντιμετώπισαν όλες οι κυβερνήσεις που υποστήριξαν τον πόλεμο στο Ιράκ και ήρθαν αντιμέτωπες με τις συνέπειές του και το αντιπολεμικό μαζικό κίνημα, από την κυβέρνηση του Μπλερ μέχρι του Μπερλουσκόνι.

Η πολιτική κρίση ήταν το προανάκρουσμα της θύελλας που ακολούθησε και πήρε τη θέση της ευφορίας μετά την επέκταση της ΕΕ σε 25 μέλη τον Μάιο του 2004. Τα δημοψηφίσματα για το Σύνταγμα της ΕΕ στη Γαλλία και την Ολλανδία και ο θρίαμβος του “Όχι” έδωσαν ένα καταστροφικό χτύπημα στο ευρωπαϊκό πρόταγμα της καπιταλιστικής ολοκλήρωσης γύρω από τον γερμανο-γαλλικό άξονα, όπως αυτό είχε δομηθεί μετά τη συνθήκη του Μάαστριχτ ως αντίδραση στην κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και ως όργανο του ευρωπαϊκού ιμπεριαλισμού στον παγκόσμιο ανταγωνισμό με τον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ για την ηγεμονία στη μεταψυχροπολεμική εποχή.

Η αντεργατική πολιτική της ΕΕ, η επίθεσή της ενάντια σε όλες τις κοινωνικές κατακτήσεις των ευρωπαϊκών μαζών, για να καταστήσει την οικονομία της πιο ανταγωνιστική, οι παρενέργειες της εισαγωγής του Ευρώ επιδεινώσαν γοργά όλες τις συνθήκες ζωής και παρήγαγαν μαζική εξαθλίωση, αναπτυσσόμενες κοινωνικές αντιστάσεις και μαζικούς αγώνες, ιδίως στη Γερμανία και τη Γαλλία. Είναι η κοινωνική εξέγερση των εργαζομένων και των νέων, τους πρώτους μήνες του 2005 στη Γαλλία, κατά της κυβέρνησης Σιράκ - Ραφαρέν, που εκφράστηκε με το μαζικό “Όχι” της απόλυτης πλειοψηφίας της εργατικής τάξης, των ανέργων και όλων των στρωμάτων του πληθυσμού που πλήγησαν από την κρίση.

Με αυτό τον τρόπο η κρίση της πολιτικής εξουσίας, που πρωτοεμφανίστηκε με τη μαζική αποκήρυξη και της σοσιαλδημοκρατίας και της Δεξιάς στον πρώτο γύρο των Γαλλικών Προεδρικών Εκλογών τον Απρίλιο του 2002 και που μπαλώθηκε με τη μαζική ψήφο υπέρ του Σιράκ στον δεύτερο γύρο, με την πλήρη υποστήριξη της Αριστεράς, συμπεριλαμβανομένης και της «τροτσκιστικής» LCR, τώρα επανεμφανίζεται με μεγαλύτερη δύναμη, με την αποκήρυξη του Σιράκ και την τεράστια πολιτική ήττα του στο δημοψήφισμα του Μαΐου του 2005.

Επιπλέον: οι πολιτικές δυνάμεις που τέθηκαν επικεφαλής του στρατοπέδου του “Όχι” στη Γαλλία

(το ΚΚ Γαλλίας, η πτέρυγα Φαμπιούς του Σοσιαλιστικού Κόμματος, η ΑΤΤΑΚ και η LCR) προσπαθούν τώρα να χρησιμοποιήσουν τα αποτελέσματα για να φτιάξουν έναν νέο συνασπισμό της “πληθυντικής αριστεράς” - Κεντροαριστεράς- Λαϊκού Μετώπου για να ξεπεράσουν την κρίση της αστικής εξουσίας. Αυτός ο στόχος τονίστηκε καθαρά από το Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα και τη Γενική Γραμματέα της Μαρί Ζωρζ Μπυφέ, η οποία στην πρώτη της δήλωση αμέσως μετά από την ανακοίνωση της νίκης του “Όχι”, κάλεσε σε αναβίωση του... Λαϊκού Μετώπου του 1936! Σε όλη την περίοδο της εκστρατείας υπέρ του “Όχι” οι δυνάμεις που συμμετείχαν στην ηγεσία της, δεν έκρυψαν την πρόθεσή τους να «ετοιμάσουν ενάντια στη Δεξιά μια εναλλακτική πρόταση για την εξουσία» για τις επόμενες κοινοβουλευτικές εκλογές. Η LCR, το γαλλικό τμήμα της Ενιαίας Γραμματείας, παρόλη την αριστερή ρητορική και την κατόπιν εορτής κριτική της για την “πληθυντική Αριστερά” αμέσως μετά την εκλογική ήττα της στις τοπικές και ευρωπαϊκές εκλογές του 2004, δήλωσε τώρα καθαρά την πρόθεσή της «να συμμεριστεί τις ευθύνες» για μια αριστερή κυβέρνηση “κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις”. Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας για το “Όχι” η LCR πρότεινε ένα πρόγραμμα για “10 επείγοντα μέτρα” που δεν υπερβαίνουν καθόλου το Κεϊνσιανό πλαίσιο μέσα στα όρια του καπιταλισμού. Η κύρια απαίτηση της LCR-ΕΓ καθώς και των ηγετών του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ του κινήματος κατά της “νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης” είναι να διαχωριστεί ο καπιταλισμός και η κρίση του από αυτό που αποκαλούν “νεοφιλελευθερισμό” και “κρίση του νεοφιλελευθερισμού”, χωρίς να θίγουν έτσι τις ίδιες τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και εκφράζοντας μια αντιδραστική νοσταλγία για μια επιστροφή στο κράτος πρόνοιας της μεταπολεμικής περιόδου του συμβιβασμού, που έχει πια τελειώσει οριστικά. Τώρα, χρησιμοποιούν τη νίκη του “Όχι” για να “αναδιαπραγματευθούν τη συνθήκη Συντάγματος” στο όνομα μιας “κοινωνικής και δημοκρατικής”, όχι νεοφιλελεύθερης, αλλά πάντα καπιταλιστικής Ευρώπης.

Στην πραγματικότητα, όμως, η αντίθεση των μαζών στην ΕΕ και το Σχέδιο Συνταγματικής Συμφωνίας έχει πυροδοτήσει μια χωρίς προηγούμενο πολιτική κρίση στην ΕΕ και μια χιονοστιβάδα εξελίξεων, που υπονομεύει το όλο πρόταγμα της ευρωπαϊκής καπιταλιστικής ολοκλήρωσης, μαζί και την αντιδραστική ουτοπία της προτεινόμενης κοινωνικής δημοκρατικής μεταρρύθμισης του!

Η ευρωπαϊκή ιμπεριαλιστική αστική τάξη, τουλάχιστον ορισμένα τμήματά της, θα προσπαθήσει να σώσει το ιμπεριαλιστικό πρόταγμα της καπιταλιστικής ολοκλήρωσης της ηπείρου. Αλλά έχει ήδη εκφραστεί η αντίθεση στην πολιτική της των εξαθλιωμένων μαζών και αυτή η αντίθεση θα οξυνθεί παραπέρα. Νέες κρίσεις και σπασμοί θα ακολουθήσουν δημιουργώντας τις συνθήκες και την ανάγκη για τις δυνάμεις της Τέταρτης Διεθνούς να παρέμβουν ενεργητικά ενάντια σε όλες τις αστικές κυβερνήσεις, για τη συγκρότηση εργατικών κυβερνήσεων, για την συντριβή της ιμπεριαλιστικής ΕΕ και τη σοσιαλιστική ενοποίηση της ηπείρου στις Ενωμένες Σοσιαλιστικές Πολιτείες της Ευρώπης.

5. Ο πόλεμος στη Μέση Ανατολή και την Κεντρική Ασία και η κρίση της ΕΕ δυναμώνουν τρομερά όλες τις πιέσεις και τις φυγόκεντρες δυνάμεις στα Βαλκάνια, σε όλο τον χώρο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και πάνω από όλα στην ίδια τη Ρωσία.

Η κρίση στην ΕΕ πάγωσε την προετοιμασία για την είσοδο της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας και έρχεται να αμφισβητήσει όλες τις προσδοκίες των τοπικών ελίτ και του διεθνούς κεφαλαίου να εξασφαλίσουν την καπιταλιστική παλινόρθωση με την ενσωμάτωση στην Ένωση. Επιπλέον το πλαίσιο της ΕΕ λειτουργούσε και σαν μηχανισμός συγκράτησης κι ελέγχου των βίαιων εθνικών συγκρούσεων και των πολέμων που συνοδεύουν τον κατακερματισμό της περιοχής κι ο οποίος θα ενταθεί με την αμερικανόπνευστη ανακήρυξη της ψευτο “ανεξαρτησίας” του υπό ιμπεριαλιστική κατοχή προτεκτοράτου του Κοσόβο.

Έξι χρόνια μετά το τέλος της επίθεσης του ΝΑΤΟ στο Κοσόβο, που τελικά κατέστρεψε ότι είχε

απομείνει από την παλιά Γιουγκοσλαβία, η ψευδής “ειρήνη” που ακολούθησε δεν μπορεί να κρύψει ότι η κοινωνία και στην πρώην Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία και σε όλα τα πρώην εργατικά κράτη των Βαλκανίων είναι κατεστραμμένη. Η σειρά των πολέμων της δεκαετίας του ‘90 μετά την πτώση του σταλινισμού και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, και η στροφή στην καπιταλιστική παλινόρθωση άφησε τη χερσόνησο πιο διασπασμένη από ποτέ, οικονομικά εξαντλημένη, σε πολιτικό αδιέξοδο, με τους πληθυσμούς συχνά ξεριζωμένους από τις πατρίδες τους να ψάχνουν τα μέσα επιβίωσης ως μετανάστες σε άλλα μέρη, ιδίως στην Ελλάδα και την Ιταλία. Αλλά τώρα ακόμα και αυτή η “ειρήνη” του νεκροταφείου και της κοινωνικής ερήμου απειλείται.

Ένας νέος γύρος σπασμών και συγκρούσεων είναι στον ορίζοντα καθώς δρομολογούνται οι προετοιμασίες για την υποστηριζόμενη από τις ΗΠΑ “ανεξαρτησία” του Κοσόβου, που κατέχεται από τα ιμπεριαλιστικά στρατεύματα: η διάλυση των τελευταίων δεσμών ανάμεσα στη Σερβία και το Μαυροβούνιο· η επικρεμάμενη απειλή της ύπαρξης του μικρού κράτους της Μακεδονίας· η αναβίωση όλων των εθνικών εχθροτήτων, των σωβινισμών και της ξενοφοβίας που τροφοδοτείται από την κοινωνική ένδεια των μαζών· ο αυξανόμενος ανταγωνισμός μεταξύ των αρχουσών τάξεων της Ελλάδας και της Τουρκίας στην διχοτομημένη Κύπρο και το Αιγαίο, πάνω απ’ όλα ο αυξανόμενος ανταγωνισμός τους για την περιφερειακή ηγεμονία.

Υπάρχουν τρεις κύριες πηγές μια νέας επικρεμάμενης καταστροφής:

α. Το αδιέξοδο του ιμπεριαλιστικού πολέμου στο Ιράκ, που κάνει τον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ να αναθεωρήσει όλα τα στρατηγικά του σχέδια και να αναδιοργανώσει την αλυσίδα των στρατιωτικών του βάσεων και των κατασκοπευτικών του σταθμών στα Βαλκάνια. Με την ενεργή συμμετοχή της Ελλάδας θα εγκατασταθεί ένα νέο τοπικό κέντρο συντονισμού του “πολέμου κατά της τρομοκρατίας”.

β. Τα πρόσφατα γεγονότα της Ουκρανίας και της Γεωργίας ξανατονίζουν τη στρατηγική σημασία των Βαλκανίων για την ανακατάληψη του χώρου της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και τον έλεγχο της καπιταλιστικής παλινόρθωσης από τον ιμπεριαλισμό. Η πολιτική στροφή 180ο της ηγεσίας του σταλινικού κόμματος της Μολδαβίας προς όφελος του ιμπεριαλισμού των ΗΠΑ είναι το προλούδιο για περαιτέρω εξελίξεις.

γ. Η σύγκρουση των ιμπεριαλισμών των ΗΠΑ και της ΕΕ κλιμακώνεται σε αυτή την περιοχή καθώς οι περισσότερες από τις βαλκανικές χώρες συνδέουν την οικονομική τους επιβίωση με την ενσωμάτωση στην ΕΕ και την ίδια στιγμή λειτουργούν ως Δούρειοι Ίπποι του αμερικανικού ιμπεριαλισμού στην Ευρώπη. Η πολιτική κρίση στην ΕΕ που εγκαινιάστηκε με το γαλλικό δημοψήφισμα επιδεινώνει το αδιέξοδο: η διαδικασία για την ενσωμάτωση της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας έχει ήδη παγώσει και η διαμάχη για τον προϋπολογισμό της ΕΕ, που οδήγησε τη σύσκεψη της ΕΕ τον Ιούνιο σε κατάρρευση, πλήττει τις προοδοκίες και των αρχουσών ελίτ και των εξαθλιωμένων μαζών στα Βαλκάνια.

Η ΣΕΤΔ υποστηρίζει το κάλεσμα του Βαλκανικού Σοσιαλιστικού Κέντρου Κριστιάν Ρακόφσκυ για μια επείγουσα Διάσκεψη τον Σεπτέμβριο του 2005, για να συζητηθούν οι νέες προκλήσεις στην περιοχή των Βαλκανίων καθώς και στη Ρωσία και τη Μέση Ανατολή.

Οι επαναστάτες της περιοχής πρέπει να προσανατολιστούν στη πάλη μέσα στις μάζες στα εξής μέτωπα μάχης:

α. στον αγώνα επιβίωσης: όλοι οι ξένοι και ντόπιοι ληστές του κοινωνικού πλούτου πρέπει να εκδιωχθούν και οι πόροι της κάθε χώρας να τεθούν υπό εργατικό έλεγχο και εργατική διαχείριση ώστε να διαμορφωθεί ένα Σχέδιο Επείγουσας Ανάγκης για να καλυφθούν οι επείγουσες ανάγκες σε τροφές, σπίτια, κοινωνικές υπηρεσίες κλπ.

β. στον αγώνα κατά της ξενοφοβίας και για την ενότητα των μεταναστών με τους ντόπιους εργά-

τες: ίση αμοιβή για ίση δουλειά! Κοινή οργάνωση των μεταναστών και των ντόπιων. Άμεση και χωρίς εμπόδια παραχώρηση “πράσινων καρτών” για τους μετανάστες και τις οικογένειές τους.

γ. στον αγώνα κατά των αντιδραστικών πολέμων που υποδαυλίζονται από τους ιμπεριαλιστές και τις τοπικές εθνικιστικές κλίκες: για τη σοσιαλιστική ενότητα όλων των καταπιεσμένων. Ο στρατηγικός στόχος για μια Βαλκανική Σοσιαλιστική Ομοσπονδία διατηρεί και σήμερα όλη την επικαιρότητά του: μόνον η εργατική τάξη επικεφαλής των φτωχών αγροτών και των φτωχών των πόλεων μπορεί να ενώσει την Χερσόνησο, να συγκεντρώσει όλους τους υλικούς πόρους, να σχεδιάσει μια οικονομική διεξοδος από την καπιταλιστική βαρβαρότητα και να αντιμετωπίσει νικηφόρα τις ιμπεριαλιστικές επεμβάσεις.

Οι στόχοι για τους επαναστάτες διεθνιστές τις περιοχής, ιδίως για τις δυνάμεις της Τέταρτης Διεθνούς και του Βαλκανικού Σοσιαλιστικού Κέντρου Κριστιάν Ρακόφσκυ γίνονται πολύ επιτακτικοί για να ενωθούν όλοι οι καταπιεσμένοι της Χερσόνησου στον αγώνα για την επιβίωση των εξαθλιωμένων πληθυσμών και μεταναστών, κατά των ντόπιων και ξένων ληστών, κατά του σωβινισμού, του εθνικού μίσους, του ρατσισμού και της ξеноφοβίας, κατά των ιμπεριαλιστικών επεμβάσεων και των πολέμων, για φωμί, δουλειά, ελευθερία και μια ελεύθερη και ειρηνική Βαλκανική Σοσιαλιστική Ομοσπονδία.

6. Στη Ρωσία εντατικοποιήθηκαν τον τελευταίο χρόνο όλες οι τάσεις διάλυσης που εξαπολύθηκαν από τις δυνάμεις της καπιταλιστικής παλινόρθωσης καθώς και οι ιμπεριαλιστικές πιέσεις, όπως έδειξαν η τραγωδία του Μπεσλάν και τα γεγονότα στην Ουκρανία. Ο ιμπεριαλισμός, κινούμενος από την ίδια του την κρίση, έχει ανάγκη να ολοκληρώσει το καταστροφικό έργο που άρχισε με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991. Στη Γεωργία και την Ουκρανία ο ιμπεριαλισμός προσπαθεί να εκμεταλλευτεί για τους δικούς του σκοπούς τη βαθειά δυσανεμία του εξαθλιωμένου πληθυσμού και τις συγκρούσεις των διάφορων γραφειοκρατικών - μαφιόζικων συμμοριών της “παλινόρθωτικής” άρχουσας ελίτ, για να χειραγωγήσει τις λεγόμενες “πορτοκαλιές” κινητοποιήσεις, ώστε να κερδίσει τον έλεγχο της χώρας και να περικυκλώσει τη ρωσική καρδιά της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι τα ιμπεριαλιστικά σχέδια θα πετύχουν. Ήδη οι νέες κυβερνήσεις της Τυφλίδας και του Κιέβου αντιμετωπίζουν αυξανόμενα προβλήματα και πιέσεις από τις διεκδικήσεις του πληθυσμού. Στη Κιργισία και το Ουζμπεκιστάν οι απόπειρες για μια “πορτοκαλιά επανάσταση” έγιναν μπουμπερανγκ καθώς εξεργάγησαν όλες οι αντιφάσεις στις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και στο Αφγανιστάν, και ακολούθησε λουτρό αίματος.

Ακόμα πιο προβληματικό είναι κάθε ιμπεριαλιστικό σχέδιο για τη χειραγώγηση του κινήματος μαζικών διαμαρτυριών που ξέσπασε στις αρχές του 2005 στη Ρωσία, για να υποδαυλίσει μια “πορτοκαλιά” εξέγερση. Οι συνθήκες είναι περισσότερο από εκρηκτικές. Ενώ οι βιομηχανίες πετρελαίου και αερίου, τώρα ξανά υπό τον έλεγχο της κρατικής γραφειοκρατίας, ανθίζουν τα τελευταία χρόνια και το εισόδημα από το πετρέλαιο αυξάνεται πολύ, η εκροή κεφαλαίων παίρνει διαστάσεις αιμορραγίας: μόνο κατά το πρώτο τέταρτο του 2005, 19 δισεκατομμύρια δολάρια έφυγαν στο εξωτερικό όπως γίνεται παραδεκτό επισήμως. Παρά την άνθηση λόγω της ανατίμησης του πετρελαίου, ο ρυθμός αύξησης της ρωσικής οικονομίας έπεσε σε σχέση με τον τελευταίο χρόνο. Η κυβέρνηση Πούτιν μετά το 1998 προσπάθησε να σταθεροποιήσει την κατάσταση πρώτα με τη συγκέντρωση ξανά στα χέρια του κράτους των στρατηγικών πόρων των πρώτων υλών, εθνικοποιώντας μερικούς ομίλους ολιγαρχών (π.χ. Χανταρόφσκι) και συγκεντρώνοντας τα έσοδα από το πετρέλαιο ως βάση σταθεροποίησης· δεύτερον, η κυβέρνηση κινείται προς τη μαζική αναμόρφωση του ρωσικού εργατικού δυναμικού με την εισαγωγή του λεγόμενου Εργατικού Κώδικα, την κατάργηση των κρατικών επιδοτήσεων στις κοινωνικές υπηρεσίες (μεταφορές, ηλεκτρικό ρεύμα, ύδρευση κλπ.) και με τον δραστικό υποβιβασμό του επιπέδου

των συντάξεων, αντικαθιστώντας τα προηγούμενα κοινωνικά ευεργετήματα με μια ελάχιστη χρηματική “αναπλήρωση”.

Οι εξαθλιωμένες μάζες των εργαζόμενων και συνταξιούχων της Ρωσίας κινητοποιήθηκαν για πρώτη φορά κατά εκατοντάδες χιλιάδες σε πανρωσικό επίπεδο, από το Λένινγκραντ μέχρι το Βλαδιβοστόκ, ενάντια στα καταστροφικά μέτρα της κυβέρνησης των παλινορθωτών του Πούτιν σε βάρος των συντάξεων κι όλων των κοινωνικών δικαιωμάτων που είχαν κατά τη σοβιετική εποχή, σε έναν αγώνα για την επιβίωσή τους και όχι για τα συμφέροντα κάποιου ολιγάρχη ή ενός άλλου Βοναπάρτη αντικαταστάτη του Πούτιν. Είναι περισσότερο από συμβολικό το γεγονός ότι αυτή η εξέγερση συνέπεσε με την επέτειο της πρώτης Ρωσικής Επανάστασης στις 9 Ιανουαρίου 1905. Η ΣΕΤΔ χαιρετίζει τους Ρώσους εργάτες και τις λαϊκές μάζες στον αγώνα τους. Καλούμε σε έναν αγώνα με στόχο την απαλλοτρίωση χωρίς αποζημίωση, κάτω από εργατικό έλεγχο και εργατική διαχείριση, όλου του κοινωνικού πλούτου που κλάπηκε από την παλινορθωτική γραφειοκρατία, τους ολιγάρχες και τους ξένους καπιταλιστές. ***Κάτω η παλινορθωτική κυβέρνηση και το καθεστώς Πούτιν!***

Εμπρός για την εργατική εξουσία και τον Σοσιαλισμό!

7. Η τάση για εξεγέρσεις και επαναστάσεις που πυροδοτήθηκε από την κρίση του παγκόσμιου καπιταλισμού σήμερα, εκφράζεται πιο ισχυρά στη Λατινική Αμερική, από τη Βενεζουέλα, όπου η επαναστατική εθνική αφύπνιση δεν πρέπει να συγχέεται με την αστική εθνικιστική κυβέρνηση του Τσάβες, μέχρι την Κολομβία, κι από το Αργεντινάσο και την ανάδυση του κινήματος των πικετέρος μέχρι τις καταλήψεις γης από τους ακτήμονες στη Βραζιλία και τις λαϊκές εξεγέρσεις στο Εκουαδόρ και τη Βολιβία.

Η Βολιβιανή Επανάσταση μπήκε σε νέα φάση. Με τις επιτυχίες εκρήξεις της, στη μάχη για το νερό στην Κοτσαμπάμπα και για την επαναπόκτηση του εθνικού πλούτου, του πετρελαίου και όλων των πόρων της χώρας που αρπάζουν τα ξένα μονοπώλια και οι ντόπιοι αστοί, έθεσε στην ημερήσια διάταξη το ζήτημα της πολιτικής εξουσίας. Τώρα, η ανατροπή του προέδρου Μέσα ακολουθεί την ανατροπή του Λοσάδα πριν δύο χρόνια. Η ετερογένεια του μαζικού κινήματος και των πολιτικών δυνάμεων που βρίσκονται επικεφαλής του, εμποδίζουν προς το παρόν τη νίκη της επανάστασης. Το MAS του Έβο Μοράλες και όλες οι δυνάμεις του κεντροαριστερού δημοκρατισμού έρχονται για άλλη μια φορά να βοηθήσουν να εκτονωθεί η κρίση. Όλες οι εναλλακτικές λύσεις για διεξοδο από την κρίση θα επηρεάσουν τις διεθνείς σχέσεις στη Νότια Αμερική, ιδίως τις σχέσεις μεταξύ του γιάνκιου ιμπεριαλισμού και των κεντροαριστερών κυβερνήσεων στη Βραζιλία, την Αργεντινή, την Ουρουγουάη, συμπεριλαμβανομένης και της εθνικιστικής κυβέρνησης Τσάβες στη Βενεζουέλα. Η υπεράσπιση της Βολιβιανής Επανάστασης είναι το καθήκον μπροστά σε όλους τους εργάτες και τους φτωχούς αγρότες της Λατινικής Αμερικής.

Η ΣΕΤΔ καλεί τις μάζες της Λατινικής Αμερικής να αγωνιστούν μέχρι τέλους σε ηπειρωτική κλίμακα για την απαλλοτρίωση χωρίς αποζημιώσεις και υπό εργατικό έλεγχο όλων των πετρελαϊκών και ενεργειακών βιομηχανιών από το Μεξικό μέχρι τη Γη του Πυρός.

Κάτω ο ιμπεριαλισμός!

Για τη σοσιαλιστική ενότητα της Λατινικής Αμερικής!

8. Το βάθος της κρίσης του ιμπεριαλισμού εκφράζεται επίσης από την ανάγκη του να προσεταιριστεί την Αριστερά, μαζί και την εθνικιστική και την “άκρα” αριστερά, και στη Λατινική Αμερική και στην Ευρώπη, για να υπερασπίσει την αστική εξουσία από την επίθεση των μαζών. Στη Βραζιλία η κυβέρνηση Λούλα, στην Ουρουγουάη το Frente Amplio, στην Αργεντινή ο Κίρχνερ, ο Λάγος στη Χιλή,

ο Έβο Μοράλες στη Βολιβία, μέχρι πρόσφατα ο Γκουτιέρρες στο Εκουαδόρ, έπαιξαν αυτόν τον ρόλο προς χάριν της αστικής τάξης, του ΔΝΤ και του ιμπεριαλισμού.

Η σημερινή κρίση της κυβέρνησης Λούλα στη Βραζιλία δείχνει ότι η συνεργασία με το κεφάλαιο δεν αφήνει καθόλου χώρο διακυβέρνησης “προς όφελος του λαού”. Αντίθετα με όλες τις άλλες αριστερές και κεντριστικές δυνάμεις που στράφηκαν πάλι στην υπεράσπιση της κυβέρνησης του Λαϊκού Μετώπου του Λούλα, η ΣΕΤΔ απαιτεί να κόψει σχέσεις το ΡΤ από τους αστούς, να υιοθετήσει ένα σχέδιο αναδιοργάνωσης της οικονομίας κάτω από την ηγεσία της εργατικής τάξης και να διαγραφούν από το ΡΤ όλοι οι υπεύθυνοι για την πολιτική της ταξικής συνεργασίας

Στην Ευρώπη ένας νέος γύρος κεντροαριστερών κυβερνήσεων ετοιμάζεται σαν “εναλλακτική λύση” και διέξοδος από την κρίση της καπιταλιστικής εξουσίας, πρώτ’ απ’ όλα στη Γαλλία και την Ιταλία. Οι πολιτικές δυνάμεις που ηγούνται του Παγκόσμιου και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ στο όνομα του κινήματος της “αντιπαγκοσμιοποίησης”, συμπεριλαμβανομένων και των δυνάμεων «τροτσκιστικής» αναφοράς όπως είναι η LCR και η Ενωμένη Γραμματεία καθώς και το SWP στη Βρετανία και η Διεθνής Σοσιαλιστική τάση, δουλεύουν προς αυτήν την κατεύθυνση της ταξικής συνεργασίας με δυνάμεις της αστικής τάξης πραγμάτων.

Για την ΣΕΤΔ δεν υπάρχει χώρος σε κανένα Λαϊκό Μέτωπο ταξικής συνεργασίας - εμείς είμαστε οι θανάσιμοι εχθροί του! Η πολιτική ανεξαρτησία της εργατικής τάξης από την αστική τάξη και από το Κράτος της είναι η αναπαλλοτρίωτη προϋπόθεση για έναν νικηφόρο αγώνα, για να αποκρούσουμε τις επιθέσεις του καπιταλισμού σε κρίση και να ανοίξουμε μια εργατική σοσιαλιστική εναλλακτική διέξοδο από την εισβολή της καπιταλιστικής βαρβαρότητας.

Το ΕΣ της ΣΕΤΔ καλεί όλα τα Τμήματα της, όλα τα μέλη και τους υποστηρικτές του κινήματός μας, κάθε αγωνιστή της εργατικής τάξης και κάθε λαϊκό κίνημα να πολεμήσουν πιο αποφασιστικά από ποτέ για να διεισδύσουν και να κινητοποιήσουν τις μάζες των εργατών και όλους τους καταπιεσμένους στη βάση των προγραμματικών μεταβατικών διεκδικήσεών μας για την ανατροπή αυτού του συστήματος αθλιότητας, καταστολής και ταπείνωσης, και για τον παγκόσμιο Σοσιαλισμό.

Εμπρός με την Τέταρτη Διεθνή για τη νίκη της παγκόσμιας σοσιαλιστικής επανάστασης!

Το ΕΣ της Συντονιστικής Επιτροπής για την Επανάδραση της Τέταρτης Διεθνούς (ΣΕΤΔ-CRFI)

Μπουένος Άιρες 23 Ιουνίου 2005

Συντονιστική Επιτροπή για την Επανάδρωση της Τέταρτης Διεθνούς

Η κρίση στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, το όργανο που συγκρότησαν οι αστοί ιμπεριαλιστές της “Γηραιάς Ηπείρου” για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης, έχει μπει σε βαθιά πολιτική κρίση.

Το ΟΧΙ στο Ευρωσύνταγμα στο γαλλικό δημοψήφισμα, και η καταψήφισή του επίσης στην Ολλανδία, οδήγησαν σε έκρηξη τις αντιφάσεις του ιμπεριαλιστικού αυτού οικοδομήματος. Δεν είναι τυχαίο ότι επακολούθησε ανοιχτή σύγκρουση για τον προϋπολογισμό της ΕΕ, ιδιαίτερα ανάμεσα στον βρετανό πρωθυπουργό Μπλερ και τον πρόεδρο Σιράκ, δημιουργώντας μια κατάσταση που ο ίδιος ο νυν πρόεδρος της ΕΕ, ο λουξεμβουργιανός Γιούνκερ, αποκάλεσε “βαθιά κρίση”.

Η έκρηξη αυτή δεν είναι, στη πραγματικότητα, κάποια περιστασιακή κρίση, αλλά μια κρίση δομική, που έχει τις ρίζες της στην ίδια την ιστορική διαδικασία οικοδόμησης της ΕΕ, στα πλαίσια της διαμόρφωσης της παγκόσμιας ισορροπίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και της κατάρρευσής της. Η ΕΕ ως απόπειρα απάντησης των Ευρωπαίων αστών ιμπεριαλιστών στο τέλος της μεταπολεμικής ισορροπίας και οι δομικές αντιφάσεις της

Η οικονομική κρίση της δεκαετίας του '70 έβαλε τέλος στη μεταπολεμική περίοδο του λεγόμενου “κοινωνικού συμβολαίου”, εγκαινιάζοντας μια ιστορική φάση κλιμακούμενων επιθέσεων ενάντια σε όλες τις θεμελιώδεις κατακτήσεις του προλεταριάτου και των λαϊκών μαζών. Όλες οι διαδοχικές κυβερνήσεις στις ευρωπαϊκές χώρες, ανεξαρτήτως χρώματος, δεξιές, κεντροαριστερές ή και της “πλουραλιστικής αριστεράς” διεξήγαγαν την ίδια αντιλαϊκή εκστρατεία. Η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και των σταλινικών καθεστώτων της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, αντί να αποτελέσει παράγοντα μιας νέας σταθεροποίησης, επιδείνωσε την αστάθεια και όξυνε τις αντιφάσεις, τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η απάντηση των ευρωπαίων αστών στην κατάρρευση της ισορροπίας που πάνω της είχε βασιστεί η μεταπολεμική σταθερότητα, ήταν μια προσπάθεια ενδυνάμωσης της συμμαχίας τους με μέσο τη μετάβαση από την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τα επακόλουθα μέτρα (ελεύθερη διακίνηση αγαθών, κεφαλαίων και ανθρώπων και εισαγωγή του ευρώ). Ο στόχος αυτής της πρωτοβουλίας ήταν πολλαπλός. Πρώτ’ απ’ όλα να βαθύνει, να εκλογικεύσει και να ενοποιήσει την επίθεση κατά του προλεταριάτου και των κατακτήσεών του ως μιας μορφής ανάκτησης του ποσοστού κέρδους εκ μέρους του κεφαλαίου. Δεύτερο, να αμβλύνει τις αντιθέσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών ιμπεριαλισμών. Τέλος, να επανεξισορροπήσει το ρόλο του ευρωπαϊκού κεφαλαίου και τον πολιτικό και οικονομικό του χώρο απέναντι στον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ.

Ωστόσο, από την αρχή η ΕΕ βρέθηκε υπό το κράτος των βαθιών δομικών αντιφάσεων στο εσωτερικό της. Αυτές οι αντιφάσεις εκφράστηκαν στην λανθάνουσα αντίφαση που υπήρχε πάντα ανάμεσα στον λεγόμενο γαλλο-γερμανικό άξονα από τη μια, που ζητά να οικοδομήσει σταδιακά μια συνεκτική ευρωπαϊκή ιμπεριαλιστική συμμαχία σε αντιπαράθεση με τον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ, και απ' την άλλη πλευρά τη Μ. Βρετανία, που είναι ιστορικά δεμένη με τον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ (και που μετά τον πόλεμο έχει έναν ρόλο διαφορετικό από τις ηπειρωτικές ευρωπαϊκές χώρες), και επιζητεί να μετατρέψει την ΕΕ σε έναν πιστό συνεταίρο, ρητά υποδεέστερο, του κυρίαρχου αμερικανικού ιμπεριαλισμού.

Είναι φανερό ότι οι ηπειρωτικοί ευρωπαϊκοί ιμπεριαλισμοί δεν ήταν αρκετά ισχυροί ώστε να προχωρήσουν χωρίς τη Μ. Βρετανία ή να μπορέσουν να την ωθήσουν να συμμετάσχει σοβαρά σε μια σταθερή και συνεκτική συμμαχία. Αρκεί να σκεφτεί κανείς ότι, ενώ ο συχνά σχεδιασμένος “ευρωπαϊκός στρατός” δεν ιδρύθηκε, η κεντρική στρατιωτική δύναμη του ΝΑΤΟ διατηρήθηκε (παρά το τέλος του Συμφώνου της Βαρσοβίας)· ή ότι η συμφωνία της ελεύθερης διακίνησης ανθρώπων δεν ισχύει σε όλες τις χώρες και ότι, κατά τον ίδιο τρόπο, το ευρώ υιοθετήθηκε από τις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης αλλά όχι από τη Μ. Βρετανία και τη Σουηδία.

Ο πόλεμος στο Ιράκ έφερε στην επιφάνεια τον διχασμό αυτό, μαζί και τις διαρρέσεις που υπάρχουν ανάμεσα και μέσα στις ηπειρωτικές ευρωπαϊκές μπουρζουαζίες και μεταξύ των πολιτικών εκπροσώπων τους, (π.χ. στο εσωτερικό της Ιταλίας η αντίφαση μεταξύ του Μπερλουσκόνι και του ηγέτη της κεντροαριστεράς και πρώην προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ρομάνο Προντί). Ο πόλεμος έγινε επίσης παράγοντας όξυνσης όλων των αντιφάσεων αυτών.

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια, η συνταγματική συμφωνία που επικυρώθηκε από εκπροσώπους διαφόρων κυβερνήσεων τον Οκτώβριο του 2004, εξέφραζε τόσο τις υπάρχουσες αντιφάσεις όσο και την προσπάθεια να τεθούν περιορισμοί στην ανάπτυξή τους.

Οι εκρηκτικές συνέπειες του γαλλικού δημοψηφίσματος

Το δημοψήφισμα στη Γαλλία έκανε τις αντιφάσεις να εκραγούν. Ήταν μια ψήφος που εξέφρασε την άρνηση της εργατικής τάξης σε μια ΕΕ που ήδη από τη σύλληψή της αποτελεί όργανο της επίθεσης κατά των αμοιβών και των συνθηκών ζωής των μαζών. Κανείς δεν μπόρεσε να αμφισβητήσει τον αριστερό χαρακτήρα της γαλλικής ψήφου κατά της συμφωνίας. 80% των εργαζομένων και γενικά η απόλυτη πλειοψηφία των γάλλων μισθωτών, εκφράστηκαν υπέρ του ΟΧΙ ως μήνυμα άρνησης, όχι μόνο και όχι τόσο στη συνταγματική συμφωνία, όσο στις αντιλαϊκές πολιτικές της ίδιας τους της κυβέρνησης και της ΕΕ.

Αν και πιο αμφίβολο στα κίνητρα του, το ολλανδικό δημοψήφισμα ακολούθησε λίγες μέρες μετά. Τα δύο δημοψηφίσματα είχαν άμεσο αποτέλεσμα, ακόμα και σε λαϊκά τμήματα με ψευδαισθήσεις ή αναποφάσιστα ως προς την ΕΕ μέχρι και την προηγούμενη μέρα. Δεν είναι τυχαίο που διάφορες στατιστικές δείχνουν ότι σε εκείνες τις χώρες όπου υπήρχε πλειοψηφία υπέρ του συντάγματος, ακόμα και στην εργατική τάξη (όπως είναι η Ισπανία, όπου το δημοψήφισμα είχε ήδη γίνει και στην Ιταλία, όπου δεν έχει προγραμματιστεί δημοψήφισμα) διαμορφώνεται μια αρνητική τάση έναντι της ΕΕ, ενώ σε εκείνες τις χώρες όπου το ΟΧΙ φαινόταν ήδη να έχει μεγάλη υποστήριξη, όπως στη Γερμανία, αυτή η υποστηρίξιμη φαίνεται τώρα να είναι συντριπτική πλειοψηφία.

Σε αυτό το πλαίσιο η κρίση προσέλαβε εκρηκτικά χαρακτηριστικά με την γαλλο-βρετανική σύγκρουση για τον προϋπολογισμό της ΕΕ, που οδήγησε σε ολικό αδιέξοδο, με πάγωμα των επικυρώσεων της συνταγματικής συμφωνίας και των προτάσεων διεύρυνσης.

Η Ευρώπη των ιμπεριαλιστών αστών είναι σήμερα σε συνολική κρίση.

Ακόμα και έτσι όμως οι αστοί της γηραιάς ηπείρου δεν μπορούν να μείνουν χωρίς υπερ-εθνική οργάνωση μπροστά στον κίνδυνο, σε αντίθετη περίπτωση, να γίνουν εύθραυστα πλοία σε τρικυμισμένη θάλασσα. Δεν είναι δυνατόν να προβλέψει κανείς ποιες θα είναι οι επόμενες κινήσεις των ιμπεριαλιστών αστών προκειμένου να βρουν μια νέα, και πιθανώς ακόμα πιο εύθραυστη, μορφή αμοιβαίας συμμαχίας. Το βέβαιο είναι ότι οι επιθέσεις τους κατά της εργατικής τάξης θα συνεχιστούν και θα γίνουν ακόμα πιο βαθιές.

Η χρεοκοπία της παραδοσιακής ηγεσίας του εργατικού κινήματος και της «αριστερής εναλλακτικής λύσης»

Γι' αυτό, την ίδια στιγμή που χαιρετίζουν το ΟΧΙ στη Γαλλία, οι επαναστάτες καλούν σε ανάπτυξη του αγώνα κατά της ιμπεριαλιστικής Ευρώπης και των κυβερνήσεών της.

Σε αυτό τον στόχο, οι προλετάριοι τείνουν να συγκροστούν με την ίδια τους την ηγεσία.

Οι δυνάμεις της λεγόμενης “κεντροαριστεράς”, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που προέρχονται από το παραδοσιακό εργατικό κίνημα (όπως το γερμανικό SPD, το γαλλικό SP και το ιταλικό SD), ανήκουν στους πιο δυναμικούς υποστηρικτές της ΕΕ και της αστικής πολιτικής της και δεν είναι τυχαίο ότι αποτελούν και τους κύριους χαμένους του γαλλικού δημοψηφίσματος. Αλλά ούτε και οι ρεφορμιστικές δυνάμεις που υποστήριξαν στη Γαλλία και στις άλλες χώρες το ΟΧΙ (από την μειοψηφία του γαλλικού σοσιαλιστικού κόμματος SP μέχρι τα διάφορα κομμουνιστικά κόμματα και τους σοσιαλιστές της αριστερής πτέρυγας που συμμετέχουν σήμερα στο “Κόμμα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς” με πρόεδρο τον Φάουστο Μπερτινότι) προσφέρουν κάποια θετική απάντηση στην κρίση της αστικής Ευρώπης και στις επιθέσεις κατά της εργατικής τάξης. Στην πραγματικότητα, πολλές από αυτές τις δυνάμεις στηρίζουν αυτές τις επιθέσεις όντας στην κυβέρνηση, ακόμα και στο όνομα των διεκδικήσεων για «μια άλλη Ευρώπη». Η στάση τους (στο δημοψήφισμα) είναι συγκυριακή, μια μανούβρα για να δείξουν στους αστούς το μαζικό χαρακτήρα τους, ενώ σπεύδουν να τους υπηρετήσουν για άλλη μια φορά σε νέες κυβερνήσεις ταξικής συνεργασίας με αντάλλαγμα κάποιο υπουργείο.

Αυτή ακριβώς είναι η περίπτωση του PRC (Κόμμα για την Κομμουνιστική Επανάδραση) στην Ιταλία. Αυτό το κόμμα, που στο πρόσφατο παρελθόν έγινε σημείο αναφοράς από την παγκόσμια “αντινεοφιλελεύθερη” αριστερά του λεγόμενου “κινήματος των κινήματων”, επέστρεψε σήμερα πλήρως στην κεντροαριστερή συμμαχία με επικεφαλής τον πρώην πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ρομάνο Πρόντι και ετοιμάζεται να συμμετάσχει άμεσα στην κυβέρνηση αυτής της συμμαχίας (“Η Ένωση”), που κατά πάσα πιθανότητα το 2006 θα αντικαταστήσει την νυν δεξιά κυβέρνηση του Μπερλουσκόνι με την κοινωνική συναίνεση της ίδιας της αστικής τάξης και με φθίνουσα εκλογική υποστήριξη.

Με αυτόν τον τρόπο το PRC επαναλαμβάνει σε νέο, πιο προωθημένο επίπεδο την πολιτική που είχε υιοθετήσει και στο παρελθόν, το 1996-98, όταν έδωσε, χωρίς να συμμετέχει, υποστήριξη στην τότε κυβέρνηση του Πρόντι, στηρίζοντας τα χειρότερα αντιεργατικά μέτρα, όπως τους αντιλαϊκούς προϋπολογισμούς που έμειναν στην Ιστορία ως προϋπολογισμοί με «δάκρυα και ιδρώτα”, ή την καθιέρωση της άγριας ελαστικότητας της εργασίας με την υπερψήφιση του λεγόμενου «Νομοσχεδίου Treu».

Αυτό δείχνει καθαρά ότι η διάσπαση του Μπερτινότι, από την κεντροαριστερά δεν ήταν παρά μια μανούβρα για να επιτευχθούν καλύτεροι όροι ένταξης του PRC στην αστική κεντροαριστερά. Το μεγάλο κεφάλαιο, που σήμερα στην Ιταλία διαλέγει φανερά την κεντροαριστερά ως το καλύτερο όργανο για την υπεράσπιση των συμφερόντων του, καταλαβαίνει πλήρως αυτή την πραγματικότητα. Δεν είναι τυχαίο ότι κατά τις πρόσφατες τοπικές εκλογές στη σημαντική περιοχή της Πούλια, ο υποψήφιος

της κεντροαριστερής συμμαχίας, ο ηγέτης του PRC Βεντόλα, έλαβε την υποστήριξη της ένωσης βιομηχάνων, που βρήκε στο πρόσωπό του τον νόμιμο εκπρόσωπο της αστικής κεντροαριστεράς, με την επιτυχία της οποίας, σε εθνικό επίπεδο ταυτίζει τα συμφέροντά της.

Ανάλογη είναι η κατάσταση σε ό,τι αφορά το ΚΚ Γαλλίας, το οποίο σε ένα άλλο πλαίσιο εφαρμόζει ξανά τις παλαιές πολιτικές της “πληθυντικής αριστεράς”, δηλώνοντας ότι είναι έτοιμο να κυβερνήσει όχι μόνο με την αριστερά του ΟΧΙ αλλά και με όλο το Σοσιαλιστικό Κόμμα, στην ίδια βάση ταξικής συνεργασίας.

Η φύση της πολιτικής του γερμανικού PDS (πρώην ΚΚ) εκφράζεται καθαρά στα ανατολικά κρατίδια, όπου έχει συγκροτήσει κυβερνητικό συνασπισμό με τη σοσιαλδημοκρατία εφαρμόζοντας πολιτικές λιτότητας κατά των εργατών, πράγμα που του κόστισε την απώλεια ενός μέρους των μελών του και επέφερε τον ανερχόμενο κίνδυνο των ακροδεξιών δυνάμεων (δεν είναι τυχαίο ότι τελευταία η Ακροδεξιά κατάφερε να ξεπεράσει το όριο του 5% σε ορισμένες από αυτές τις περιοχές και μπήκε στα τοπικά κοινοβούλια).

Ούτε η ομαδοποίηση μελών της σοσιαλδημοκρατίας περί τον Όσκαρ Λαφονταίν προσφέρει σήμερα μια αληθινή εναλλακτική λύση. Αν και η εμφάνιση αυτής νέας δύναμης εκπροσωπεί την έκρηξη ορισμένων αντιφάσεων μέσα στη σοσιαλδημοκρατία, ο ορίζοντάς της παραμένει αυτός της “επιστροφής της σοσιαλδημοκρατίας στις απαρχές της” (εννοώντας όχι την εποχή του Μαρξ, του Ένγκελς ή του Μπέμπελ αλλά την μεταπολεμική περίοδο), πράγμα που εκφράζει μια προοπτική ταυτόχρονα ρεφορμιστική και ουτοπική, μια επίκληση μιας “χρυσής εποχής” που δεν υπήρξε ποτέ μέσα σε ένα κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο κρίσης κι όχι άνθησης.

Η ίδια η άκρα αριστερά που έπαιξε έναν σημαντικό ρόλο στη μάχη για το ΟΧΙ, δεν γνωρίζει πώς να αντιπαρατάξει στην Ευρώπη του κεφαλαίου κάτι καλύτερο από τη μικροαστική ουτοπία της “κοινωνικής και δημοκρατικής Ευρώπης” με κίνδυνο, με βάση μια τέτοια θέση, να δει τον εαυτό της να εμπλέκεται αύριο σε μια «αριστερή» αστική κυβέρνηση σαν πέμπτος τροχός της αμάξης. Η πολιτική της LCR (Επαναστατική Κομμουνιστική Ένωση), το γαλλικό τμήμα της λεγόμενης “Ενιαίας Γραμματείας της Τέταρτης Διεθνούς” είναι μια σαφής έκφραση αυτής της πρακτικής. Η LCR έχει βασίσει την πολιτική της παρέμβαση σε αυτή την τελευταία φάση σε «10 ελεγχόμενα μέτρα» που διαγράφουν μια λύση για την παρούσα κατάσταση η οποία δεν ξεφεύγει από το συνολικό πλαίσιο της καπιταλιστικής κοινωνίας. Στην πραγματικότητα, η πολιτική της LCR βρίσκεται σε αδιέξοδο. Μια και είναι απίθανη μια επαναστατική μετεξέλιξη της LCR, θα προσπαθήσει να το ξεπεράσει, παρά τις αντιστάσεις και τους δισαγμούς που υπάρχουν στο εσωτερικό της, ακολουθώντας τον δρόμο που χάραξε το Βραζιλιάνικο τμήμα της Ενιαίας Γραμματείας, το οποίο έχει περάσει πλήρως στον ρεφορμισμό και έχει μπει σε μια κυβέρνηση ταξικής συνεργασίας, της αστικής αριστεράς, με στόχο να εμποδίσει την ανάπτυξη οποιασδήποτε προλεταριακής εναλλακτικής λύσης.

Από την άλλη πλευρά, οργανώσεις όπως η ΑΤΤΑΚ και άλλοι από το “κίνημα των κινημάτων”, που επίσης ενθαρρύνουν την ανέφικτη λύση της “κοινωνικής και δημοκρατικής Ευρώπης”, μοιραία θα τείνουν να αναπαράγουν προοπτικές υποστήριξης της «εθνικής κυριαρχίας» έναντι της κρίσης της ΕΕ, ανακηρύσσοντας το εθνικό μπερλιαστικό αστικό κράτος σε «πλαίσιο για την υπεράσπιση των κοινωνικών κατακτήσεων”. Επιπλέον, η υπεράσπιση του προστατευτισμού, ακόμα και έναντι των καταπιεσμένων εθνών, είναι ήδη κληρονομιά τμημάτων του “κινήματος των κινημάτων” όπως είναι π.χ. οι πλοίοι αργότες που εκπροσωπούνται από τον Ζοζέ Μποβέ.

Εμπρός στην πραγματικότητα της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης, όλες αυτές οι ρεφορμιστικές οργανώσεις της αριστεράς ή ακροαριστεράς ονειρεύονται την επιστροφή στην εποχή της καπιταλιστικής άνθησης και του λεγόμενου “κοινωνικού συμβολαίου”, ως τη σκηνή ανάπτυξης

ειρηνικών “προοδευτικών μεταρρυθμίσεων”, στα πλαίσια ενός «λιγότερου άγριου» ταξικού αγώνα. Πρόκειται για μια εξιδανικευμένη νοσταλγική οπτική της μεταπολεμικής περιόδου της άνθησης. Αυτές οι δυνάμεις έχουν ξεχάσει εντελώς τις θέσεις που είχαν τότε, γεγονός που αποτελεί σαφές σημάδι δεξιά στροφής.

Φυσικά δεν μπορεί να έρθει πίσω αυτή η περίοδος και, στο όνομα μιας επιστροφής σε μια τέτοια χρυσή εποχή, οι δυνάμεις της αριστεράς ετοιμάζονται στη πραγματικότητα να κυβερνήσουν μαζί με την αστική τάξη (όπως κάνει η Κομμουνιστική Επανάδραση στην Ιταλία κι ίσως αύριο κι η αριστερά του γαλλικού ΟΧΙ). Αυτό στις σημερινές συνθήκες σημαίνει να καλύψουν, στο όνομα της επιστροφής σε έναν “κοινωνικό προοδευτικό συμβιβασμό”, την εν εξελίξει εκστρατεία νεοφιλελεύθερης επίθεσης στις συνθήκες ζωής του προλεταριάτου.

Για την ανεξαρτησία του προλεταριάτου της Ευρώπης, για τις Ενωμένες Σοσιαλιστικές Πολιτείες της Ευρώπης

Η μόνη εναλλακτική λύση για το προλεταριάτο είναι να δώσει τη μάχη, στη βάση της σημαντικής γαλλικής επιτυχίας και με πλήρη ταξική ανεξαρτησία για μια εναλλακτική διεξοδό.

Η κρίση της ΕΕ δείχνει ότι η Ευρώπη δεν μπορεί να ενωθεί πάνω σε καπιταλιστικά θεμέλια, αλλά ότι η αναγκαία ενότητά της είναι εφικτή μόνο ως σοσιαλιστική ενοποίηση.

Είναι αναγκαίο για τις πολιτικές και συνδικαλιστικές δυνάμεις του εργατικού κινήματος να ενωθούν με έναν εντελώς ανεξάρτητο τρόπο σε ένα ενιαίο μέτωπο αγώνα κατά των αντιδραστικών μεταρρυθμίσεων της ΕΕ, για ένα σχέδιο μέτρων για την υπεράσπιση των αναγκών και των συνθηκών ζωής των λαϊκών μαζών, ενάντια στην άμεση ή έμμεση περικοπή αμοιβών, στην ελαστικοποίηση της εργασίας, στις επιθέσεις στην κοινωνική ασφάλιση, ενάντια στην ανεργία, διεκδικώντας τον περιορισμό του χρόνου εργασίας χωρίς την ελαστικοποίησή του και μισθό για τους άνεργους.

Είναι αναγκαίο να αγωνιστούμε κατά του ιμπεριαλιστικού πολέμου, για την άμεση απόσυρση των στρατευμάτων όλων των χωρών από όλα τα κατεχόμενα έθνη (Ιράκ, Αφγανιστάν, Βαλκάνια κλπ.).

Είναι αναγκαίο να αντιπαρατάξουμε σε κάθε αστική κυβέρνηση, κάθε απόχρωσης ή χρώματος, την προοπτική μιας εργατικής κυβέρνησης.

Μ’ αυτό τον τρόπο μπορούμε να απαντήσουμε συνολικά και με συνέπεια στο ζήτημα που τίθεται από την ψήφο των Γάλλων προλετάριων, το ζήτημα μιας εναλλακτικής λύσης ενάντια στην Ευρώπη του κεφαλαίου. Αυτό το ζήτημα δεν μπορεί να βρει την ολοκληρωμένη του λύση παρά μόνο με την εγκαθίδρυση των Ενωμένων Σοσιαλιστικών Πολιτειών της Ευρώπης.

Η αναγκαία οικοδόμηση εργατικών επαναστατικών κομμάτων στις ευρωπαϊκές χώρες, στο πλαίσιο της επανάδρασης της Τέταρτης Διεθνούς, βασίζεται σ’αυτή την προοπτική.

Μπουένος Άνρες, Ιούλιος 2005

Υπερασπίστε την Βολιβιάνικη Επανάσταση

Στην υπεράσπιση της Βολιβιάνικη Επανάστασης: για την εθνικοποίηση χωρίς αποζημίωση και κάτω από εργατικό έλεγχο όλων των ενεργειακών και πετρελαϊκών πόρων της Λατινικής Αμερικής.

Με την εξέγερση των μαζών, τον Μαΐο και Ιούνιο, που έριξε την κυβέρνηση του Carlos Mesa και την προσπάθεια ενός κοινοβουλευτικού πραξικοπήματος (το οποίο θα επέβαλε για πρόεδρο της γερουσίας τον δεξιό Hernando Vaca Diez), η Βολιβιάνη επανάσταση έχει μπει σε ένα νέο στάδιο, που θέτει τις εναλλακτικές προοπτικές της επανάστασης ή της αντεπανάστασης. Η ανάδειξη του προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου Eduardo Rodriguez Veltze, δεν σήμαινε μια λαϊκή νίκη, αλλά εξέφραζε τα πολιτικά όρια των εξεγερμένων μαζών, στην προσπάθειά τους να επιβάλουν μια επαναστατική διεξοδό στην κατάσταση. Ο αγώνας του Βολιβιάνικου λαού εμπεριέχει την εμπειρία αγώνων για παραπάνω από έναν αιώνα και είναι το κέντρο των αγώνων των λαών ολόκληρης της ηπείρου για τη εθνική ανεξαρτησία της Λατινικής Αμερικής. Το 1879 ο πόλεμος του Ειρηνικού, που απέκλεισε την Βολιβία από τη θάλασσα ήταν η συνέχεια του αιματηρού πολέμου ενάντια στην Παραγουάη, προϊόντα, και οι δύο, της συνωμοσίας των ηπειρωτικών ολιγαρχιών (ειδικά της Αργεντινικής και της Βραζιλιάνικης) μαζί με τον Εγγλέζικο Ιμπεριαλιστικό Αποικιοκρατισμό, με σκοπό την βαλκανοποίηση της ηπείρου και την παράδοση των φυσικών της πόρων (στην προκειμένη περίπτωση νιτρικά άλατα και κοπριά). Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, η Βολιβία εξεγέρθηκε άλλη μια φορά με σκοπό να ανακτήσει τους φυσικούς της πόρους και την εθνική της ανεξαρτησία. Η επανάσταση του 1952 -με άξονά της την εθνικοποίηση των ορυχείων κασίτερου και την αγροτική μεταρρύθμιση- η πρώτη εργατική επανάσταση στην Λατινική Αμερική, έδειξε ότι στην ιστορική μας περιοχή, οι βασικοί στόχοι της δημοκρατίας και της πολιτικής ανεξαρτησίας των χωρών της Λατινικής Αμερικής (και των καθυστερημένων και καταπιεσμένων γενικά) μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τους εργάτες και τους αγρότες σε αγώνα, σαν μέρος της παγκόσμιας σοσιαλιστικής επανάστασης, σε μια συνεχή διαδικασία (διαρκής επανάσταση). Στις αρχές του 21ου αιώνα, η Βολιβία πήρε την ηγεσία στη Λατινική Αμερική, με τον «πόλεμο του νερού» το Αύγουστο του 2000, που εμπόδισε την ιδιωτικοποίηση αυτού του βασικού πόρου από τα χέρια του μεγάλου ιμπεριαλιστικού κεφαλαίου όπως έγινε σε άλλες χώρες της περιοχής. Η τρέχουσα κατάσταση στη Βολιβία αναγνωρίζει το άμεσο προηγούμενο της εξέγερσης του Φλεβάρη και Οκτώβρη του 2003, που έριξε την φιλο-ιμπεριαλιστική κυβέρνηση του Gonzalo (Goni) Sanchez de Losada (του εθνικιστικού κόμματος MNR), υπεύθυνη για την ολοκληρωτική παράδοση των πηγών πετρελαίου και αερίου των υψιπέδων του Altiplano στο διεθνές χρηματιστικό κεφάλαιο. Η κυβέρνηση του Mesa, που ακολούθησε αυτήν του Goni, εξέφρασε μόνο, όπως έκανε η παρούσα κυβέρνηση Rodriguez, το χρονίζον πολιτικό έλλειμμα των Βολιβιανών μαζών για την μετατροπή της επαναστατικής ικανότητας σε κατάληψη της εξουσίας από τους ίδιους τους εκμεταλλεζόμενους. Τον Ιούλιο του 2004, το αβέβαιο κα-

θεσπώς του Mesa, του οποίου η σταθερότητα εξαρτάται ολοκληρωτικά από την υποστήριξη ή την ανακωχή που του προσφέρουν οι πολιτικές και συνδικαλιστικές ηγεσίες των μαζών (MAS, Pachakuti, COB, CSTUCB), μάζεψε αρκετή δύναμη για να εγκρίνει με ένα απατηλό δημοψήφισμα, ένα προδοτικό νόμο για τους υδρογονάνθρακες και με κάλυψη την φιλο-εθνικιστική φρασεολογία. Η «δημοκρατική» παγίδα σύντομα έχασε την ισχύ της. Το 2005 μπροστά στην χειροτέρευση της κατάστασης των λαϊκών στρωμάτων, οι Βολιβιανές μάζες δεν περιορίστηκαν στην επανάληψη των βασικών τους απαιτήσεων (μισθοί, γη, δουλειές) αλλά ολοκληρωτικά επανέφεραν και πάλι τη λίστα των διεκδικήσεων του Οκτώβρη του 2003, την εθνικοποίηση όλων των φυσικών πόρων και την υπεράσπιση της ενότητας της χώρας (ενάντια στις διασπαστικές προσπάθειες των ολιγαρχιών της Tarija και της Santa Cruz de la Sierra), ως τη βάση για ανεξάρτητη εθνική ύπαρξη. Ο μεγάλος πυροσβέστης της επαναστατικής κατάστασης, το MAS του Evo Morales, ξεπεράστηκε από τις καταστάσεις (ένας από τους ηγέτες του δήλωσε: «η βάση μας ξεπέρασε. Θέλαμε να διαδηλώσουμε για την εξέγερση ενάντια στην υποταγή αλλά ο λαός θέλει εθνικοποίηση»). Αποκαλύπτεται ο ρόλος του MAS, που σαφώς ήθελε να εγγυηθεί το τέλος της περιόδου Mesa μέσα στο 2007, μαζί με το διαμεσολαβητικό - πυροσβεστικό ρόλο του Lula (προέδρου της Βραζιλίας) και του Kirchner (της Αργεντινής), στην υπεράσπιση των συμφερόντων της ημι-ιδιωτικής Petrobras και της Repsol, που είναι από τις μεγαλύτερες διεθνείς εταιρείες πετρελαίου. Με την άνοδο του προέδρου του Ανώτατου Δικαστηρίου στην προεδρία, η πολιτική εξουσία στη Βολιβία έχει γίνει άκυρη και κενή. Ο πρόεδρος της γερουσίας είχε φλερτάρει με την ιδέα της αντικατάστασης του Mesa και της χαλάρωσης της καταστολής αλλά η προσπάθεια αυτή μπλοκαρίστηκε από την αρχή, από τη μια εξ' αιτίας της μεγάλης λαϊκής κινητοποίησης που περικύκλωσε την πόλη Sucre, όπου είχε καταφύγει το Κογκρέσο και από την άλλη εξ' αιτίας της απόφασης της διακυβέρνησης Μπους και των ακολούθων του, των κυβερνήσεων της Αργεντινής και Βραζιλίας για κυριαρχία πάνω στη λαϊκή εξέγερση με δημοκρατικά μέσα. Αυτός ο προσανατολισμός επηρεάστηκε από την αβεβαιότητα για την ικανότητα του στρατού να κυβερνήσει για μεγάλη χρονική περίοδο, σε περίπτωση πραξικοπήματος. Καμιά προσπάθεια εκδημοκρατισμού δεν μπορεί να αγνοήσει ότι για τις Βολιβιανές μάζες οι υδρογονάνθρακες έχουν γίνει ένα ζήτημα ζωής και θανάτου. Οι συνεχείς λαϊκές νίκες ενάντια στην ιδιωτικοποίηση του νερού και άλλων πόρων, έχουν αναπτύξει μια εθνική συνείδηση που δεν μπορεί πλέον να ξεριζωθεί χωρίς αντεπανάσταση.

Το άλλο ζήτημα κλειδί είναι ακριβώς αυτό που αφορά τις μάζες. Η μακρά κρίση έχει αποκαλύψει τον ρόλο του Evo Morales σαν ένα ρόλο διαμεσολαβητή ανάμεσα στους εργάτες και τον ιμπεριαλισμό. Αν οι συνθηκολόγες εναλλακτικές λύσεις έχουν ακόμα πολιτική ισχύ, αυτό συμβαίνει εξ αιτίας των περιορισμών του εργατικού και αγροτικού κινήματος και θα πρέπει να ξεπεραστεί αυτό πολιτικά, με την ανάπτυξη ενός προγράμματος και την οικοδόμηση ενός επαναστατικού κόμματος. Η μεγάλη ετερογένεια του λαϊκού κινήματος, στο οποίο δρουν ηγεμονικά διασπαστικές θέσεις ενδογενούς χαρακτήρα (που αντιπαραθέτουν τον «εθνικό αγώνα» στον ταξικό αγώνα) ή ο τρεϊντινιουρισμός (που αντιτίθενται στην πολιτικά ανεξάρτητη οργάνωση στο όνομα της αυτονομίας του COB ή των αγροτικών σωματείων) είναι η βάση που υποστηρίζει τον ρόλο των συμβιβασμένων ή προδοτικών ηγεσιών.

Η πολιτική εξέλιξη του λαϊκού αγώνα εξαρτάται από διαφορετικά πιθανά σενάρια. Αν ο ιμπεριαλισμός δώσει τον καλύτερό του εαυτό σαν δημοκρατική απομίμηση, ένας μακρύς στόχος πολιτικής επεξεργασίας θα χρειαστεί για να σφρηλατήσει μια επαναστατική πρωτοπορία που θα μπορέσει να προσφέρει μια εναλλακτική εξουσία στις πολιτικές του καπιταλισμού.

Το βασικό ζήτημα ωστόσο είναι ότι η Βολιβιανική επανάσταση, ως άξονας της εξέλιξης της Λατινικής Αμερικής, θέτει ένα στόχο κλειδί για την εργατική πρωτοπορία όλου του κόσμου. Μια διεθνής καμπάνια πρέπει να ξεκινήσει για την εθνικοποίηση χωρίς αποζημίωση και κάτω από εργατικό έλεγ-

χο όλων των πετρελαϊκών και ενεργειακών βιομηχανιών της Λατινικής Αμερικής, από το Μεξικό μέχρι τη Αργεντινή. Αυτή μπορεί να είναι η μόνη δυνατή βάση για την αντι-ιμπεριαλιστική ενότητα της ηπείρου, δηλαδή για την εθνική ανεξαρτησία, ενάντια στις μανούβρες διάσπασης και απαλλοτριώσεις που γίνονται από τις ΗΠΑ και από τους Ευρωπαίους ιμπεριαλιστές. Η εθνικιστική θέση του προέδρου της Βενεζουέλα Hugo Chavez, η δημιουργία της Petrosur σαν ενεργειακής εταιρείας, με την Βραζιλιάνικη και Αργεντινική κυβέρνηση, σκοντάφτει πάνω στο περιορισμένο της χαρακτήρα και πάνω από όλα, πάνω στις φιλο-ιμπεριαλιστικές πολιτικές των κυβερνήσεων Lula και Kirchner -των μεγάλων αυτών υπερασπιστών του διεθνούς χρηματιστηριακού κεφαλαίου, και της εν λευκώ ιδιωτικοποίησης της Petrobras που είναι συνεπείς αποπληρωτές του Εξωτερικού Χρέους κατά πρώτον και πράκτορες των συμφερόντων της Ισπανικής εταιρείας πετρελαίου Repsol, κατά δεύτερον. Ο ρόλος του Τσαβιισμού ως ένα εθνικιστικό χαλινάρι στην Βολιβιανή επανάσταση έρχεται σε αντίθεση με τις συγκρούσεις του με τον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ, προβάλλοντας την Βολιβιανή κρίση στη διεθνή σκηνή και σε διπλωματικά θέατρα, ανοίγοντας ένα νέο μέτωπο της διεθνούς πολιτικής κρίσης. Οι εργάτες της ηπείρου, στο σύνολό τους, πρέπει να ενωθούν, ξεπερνώντας τον απατηλό ή περιορισμένο εθνικισμό και την δημοκρατική αριστερά, με στόχο να παλέψουν για την Σοσιαλιστική Ενότητα της Λατινικής Αμερικής, με την ιδιωτικοποίηση χωρίς αποζημίωση όλων των ζωτικών φυσικών πόρων της ηπείρου, που πρέπει να τεθούν στην υπηρεσία των αναγκών των εργαζόμενων, και να αποσπαστούν από την επικερδή απληστία των μεγάλων διεθνών ενεργειακών εταιρειών. Αυτό δεν είναι μόνο στόχος της Λατινικής Αμερικής. Ένας ιδιαίτερος ρόλος, στην καμπάνια, πρέπει να ανήκει στην εργατική πρωτοπορία των ΗΠΑ, που αντιτίθεται στις μανούβρες του Μπους, παλεύει για την απαλλοτρίωση των μεγάλων εταιριών πετρελαίου και αντιτίθεται στις ιμπεριαλιστικές προσπάθειες της προοδευτικής στρατιωτικής διείσδυσης μέσα στην Λατινική Αμερική (βάση Manta στο Εκουαδόρ, Plan Colombia, στρατιωτική περικύκλωση στο Chapare, Yunga και Trinidad, στη Βολιβία, μεταξύ άλλων). Και επίσης για την Ευρωπαϊκή εργατική πρωτοπορία, που αντιτίθεται και καταγγέλλει τις British Petroleum, Shell, Total, Repsol και άλλες ομάδες, εκμεταλλευτές των λαών της Λατινικής Αμερικής και άλλων περιοχών στον κόσμο, υπερασπιστές της «Ευρωπαϊκής Ενότητας» που τους επιτρέπει να δρουν συντονισμένα σε όλο τον κόσμο ενάντια στα καταπιεσμένα και εκμεταλλεζόμενα έθνη.

Καλούμε τους εργάτες σε όλο τον κόσμο χωρίς να χάσουν χρόνο, να υποστηρίξουν την Βολιβιανή επανάσταση, υπερασπίζοντας την ενότητα του αγώνα των εργατών του όλου του κόσμου ενάντια στον ιμπεριαλισμό και το μεγάλο κεφάλαιο.

Μετάφραση Μ.Χ.

Michael Löwy: Walter Benjamin- Προμήνυμα Κινδύνου

Το Πλήρωμα του Χρόνου

Του Σάββα Μιχαήλ

[Ομιλία στη παρουσίαση της ελληνικής έκδοσης του βιβλίου του Μικαέλ Λέβι από τις εκδόσεις Πλέθρον στο Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, στις 18 Φεβρουαρίου 2005]

Μνήμη Γιάννη Μπουκετσίδα

Eingedenken: Σομερίμ Α Μπόκερ

Eingedenken. Σαμόρ βε Ζαχόρ... Να φυλάττεις και να ανακαλείς στη μνήμη, λέει μαζί με τη Βίβλο κι ο ύμνος του Αλκαμπέτς στο Καμπαλάτ Σαμπάτ, το βράδυ του Σαββάτου. Ας ανακαλέσουμε κι εμείς στη μνήμη τους Φύλακες, από μια παμπάλαια σεφραδίτικη παράδοση.

Αιώνες πριν, στην αυγή των Νέων Καιρών, απλώθηκαν σε όλα τα παράλια της Μεσογείου παράδοξες αδελφότητες Εβραίων με το όνομα Σομερίμ Α Μπόκερ, Φύλακες της Αυγής. Κάθε νύχτα που ξημέρωνε μεγάλη γιορτή, αγρυπνούσαν στην ακροθαλασσιά απενίζοντας προσεκτικά τον οριζοντα και ψάχνοντας προμηνύματα της λύτρωσης μέχρι να φανούν τα πρώτα φώτα της Αυγής.

Θυμίζουν, στη πρώτη ματιά, τον Φύλακα μιας άλλης πύρινης αυγής στην αρχή της Ορέστειας του Αισχύλου.

και νυν φυλάσσω λαμπάδος το σύμβολον
αυγήν πυρός φέρουσαν...¹

Κι ο Φρουρός των Μυκηνών περιμένει χρόνια και χρόνια, κάτω από τα αστέρια

άστρων κάτοιδα νυκτέρων ομήγουριν²

Κοιτάζει με αγωνία τον σκοτεινό οριζοντα να φανεί η λάμψη της φρουκτωρίας που θα αναγγείλει την απαλλαγήν πόνων³, το τέλος του ατελείωτου πολέμου και των βασάνων. Εδώ σταματά και κάθε μοιότητα με τους Εβραίους Φύλακες της Αυγής.

Οι Σομερίμ Α Μπόκερ δεν περιμένουν την επιστροφή ενός πολεμιστή Μονάρχη αλλά την έλευση του Μεσσία της πανανθρώπινης ειρήνης. Με τον Φύλακα των Μυκηνών αρχίζει ο χρόνος της ιστορικής τραγωδίας, η αιματηρή γένεση του Κράτους, της πατριαρχίας, της ταξικής διαίρεσης. Οι Φύλακες

της Αυγής περιμένουν την διακοπή του ιστορικού χρόνου και της τραγωδίας των ανθρώπων, το τέλος της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης, την κατάργηση πάσης αρχής και εξουσίας. Ο Φύλακας των Μυκηνηών αγωνιά και τρέμει κυνός δίκην⁴ για να χαρεί τελικά παραπλανημένος από το φως της αναγγελίας. Οι Φύλακες της Αυγής αργυπνούν με ύμνους και μουσική, γιορτάζουν για την γιορτή που δεν άρχισε ακόμα και με αλλόκοτες πράξεις επιχειρούν να επισπεύσουν την έλευση του Μεσσία. Φεύγουν τελικά, όταν ανατείλει ο ήλιος χωρίς να έρθει ο Μεσσίας αλλά συνεχίζουν να τραγουδούν για την γιορτή που αρχίζει, την γιορτή της προσδοκίας αυτού που δεν υπάρχει ακόμα, του Ολάμ Αμπά, του μεσσιανικού Κόσμου-που Έρχεται. Κι ετοιμάζονται για την επόμενη αργυπνία, έτοιμοι να σημάνουν συναγεμιο στους καταπιεσμένους όταν έρθει η ώρα, το πλήρωμα του χρόνου.

Αιώνες μετά, στην εποχή μας, θα εμφανιστούν στη Yiddishland της Κεντρικής Ευρώπης αυτή τη φορά, κάποιοι άλλοι Σομερίμ Α Μπόκερ που περπατούν εν μέσω των ερειπίων των ιστορικών καταστροφών και κοιτάζουν στον ορίζοντα τις ανταύγειες της μεγάλης πυρκαγιάς των κοινωνικών επαναστάσεων. Ένας από τους νέους Φύλακες της Αυγής, ο φιλόσοφος Franz Rosenzweig βρέθηκε στα Βαλκάνια στα χρόνια του Μεγάλου Πολέμου κι έγραψε, πίσω από cartes postales προς τη μητέρα του, το γιγάντιο έργο του Το Άστρο της Λύτρωσης. Εκεί εξηγεί ότι η παγκόσμια επανάσταση, «τα μεγάλα έργα της απελευθέρωσης» που άρχισαν στη χώρα του Αλιόσα Καραμάζοφ τον Οκτώβρη του 1917, είναι ο αναγκαίος όρος για να επισπευστεί η έλευση του Μεσσία⁵.

Την μνήμη των σύγχρονων Σομερίμ Α Μπόκερ της Yiddishland- του Φραντς Ροζεντσοβάιχ, του Franz Kafka, του Gustav Landauer, του Ernst Bloch, του Walter Benjamin- ανακαλεί στον παρόντα χρόνο ο Michael Löwy. Ήταν ένας από τους πρώτους που τους ξαναζωντάνεψε μπροστά στις νέες γενιές των εξεγεργμένων⁶, όλων εκείνων που δεν έπαιψαν να βλέπουν μπροστά τους τον Angelus Novus της Ιστορίας και συνεχίζουν να διασώζουν την επαναστατική λάμψη από την μεγάλη εκείνη φρυκτωρία του Μάη του '68. Τώρα, στην αυγή του νέου αιώνα, ανακαλεί από το 1940, όταν «ήταν μεσάνυχτα στον αιώνα» που πέρασε, το τελευταίο μήνυμα που μας άφησε ο μεσσιανικός Φύλακας της Αυγής Βάλτερ Μπένγιαμιν καθώς βιάδιζε προς το μοιραίο Port-Bou και τον θάνατο.

Το Avertissement d' incendie- Το Προμήνυμα Κινδύνου είναι μία μελέτη και συνάμα ένα Eingedenken των μπενγιαμινικών Θέσεων «Πάνω στην Έννοια της Ιστορίας», ένα Σήμα για Κίνδυνο Πυρκαγιάς στον παρόντα χρόνο. Ο συναγεμιοσ δεν αφορά μόνο το 'Αλλοτε αλλά τη διαλεκτική σχέση του με το Τώρα της αναγνώρισής του.

Σε μια εποχή όπου «η κατάσταση έκτακτης ανάγκης από εξαίρεση γίνεται ο κανόνας»⁷, είναι καιρός να αποκτηθεί «μια έννοια της Ιστορίας που να ανταποκρίνεται σ' αυτή την κατάσταση»⁸ ώστε οι Καταπιεσμένοι να μπορέσουν να κηρύξουν την δική τους «πραγματική κατάσταση έκτακτης ανάγκης»⁹. Το σήμα κινδύνου έπαψε να είναι προμήνυμα. Η πυρκαγιά έχει ανάψει για τα καλά στο Ιράκ, στη Μέση Ανατολή, σε όλο τον πλανήτη. Κι ο κίνδυνος έγκειται ακριβώς στο ευρυνόμενο χάσμα ανάμεσα στην πλασματική «διαρκή κατάσταση έκτακτης ανάγκης» ενάντια στο φάντασμα της «τρομοκρατίας» που κήρυξαν οι Κυρίαρχοι μετά την 11η Σεπτεμβρίου και στην πραγματική, την wirkliche Ausnahmezustand, όπως την ορίζει ο Μπένγιαμιν στις Θέσεις, στην οποία δεν βρίσκονται ακόμα οι Καταπιεσμένοι.

Το σήμα κινδύνου απευθύνεται στους Καταπιεσμένους, στην ίδια την εργατική τάξη και ιδιαίτερα στους επαναστάτες, καθώς εκείνοι στους οποίους οι μάζες στήριξαν τις ελπίδες τους ενάντια στους Κυρίαρχους, όπως και τον καιρό του Μπένγιαμιν, παραμένουν απολιθωμένοι ατενίζοντας το θέαμα της κεφαλής της Μέδουσας που υψώνεται χαϊρέκακα πάνω από τα ερείπια της χώρας του Οκτώβρη και του υπαρκτού σταλινισμού. Καιρός είναι το κεφάλι να το κόψει η ρομφαία του Περσέα, καθώς, όπως μας θυμίζει κι ο Μπένγιαμιν, «ο Μεσσίας δεν έρχεται μόνον ως λυτρωτής ' έρχεται επίσης ως νικητής του Αντίχριστου»¹⁰.

Correspondances

Η ανάγνωση των Θέσεων από τον Μ. Λέβι συναντάει τον Μπένγιαμιν σε μια στιγμή κινδύνου: ο ίδιος ο Μπένγιαμιν κινδυνεύει μαζί κι οι αποδέκτες του έργου του, όπως προειδοποιούσε κι η Θέση VI, να ενσωματωθούν στον κυρίαρχο κομπορμισμό.

Σε αντίθεση με την ριζοσπαστική υποδοχή του μπενγιαμινικού έργου στα χρόνια της θύελλας του γερμανικού φοιτητικού κινήματος, του γαλλικού Μάη και του ιταλικού «θερμού φθινόπωρου», μετά την συντηρητική αναδίπλωση στα τέλη του 20ου αιώνα, υπήρξε και συνεχίζεται ακόμα μια επίμονη προσπάθεια μετατροπής του Γερμανοεβραίου επαναστάτη στοχαστή σε κουρασμένο εστέτ, ανώδυνο «ιστορικό της κουλτούρας» και προπομπό της μεταμοντέρνας απόσυρσης του Πολιτικού.

Ο Λέβι είναι ένας από τους λίγους εκείνους που αντιστέκονται και αποσπούν το έργο του Μπένγιαμιν από τα χέρια των Κυριάρχων και το αποδίδει εκεί που πάντα ανήκει στην Παράδοση των Καταπιεσμένων και στην επαναστατική πάλη τους για χειραφέτηση. Τον τοποθετεί σωστά ως φιλόσοφο σε μια ιδιαίτερη και μοναδική θέση μέσα στην επαναστατική σκέψη του μεσοπολέμου¹¹. Συνεχίζει να αναδεικνύει την ένταξή του στον όλο Γαλαξία των ανέντακτων του ελευθεριακού -μαρξιστικού και αναρχικού- Ιουδαϊσμού της Κεντρικής Ευρώπης πριν και μετά την Ρωσική και Γερμανική Επανάσταση. Κι ακόμα, με την παρούσα ανάγνωση των Θέσεων του 1940, συγκροτεί έναν «αστερισμό» (Konstellation) ανάμεσα στο κορυφαίο κι έσχατο κείμενο της πνευματικής περιπέτειας του Μπένγιαμιν και στις μαρξικές Θέσεις στον Φόϋερμπαχ¹², την ιδρυτική πράξη του ιστορικού υλισμού, ως οδηγό σημείο για την κριτική αναδιτύπωση του Μαρξισμού και τον αναπροσανατολισμό του επαναστατικού κινήματος σήμερα, στις αρχές του 21ου αιώνα.

Οι Θέσεις του 1940 δεν έρχονται να υποκαταστήσουν τις Θέσεις στον Φόϋερμπαχ αλλά να διαυγάσουν την επικαιρότητά τους. Ο Λέβι δείχνει μια Correspondance, με την έννοια του όρου στον Baudelaire ανάμεσα στις μπενγιαμινικές και τις μαρξικές Θέσεις, στην ίδια την χειρονομία που τις θέτει. Είναι, κατά κάποιο τρόπο μια χωρίς φονταμενταλισμό κι ενάντια σε κάθε φονταμενταλισμό επιστροφή στο θεμέλιο του ιστορικού υλισμού, απαραίτητη για την επαναθεμελίωσή του, μετά τις διαψεύσεις των βεβαιωτήτων, την κατάρρευση του σταλινισμού, την χρεοκοπία της σοσιαλδημοκρατίας.

Επαναθεμελίωση δεν σημαίνει απλή αναπαράγωγή του ίδιου ούτε εκρίζωση του θεωρητικού κεκτημένου. Όπως είπαμε κι άλλοτε, το θεμέλιο δεν είναι « μια δεδομένη και πάγια αξιωματική αρχή» αλλά «το εξαγόμενο μιας αντουπέρβασης (Aufhebung)»¹³. Μια παρόμοια Aufhebung του 1845 στο 1940 από την σκοπιά του 2001(χρόνια της γαλλικής έκδοσης) επιχειρεί και η ανάγνωση των Θέσεων του Μπένγιαμιν από τον Μίκαελ Λέβι.

Με την χειρονομία του 1845, ο Μαξ προχωρούσε στην ταυτόχρονη υπέρβαση του διαλεκτικού ιδεαλισμού που αγνοούσε «την πραγματική, αισθητηριακή δραστηριότητα» και του μεταφυσικού υλισμού που έβλεπε την πραγματικότητα μόνο σαν αντικείμενο, με την μορφή της ενατένισης «και όχι σαν πράξη, υποκειμενικά»¹⁴. Εγκαθίδρυε, έτσι, μια διαλεκτική υλιστική αντίληψη της Ιστορίας, βασισμένη στην ιστορική πράξη και την κατανόηση αυτής της πράξης, από την σκοπιά της «κοινωνικοποιημένης ανθρωπότητας»¹⁵- μια αντίληψη που βρίσκεται σε ρήξη, στους αντίποδες οποιασδήποτε ιδεολογίας για μια γραμμική, αυτόματη ιστορική πρόοδο χωρίς υποκείμενο. Με άλλα λόγια βρίσκεται στους αντίποδες των αντιλήψεων που θα επικρατήσουν αργότερα στην Δεύτερη και την Τρίτη Διεθνή και με τις οποίες έρχεται σε ασυμβίβαστη ρήξη ο Μπένγιαμιν.

Οι Θέσεις του 1940 θέλουν να καταπολεμήσουν, όπως έλεγε κι ο συγγραφέας τους, τις «επιβιώσεις του θετικισμού»¹⁶ στις γραμμές του εργατικού κινήματος και της Αριστεράς, συμπυκνώνοντας συνάμα την τραγική εμπειρία της γενιάς του Μπένγιαμιν, την πείρα μιας περιόδου των πιο τρομακτικών ηττών των καταπιεσμένων μαζών και του επαναστατικού κινήματος στην Ευρώπη και διεθνώς. Ο θετικισμός,

ο ιστορικισμός, η γραμμική αντίληψη περί προόδου αποκαλύπτονται στις Θέσεις ως ο θεωρητικός «σκληρός πυρήνας» μιας πολιτικής που ευθύνεται άμεσα για τις ήττες αυτές και την φρίκη του Φασισμού. Οι Θέσεις γράφονται από έναν Γερμανοεβραίο κομμουνιστή διανοούμενο σε συνθήκες διωγμού, μετά το θρίαμβο του Ναζισμού, κάτω από το καθεστώς Βισού αλλά και μετά το τρομερό σοκ που συνοδεύει την υπογραφή του επαίσχυντου Συμφώνου Μολότοφ-Ρίμπεντροπ.

Αλλά, ακόμα και μέσα στις ζοφερές εκείνες συνθήκες, ο Μπένγιαμιν- γεγονός που προτιμούν να ξεχνούν σήμερα οι παραιτημένοι πολιτικά όψιμοι θαυμαστές του, οι εστέτ της παρακμής, οι συνήθεις πρώην ή και νυν αριστεροί- αγωνίζονταν με τις Θέσεις κι επέμενε, με όλη την δύναμη της ύπαρξής του και της φιλοσοφίας του, να απευθύνεται στην εργατική τάξη και τους Καταπιεσμένους λέγοντας ότι, παρόλη την φρίκη και μέσα στην φρίκη, «κάθε δευτερόλεπτο του χρόνου ήταν η στενή πύλη μέσω της οποίας θα μπορούσε να διέλθει ο Μεσσίας»¹⁷- η επαναστατική απολύτρωση.

Μια ταλμουδική ανάγνωση

Ο Μίκαελ Λέβι, όπως λέει εξ αρχής, προτίθεται να κάνει «μια <ταλμουδική> ανάλυση-λέξη προς λέξη, φράση προς φράση- του κειμένου του Benjamin»¹⁸. Τι σημαίνει, όμως, να διαβάξεις τις μπενγιαμινικές Θέσεις *more talmudico*?

Πρώτα-πρώτα, υποσημαίνει, μ' αυτό τον ολίγο παιγνιώδη τρόπο, ότι το προς ανάγνωση κείμενο και η ερμηνεία του εντάσσονται αναγκαία μέσα στην εβραϊκή παράδοση κι είναι αδιανόητα ερμηνεία της. Κινούνται στο χώρο ενός λαού της περιπλάνησης που, όπως έλεγε κι ο αντισιωνιστής Ροζεντσβάιχ, μόνη του πατρίδα έχει το Βιβλίο, την αδιάκοπη ανάγνωσή του, την αέναη ερμηνεία της Γραφής.

Δεύτερο, ειδικότερα, μια ταλμουδική ανάγνωση πρέπει να ακολουθήσει τέσσερις δρόμους διεύθυνσης στο κείμενο: τον δρόμο της κυριολεξίας-εβραϊστί Πσατ, της μεταφοράς-Ρέμεζ, της αλληγορίας-Ντρας, του κρυφού, μυστικού νοήματος-Σοντ. Τα αρχικά των εβραϊκών λέξεων σχηματίζουν την λέξη Παρντές-Παράδεισος.

Ο Λέβι μιλάει για μια ανάλυση «λέξη προς λέξη, φράση προς φράση», κάτι που παραπέμπει στην μέθοδο ανάγνωσης του Ρασί ή Ραμπί Σλομό Ιτσακί, του περίφημου ταλμουδιστή του Μεσαίωνα, ο οποίος έδινε έμφαση στη προσέγγιση «πσατ» του βιβλικού κειμένου, για να αποφευχθούν οι αυθαιρεσίες της ανάγνωσης. Δεν έμενε, όμως αποκλειστικά στην κυριολεξία, όπως δείχνουν και διάφορα καββαλιστικής υφής σχολία του, γεμάτα από μεταφορές, αλληγορίες και μυστικά νοήματα, έστω κι αν αυτά δεν παίρνουν την έκταση και την ένταση που έχουν π.χ. στον Ναχμανίδη. Εξάλλου μια περίφημη διήγηση του Ταλμούδ¹⁹ για την είσοδο τεσσάρων ραββίνων στο Παρντές, στη Παράδεισο της γραφής, προειδοποιεί ότι μια ανάγνωση απλώς κατά γράμμα σκοτώνει, όπως κι η αυθαιρεσία των μεταφορών παραφρονεί ή αυτή των αλληγορικών ερμηνειών ποδοπατά βάνανσα τα παραδείσια άνθη. Μόνο μια ευαίσθητη, ανοιχτή ανάγνωση, από πολλαπλές οπτικές γωνίες, επιτρέπει και στον αναγνώστη και στο κείμενο να βγουν αλώβητοι από την εμπειρία της ανάγνωσης.

Μια ταλμουδική ανάγνωση είναι πάντα μια ολόπλευρη, ανοιχτή διερεύνηση ενός κειμένου ανοιχτού σε αναρίθμητες κατευθύνσεις. Το ίδιο το Ταλμούδ συντίθεται από αντιφατικά μεταξύ τους σχόλια(Γκεμαρά) σχετικά με ένα κεντρικό σχόλιο (Μισνά) που κωδικοποιεί ένα απόν απόσπασμα από την Τορά.

Ο Μπένγιαμιν, έχοντας γνώση της παράδοσης, μιλάει σε ένα γράμμα του στο φίλο του Σόλεμ για τα «49 επίπεδα σημασιών της Τορά»²⁰. Κι ο αναγνώστης του Λέβι προτείνει μια ανάγνωση των Θέσεων για τον μη γραμμικό, ανοιχτό χαρακτήρα της Ιστορίας γνωρίζοντας ότι αυτή η ανάγνωση, ακριβώς επειδή είναι ταλμουδική, δεν μπορεί παρά να είναι ανοιχτή *ad infinitum*. Ή, όπως λέει ο ίδιος ο Λέβι

παραπέμποντας στο Σεμά, την προσευχή-πεμπουσία του Ιουδαϊσμού και στην κατάληξη της στα εβραϊκά, είναι μια ανάγνωση Λεολάμ βαέντ, για την αιωνιότητα του χρόνου²¹.

Κατά λέξη «λεολάμ βαέντ», αν ακολουθήσουμε την απόδοση του Shmuel Trigano σημαίνει «στον κόσμο για πάντα». Μια αιωνιότητα στην πιο ριζική υλική εμμένεια του κόσμου, με την σπινοζική έννοια του όρου. Ολάμ θα πει ταυτόχρονα και κόσμος και αιωνιότητα, ενώ συχνά στην όψιμη αρχαιότητα μεταφραζόταν ελληνικά με την λέξη «αιών». Ο όλος ιστορικός χρόνος του κόσμου χωρίζονταν στην εβραϊκή αντίληψη ανάμεσα στον ολάμ αζέ, τον κόσμο αυτόν, τον «παρόντα αιώνα», και τον ολάμ αμπά, τον κόσμο που έρχεται, τον «μέλλοντα αιώνα».

Το Ταλμούδ²² θυμίζει ότι στον εκφυλισμό του το Ιερατείο του Ναού, οι Σαδδουκαιοί, κατήργησαν την κατάληξη της προσευχής με τα λόγια «λεολάμ βαέντ». Κάθε ιερατείο, θρησκευτικό ή άθεο ή και σοσιαλιστικό ή «κομμουνιστικό» μισεί ό,τι αρνείται να κλειστεί σε κυριολεξίες που σκοτώνουν, καταργεί ό,τι είναι ανοιχτό «στο κόσμο για πάντα», καταδιώκει ό,τι είναι ανοιχτό σε ένα σύμπαν άπειρων δυνατοτήτων, στο άνευ ορίων άνευ όρων του ποιητή.

Αντίθετα, η μεσσιανική προσδοκία μιας απολύτρωσης των πάντων, είτε στη βιβλική είτε στην υλιστική της εκδοχή ενός Μπένγιαμιν ή Μπλοχ, ακολουθεί τους μαθητές του Ραμπί Αμμί-άλλοι λένε του Ραμπί Χανινά- που όπως γράφει το Ταλμούδ²³ κάνανε την ευχή «Να δεις τους πόθους σου να εκπληρώνονται στον κόσμο σου[ολαμέχα], να δεις το τέλος σου στον κόσμο που έρχεται[ολάμ αμπά]και την ελπίδα σου να ζει γενεές γενεών[μπεκολ ντορ βαντόρ]»

Αυτή είναι η μπλοχανή Αρχή της Ελπίδας, *das Prinzip Hoffnung more talmudico*.

Ο νάνος και το αυτόματο

Μέσα στις ιστορικές καταστροφές που δεν έπαψαν να συντελούνται, τις συντριπτικές ήττες του εργατικού κινήματος από τον φασισμό στο μεσοπόλεμο, τον καταστροφικό ρόλο της ίδιας της επίσημης ηγεσίας του προλεταριάτου, ρεφορμιστικής και σταλινικής, ο Μπένγιαμιν θέτει το αίτημα, προπαντός στο δραματικό κείμενο συναγερμού του 1940, να αποκτήσει ξανά ο μαρξισμός τον μεσσιανικό του χαρακτήρα που απεμπολήθηκε από τις γραφειοκρατίες ή λοιδορήθηκε από τους εχθρούς του.

Το αίτημα προκάλεσε και προκαλεί σύγχυση ή, όπως ίσως έλεγε κάποιος ψυχαναλυτής, «αντιστάσεις». Άλλοι είδανε σ' αυτό την παλινδρομηση και τον συμβιβασμό με τον θρησκευτικό ιδεαλισμό, μια φυγή σε μεταφυσικούς αιθέρες, κι άλλοι πάλι αυτό από το οποίο, ακριβώς, θα έπρεπε να «χειραφετηθεί» ο μαρξισμός για να εκκοσμικευτεί επιτέλους πλήρως, να πάψει αν είναι «εκκοσμικευμένος μεσσιανισμός», να αναγνωρίσει σα θρησκευτική φενάκη το πρόταγμα μιας ριζικής ρήξης κι επαναστατικής μεταμόρφωσης του κόσμου, να γίνει μια χρήσιμη μέθοδος εκσυγχρονισμού του υπάρχοντος ή ανάδειξης και βελτίωσης του τοπικού, του εθνικού, της «ιδιοπροσωπίας».

Υπήρξαν, όπως τις ταξινομεί ο Λέβι, τρεις τάσεις ερμηνείας των Θέσεων και του μεσσιανικού μαρξισμού του Μπένγιαμιν²⁴. Η υλιστική θεωρεί τον Μπένγιαμιν ιστορικό υλιστή και τις όποιες θεολογικές αναφορές του απλώς σαν ρητορική κατασκευή. Η θεολογική βλέπει μόνο την παρουσία ενός μεσσιανικού Ιουδαϊσμού. Μια τρίτη, τέλος, ερμηνευτική τάση θεωρεί το όλο εγχείρημα σαν αντίφαση εν τοις όροις, μια ατελέσφορη προσπάθεια να συμβιβαστούν τα ασυμβίβαστα, ο ιστορικός υλισμός και η θεολογία. Ενάντια σε εκείνους που θέλουν τον Μπένγιαμιν ή θεολόγο ή ιστορικό υλιστή, ο Μίκαελ Λέβι αντικαθιστά το διαζευκτικό ή με το συνδετικό και.

Η σύνδεση εικονίζεται ήδη στη Θέση I με την περίφημη αλληγορία, που δανειζεται ο Μπένγιαμιν από τον Edgar Allan Poe, του νάνου και του αυτόματου, ενός ανδρείκελου με εμφάνιση Τούρκου που φαίνεται να παίζει και να κερδίζει τις παρτίδες σκάκι, ενώ αόρατος ένας δύσμορφος νάνος κινεί τα νήματα. Ο νάνος είναι η θεολογία και το αυτόματο είναι ο ιστορικός υλισμός. Ο Λέβι παρατηρεί το

παράδοξο: ο ιστορικός υλισμός δεν είναι ancilla theologiae, δεν υπηρετεί την θεολογία, αντίθετα ο νάνος της θεολογίας μπαίνει στην υπηρεσία του ιστορικού υλισμού, για να τον κινήσει να κερδίσει την ιστορική αναμέτρηση, την παρτίδα, καθώς ο ίδιος ο υλισμός αδυνατεί να το πράξει με το να έχει μετράσει σε «αυτόματο», σε μηχανή.²⁵

Κατά τον Λέβι, ο Μπένγιαμιν δραστηριοποιεί θεολογικές κατηγορίες όπως είναι, κυρίως, η μεσσιανική λύτρωση[Erlösung] και η «αναμνημόνευση»[Eingedenken]²⁶ για να κινήσει τον μαρξισμό, τον καθηλωμένο και μηχανοποιημένο από τη σοσιαλδημοκρατία και τον σταλινισμό, από τις «επιβιώσεις του θετικισμού» και του ιστορικισμού «στις γραμμές μας», μέσα στο εργατικό κίνημα και την Αριστερά.

Στη θεωρητική καρδιά του προβλήματος του κινήματος βρίσκεται σύμφωνα με τις Θέσεις η ιδεολογία της προόδου, η αγαπητή στις γραφειοκρατίες αντίληψη της Ιστορίας σαν βαθμιαίας, γραμμικής, βελτιωτικής εξέλιξης που με τη σειρά της προϋποθέτει ένα κενό, ομοιογενή, συνεχή χρόνο. Ο Μπένγιαμιν επεξεργάζεται ενάντια της μια μαρξιστική φιλοσοφία του ιστορικού χρόνου που είναι διαμετρικά αντίθετη (όπως είναι αντίθετη και στην φιλοσοφία του Heidegger για τον χρόνο και την «ιστορικότητα» - Geschichtlichkeit)

Ο μεσσιανικός χρόνος της απολύτρωσης είναι η ρήξη ακριβώς της συνέχειας της Ιστορίας των βασάνων του ανθρώπου, η διακοπή της ροής των γεγονότων, με άλλα λόγια, όπως εξηγεί ο Μπένγιαμιν «η επαναστατική ευκαιρία για δράση»²⁷, με την ίδια την σοσιαλιστική επανάσταση. Ο Ολάμ Αμπά, ο Κόσμος που έρχεται, συνδέεται με την μεσσιανική εποχή που ταυτίζεται ρητά και επιδοκιμαστικά στην Θέση ΧΙΒ με την κατά Μαρξ αταξική κομμουνιστική κοινωνία²⁸.

Η Eingedenken, η ανάκληση στη μνήμη, η «αναμνημόνευση»(κατά την ελληνική μετάφραση) στον Μπένγιαμιν δεν σημαίνει ανάμνηση του τραγικού παρελθόντος και των αδικημένων θυμάτων του αλλά ισοδυναμεί με την Αποκατάσταση του Ωριγένη, ή σύμφωνα με τον Σόλεμ και τον Λέβι²⁹, με την Τικκούν της λουριανικής Καπαλά. Σωστά εδώ ο Μίκαελ Λέβι συνδέει το Eingedenken με το εβραϊκό Ζαχώρ! της Τορά που δεν είναι εντολή ανάμνησης αλλά πράξης. Γι' αυτό και ο ύμνος του εσπερινού του Σαββάτου λέει Σαμόρ βε Ζαχώρ μπεντιμπούρ εχάντ – το να φυλάττεις στη πράξη και το να ανακαλείς στη μνήμη εκφέρονται με ένα και τον ίδιο τρόπο. Οι Σομερίμ Α Μποκερ, οι Φύλακες της Αυγής που μνημονεύσαμε (οι λέξεις Σομερίμ και Σαμόρ έχουν κοινή ρίζα) είναι άνθρωποι της πράξης που δεν αγρυπνούν μόνο πλάι στη θάλασσα αλλά κι επιχειρούν να επιστεύσουν με πράξεις την έλευση της λύτρωσης. Ζουν και δρουν σε μια «πραγματική κατάσταση έκτακτης ανάγκης».

Με τους όρους του ιστορικού υλισμού του Μπένγιαμιν, η Eingedenken ισοδυναμεί με την ιστορική υλική αποκατάσταση κάθε χαμένης εμπειρίας χειραφέτησης, την δικαίωση όλων των αδικημένων. Οι χαμένες επαναστατικές ευκαιρίες, διεισδύουν στον παρόντα χρόνο ως θραύσματα μεσσιανικού χρόνου, όπως λέει η Θέση ΧVΙΙΙΑ³⁰ και δίνουν εκρηκτική δύναμη στο Jetztzeit³¹, στον «νυν καιρό», για τη διάρκεια του ιστορικού συνεχούς. Ανάμεσα στο Άλλοτε και στο Τώρα σχηματίζεται ένας αστειρισμός εντάσεων που ωθεί στο επαναστατικό άλμα, το οποίο αρχίζει με «το άλμα της τίγρης στο παρελθόν»³², το salto vitale που επιχειρεί σαν αγριόγατα η ίδια η επανάσταση ως ο εκδικητής των αδικημένων γενεών του παρελθόντος κι «ο νικητής του Αντίχριστου», της τυραννίας της κυρίαρχης τάξης.

Κάθε έννοια θεοδικίας, δικαίωσης του Κακού μέσα στην Ιστορία στο όνομα της Προόδου, της Θείας Πρόνοιας, της «Πανουργίας του Λόγου» απορρίπτεται. Κάθε «τεκμήριο πολιτισμού είναι και τεκμήριο βαρβαρότητας»³³, κάθε ιστορικός λογαριασμός παραμένει ανοιχτός, κάθε απαίτηση του παρελθόντος επιμένει, αποκλείεται κάθε συμβιβασμός με τετελεσμένα γεγονότα.

Η παρουσία όλης της εβραϊκής παράδοσης των εξεγερεμένων, από τον Ιώβ ως τον Τρότσκι, είναι εδώ εμφανής. Όπως έγραφε στον γιό του το 1938, λίγο πριν πεθάνει, ο Σλομό ή Siegmund Freud: «Είναι χαρακτηριστικό εβραϊκό γνώρισμα να μην παραιτείσαι από οτιδήποτε έχει χαθεί. Ο Μωυσής, που

κατά την γνώμη μου άφησε ένα διαρκές σημάδι στον εβραϊκό χαρακτήρα ήταν ο πρώτος που έδωσε το παράδειγμα»³⁴.

«Μόνο σε μια λυτρωμένη ανθρωπότητα ανήκει πλήρως το παρελθόν της»³⁵ λέει η Θέση III. Η κομμουνιστική ανθρωπότητα θα διεκδικήσει και θα αποκτήσει ξανά το χαμένο χρόνο της, οτιδήποτε έχει χαθεί, θα αποκαταστήσει το παρελθόν της οδύνης της.

Ο Μπένγιαμιν δεν χρησιμοποιεί απλώς μια μεσσιανική βιβλική γλώσσα, κοινή σε θρησκευόμενους κι άθεους Εβραίους στους επαναστατικούς κύκλους της Κεντρικής Ευρώπης που βρισκόνταν πάντα σε ώσμωση με τις παραδόσεις του γκέττο, του shtetl, του κόσμου της Yiddishkeit που θα αφανιστεί στα κρεματόρια. Ανακαλεί στη μνήμη, αναβιώνει μέσα από την Παράδοση των Καταπιεσμένων την «καρδιά ενός κόσμου δίχως καρδιά» και το «πνεύμα μιας εποχής χωρίς πνεύμα», κατά την ρήση του Μαρξ³⁶, όχι για να καταφύγει στις ναρκωτικές-καταπραυντικές ιδιότητες του «οπίου του λαού» και να διαφύγει από τον κόσμο αλλά για να δραστηριοποιήσει τις υλικές δυνάμεις που θα τον αλλάξουν. Ολοκληρώνοντας και υπερβαίνοντας την κριτική της θρησκείας ο Μαρξ σαν «κριτική της κοιλάδας αυτής των δακρύων που η θρησκεία είναι το φωτοστέφανό της»³⁷ τονίζει: «Η κριτική ξεγύμνωσε τις αλυσίδες από τα φανταστικά λουλουδία που τις σκέπαζαν, όχι για να κουβαλά ο άνθρωπος τις αλυσίδες χωρίς φαντασία, απελπισμένα, αλλά για να πετάξει τις αλυσίδες και να περισυλλέξει τον ζωντανό ανθό»³⁸. Ο Μπένγιαμιν συλλέγει τον «ζωντανό ανθό» του βιβλικού μεσσιανικού λόγου, της προσδοκίας που γεννήθηκε μαζί κι ενάντια στην ταξική κοινωνία, φέροντας τον στην υπηρεσία του αλυσοδεμένου Προμηθέα της εποχής μας, της επαναστατικής τάξης, για να σπάσει τις αλυσίδες της και να ελευθερωθεί από τον Υπέρτατο Κυρίαρχο Δία του Κεφαλαίου και τους φρουρούς του, το Κράτος, τη Βία και την γραφειοκρατία τους.

Όπως έγραφε κι ο Ερνστ Μπλοχ, «η ανάγνωση της Βίβλου γίνεται με την οπτική του Κομμουνιστικού Μανιφέστου ίνα μη μωραηθή το άλας του αθεϊσμού»³⁹. Χωρίς αλάτι δεν ζούμε. Αλλά δεν ζούμε μόνο τρώγοντας αλάτι. Η Νεκρή Θάλασσα δεν είναι ο Ωκεανός της Ζωής.

Η πρόοδος-το πρώτο επαναστατικό μέτρο

Στις Θέσεις – και όχι μόνον- ο Μπένγιαμιν ασκεί δριμύτατη, καταλυτική κριτική στην ιδεολογία της προόδου κι ο Μίκαελ Λέβι δίνει όλη την έμφαση σ' αυτό το σημείο, άλλοτε δικαίως κι άλλοτε κάπως μονόπλευρα, δίνοντας στην όλη ανάγνωσή του μπενγιαμινικού κειμένου τον αγαπητό του χαρακτηριστικό ρομαντικό τόνο. Μια ταλμουδική ανάγνωση επιτρέπει να ακολουθήσει κανείς κι άλλες κατευθύνσεις.

Η κριτική του Μπένγιαμιν στην γραμμική αντίληψη της Ιστορίας και της προόδου κι η θεωρία του για την ετερογένεια του χρόνου συναντιέται με εκείνη άλλων σημαντικών μαρξιστών, όπως είναι η ανάλυση του φίλου του Ερνστ Μπλοχ για τις σύγχρονες και μη σύγχρονες αντιφάσεις ή και τις θεωρητικές αντιλήψεις του Τρότσκι, ενός μεγάλου επαναστάτη, τον οποίο αγαπούσε ιδιαίτερα και με τον οποίο συμφωνούσε στις σημαντικότερες πολιτικές επιλογές (για τον σταλινισμό, το Λαϊκό Μέτωπο, τον πατιοφισμό, τον φασισμό, τον ένοπλο μαζικό αγώνα). Ο Τρότσκι ρητά στα Φιλοσοφικά Τετράδιά του 1933-35 καταφέρεται ενάντια στη φιλελεύθερη θεωρία της προόδου⁴⁰. Η ίδια η θεωρία της διαρκούς επανάστασης είναι ο αντίποδας κάθε γραμμικής εξέλιξης της Ιστορίας, κάθε «θεωρίας των σταδίων». Ο Λέβι σωστά υπενθυμίζει, όπως είχαμε κάνει άλλοτε κι εμείς⁴¹, την σχέση της μπενγιαμινικής έννοιας του ετερογενούς, ασυνεχούς ιστορικού χρόνου με την έννοια της ανισόμερης και συνδυασμένης ανάπτυξης⁴² του Τρότσκι, κεντρικής εστίας της όλης θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης.

Θα πρέπει να διασαφηνισθεί ότι ο Μπένγιαμιν δεν είναι βεβαίως Spengler αλλά ούτε και ταυτίζεται με τον Lotze. Σχετικά με τον τελευταίο, γράφει στο αλληλένδετο με τις Θέσεις ατελείωτο magnum

opus του, το Passagenwerk: «Αν η αντίληψη για μια πρόοδο κατανεμημένη στην ολότητα της πορείας της Ιστορίας ανήκει στην χορτάτη μπουρζουαζία, αντιλαμβανόμαστε στον Λότσε τις επιφυλάξεις μιας μπουρζουαζίας που βρίσκεται σε θέση άμυνας»⁴³. Οι Θέσεις παραθέτουν τον Λότσε χωρίς να συμμερίζονται την ταξική του σκοπιά και τις αστικές του επιφυλάξεις.

Ο Μπένγιαμιν είναι ριζικά αντίθετος με την φιλελεύθερη και ρεφορμιστική αντίληψη περί προόδου αλλά προτείνει, επίσης, μιαν άλλη, μαρξιστική αντίληψη. Θεωρεί ότι η μια έννοια της προόδου ως «άπειρης τελειοποίησης» είναι αντίθετη αλλά συμπληρωματική της αντίληψης της Αιώνιας Επιστροφής του Ίδιου, του μύθου όλων των μύθων⁴⁴. Διακρίνει, όμως, ανάμεσα στη πρόοδο σαν «μη κριτική υποστασιοποίηση της Ιστορίας με μια μυθική αρχή κι ένα μυθικό τέλος» από την πρόοδο ως «κριτική διερώτηση»⁴⁵.

Ας δούμε εν τάχει ορισμένα άλλα χαρακτηριστικά αποσπάσματα από το Passagenwerk:

Η πρόοδος δεν βρίσκεται στη συνέχεια της πορείας του χρόνου αλλά στις παρεμβολές του: εκεί όπου κάτι αληθινά νέο γίνεται αισθητό για πρώτη φορά με τη νηφαλιότητα της αυγής⁴⁶.

.....

Η επιστημονική πρόοδος- όπως και η ιστορική πρόοδος- πάντα είναι μόνο το πρώτο βήμα ‘ δεν είναι ποτέ το δεύτερο, το τρίτο ή το ν+1[...]...είναι μια ριζικά καινούργια στροφή που απαιτεί μια ριζικά καινούργια αντιμετώπιση⁴⁷.

.....

Ορισμοί των θεμελιακών ιστορικών εννοιών: η καταστροφή- να χαθεί η ευκαιρία ‘ το κρίσιμο σημείο- το Status quo απειλεί να συνεχιστεί ‘ η πρόοδος- το πρώτο επαναστατικό μέτρο⁴⁸.

Αλλά κι απέναντι στην επιστημονική-τεχνολογική πρόοδο ο Μπένγιαμιν δεν είναι Λουδίτης. Μας έχει δώσει μερικές από τις πιο βαθιές διαλεκτικές αναλύσεις για την τεχνική και τη σχέση της με την κουλτούρα, για την φωτογραφία, τον κινηματογράφο, την τεχνική αναπαραγωγή του έργου τέχνη, τα κινούμενα σχέδια και τον Μίκυ Μάους. Βλέπει τις δυνατότητες καταστροφής που συνδέονται με την ανάπτυξη της τεχνικής αλλά και τις δυνατότητες απελευθέρωσης που κατευθύνονται προς την μεσοσιανική εποχή. Είναι χαρακτηριστικό το απόσπασμα από το βιβλίο του Maxime Schuhl ‘Machinisme et Philosophie’ που παραθέτει στο Passagenwerk: «Τα βομβαρδιστικά αεροπλάνα μας θυμίζουν αυτό που ο Λεονάρντο ντα Βίντσι περιέμενε από τον ιπτάμενο άνθρωπο, ο οποίος θα έπρεπε να ανυψωθεί ‘ για να ψάξει να βρει χιόνι στις κορυφές των βουνών και να ξαναρθεί να το στρώσει στα λιθόστρωτα της πόλης όταν θα φλέγονταν από την ζέστη το καλοκαίρι.»⁴⁹ Στο ίδιο πνεύμα, στους καιρίους στοχασμούς του για τον αγαπημένο του Charles Fourier, την εσώτερη σχέση του με τον Μαρξ και τον Ένγκελς, την μεταμόρφωση της εργασίας σε παιχνίδι στην κομμουνιστική κοινωνία κλπ. αναφέρει και το φουριεριστικό όραμα à la Jules Verne για μια μηχανή που θα επέτρεπε μέσω της transmission miragique την ταχύτατη επικοινωνία ανάμεσα στην Ινδία και το Λονδίνο!⁵⁰

Μιλώντας για «τα σύμπαντα μορφών που αναδύθηκαν «ανεξάρτητα από εμάς στη μηχανική, το σινεμά, την κατασκευή μηχανών, τη νέα Φυσική και που έγιναν αφέντες μας, αναρωτιόνταν ο Μπένγιαμιν «πότε θα μας αποκαλύψουν το μέρος της Φύσης που έχουν μέσα τους; Πότε η κοινωνία θα φτάσει στο στάδιο όπου αυτές οι μορφές, ή εκείνες που θα γεννηθούν από αυτές, θα μας εμφανιστούν σαν μορφές της Φύσης;»⁵¹.

Ένα ανάλογο προβληματισμό είχε διατυπώσει και στο πρώτο, καθαρά μαρξιστικό έργο του, τον Μονόδρομο, στο ακροτελεύτιο κείμενο Προς το Πλανητάριο όπου συσχετίζει την τεχνική και την παιδαγωγική για να διασαφηνίσει: «η τεχνική δεν είναι η κυριαρχία πάνω στη φύση: είναι η κυριαρχία πάνω στις σχέσεις της φύσης και της ανθρωπότητας»⁵².

Ιστορικός υλισμός δεν υπάρχει χωρίς τις βασικές κατηγορίες της παραγωγής, του τρόπου παρα-

γωγής, της διαλεκτικής των παραγωγικών δυνάμεων και των παραγωγικών σχέσεων- και χωρίς την απελευθέρωση αυτών των κατηγοριών από την νέκρωση τους στα σταλινικά εγχειρίδια και την αληθινά μαρξιστική δημιουργική τους ανάπλαση. Ο Μπένγιαμιν είχε στραφεί σ' αυτή την κατεύθυνση μέσω της μελέτης του έργου του Karl Korsch, τους διαλόγους του με τον Μπρεχτ και την ανάγνωση του ίδιου του Κεφαλαίου του Μαρξ. Και από τον Κορς είναι που αποσπά την διαλεκτική σύλληψη της υλικής παραγωγής, με σπινοζικούς όρους, ως *Natura naturata*.⁵³

Τα ίδια τα κείμενα της δεκαετίας του '30 που θεωρούνται επηρεασμένα από την συνάφεια με τον Μπρεχτ δεν μπορεί να θεωρούνται σαν προσωρινή παρέκκλιση του Μπένγιαμιν προς τον «παραγωγισμό» ή σαν παραχώρηση στην ιδεολογία της προόδου. Ας μην ξεχνούμε ότι ο προβληματισμός του και τα δοκίμιά του για τον Μπρεχτ και το επικό θέατρο φτάνουν μέχρι το 1939, σε απόσταση αναπνοής από τις Θέσεις και εμπεριέχουν μερικές από τις πιο κεντρικές έννοιες της μπενγιαμινικής φιλοσοφίας της Ιστορίας: τον Νυν Καιρό (*Jetztzeit*), την μεσσιανική διακοπή της ροής των γεγονότων (στα *songs* του επικού θεάτρου) και την *Dialektik im Stillstand*, την Διαλεκτική εν στάσει.⁵⁴ Εκεί θα βρούμε και μια από τις πιο εναργείς παρουσιάσεις της αντίληψης του Μπένγιαμιν για τον ρόλο της διαλεκτικής στην επανάσταση: «Γιατί η διαλεκτική δεν έχει τίποτα να κάνει με το απόμακρο και το νεφελώδες; βρίσκεται σπίτι της μέσα στους τέσσερις τοίχους της πράξης όπου στέκεται και κρατιέται από το κατώφλι της Στιγμής και προφέρει τα τελευταία λόγια από την Μάνα[του Γκόρκυ]: και το ποτέ ας γίνει: σήμερα κιόλας!»⁵⁵

Es ist Zeit...

Οι Θέσεις του 1940 μπορεί να μην προορίζονταν για άμεση δημοσίευση, ο στόχος τους, όμως ήταν σαφής και δηλωμένος από τον συγγραφέα τους: η «οριστική ρήξη με τις επιβιώσεις του θετικισμού στις γραμμές μας», η ρήξη με τα θεωρητικά θεμέλια του ρεφορμισμού και του σταλινισμού, η συμπύκνωση των τραγικών μαθημάτων από τις ιστορικές ήττες του μεσοπολέμου, η πάλη ενάντια στον φασισμό με την σοσιαλιστική επανάσταση, έχοντας με οδηγό μια αντίληψη για την Ιστορία που θα επέτρεπε στην επαναστατική τάξη, σ' όλους τους Καταπιεσμένους να κηρύξουν την δική τους «πραγματική κατάσταση έκτακτης ανάγκης».

Η τελευταία, κατά τον Μικαέλ Λέβι, συμπίπτει με την ίδια την αταξική κοινωνία.⁵⁶

Είναι δυνατή και μια άλλη ανάγνωση, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη την μακρόχρονη αντιπαράθεση του Μπένγιαμιν με τον συντηρητικό θεωρητικό της «κατάστασης έκτακτης ανάγκης» και νομικό φιλόσοφο του Ναζισμού, τον Carl Schmitt. Η αντιπαράθεση είχε αρχίσει πολύ πρώιμα, από το 1920/21, όταν ο Μπένγιαμιν γράφει το συγκλονιστικό Για μια κριτική της Βίας και το κείμενο που ο Αντόρνο τιλοφόρησε *Fragmentum Theologico-Politicum*. Η αντιπαράθεση έχει καιρία σημασία σήμερα, προπαντός μετά την 11η Σεπτεμβρίου και τον τρομοκρατικό «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας».

Εντελώς συνοπτικά, το ουσιαστικό σημείο της αντιπαράθεσης είναι το εξής: Για τον Σμιτ η «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» κηρύσσεται από τον Κυρίαρχο που βρίσκεται εντός και εκτός Νόμου και μπορεί να εγκαθιδρύσει προσωρινά, για αντιμεταποιστούν εξαιρετικές περιπτώσεις εσωτερικής ή εξωτερικής απειλής, ζώνες ανομίας μέσα στην ισχύουσα συνταγματική-νομική τάξη ' για τον Μπένγιαμιν, αντίθετα, στην ιμπεριαλιστική εποχή η κατάσταση έκτακτης ανάγκης από εξαίρεση γίνεται κανόνας και είναι οι Καταπιεσμένοι εκείνοι που πρέπει να κηρύξουν την δική τους πραγματική κατάσταση έκτακτης ανάγκης, να οργανώσουν την επαναστατική τους επαγρύπνηση και κινητοποίηση, την «ανομία» του επαναστατικού γίνεσθαι, την «θεϊκή βία» που καταλύει το Νόμο κι αποκαθιστά την Δικαιοσύνη.⁵⁷

Όπως γράφει ο ίδιος ο Μπένγιαμιν «Η Ιστορία είναι το σοκ ανάμεσα σε μια παράδοση και μια

πολιτική οργάνωση»⁵⁸. Μοναχά με μια τέτοια αντίληψη της Ιστορίας σώζεται η Παράδοση των Καταπιεσμένων από τον κομπορομισμό.

Έργο του Μαρξισμού είναι να σημάνει συναγερωμό για τον κίνδυνο πυρκαγιάς από την καπιταλιστική κρίση, να επισημάνει την μισάνοιχτη πύλη από όπου κάθε στιγμή μπορεί να μπει ο Μεσσίας, η επαναστατική ανατίναξη της συνέχειας της Ιστορίας. Όπως σωστά εξηγεί ο Μικαέλ Λέβι, σχολιάζοντας την ακροτελεύτια Θέση XVIII b, αυτό δεν σημαίνει ότι κάθε στιγμή είναι δυνατή η επανάσταση αλλά το να είμαστε ικανοί να συλλάβουμε την φευγαλέα εκείνη στιγμή όπου αυτή γίνεται δυνατή⁵⁹ - και αναγκαία, προσθέτουμε.

Η ανάπτυξη αυτή της ικανότητας απαιτεί κάθε στιγμή να είμαστε σε θέση να αποσπούμε από κάθε κατάσταση το μέγιστο για την υπόθεση της επανάστασης. Κι αυτό απαιτεί, είναι καιρός πια, ενάντια στην πλασματική διαρκή «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» που κήρυξαν οι Κυρίαρχοι, να κηρύξουν κι οι Καταπιεσμένοι την δική τους πραγματική κατάσταση έκτακτης ανάγκης.

Ας ανακαλέσουμε στη μνήμη τους στίχους του Paul Celan, του ποιητή του Άουσβιτς: ...Es ist Zeit dass es Zeit wird...-Καιρός είναι να 'ναι καιρός

...Καιρός είναι να το μάθουμε
Καιρός είναι να πάρει απόφαση η πέτρα να ανθίσει
Να χτυπήσει μια καρδιά μες την ανειρήνευτη τη ταραχή
Καιρός είναι να 'ναι καιρός

Είναι καιρός.⁶⁰

Αθήνα, 15-18 Φεβρουαρίου 2005

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αισχύλου, *Αγαμέμνων* 8-9
2. ό. π. π. στίχος 4
3. στίχος 1
4. στίχος 3
5. Franz Rosenzweig, *L'Etoile de la Rédemption, Seuil* σ.339
6. Michael Löwy *Rédemption et Utopie* PUF 1988
7. Θέση VIII βλ. Michael Löwy, *Walter Benjamin: Προμήνυμα Κινδύνου Μια ανάγνωση των Θέσεων «Για την Φιλοσοφία της Ιστορίας»* σ.106
8. ό. π. π.
9. ό. π. π.
10. Θέση VI βλ. ό. π. π. σ.82-83
11. ό. π. π. σ.24
12. ό. π. π. σ.16
13. Βλ. Σάββα Μιχαήλ, *Ο Λένιν και η ατραπός της Διαλεκτικής στο βιβλίο Μορφές της Περιπλάνησης, Άγρα 2004* σ.220
14. Θέση 1 στον Φόϋερμπαχ βλ. K. Marx- F. Engels *Collected Works* vol. 5 *Progress Publishers, Μόσχα 1976* σ. 3
15. Θέση 10 στον Φόϋερμπαχ ό. π. π. σ. 5
16. Βλ. στο Michael Löwy, ό. π. π. σ. 40
17. Θέση XIII b ό. π. π. σ. 183
18. ό. π. π. σ. 39
19. Βαβυλωνιακό Ταμιοῦδ, *Πραγματεία Αγκιγκά 15 b*
20. *Walter Benjamin, Correspondance, Aubier 1978 τόμος II* σ.44
21. M. Löwy ό. π. π. σ. 49
22. Βαβυλωνιακό Ταμιοῦδ, *Πεσσαχίμ* 56 α
23. Βαβυλωνιακό Ταμιοῦδ, *Μπεραχότ* 17 α
24. M. Löwy, ό. π. π. σ.43-44

25. ό. π. π. σ. 50-52
 26. ό. π. π. σ. 55
 27. Θέση XVII α ό. π. π. σ.172-173
 28. Θέση XVII α ό. π. π. σ. 172
 29. ό. π. π. σ. 71
 30. Θέση XVIII α ό. π. π. σ. 180
 31. Θέση XVIII βλ. ό. π. π. σ.177-179
 32. Θέση XIV ό. π. π. σ. 154
 33. Θέση VII βλ. ό. π. π. σ. 89
 34. S. Freud Γράμμα της 17 Ιανουαρίου 1938 στο γιό του Eric. Βλ. Σ. Μιχαήλ Ο Φρόντ και ο Μονοθεϊσμός, στο ένθετο-αφιέρωμα στον Φρόντ στα Ιστορικά, Ελευθεροτυπία 3 Φεβρουαρίου 2005
 35. Θέση III ο. π. π. σ.68
 36. Βλ. Κ. Μαρξ, Εισαγωγή του 1844 στην Κριτική της Εγγελιανής Φιλοσοφίας του Κράτους και του Δικαίου Παπαζήσης 1978 σ. 17
 37. ό. π. π. σ. 18
 38. στο ίδιο
 39. Ernst Bloch *L'Athéisme dans le Christianisme*, Gallimard
 40. Trotsky's *Notebooks 1933-35*, Columbia University Press 1986 σ. 133-154 βλ. και Σ. Μιχαήλ *Μορφές της Περιπλάνησης* ό.π.π. σ. 237-249
 41. Σ. Μιχαήλ, *Ο Τρότσκι και η μη γραμμική αντίληψη της Ιστορίας στο Παλινόρθωση ή Επανάσταση; Λέων 1992*
 42. M. Löwy ό. π. π. σ. 152
 43. W. Benjamin *Passagenwerk* N13,2
 44. *Passagenwerk* D10a, 5
 45. *Passagenwerk* N13,1
 46. N9a, 7
 47. N10, 1
 48. N10, 2
 49. N18a, 2
 50. W 11a, 3
 51. K 3a, 2
 52. W. Benjamin, *Ο Μονόδρομος*, Άγρα 2004 σ.138
 53. Benjamin, *Passagenwerk* N16,4
 54. W. Benjamin, *Essais sur Bertolt Brecht*, Petite collection Maspéro 1969 σ. 21-23
 55. ό. π. π. σ. 49
 56. M. Löwy, ό. π. π. σ. 109
 57. Βλ. Σ. Μιχαήλ, *Ο Βάλτερ Μπένγιαμιν και η επαναστατική βία στο Μορφές της Περιπλάνησης* ό. π. π. σ.267-286
 58. W. Benjamin, *Gesammelte Schriften, Suhrkamp*, τόμος 6 σ. 98
 59. M. Löwy ό. π. π. σ. 188
 60. Paul Celan, *Corona* από τη συλλογή *Mohn und Gedächtnis*. Στην επιλογή του ίδιου του ποιητή *Choix de poèmes* Gallimard 1998 σ. 48-51. Μετάφραση Σ. Μιχαήλ.

Άλμπερτ Αϊνστάιν

50 χρόνια από το θάνατό του, 100 χρόνια από τη διατύπωση της Θεωρίας της Σχετικότητας

Του Θόδωρου Κουτσουμπού

Στις 18 Απριλίου ο κόσμος ολόκληρος τίμησε την 50ή επέτειο από το θάνατο του Άλμπερτ Αϊνστάιν, του μεγαλύτερου ίσως φυσικού όλων των εποχών, του ανθρώπου που άλλαξε την πορεία της φυσικής, αλλά και την αντίληψη του ανθρώπου για το σύμπαν. Συγχρόνως γιορτάζονται τα 100 χρόνια από τη διατύπωση των ρηξικέλευθων επιστημονικών θεωριών από τον Αϊνστάιν το 1905.

Ο Αϊνστάιν γεννήθηκε το 1879 στην πόλη Ουλμ της Γερμανίας από εβραίους γονείς και πέθανε τα ξημερώματα της 18ης Απριλίου του 1955 στο νοσοκομείο του Princeton των ΗΠΑ, όπου είχε καταφύγει καταδιωγμένος από το ναζιστικό καθεστώς.

Ο 20ος αιώνας μας κληροδότησε δυο μεγάλες επιστημονικές επαναστάσεις, που αποτελούν το θεωρητικό θεμέλιο της τεράστιας τεχνολογικής επανάστασης των τελευταίων δεκαετιών, αλλά και του πυρηνικού εφιάλτη που από το 1945 τυλίγει τον πλανήτη.

Ο Αϊνστάιν είναι ο αποκλειστικός δημιουργός της πρώτης επιστημονικής επανάστασης του 20ου αιώνα, της Θεωρίας της Σχετικότητας, ενώ συνέβαλε αποφασιστικά στη δημιουργία της δεύτερης μεγάλης επανάστασης του 20ου αιώνα, της Κβαντομηχανικής.

Με τις επιστημονικές ανακαλύψεις του ο γερμανο-εβραίος φυσικός άλλαξε την αντίληψη του ανθρώπου για τη φύση, το σύμπαν, τον χώρο και τον χρόνο. Η πρώτη επαναστατική θεωρία, η Θεωρία της Σχετικότητας διατυπώθηκε εξ ολοκλήρου από τον Αϊνστάιν το 1905, ακριβώς πριν από 100 χρόνια, και ολοκληρώθηκε το 1916 με τη διατύπωση της Γενικής Θεωρίας της Σχετικότητας.

Το 1905 επίσης, ο νεαρός Αϊνστάιν μελετώντας την αλληλεπίδραση φωτεινής ακτινοβολίας και ύλης, το λεγόμενο φωτοηλεκτρονικό φαινόμενο, έθετε τα θεμέλια της κβαντικής θεωρίας. Ένας νέος τρόπος κατανόησης αναπτύσσεται. Το φως και γενικότερα οι ηλεκτρομαγνητικές ακτινοβολίες κατανοούνται, ως κύμα και σωματίδιο συγχρόνως.

Με τις θεωρίες του Αϊνστάιν ο χώρος και ο χρόνος παύουν να αποτελούν το αναλλοίωτο απόλυτο πλαίσιο της Νευτώνειας φυσικής εντός του οποίου κινείται μηχανικά η (αδρανής) ύλη, η κίνηση της οποίας μετράται με το χρόνο. Χώρος και χρόνος συνυφαίνονται αξεδιάλυτα σε μια ενότητα αλληλοσυνδεμένων μερών, στο λεγόμενο χωρόχρονο, ο οποίος κυρτώνεται από την ύπαρξη της ύλης (μάζας). Τα υλικά σώματα επηρεάζουν αλλά και επηρεάζονται από το χωρόχρονο.

Θέτοντας ανώτατο όριο στις ταχύτητες (ταχύτητα φωτός = 300.000 Km/sec), μετατρέπει την έν-

νοια του ταυτόχρονου γίνεται σε σχετική έννοια, εξαρτώμενη από τη θέση του παρατηρητή. Ο απόλυτος Νευτώνειος χρόνος καταρρίπτεται. Ο χρόνος γίνεται τοπικός. Αυτό όμως δεν σημαίνει υποκειμενισμό, όπως νόμισαν ορισμένοι. Ο χρόνος εξαρτάται από το σύστημα συντεταγμένων και όχι από την υποκειμενικότητα του παρατηρητή.

Ο χρόνος παύει να είναι ομοιόμορφος, με την μια στιγμή να διαδέχεται την άλλη. Ο ρυθμός του γίνεται μεταβαλλόμενος, συστέλλομενος και διαστελλόμενος εξαιτίας της κίνησης. Η κίνηση αλλάζει το ρυθμό των ρολογιών. Ο ρυθμός ενός κινούμενου ρολογιού επιβραδύνεται, συστέλλεται, όταν η ταχύτητα αυξάνει και τείνει στην ταχύτητα του φωτός, όπως εξ άλλου συστέλλεται ή διαστέλλεται και το μήκος μιας κινούμενης ράβδου.

Ο ρυθμός του χρόνου μεταβάλλεται, όπως σημειώσαμε, από την ύπαρξη μαζών. Περνώντας κοντά από μια μεγάλη μάζα, από τον Ήλιο ή τη Γη, ο χρόνος κυλά πιό αργά. Συγχρόνως, η ίδια η έννοια της κίνησης μεταβάλλεται. Η κίνηση στη διάδοση του φωτός νοείται ως αντίφαση, συνεχής και ασυνεχής την ίδια στιγμή.

Το 1905 υπήρξε αξιοσημείωτη χρονιά από πολλές απόψεις. Εκτός από τις επαναστατικές αλλαγές που προαναφέραμε, ήταν η χρονιά κατά την οποία σημειώθηκε και η πρώτη ρωσική επανάσταση και το πρώτο σοβιέτ έκανε την εμφάνισή του στην ιστορία. Εκείνη τη χρονιά, ένας από τους εξέχοντες πρωταγωνιστές της ρωσικής επανάστασης, ο συνομήλικος του Αϊνστάιν Λέον Τρότσκι, διατύπωνε τη Θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης. Και για τον τελευταίο επίσης, ο ρυθμός του ιστορικού χρόνου δεν είναι ομοιόμορφος. Ο ρυθμός της ιστορίας επιταχύνεται στις επαναστατικές περιόδους, στη διάρκεια των οποίων διαδραματίζονται γεγονότα που σε κανονικές περιόδους απαιτούν δεκαετίες. Μια μη γραμμική αντίληψη της ιστορίας διατυπώνεται όπου ο νόμος της ανισόμερης και της συνδυασμένης ανάπτυξης ενοποιεί, συνθέτει και αντιθέτει, διαφορετικά στάδια της κοινωνικής ανάπτυξης. Από μια Χεργελιανού τύπου πανουργία της ιστορίας, Θεωρία της Σχετικότητας, Κβαντική φυσική, Σοβιέτ και Διαρκής Επανάσταση γεννιούνται μαζί!

Καθώς συμπληρώνονται 100 χρόνια από το «annus mirabilis», το θαυμαστό έτος κατά το οποίο ο νεαρός Αϊνστάιν διατύπωσε τις επαναστατικές του ανατροπές, η ΟΥΝΕΣΚΟ έχει κηρύξει το 2005 ως «Έτος Φυσικής».

Συνήθως, η κοινή γνώμη νομίζει ότι ένας μεγάλος επιστήμονας είναι απόκοσμος και απομακρυσμένος από τα κοινωνικά τεκταινόμενα. Ο Αϊνστάιν κατέρριψε και αυτή την άποψη. Ο μέγιστος των επιστημόνων ήταν συγχρόνως μαχητικός ανθρωπιστής και σοσιαλιστής. Καταδιώχθηκε από τους ναζί όχι μόνο για την εβραϊκή καταγωγή του αλλά και για τις σοσιαλιστικές ιδέες του. Αυτές οι ιδέες τον έκαναν στόχο και του FBI, που τον παρακολουθούσε στις ΗΠΑ, όπου μετά το 1933 είχε καταφύγει και δίδασκε στο πανεπιστήμιο του Πρίνστον.

Η μορφή του Αϊνστάιν βρέθηκε επανειλημμένα στα πρωτοσέλιδα επί τριάντα και πλέον χρόνια, άλλες φορές όταν εξέφραζε την αντίθεσή του στα πυρηνικά όπλα κι άλλοτε με τις επιστημονικές ανακοινώσεις όπως λόγου χάρι όταν ανακοίνωνε πως η βαρύτητα έχει τη δύναμη να λυγίζει τις ακτίνες φωτός.

Στα τέλη της ζωής χρησιμοποίησε τη φήμη και την επιρροή του για να προωθήσει την ειρήνη και τη δικαιοσύνη στον κόσμο. Μετά τη μαζική σφαγή Παλαιστινίων στο Ντεϊρ Γιασίν από τις σιωνιστικές δυνάμεις του Μπεγκίν κατήγγειλε τη σφαγή και αρνήθηκε την προεδρία του νεοσύστατου κράτους του Ισραήλ που του προσέφερε ο Μπεν Γκουριόν.

Η τελευταία πράξη του Αϊνστάιν ήταν να υπογράψει με τον Μπέρτραν Ράσελ ένα маниφέστο που προειδοποιούσε για τους κινδύνους ενός πυρηνικού ολοκαυτώματος και καλούσε τα έθνη να αποκηρύξουν τον πόλεμο ως μέσο επίλυσης διαφορών.

Albert Einstein

Του Franco Selleri

[Από το βιβλίο του ιταλού φυσικού Franco Selleri
Η ΔΙΑΜΑΧΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΒΑΝΤΙΚΗ ΦΥΣΙΚΗ]

Ο Albert Einstein γεννήθηκε στην Ulm της Γερμανίας το 1879. Ο πατέρας του ήταν ένας τεχνικός που είχε μια μικρή ηλεκτρομηχανική επιχείρηση που τη μετέφερε μαζί με την οικογένειά του στο Μόναχο το 1880. Η ζωή του Einstein ήταν πολύ διαφορετική σχετικά με τους άλλους σπουδαιότερους δημιουργούς της κβαντικής θεωρίας, μια ζωή σημειωμένη μ' εμπόδια από την αρχή μέχρι το τέλος. Τα μαθητικά του χρόνια στο Μόναχο δεν ήταν σπουδαία, όπου ένας καθηγητής του φρόντιζε να του θυμίζει «δεν θα κάνεις τίποτα Einstein»! Ήταν πάντως ακριβώς ο τύπος της διδασκαλίας που ο Einstein δεν μπορούσε να υποφέρει: «Ο εξαναγκασμός αυτός είχε ένα τόσο αποκαρδιωτικό αποτέλεσμα πάνω μου, ώστε όταν πέρασα τις τελικές εξετάσεις, ένιωθα απέχθεια για κάθε επιστημονικό πρόβλημα γι' άλλον ένα ακόμη χρόνο. Είναι σχεδόν θαύμα το πως οι μοντέρνες μέθοδοι διδασκαλίας δεν έχουν ακόμη στραγγαλίσει την ιερή περιέργεια για έρευνα...»

Η προσωπικότητα του Einstein φωτίζεται ακόμη και από τη στάση του απέναντι στη θρησκεία: «Διαβάζοντας εκλαϊκευτικά επιστημονικά βιβλία πείσθηκα γρήγορα ότι οι περισσότερες από τις αφηγήσεις της Βίβλου δεν μπορεί να είναι αληθινές. Το αποτέλεσμα ήταν ένα χρήσιμο φανατικό όργιο ελεύθερης σκέψης, συνδεδεμένου με την εντύπωση ότι η πολιτεία σκόπιμα ξεγελά τη νεότητα με ψέματα... Μέσα απ' αυτήν την εμπειρία αναπτύχθηκε μια καχυποψία απέναντι σε κάθε είδους αυθεντία... μια νοοτροπία που ποτέ μετά δεν μ' άφησε...»

Ο Einstein προσπάθησε να εισαχθεί στο Πολυτεχνείο της Ζυρίχης αλλ' απέτυχε στις εξετάσεις ζωολογίας, βοτανικής και γλωσσών. Χρειάστηκε να παρακολουθήσει ένα προπαρασκευαστικό σχολείο στο Aarau για να μπει στο Πολυτεχνείο όπου φοίτησε από το 1897 μέχρι το 1900. Αφού πήρε το δίπλωμά του δοκίμασε να βρει κάποια θέση βοηθού στο Πολυτεχνείο αλλ' όντας ξένος και Εβραίος δεν τα κατάφερε. Μετά από ένα χρόνο στο Winterthur πήρε Ελβετική ιθαγένεια και, με τη σύσταση κάποιου φίλου, βρήκε μια θέση στο Γραφείο Ευρεσιτεχνιών στη Βέρνη. Εκεί δούλεψε ως το 1909 –βρίσκοντας ώρες και για την έρευνά του– και δημοσίευσε τριάντα περίπου άρθρα, ανάμεσά τους τα αθάνατα για την κίνηση Brown, το φωτοηλεκτρικό φαινόμενο και την ειδική σχετικότητα. Το 1905 πήρε το διδακτορικό του στη Ζυρίχη και το 1909 επιτέλους πήρε μια θέση βοηθού στο ίδιο πανεπιστήμιο, και τέλος το 1912 μια έδρα στην Πράγα. Μετά από άλλον ένα χρόνο στη Ζυρίχη του δόθηκε μια έδρα στο Βερολίνο όπου και έμεινε μέχρι το 1933. Πιεσμένος από τους Ναζί έφυγε από τη Γερμανία και πήγε στις Ηνωμένες Πολιτείες όπου έμεινε μέχρι το θάνατό του (1955).

Μπορεί να πει κανείς ότι η επιτυχία έφερε στον Einstein τόσα βάσανα όσες και τιμές. Ήδη το 1907 η αίτησή του για θέση άμισθου βοηθού στο πανεπιστήμιο της Βέρνης απορρίφθηκε από το ίδρυ-

μα. Ακόμη χειρότερα, η θεωρία του της σχετικότητας ξεσήκωσε πικρόχολες αντιδράσεις ανάμεσα σ' ορισμένους κύκλους της Γερμανικής διανόησης. Ο Born διηγείται πως προσπάθησε να προστατεύσει τον Einstein από ορισμένες ψευδο-επιστημονικές επιθέσεις, δημοσιεύοντας ακόμη και άρθρα για την υπεράσπισή του. Μετά από ένα τέτοιο άρθρο το 1919 ο Einstein έγραφε στον Born: «Το άρθρο σου στην Εφημερίδα της Φρανκφούρτης μ' ευχαρίστησε πάρα πολύ. Όμως τώρα ο τύπος και οι άλλοι αλήτες έχουν βάλει και σένα στο μάτι, έστω και λιγότερο από μένα. Νοιώθω τόσο άσχημα που σχεδόν πνίγομαι, κι ούτε σκέψη για σοβαρή δουλειά».

Κι όμως η κατάσταση χειροτέρευσε κι άλλο: το καλοκαίρι του 1920 δημιουργήθηκε ένας σύλλογος για να πολεμήσει τις θεωρίες του Einstein! Σε μια δημόσια συγκέντρωση αυτής της ομάδας («Αντι-Αϊνσταϊνικού συνδέσμου»), που ο Einstein την παρακολούθησε, επιτέθηκαν με σφοδρότητα εναντίον του, ενώ ο Einstein τη χαρακτήρισε σαν «σκυλολόι, αντιγραφή και κακοποίηση ιδεών, τσαρλατανισμό και επιστημονικό Ντανταϊσμό». Όλ' αυτά μέσα σε μια δηλητηριασμένη ατμόσφαιρα, με σβάστικες και αντισημιτικές φυλλάδες.

Αλλά και στις Η.Π.Α. ο Einstein είχε προβλήματα. Η ελεύθερη προσωπικότητα και οι σοσιαλιστικές ιδέες του, που τις υπογράμιζε με άρθρα και άλλες δραστηριότητες, δεν άρεσαν καθόλου σ' ένα μεγάλο μέρος της Αμερικανικής διανόησης και γρήγορα ένοιωσε σχεδόν απομονωμένος, μ' ελάχιστους μόνο φίλους. Σχολιάζοντας πικρά έγραφε: «Εδώ στο Princeton με θεωρούν ένα γερο-τρελό!»

Γυρίζοντας στις επιστημολογικές θέσεις του Einstein μπορούμε να πούμε ότι ήταν βασικά ρεαλιστής. Έτσι έγραφε, «...η περιέργειά μου... για τον απέραντο αυτό κόσμο, που υπάρχει ανεξάρτητα από τις ανθρώπινες υπάρξεις και που στέκεται μπρος μας σαν ένα μεγάλο, αιώνιο αίνιγμα, που προσεγγίζεται, μερικά τουλάχιστον, από την παρατήρηση και τη σκέψη μας».

Ο Einstein δεν δέχτηκε ποτέ τη μη-αιτιοκρατική διατύπωση της κβαντικής μηχανικής. Κάπου παρατηρεί: «Η διπλή αυτή φύση της ακτινοβολίας (και των υλικών σωματίων) είναι μια θεμελιακή ιδιότητα της ύλης, που ερμηνεύτηκε από την κβαντική μηχανική μ' έναν ιδιοφυή και εκπληκτικά πετυχημένο τρόπο. Η ερμηνεία αυτή, που ουσιαστικά θεωρείται σαν τελική από τους περισσότερους σύγχρονους φυσικούς, σε μένα φαίνεται μονάχα ως μια προσωρινή διέξοδος». Πολλές φορές επίσης διατύπωσε τη γνώμη του «ότι αυτή η θεωρία δεν προσφέρει χρήσιμες αφετηρίες για μελλοντικές εξελίξεις».

Ο Einstein δεν δέχτηκε ποτέ την αρχή συμπληρωματικότητας του Bohr για την οποία θυμόσοφα παρατηρούσε: «Απ' αυτές τις φτωχές παρατηρήσεις βλέπει κανείς ότι σε μένα τουλάχιστο φαίνεται λάθος να επιτρέπουμε την άμεση εξάρτηση των θεωρητικών περιγραφών μας από εμπειρικές διαβεβαιώσεις, όπως τουλάχιστον νομίζω ότι γίνεται με την αρχή συμπληρωματικότητας του Bohr, που όσο κι αν κόπιασα δεν μπόρεσα ποτέ να της δώσω μια σαφή διατύπωση».

Πράγματι ο Einstein, όπως κι ο Planck, πίστευε ότι σκοπός της φυσικής είναι να δώσει μια εικόνα της φυσικής πραγματικότητας και έτσι απόρριπτε την άρνηση της κβαντικής μηχανικής να κάνει κάτι τέτοιο: «Δεν μπορώ να την πάρω στα σοβαρά γιατί η θεωρία αυτή δεν συμβιβάζεται με την αρχή ότι η φυσική πρέπει ν' αναπαριστά μια πραγματικότητα μέσα στο χώρο και στο χρόνο, χωρίς φανταστικά φαινόμενα δράσης από απόσταση».

Ο Einstein πίστευε ότι «η επιστήμη δεν είναι απλώς μια συλλογή νόμων ή ένας κατάλογος ασύνδετων γεγονότων. Είναι μια δημιουργία του ανθρώπινου πνεύματος, με ελεύθερα αναπτυγμένες σκέψεις και έννοιες. Οι φυσικές θεωρίες προσπαθούν να δημιουργήσουν μια εικόνα της πραγματικότητας συνδέοντάς την με τον κόσμο των εμπειριών των αισθήσεων. Έτσι η μόνη δικαίωση για τις νοητικές μας αυτές κατασκευές είναι το κατά πόσον και με ποιο τρόπο οι θεωρίες μας αποτελούν ένα τέτοιο σύνδεσμο».

Γιατί ο Σοσιαλισμός

Του Άλμπερτ Αϊνστάιν

[Το κείμενο έχει γραφτεί από τον Αϊνστάιν στα χρόνια της ωριμότητάς του, για την ακρίβεια αμέσως μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο και στις αρχές του Ψυχρού Πολέμου. Αυτό το δοκίμιο δημοσιεύτηκε αρχικά στο πρώτο τεύχος του περιοδικού Monthly Review (Μάιος 1949), απ' όπου το αναδημοσιεύουμε]

Είναι συνετό να εκφράζει απόψεις για το θέμα “σοσιαλισμός” κάποιος μη ειδικός σε οικονομικά και κοινωνικά θέματα; Πιστεύω πως ναι, και αυτό για πολλούς λόγους.

Κατά πρώτον ας εξετάσουμε το ζήτημα από την πλευρά της επιστημονικής γνώσης. Εκ πρώτης όψεως δίνεται η εντύπωση ότι δεν υπάρχουν ουσιαστικές μεθοδολογικές διαφορές ανάμεσα στην αστρονομία και τα οικονομικά: οι επιστήμονες και στους δύο κλάδους επιχειρούν να ανακαλύψουν νόμους γενικής αποδοχής για μια συγκεκριμένη ομάδα φαινομένων προκειμένου να καταστήσουν την εσωτερική σχέση αυτών των φαινομένων όσο γίνεται σαφέστερη. Ωστόσο, στην πραγματικότητα, μεθοδολογικές διαφορές υπάρχουν. Η ανακάλυψη γενικών νόμων στον κλάδο των οικονομικών δυσχεραίνεται από το γεγονός ότι τα εξεταζόμενα οικονομικά φαινόμενα συχνά επηρεάζονται από πολλούς παράγοντες που είναι πολύ δύσκολο να εκτιμηθούν χωριστά. Επιπροσθέτως, η εμπειρία που έχει σωρευθεί από την αρχή της επονομαζόμενης πολιτισμένης περιόδου της ανθρώπινης ιστορίας έχει, όπως είναι γνωστό, ευρύτατα επηρεαστεί και περιοριστεί από παράγοντες που με κανένα τρόπο δεν είναι αποκλειστικά οικονομικής φύσεως. Για παράδειγμα, τα περισσότερα από τα μεγάλα κράτη της ιστορίας όφειλαν την ύπαρξη τους σε κατακτήσεις. Οι κατακτητές έκαναν τους εαυτούς τους την προνομιοσύχα τάξη της κατακτημένης χώρας, νομικά και οικονομικά. Κράτησαν για τον εαυτό τους το μονοπώλιο στην κατοχή της γης και διόρισαν ένα ιερατείο από τις δικές τους τάξεις. Οι ιερείς, ελέγχοντας την παιδεία, έκαναν τον ταξικό διαχωρισμό στην κοινωνία μόνιμο θεσμό και δημιούργησαν ένα σύστημα αξιών βάσει του οποίου οι άνθρωποι οδηγούνταν έκτοτε στην κοινωνική τους συμπεριφορά, κατά μεγάλο βαθμό ασυνείδητα.

Αλλά η ιστορική παράδοση είναι, σα να λέμε, παρελθόν· πουθενά δεν υπερνικήσαμε αληθινά αυτό που ο Τόρσταιν Βέμπλεν ονόμασε “αρπακτική φάση” της ανθρώπινης εξέλιξης. Τα παρατηρήσιμα οικονομικά γεγονότα ανήκουν σε αυτή τη φάση και ακόμα και οι νόμοι που μπορούμε να αντλήσουμε από αυτά, δεν εφαρμόζονται σε άλλες φάσεις.

Αφού ο αληθινός στόχος του σοσιαλισμού είναι ακριβώς να υπερνικήσει και να προχωρήσει πέρα από την αρπακτική φάση της ανθρώπινης εξέλιξης, η οικονομική επιστήμη στη σημερινή της κατάσταση μπορεί να φωτίσει λίγο την κοινωνία του μέλλοντος.

Δεύτερον, ο σοσιαλισμός κατευθύνεται προς ένα κοινωνικο-ηθικό σκοπό. Η επιστήμη, ωστόσο,

δεν μπορεί να παράγει σκοπούς και ακόμα λιγότερο να τους ενσταλάξει σε ανθρώπινα όντα· η επιστήμη μπορεί το πολύ πολύ να παρέχει τα μέσα για την επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών. Αλλά οι σκοποί αυτοί καθαυτοί συλλαμβάνονται από προσωπικότητες με υψηλές ηθικές ιδέες, και αν (αυτοί οι σκοποί) δεν είναι θνησιγενείς, αλλά ζωτικοί και δυνατοί - υιοθετούνται και προωθούνται από τους πάμπολλους ανθρώπους που, κατά ένα μέρος ασύνειδητα, καθορίζουν την αργή εξέλιξη της κοινωνίας.

Για αυτούς τους λόγους, θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί να μην υπερεκτιμάμε την επιστήμη και τις επιστημονικές μεθόδους όταν πρόκειται για ζητήματα ανθρώπινων προβλημάτων· και δεν πρέπει να συμπεράνουμε ότι οι ειδικοί είναι οι μόνοι που έχουν το δικαίωμα να εκφράζονται για ζητήματα που αφορούν την οργάνωση της κοινωνίας.

Αμέτρητες φωνές υποστηρίζουν εδώ και αρκετό καιρό ότι η ανθρώπινη κοινωνία περνάει μια κρίση, ότι η σταθερότητα της έχει κλονιστεί σοβαρά.

Είναι χαρακτηριστικό τέτοιων καταστάσεων το ότι τα άτομα νοιώθουν αδιάφορα ή ακόμα και εχθρικά προς την ομάδα, μικρή ή μεγάλη, στην οποία ανήκουν. Για να επεξηγήσω τι θέλω να πω, ας αναφέρω εδώ μια προσωπική εμπειρία. Προσφάτως συζήτησα με έναν έξυπνο και θετικά διατεθειμένο άνθρωπο την απειλή ενός ακόμα πολέμου, που κατά τη γνώμη μου θα έθετε σε σοβαρό κίνδυνο την ύπαρξη του ανθρώπινου γένους, και τόνισα ότι μόνο μια διεθνική οργάνωση θα προσέφερε προστασία από αυτόν τον κίνδυνο. Σε αυτό ο επισκέπτης μου, πολύ ήρεμα και ψυχρά, μου είπε: “Γιατί αντιτίθεστε τόσο εκ βαθέων στην εξαφάνιση του ανθρώπινου γένους;”

Είμαι σίγουρος ότι πριν έναν αιώνα κανένας δεν θα έκανε τέτοια δήλωση τόσο ελαφρά τη καρδία. Είναι η δήλωση ενός ανθρώπου που έχει αγωνιστεί ματαίως να πετύχει μια ισορροπία με τον εαυτό του και έχει λιγότερο ή περισσότερο απωλέσει τη ελπίδα να το πετύχει. Είναι η έκφραση μιας οδυνηρής μοναξιάς και απομόνωσης από την οποία τόσοι άνθρωποι υποφέρουν στις μέρες μας. Ποια είναι η αιτία; Υπάρχει διέξοδος;

Τέτοιες ερωτήσεις είναι εύκολο να τις θέσει κανείς, αλλά δύσκολο να τις απαντήσει με κάποια σιγουριά. Πρέπει ωστόσο να προσπαθήσω όσο καλύτερα μπορώ, αν και έχω πλήρη επίγνωση του ότι τα αισθήματά μας και οι ανάγκες μας είναι συχνά αντιφατικά και σκοτεινά και ότι δεν μπορούν να εκφραστούν σε φόρμουλες απλές και εύκολες.

Ο άνθρωπος είναι ταυτόχρονα μοναχική ύπαρξη και κοινωνική ύπαρξη. Ως μοναχική ύπαρξη προσπαθεί να προστατεύσει την ίδια του την ύπαρξη και την ύπαρξη των οικείων του, να ικανοποιήσει τις προσωπικές τους επιθυμίες και να αναπτύξει τις έμφυτες ικανότητες του. Ως κοινωνικό όν επιθυμεί να κερδίζει την αναγνώριση και την αγάπη των συν - ανθρώπων του, να συμμετέχει στις χαρές τους, να τους παρηγορεί στις λύπες τους, και να βελτιώνει τις συνθήκες ζωής τους. Μόνο η ύπαρξη αυτών των διαφορετικών, συχνά αλληλοσυγκρουόμενων, αναγκών εξηγεί τον ιδιαίτερο χαρακτήρα ενός ανθρώπου, και ο συγκεκριμένος συνδυασμός τους καθορίζει τον βαθμό στον οποίο ένα άτομο μπορεί να πετύχει μια εσωτερική ισορροπία και μπορεί να συμβάλει στην ευημερία της κοινωνίας. Είναι πολύ πιθανό ότι η σχετική δύναμη αυτών των δύο πορειών είναι καθορισμένη, κυρίως, από την κληρονομικότητα. Αλλά η προσωπικότητα που τελικά προκύπτει, διαμορφώνεται κατά μεγάλο μέρος από τον περιβάλλον στο οποίο ένας άνθρωπος συμβαίνει να βρεθεί κατά την εξέλιξή του, από τη δομή της κοινωνίας στην οποία μεγαλώνει, από την παράδοση της κοινωνίας, και από την εκτίμησή της κοινωνίας για συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς. Ο αφηρημένος όρος “κοινωνία” σημαίνει για το άτομο το σύνολο των άμεσων και έμμεσων σχέσεών του με τους σύγχρονούς του και με όλους τους ανθρώπους των προηγούμενων γενεών. Το άτομο είναι ικανό να σκεφτεί, να αισθανθεί, να αγωνιστεί και να δουλέψει μόνο του, αλλά εξαρτάται τόσο πολύ από την κοινωνία για την φυσική, διανοητική και συναισθηματική του ύπαρξη, που είναι αδύνατον να το φανταστούμε ή να το κατανοήσουμε έξω από το

πλαίσιο της κοινωνίας. Είναι η “κοινωνία” που προμηθεύει κάποιον με τροφές, ρουχισμό, ένα σπίτι, τα εργαλεία δουλειάς, τη γλώσσα, τους τρόπους σκέψης, και το μεγαλύτερο μέρος του περιεχομένου της σκέψης του· η ζωή του είναι εφικτή μέσω της εργασίας και της συμβολής πολλών εκατομμυρίων παρελθόντων και παρόντων ατόμων, που κρύβονται πίσω από τη μικρή λέξη “κοινωνία”.

Είναι επομένως δεδομένο ότι η εξάρτηση του ατόμου από την κοινωνία είναι ένα γεγονός φυσικό, που δεν μπορεί να απολεσθεί ακριβώς όπως στην περίπτωση των μυρμηγκιών και των μελισσών. Ωστόσο, ενώ όλη η διαδικασία ζωής των μυρμηγκιών και των μελισσών είναι καθορισμένη μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια από άκαμπτα, κληρονομημένα ένστικτα, το κοινωνικό υπόδειγμα και οι εσωτερικές σχέσεις των ανθρώπων είναι πολύ διαφορετικά και επιρρεπή σε αλλαγές. Η μνήμη, η ικανότητα να κάνει κανείς νέους συνδυασμούς, το δώρο της προφορικής επικοινωνίας έκαναν δυνατές εξελίξεις μεταξύ των ανθρώπων που δεν υπαγορεύονται από βιολογικές αναγκαιότητες. Τέτοιες εξελίξεις εκφράζονται σε παραδόσεις, θεσμούς και οργανώσεις· στη λογοτεχνία· στις επιστημονικές και μηχανικές συμβολές· στα έργα τέχνης. Αυτό εξηγεί πως συμβαίνει να επηρεάζει κατά μια έννοια ο άνθρωπος τη ζωή του με την ίδια του την προσέγγιση και να μπορεί σε αυτή τη διαδικασία να παίζει ρόλο η συνειδητή σκέψη και θέληση.

Ο άνθρωπος γεννιέται έχοντας μέσω της κληρονομικότητας, μια βιολογική συγκρότηση που πρέπει να θεωρηθεί σταθερή και αναλλοίωτη, με φυσικές ορμές, χαρακτηριστικές για το ανθρώπινο είδος. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της ζωής του, αποκτά μια πολιτισμική συγκρότηση την οποία υιοθετεί από την κοινωνία μέσω της επικοινωνίας και μέσω πολλών άλλων τύπων επιρροών. Είναι αυτή η πολιτισμική συγκρότηση που με το πέρασμα του χρόνου υπόκειται σε αλλαγή και που καθορίζει σε πολύ μεγάλη έκταση τη σχέση ανάμεσα στο άτομο και την κοινωνία. Η μοντέρνα ανθρωπολογία μας δίδαξε μέσω της συγκριτικής εξέτασης των λεγόμενων πρωτόγονων πολιτισμών ότι η κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων μπορεί να διαφέρει κατά πολύ, εξαρτώμενη από επικρατούντα πολιτισμικά πρότυπα και τύπους οργάνωσης που κυριαρχούν σε μια κοινωνία. Σε αυτό είναι που μπορούν να βασίζονται τις ελπίδες τους εκείνοι που αγωνίζονται να βελτιώσουν τη μοίρα του ανθρώπου: οι άνθρωποι δεν είναι καταδικασμένοι, εξ αιτίας της βιολογικής τους συγκρότησης, να εξοντώνουν ο ένας τον άλλον ή να βρίσκονται στο έλεος μιας σκληρής, αυτο-επιβαλλόμενης μοίρας.

Αν αναρωτηθούμε πώς θα πρέπει να αλλάξει η δομή της κοινωνίας και η πολιτισμική στάση του ανθρώπου για να γίνει όσο γίνεται πιο ικανοποιητική η ανθρώπινη ζωή, θα πρέπει να έχουμε συνεχώς επίγνωση του γεγονότος ότι υπάρχουν συγκεκριμένες συνθήκες τις οποίες δεν είμαστε ικανοί να μεταβάλλουμε. Όπως ειπώθηκε ήδη, η βιολογική φύση του ανθρώπου δεν είναι αντικείμενο αλλαγής. Επίσης, οι τεχνολογικές και δημογραφικές εξελίξεις των τελευταίων αιώνων παρήγαγαν συνθήκες που ήρθαν για να μείνουν. Σε σχετικά πυκνούς πληθυσμούς ο ακραίος καταμερισμός της εργασίας και ένας συγκεντρωτικός μηχανισμός παραγωγής, είναι απόλυτα αναγκαίες συνθήκες για την εξασφάλιση των αγαθών που είναι απαραίτητα για τη συνέχεια της ύπαρξής τους. Ο καιρός που -κοιτώντας προς τα πίσω, φαίνεται τόσο ειδυλλιακός- άτομα ή σχετικά μικρές ομάδες μπορούσαν να είναι εντελώς αυτόρχεις, έχει φύγει για πάντα. Θα υπερβάλλει πολύ λίγο όποιος πει ότι το ανθρώπινο είδος αποτελεί ακόμα και τώρα μια πλανητική κοινότητα παραγωγής και κατανάλωσης.

Εφτασα λοιπόν στο σημείο, όπου μπορώ να διατυπώσω σύντομα αυτό που κατά τη γνώμη μου αποτελεί την ουσία της κρίσης της εποχής μας. Αφορά τη σχέση του ατόμου με την κοινωνία. Το άτομο απέκτησε πιο αυξημένη επίγνωση από ποτέ για την εξάρτησή του από την κοινωνία. Αλλά δεν βιώνει αυτή την εξάρτηση ως ένα πλεονέκτημα, αλλά μάλλον ως μια απειλή για τα φυσικά δικαιώματά του, ή ακόμα και για την οικονομική του ύπαρξη. Επιπλέον, η θέση του στην κοινωνία είναι τέτοια, που οι

εγωιστικές ανάγκες του χαρακτηρίρα του επιτείνονται συνεχώς, ενώ οι κοινωνικές του ανάγκες, που είναι εκ φύσεως πιο αδύναμες, σταδιακά χειροτερεύουν.

Όλοι οι άνθρωποι, όποια και αν είναι η θέση τους στην κοινωνία, υποφέρουν από αυτή τη διαδικασία επιδείνωσης. Δέσμιοι του ίδιου τους του εγωισμού χωρίς να το αντιλαμβάνονται, νοιώθουν ανασφαλείς, μόνοι, και στερημένοι από την αφελή, απλή, και ανεπιτήδεια απόλαυση της ζωής. Νόημα στη ζωή, τόσο σύντομη και ασταθή, μπορεί να βρει κανείς μόνο με το να αφιερωθεί στην κοινωνία.

Η οικονομική αναρχία της καπιταλιστικής κοινωνίας όπως έχει σήμερα, είναι κατά τη γνώμη μου η αληθινή πηγή του κακού. Βλέπουμε μπροστά μας μια τεράστια κοινότητα παραγωγών, τα μέλη της οποίας αγωνίζονται ακατάπαυστα να αποστερήσουν το ένα το άλλο από τους καρπούς της συλλογικής τους εργασίας - όχι με τη βία, αλλά γενικά με πιστή συμμόρφωση με νόμιμα καθιερωθέντες κανόνες. Από αυτή την άποψη, είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουμε ότι τα μέσα παραγωγής -που σημαίνει η συνολική παραγωγική ικανότητα που χρειάζεται για την παραγωγή καταναλωτικών αγαθών καθώς και συμπληρωματικών κεφαλαιουχικών αγαθών- μπορεί νομίμως να είναι, και είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος, ιδιοκτησία ιδιωτών.

Προς διευκόλυνσή μας, στη συζήτηση που ακολουθεί, θα ονομάζω “εργάτες” όλους εκείνους που μετέχουν στην ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής -αν και αυτό δεν αντιστοιχεί ακριβώς στη συνήθη χρήση του όρου. Ο ιδιοκτήτης των μέσων παραγωγής είναι σε θέση να μισθώνει την εργατική δύναμη του εργάτη. Χρησιμοποιώντας τα μέσα παραγωγής, ο εργάτης παράγει νέα αγαθά, τα οποία γίνονται ιδιοκτησία του καπιταλιστή. Το σημαντικό σημείο σε αυτή τη διαδικασία είναι η σχέση ανάμεσα σε αυτό που παράγει ο εργάτης και σε αυτό που πληρώνεται, και τα δύο υπολογιζόμενα με όρους πραγματικής αξίας. Εφόσον η εργασιακή σύμβαση είναι “ελεύθερη”, “αυτό που εισπράττει ο εργάτης καθορίζεται όχι από την πραγματική αξία των αγαθών που παράγει, αλλά από τις ελάχιστες ανάγκες του και από τις απαιτήσεις του καπιταλιστή για την εργατική δύναμη σε σχέση με τον αριθμό των εργατών που συνεργάζονται. Είναι σημαντικό να καταλάβουμε ότι ούτε θεωρητικά η αμοιβή του εργάτη δεν καθορίζεται από την αξία του προϊόντος του. Το ιδιωτικό κεφάλαιο τείνει να συγκεντρωθεί σε λίγα χέρια, εν μέρει εξ αιτίας του ανταγωνισμού ανάμεσα στους καπιταλιστές και εν μέρει επειδή η τεχνολογική εξέλιξη και ο αυξανόμενος καταμερισμός της εργασίας ενθαρρύνουν τη διαμόρφωση μεγαλύτερων μονάδων παραγωγής εις βάρος των μικρότερων. Το αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων είναι μια ολιγαρχία ιδιωτικού κεφαλαίου, της οποίας η τεράστια δύναμη δεν μπορεί να ελεγχθεί αποτελεσματικά ούτε σε μια δημοκρατικά οργανωμένη πολιτική κοινωνία. Αυτό είναι αλήθεια, αφού τα μέλη των νομοθετικών σωμάτων εκλέγονται από πολιτικά κόμματα, που χρηματοδοτούνται ευρέως ή επηρεάζονται με άλλους τρόπους από ιδιώτες καπιταλιστές που για κάθε ενδεχόμενο διαχωρίζουν το εκλογικό από το νομοθετικό σώμα. Συνεπώς, οι εκπρόσωποι του λαού στην πραγματικότητα δεν προστατεύουν αποτελεσματικά τα συμφέροντα των μη προνομιούχων τμημάτων του πληθυσμού. Επιπλέον, υπό τις υπάρχουσες συνθήκες, οι ιδιώτες καπιταλιστές ελέγχουν αναπόφευκτα, άμεσα ή έμμεσα, τις κύριες πηγές πληροφόρησης (τυπος, ραδιόφωνο, παιδεία). Είναι επομένως εξαιρετικά δύσκολο, και στην πραγματικότητα τις περισσότερες φορές αδύνατον, να καταλήξει ο πολίτης σε αντικειμενικά συμπεράσματα και να κάνει ευφυή χρήση των πολιτικών του δικαιωμάτων.

Η κατάσταση που επικρατεί σε μια οικονομία που βασίζεται στην ατομική ιδιοκτησία του κεφαλαίου χαρακτηρίζεται έτσι από δύο κύριες αρχές: πρώτον, τα μέσα παραγωγής (κεφάλαιο) ανήκουν σε ιδιώτες και οι ιδιοκτήτες παραχωρούν από αυτά ό,τι νομίζουν· δεύτερον, η εργασιακή σύμβαση είναι ελεύθερη. Φυσικά, υπό αυτή την έννοια, δεν υπάρχει καθαρά καπιταλιστική κοινωνία, Ειδικότερα πρέπει να σημειωθεί ότι οι εργάτες, μέσω μακρών και μικρών πολιτικών αγώνων, έχουν πετύχει να εξασφαλίσουν μια κάπως βελτιωμένη μορφή “ελεύθερης σύμβασης εργασίας” για συγκεκριμένες κα-

τιγορίες εργατών. Αλλά αν το δει κανείς στο σύνολό του, η σημερινή οικονομία δεν διαφέρει πολύ από τον “καθαρό” καπιταλισμό. Η παραγωγή διεξάγεται για τα κέρδη και όχι για τη χρήση της. Δεν υπάρχει πρόνοια για να είναι πάντα σε θέση να βρουν απασχόληση αυτοί που είναι ικανοί και θέλουν να δουλέψουν· ένας “στρατός ανέργων” υπάρχει σχεδόν πάντα. Ο εργάτης είναι πάντα με το φόβο να χάσει τη δουλειά του. Από τη στιγμή που οι άνεργοι και κακοπληρωμένοι εργάτες δεν αποτελούν μια επικερδή αγορά, η παραγωγή των καταναλωτικών αγαθών περιορίζεται με συνέπεια μεγάλη δυσχέρεια. Η τεχνολογική πρόοδος συχνά καταλήγει σε μεγαλύτερη ανεργία παρά σε διευκόλυνση της βαριάς δουλειάς για όλους. Το κίνητρο του κέρδους, σε συνδυασμό με τον ανταγωνισμό μεταξύ των καπιταλιστών, ευθύνεται για την αστάθεια στη συσώρευση και τη χρησιμοποίηση του κεφαλαίου που οδηγεί σε όλο και μεγαλύτερες υφέσεις. Ο χωρίς όρια ανταγωνισμός οδηγεί σε τεράστια σπατάλη εργασίας, και σε αυτό το σακάτεμα της κοινωνικής συνείδησης των ατόμων το οποίο ανέφερα ήδη.

Αυτό το σακάτεμα των ατόμων το θεωρώ το χειρότερο κακό του καπιταλισμού. Όλο το εκπαιδευτικό μας σύστημα υποφέρει από αυτό το κακό. Μια υπερβολικά ανταγωνιστική στάση έχει εμφυσηθεί στον σπουδαστή, που εκπαιδεύεται να λατρεύει την άπληστη επιτυχία ως προετοιμασία για την μελλοντική του καριέρα.

Είμαι πεπεισμένος ότι μόνο ένας τρόπος υπάρχει για να περιορίσει κανείς αυτά τα σοβαρά δεινά, δηλαδή μέσω της ίδρυσης μιας σοσιαλιστικής οικονομίας, σε συνδυασμό με ένα εκπαιδευτικό σύστημα που θα είναι προσανατολισμένο προς κοινωνικούς στόχους. Σε μια τέτοια οικονομία τα μέσα παραγωγής ανήκουν στην ίδια την κοινωνία και χρησιμοποιούνται με έναν σχεδιασμένο τρόπο. Μια σχεδιασμένη οικονομία, που προσαρμόζει την παραγωγή στις ανάγκες της κοινότητας, θα μοίραζε τη δουλειά που πρέπει να γίνει, σε όλους εκείνους που είναι ικανοί να δουλέψουν και θα εγγυόταν πόρους ζωής σε κάθε άνδρα, γυναίκα και παιδί. Η μόρφωση του ατόμου εκτός από το να προάγει τις δικές του έμφυτες ικανότητες, θα προσπαθεί να αναπτύξει μέσα του αίσθηση υπευθυνότητας για τους συν-ανθρώπους του αντί να δοξάζει την εξουσία και την επιτυχία όπως στη σημερινή κοινωνία μας. Οπωσδήποτε είναι αναγκαίο να θυμόμαστε ότι μια σχεδιασμένη οικονομία δεν είναι ακόμα σοσιαλισμός. Μια σχεδιασμένη οικονομία από μόνη της μπορεί να συνδυάζεται με την απόλυτη υποδούλωση του ατόμου. Η ελίτευση του σοσιαλισμού απαιτεί τη λύση μερικών πάρα πολύ δύσκολων κοινωνικοπολιτικών προβλημάτων: πώς είναι δυνατόν, λαμβάνοντας υπ’ όψη τον εκτεταμένο συγκεντρωτισμό της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, να εμποδιστεί η γραφειοκρατία από το να γίνει παντοδύναμη και υπερφίαλη; Πώς μπορούν να προστατευθούν τα δικαιώματα του ατόμου και να εξασφαλιστεί έτσι μια δημοκρατική εξισορρόπηση της δύναμης της γραφειοκρατίας;

Η καθαρότητα των στόχων και των προβλημάτων του σοσιαλισμού έχει τεράστια σημασία στην μεταβατική εποχή μας. Δεδομένου ότι, υπό τις υπάρχουσες συνθήκες, η ελεύθερη και ανεμπόδιστη συζήτηση αυτών των προβλημάτων έχει μετατραπεί σε ισχυρό ταμπού, θεωρώ την ίδρυση αυτού του περιοδικού μια σημαντική δημόσια υπηρεσία.

Βλάντυ Κιμπάλτσιτς

Καλλιτέχνης της επανάστασης και της ελευθερίας

Της Σούζαν Βάισμαν

Ο Βλάντυ Κιμπάλτσιτς γεννήθηκε στην Πετρούπολη τον Ιούνιο του 1920 και απεβίωσε στις 21 Ιουλίου 2005 στην Κουερναβάκα στο Μεξικό μετά από σκληρή μάχη με τον καρκίνο που ξεκίνησε ως μελάνωμα, αλλά εξαπλώθηκε στον εγκέφαλο. Ήταν 85 χρονών.

Συνήθως, λέγεται για κάποιον σε αυτή την ηλικία ότι ήταν “πλήρης ημερών” αλλά στην περίπτωση του Βλάντυ αυτό υπολείπεται της πραγματικότητας. Ο 20ος αιώνας ήταν η ζωή του. Η [μεξικάνικη εφημερίδα] Jornada παρουσίασε τον θάνατό του λέγοντας ότι “απεβίωσε ένας ανατρεπτικός δημιουργός και ένας κριτικός ισχύος με μεγάλη δύναμη”.

Για τον Βλάντυ, τον Ρωσο-μεξικανό καλλιτέχνη (ζωγράφο, τοιχογράφο και λιθογράφο) η τέχνη ήταν αντίσταση και τα θέματά του ήταν η επανάσταση και η ελευθερία. Θεωρούνταν αιρετικός και αντάρτης, αλλά και άνθρωπος που μετέτρεψε την επανάστασή του σε τέχνη. Αν και ζωγράφιζε με αναγεννησιακές φόρμες και βενετσιάνικα χρώματα, όλα στον Βλάντυ ήταν επαναστασιακά. Η τέχνη του, η καθημερινή του ζωή, τα γραπτά του: κοινωνική επανάσταση, πολιτιστική επανάσταση, επανάσταση στα υλικά, επανάσταση στα χρώματα. Τοιχογραφίες του μπορεί να δει κανείς στη Βιβλιοθήκη Μιγκέλ Λέοντο ντε Τεχάντα στην πόλη του Μεξικού και στο Εθνικό Ανάκτορο της Επανάστασης στη Μανάγκουα της Νικαράγουα. Το 1994 του ζητήθηκε να φτιάξει τέσσερις μνημειώδεις πίνακες για το Υπουργείο Εσωτερικών. Συνεπής στη στάση του, ο Βλάντυ χρησιμοποίησε αυτή την παραγγελία για να αμφισβητήσει την εξουσία μέσω της τέχνης του. Οι πίνακες σύντομα ακολούθησαν τη μοίρα των επαναστατών στη δυσαρέσκεια. “Εξαφανίστηκαν” - απομονώθηκαν στην παλιά φυλακή Λεκουμπέρι επειδή οι αρχές αποφάσισαν ότι ήταν ένας ύμνος στην επανάσταση των Ζαπατίστας. Θα επανεμφανιστούν, όπως μας είπαν, σε μια έκθεση των έργων του την επόμενη χρονιά.

Ο Βλάντυ ανήκε στον κόσμο αλλά ήταν και ο εθνικός θησαυρός του Μεξικού. Το προηγούμενο έτος δώρισε περί τα 4.600 έργα του στο Εθνικό Ίδρυμα Καλών Τεχνών του Μεξικού, αρκετά για να γεμίσουν ένα ολόκληρο μουσείο. Θα του αποδοθεί φόρος τιμής στο Μέγαρο των Καλών Τεχνών τον Απρίλιο του 2006. Και μόλις ένα μήνα πριν το θάνατό του εκπληρώθηκε το όνειρό του για μια έκθεση στη Μόσχα - αν και ήταν πολύ άρρωστος για να είναι εκεί και να την δει. Ο Βλάντυ έζησε στο Μεξικό εξήντα τέσσερα χρόνια, αλλά φορούσε τη μπλούζα των αγροτών της Ρωσίας, είχε μακρούα αλογοουρά και φορούσε πάντα τραγιάσκα. Ενώ ο πατέρας του, ο αναρχο-μπολσεβίκος επαναστάτης μυθι-

στοριογράφος και ιστορικός Βίκτορ Σερζ, ήταν σαφώς περισσότερο Βελγο-γάλλος παρά Ρώσος, ο Βλάντυ θεωρείτο Ρώσος, αν και η πραγματική του εθνικότητα ήταν η επανάσταση.

Η ζωή του αντικατοπτρίζει την πολιτική εξέλιξη της Σοβιετικής Ένωσης: γεννήθηκε στον Εμφύλιο Πόλεμο, παιδί της αντιπολίτευσης, των γκουλάγκ και της ήττας. Ο Βλάντυ έλεγε ότι καταλάβαινε τον εθνικισμό και γι' αυτό και τον σιχαινόταν. Ο δάσκαλός του ήταν η ιστορία που εξήσε και στην οποία συμμετείχε, φίλοι του η γενιά των επαναστατών γύρω του -σοφοί αυτοδίδακτοι της εποχής. Ο Βλάντυ συχνά έλεγε ότι αυτή η γενιά είναι στο δρόμο της εξαφάνισης. Είναι ένας από τους τελευταίους κρικούς και μια μεξικάνικη εφημερίδα τον ονόμασε “ο τελευταίος μπολσεβίκος”.

Ο Τρότσκι κάποτε κατηγορήσε τον Σερζ ότι είχε το ταμπεραμέντο ενός ποιητή ή καλλιτέχνη. Αυτό ίσχυε πολύ περισσότερο για τον Βλάντυ. Όπως και ο πατέρας του, ο Βλάντυ ήταν κατά μεγάλο μέρος αυτοδίδακτος. Οι δάσκαλοι του Σερζ ήταν οι Ρώσοι αναρχο-λαϊκιστές της εξορίας μετά τη δολοφονία του τσάρου Αλεξάνδρου Ι΄ οι γονείς του ήταν μέλη της ομάδας “Ναρόνταγια Βόλια” (“Λαϊκή Θέληση”) και ο θείος του εκτελέστηκε για τον ρόλο του στην ίδια τη δολοφονία. Οι δάσκαλοι του Βλάντυ ήταν οι εξόριστοι αριστεροί μπολσεβίκοι, που εκποτίστηκαν στο Όλντενμπουργκ, κοντά στα σύνορα της Ρωσίας προς την Ασία. Φοίτησε σε πανεπιστήμιο για ένα διάστημα, αλλά αποβλήθηκε επειδή επέμενε ότι στη Γαλλία υπήρχαν ελεύθερα συνδικάτα.

Η μητέρα του, Λιούμπα Ρουσόκοβα, ήταν στενογράφος του Λένιν. Ο Λένιν ήταν τακτικός προσκεκλημένος στο διαμέρισμα στο περίφημο ξενοδοχείο Αστόρια στην Πετρούπολη. Του Βλάντυ του άρεσε να διηγείται πώς ο Λένιν όταν τους επισκεπτόταν, έβρισκε τον Βλάντυ μωρό να μπουσουλάει γυμνός. Ο Λένιν τον έπαιρνε στοργικά αγκαλιά και τότε ο Βλάντυ τα έκανε πάνω του. Ανάλογα με το ακροατήριο άλλαζε τις εκφράσεις του και έλεγε “πυροβόλησα τον Λένιν”.

Το Αστόρια βρισκόταν λίγα τετράγωνα μακριά από το Ερμιτάζ, ή Χειμερινό Ανάκτορο, όπου ο Βλάντυ πέρασε πολλές μέρες φεύγοντας από το σχολείο που το έβρισκε βαρετό. Το Ερμιτάζ άλλαξε τη ζωή του - ήταν η απόδρασή του και πέρασε ατέλειωτες ώρες στις αίθουσές του παρατηρώντας τους καλλιτέχνες της Αναγέννησης.

Ο Βλάντυ έλεγε ότι το σπίτι του ήταν γεμάτο με τη φωτιά της επανάστασης, ιστορίες θυσίας, καταπίεσης, θανάτου και πογκρόμ, σε πολλές γλώσσες και πολιτισμούς. Μεγάλωσε στο Λένινγκραντ, το Βερολίνο, τη Βιέννη, το Όρενμπουργκ, τις Βρυξέλες, το Παρίσι και τη Μασσαλία. Το 1921 ο Σερζ στάλθηκε από την Κομιντέρν στη Γερμανία και πήρε μέρος στη Γερμανική Επανάσταση του 1923· μετά στην Αυστρία μέχρι το 1925. Η πρώτη γλώσσα του Βλάντυ ήταν τα γερμανικά, αλλά πιο άνετα ένοιωθε με τα ρωσικά και αργότερα με τα ισπανικά.

Η πρώτη τροτσκιστική πράξη του ήρθε στην ηλικία των επτά ετών, όταν φугάδευσε ένα πορτραίτο του Τρότσκι κάτω από τη μύτη των πρακτόρων της GPU που λεηλατούσαν το διαμέρισμα. Όταν συνέλαβαν τον πατέρα του ο Βλάντυ έκλαιγε, όχι από φόβο αλλά από οργή.

Ήταν έφηβος όταν ακολούθησε τον πατέρα του στο γκουλάγκ του εκποτισμού. Η Λιούμπα, η μητέρα του, έχασε τα λογικά της από τον σταλινικό διωγμό και έμεινε πίσω, σε νοσοκομείο του Λένινγκραντ. Στο Όρενμπουργκ ο Βλάντυ και ο πατέρας του πεινούσαν και κρύωναν σχεδόν μέχρι θανάτου. Επιβίωσαν χάρη στα πακέτα με τρόφιμα και χρήματα από την πώληση μυθιστορημάτων του Σερζ στη Γαλλία. Η Μαγδαληνή Παζ τους έστειλε ένα τέτοιο δέμα με αλεύρι, ρύζι και ελιές, και ο Σερζ έδωσε στον Βλάντυ μια μοναδική ελιά, που τη μοίρασε σε μια ομάδα συμμαθητών του - κανέναν τους δεν είχε ξαναδεί ελιά.

Η τέχνη ήταν η απόδρασή του από τον βρόγχο του σταλινισμού, τον εκποτισμό του πατέρα του και την ασθένεια της μητέρας του. Η τέχνη ήταν και η αντίστασή του.

Τον Απρίλιο του 1936 ο Σερζ και η οικογένειά του εξορίστηκαν από τη Σοβιετική Ένωση, λίγους

μήνες πριν ο Στάλιν αρχίσει τις δίκες που οδήγησαν στη μεγάλη τρομοκρατία. Σώθηκαν, όχι όμως και οι σύντροφοί τους. Ο Σερζ, η Λιούμπα, το μωρό κοριτσάκι τους Ζανίν και ο Βλάντνυ πήγαν πρώτα στο Βέλγιο, μετά στο Παρίσι, την εποχή που τα μαύρα σύννεφα του φασισμού σκοτεινίαζαν την Ευρώπη.

Στο Παρίσι ο Βλάντνυ γνώρισε τους υπερρεαλιστές ζωγράφους και ποιητές. Μαζί με τον πατέρα του ακολούθησε το POUM (το αντισταλινικό Ισπανικό Μαρξιστικό Εργατικό Κόμμα που σφαγιάστηκε ευρέως από τους σταλινικούς και τους φασίστες κατά τον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο του 1936-39).

Ενώ το Παρίσι έπεφτε, ο Βλάντνυ και ο Σερζ έφυγαν για τη Μασσαλία, μαζί με πρόσφυγες που έψαχναν βίζα για να φύγουν από τον εφιάλτη. Η Λιούμπα λύγισε από την ψυχοπάθεια και τέλειωσε τη ζωή της σε ένα ίδρυμα στο Αιξ-εν-Προβάνς. Η Ζανίν έμεινε προσωρινά σε φίλους στην Ντορτόν. Στη Μασσαλία ο Σερζ βρισκόταν με τον Βάριαν Φράι, τη Μάιρη Τζέιν Γκολντ, τον Αντρέ Μπρετόν και άλλους σε μια ωραία βίλλα που ο Σερζ τη έλεγε “château espere-visa”. Οι σουρεαλιστές γύρω από τον Μπρετόν πήγαιναν από τα καφέ του Παρισιού στην ομορφιά της βίλλας. Ο Βλάντνυ, που θεωρείτο ο παθιασμένος νέος μαρξιστής της ομάδας, ανέπτυξε το ταλέντο του μαζεύοντας ξερά φρούτα και καρύδια και κάνοντάς τα παστέλια για πούλημα ώστε να τρέφονται. Ενώ ο Σερζ έγραφε το έργο “Η Υπόθεση του Συντρόφου Τουλέγιεφ” και ο Αντρέ Μπρετόν τη “Φάτα Μοργκάνα”, ο Βλάντνυ σχεδίαζε συνεχώς.

Τελικά, ο Σερζ και ο Βλάντνυ έφυγαν για το Μεξικό (οι ΗΠΑ αρνήθηκαν βίζα στον μπολσεβίκο Σερζ), αρχικά υπό περιορισμό στη Μαρτινίκα, στο Σάντο Ντομίνγκο και μετά στην Κούβα. Στο πλοίο ο Βλάντνυ διάβαζε Μπουχάριν και Πρεομπραζένσκυ, “το αλφάβητο του Μαρξισμού”, γεγονός που έκανε τον Σερζ να το πετάξει θυμωμένος στη θάλασσα, λέγοντας του ότι ήταν ώρα να αρχίσει να μαθαίνει ισπανικά.

Στο Μεξικό ο Βλάντνυ ήταν μέλος μιας πολιτικής ομάδας εξορίστων, κυρίως από τον Ισπανικό Εμφύλιο. Συνάντησε τη σύζυγό του Ιζαμπέλ Ντιάζ Φαμπέλα, που ζει ακόμα. Ο πατέρας του πέθανε το 1947, τη χρονιά που παντρεύτηκαν ο Βλάντνυ και η Ιζαμπέλ. Το 1949 ο Βλάντνυ έγινε Μεξικανός πολίτης. Για τις επόμενες δύο δεκαετίες ταξίδευε και ζωγράφιζε. Πέρασε το 1966 στο Παρίσι και το 1968 στη Νέα Υόρκη, με υποτροφία Γκούγκενχάιμ. Ο Βλάντνυ είναι γνωστός ως μέλος της σχολής της “nuevo muralismo mexicano” μαζί με τον Ορόσο, τον Ριβέρα και τον Σικουέρρος. Ωστόσο αντέδρασε κατά των εθνικιστικών έργων αυτών των ζωγράφων και κατέληξε να ηγείται στην “κίνηση ρήξης” του Μεξικό.

Σε μια συνέντευξη στο Μεξικό ρωτήθηκε τι πίστευε για τον Ριβέρα και τον Σικουέρρος. Πιο συγκεκριμένα ρωτήθηκε αν το “η Σερζιανή άποψη για το σταλινιστικό φάντασμα” επηρέαζε την άποψή του: ο Βλάντνυ ορκίστηκε ότι δεν συνέβαινε αυτό. Αλλά επέμεινε ότι ο Σικουέρρος έχασε το ταλέντο του - ένας ζωγράφος δεν είναι κακός επειδή είναι σταλινικός, αλλά όπως πίστευε ο Βλάντνυ, είναι σταλινικός επειδή είναι κακός ζωγράφος.

Το 1986 με πήρε μαζί του σε μια έκθεση έργων του στο Μουσείο Καλών Τεχνών. Το γιγάντιο πορτραίτο του Πέρση βασιλιά Ξέρξη, που το ζωγράφιζε ξανά και ξανά επί χρόνια, βρίσκεται στο μουσείο ως μαρτυρία του παράλογου της αυτοκρατορικής απόλυτης εξουσίας. Γύρω από τον γκροτέσκο Ξέρξη (στον πίνακα του Βλάντνυ με τη μορφή Κύκλωπα) βρίσκονταν μικρά στρατιωτάκια, που προσπαθούσαν να ακολουθήσουν τις διαταγές του και να μαστιγώσουν τη θάλασσα για να ηρεμήσει.

Δυστυχώς την επόμενη μέρα άρχισαν απεργία οι εργαζόμενοι στο μουσείο, καθιστώντας αδύνατη την είσοδο. Ο Βλάντνυ μου είτε σαρδόνια - αν καταλάβαιναν οι εργαζόμενοι το περιεχόμενο και το μήνυμα του έργου που τώρα απομονώνουν.... Για τον Βλάντνυ ήταν ακατάληπτο το ότι οι εργαζόμενοι απεργούσαν τη στιγμή που αυτός -ο ασυμβίβαστος επαναστάτης καλλιτέχνης του Μεξικού -κατάφερε

τελικά να κάνει μια έκθεση και το είδε αυτό ως σχόλιο για την κατάσταση της συνειδητότητας της εργατικής τάξης στο Μεξικό.

Το 1989 ο Βλάντυ και εγώ ταξιδέψαμε στη Ρωσία. Ήταν η πρώτη του φορά μετά από 57 χρόνια, και είχαμε σκοπό να πιέσουμε για την αποκατάσταση του Τρότσκι και του Σεργί την ένδοξη εποχή της γκλάσνοστ και της περεστρόικα. Με τον Βλάντυ οδηγό στη Ρωσία ήταν σαν να γυρνάμε στη δεκαετία του '30. Τα ρωσικά του ήταν ωραία και περπατούσαμε στους γνωστούς δρόμους της νεότητάς του, σταματώντας στα μουσεία τέχνης και στη Λουμπιάνκα. Όταν είδε το Κρεμλίνο παρατήρησε ότι ήταν κίτρινο, το χρώμα της δειλίας. Στη Μανέζ (μουσείο τέχνης), απέναντι, φαντάστηκε την έκθεση των έργων του, ένα όνειρο ζωής που τελικά έγινε πραγματικότητα τον μήνα του θανάτου του.

Σε μια δημόσια συνάντηση στο σπίτι των συγγραφέων για την αποκατάσταση του Τρότσκι (τον Μάρτιο του 1989, την εποχή των πρώτων μισο-ελεύθερων εκλογών στην τότε Σοβιετική Ένωση) διάφοροι συγγενείς των αριστερών της αντιπολίτευσης ήρθαν να συστηθούν στον Βλάντυ. Ήταν συγκινητικό και ταυτόχρονα παράξενο, αυτή η συγκέντρωση παιδιών των ηρώων της επανάστασης, που μετατράπηκαν σε εχθρούς και ανεπιθύμητους.

Το 1987 παρατήρησε ότι αυτός και ο πατέρας του έζησαν “στην ουρά του κοιμήτη Τρότσκι”. Ανήκε σε μια μοναδική γενιά που είδε καθαρά, αγωνίστηκε πεισματωδώς, αλλά ηττήθηκε. Ήταν πλούσιος σε πνεύμα και νόηση, καλλιτέχνης και επαναστάτης μέχρι το κόκκαλο· αρνήθηκε να συμβιβαστεί αλλά εντάχθηκε σε ευρείς κύκλους ποιητών, πολιτικών, συγγραφέων, καλλιτεχνών και αξιωματούχων. Είχε εκείνο το είδος ενέργειας που κάνει τον θάνατο του απίστευτο: Ο Βλάντυ φαινόταν αθάνατος.

Από την οικογένεια του ζουν ακόμα η σύζυγός του Ιζαμπέλ, η αδελφή του Ζανίν και οι πέντε ανιψιοί του.

